

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 626
Παρασκευή
17 Ιανουαρίου 1997
Δρχ. 500

ΦΑΚΕΛΟΣ:

ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ S-300

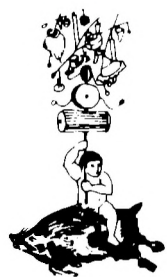
Διεθνοποίηση του Κυπριακού,
Ιναδική λύση

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ
ΜΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΕΧΕΙ ΕΝΑΝ
ΑΠΟΤΕΡΟ
ΣΚΟΠΟ...

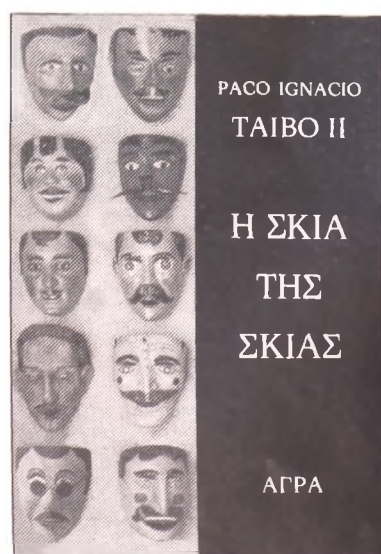
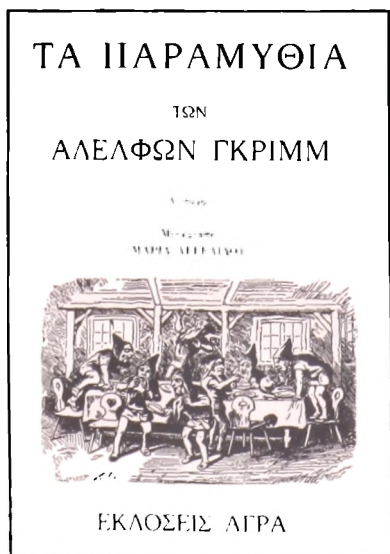
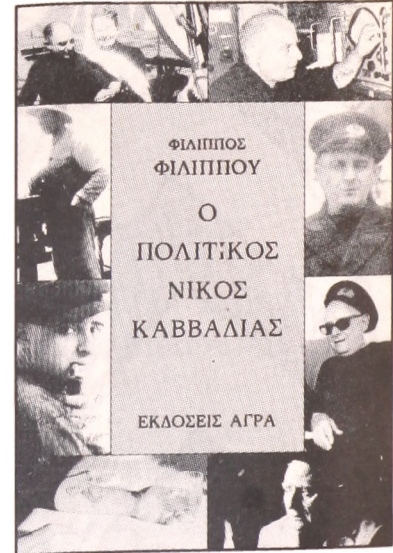
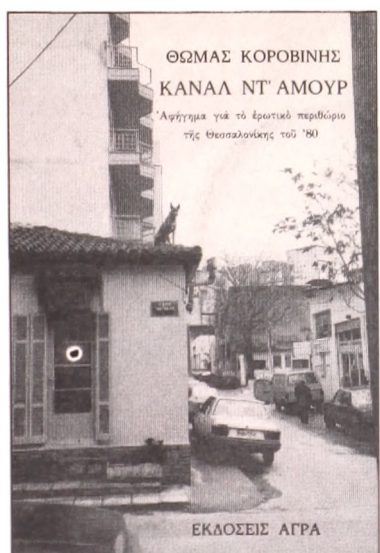
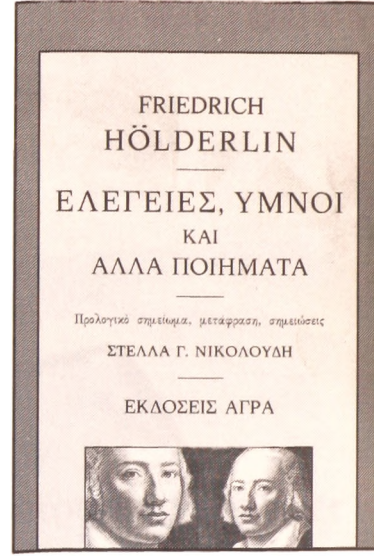
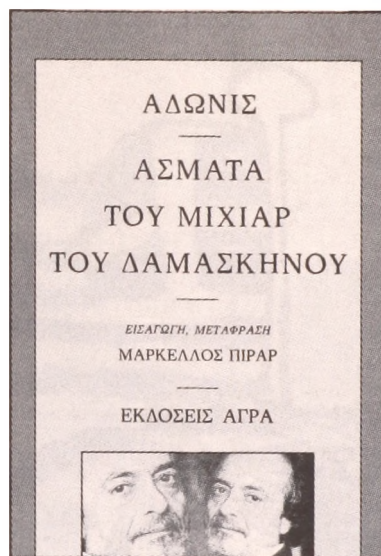
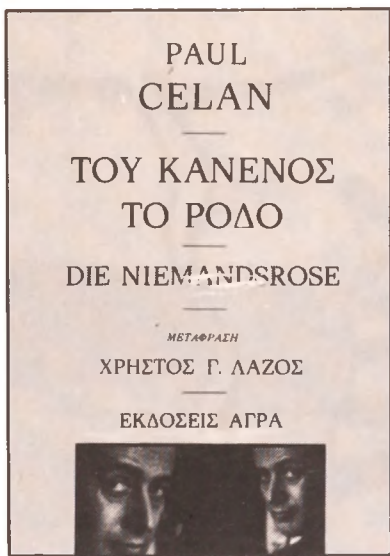
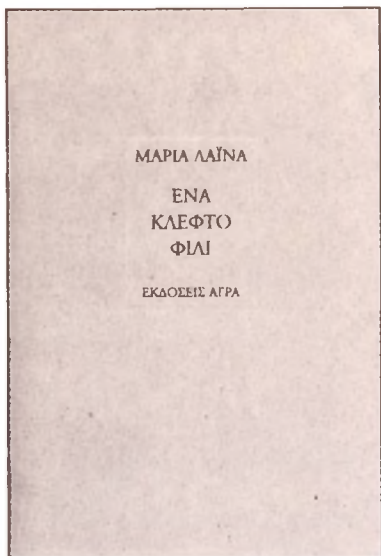
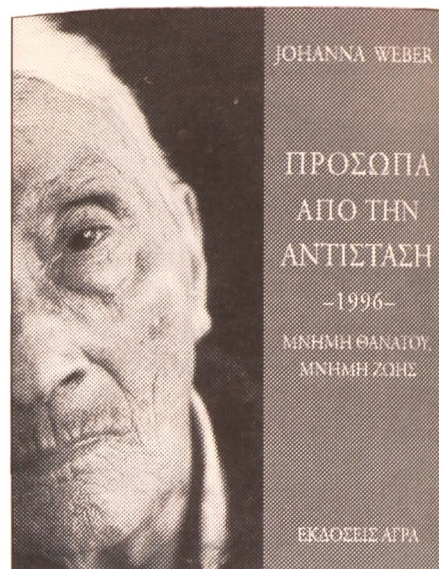
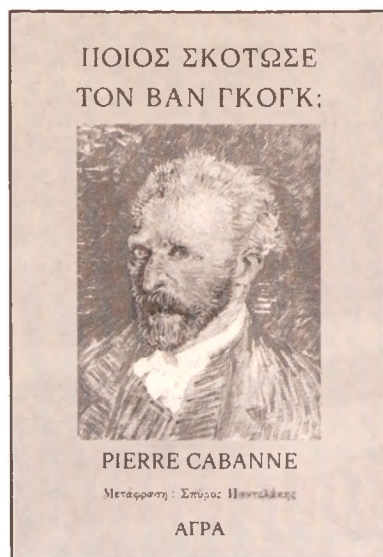
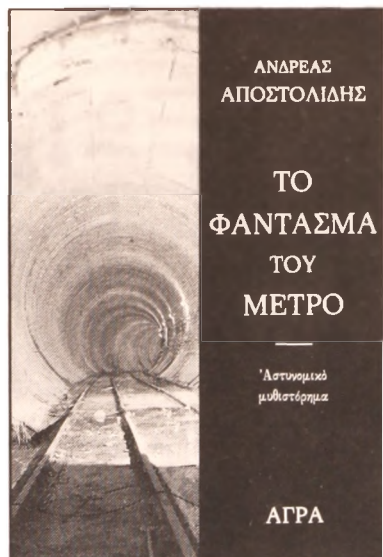
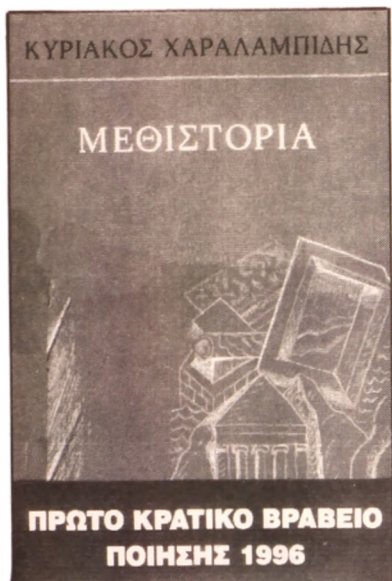
- ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ:
Ώρα μηδέν
- Ηπολιτική
διάσταση
της ΟΝΕ
- ΡΩΣΙΚΗ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ
ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

ΝΑ ΜΑΣ
ΚΑΝΕΙ
ΑΝΤΡΕΣ...

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ ΣΤΗ ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Περίοδος Β' · Έτος 24ο · Τεύχος 626
Παρασκευή 17 Ιανουαρίου 1997 · Δρχ. 500

ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107
ANTI ON-LINE: <http://www.compulink.gr/anti>
E mail: anti@compulink.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ-ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ: Τασία Ρούμπου
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δημήτρης Γκέκας
ΜΟΝΤΑΖ: Τασία Λεβόν
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασίου 5, Περιστερί
Τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη, Εξάμηνη: 13 τεύχη
ΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 5.000 δρχ., Ετήσια 10.000 δρχ.,
Ετήσια Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 40.000 δρχ.

Φοιτητική ετήσια: 8.000 δρχ.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 38 δολ., Ετήσια: 75 δολ.,

ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:

Εξαμ. 44 δολ., ετήσια 88 δολ.

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: ΔΡΧ. 500,

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΔΡΧ. 1.000

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία

της Αθήνας: Περιοδικό ΑΝΤΙ,

για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α Πουλουκτσά και Σία Ε.Ε.

Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛ. 12 ΟΤΑΝ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΠΑΝΑΛΑΜΒΑΝΕΤΑΙ Το πολιτικό σκηνικό
στη Ν.Δ., δύο μήνες πριν το συνέδριο. - του **Δ. Ζώνιου**

ΣΕΛ. 14 ΦΑΚΕΛΟΣ: Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ S-300

Η νέα κρίση με τους ρωσικούς πυραύλους έφερε στο προσκήνιο πάλι το
Κυπριακό - και πυροδότησε τις πολιτικές εξελίξεις. Τι κέρδισε και τι
έχασε η ελληνική εξωτερική πολιτική - και, αντίστοιχα, η τουρκική.
Ποιες οι προοπτικές επίλυσης του Κυπριακού - και με ποια πρακτική.
Ποιες είναι οι επιπτώσεις της πολιτικής Σημίτη στα εσωκομματικά του
ΠΑΣΟΚ; Ποιοι βουλευτές όλων των κομμάτων είναι οι «διαλλακτικοί» και
ποιοι οι «απορριπτικοί»; Γράφουν: **Σακελλάρης Σκουμπουρδής, Τάσος
Παππάς, Γιώργος Γερόπουλος.**

ΣΕΛ. 22 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΟΝΕ Ο απόηχος του
ευρωπαϊκού συμβουλίου του Δουβλίνου - του **Γιώργου Σιγηνού.**

ΣΕΛ. 26 ΕΛΛΑΔΑ, ΕΥΡΩΠΗ, ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ Ενα επιστημονικό
διήμερο στους Δελφούς για τις μειονότητες - των **Κ. Τσιτσελίκη,
Δ. Χριστόπουλου.**

ΣΕΛ. 50 ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ MADE IN GREECE

Για την Πολιτιστική Πρωτεύουσα - του **Μάνου Στεφανίδη**

ΣΕΛ. 50 Η ΡΩΣΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

Ιστορική αναδρομή ενός από τα μεγαλύτερα λογοτεχνικά κινήματα του
αιώνα μας - από τη **Μαρία Τσαντσάνογλου.**

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

Διεθνοποίηση του Κυπριακού, σελ. 4

ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

Γιώργος Φιλδισάκος, σελ. 5

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Αντήνωρ, σελ. 6

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΙΣ

σελ. 28

ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ

Κόσμος, σελ. 31

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Επιστολές, σελ. 39

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Πολιτισμός, σελ. 40

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΑ

Φίλ. Φιλίππου, σελ. 60

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

σελ. 63

ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΙΠΑ

Απόστολος Διαμαντής, σελ. 66

Εξώφυλλο:

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΥΦΟΓΙΩΡΓΟΣ

Η ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ Η ΜΟΝΗ ΛΥΣΗ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ της εγκατάστασης των ρωσικών οπλικών συστημάτων στην Κύπρο ήλθε σε μια εποχή όπου η προοπτική ένταξης της μαρτυρικής νήσου στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δημιουργήσει ένα κλίμα κινητικότητας και ελπίδας για τη διευθέτηση του μείζονος προβλήματος που αντιμετωπίζει ο ελληνισμός από το 1974 μέχρι σήμερα.

ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΝΟΗΜΑ να σταθεί κανείς σ' όλη αυτή τη φιλολογία για το αν ήταν ορθή ή όχι η απόφαση της Κύπρου να ανακοινώσει την αγορά των ρωσικών πυραύλων. Εκείνο που θα πρέπει να τονισθεί είναι ότι η Κύπρος έχει την κύρια ευθύνη να πάρει όλες τις σημαντικές αποφάσεις της επόμενης καθοριστικής διετίας. Είναι γεγονός αδιαμφισβήτητο ότι έρχονται κρίσιμα χρόνια και θα πρέπει να υπάρξει έγκαιρη προετοιμασία της νέας στρατηγικής που θα μπορέσει ίσως να βγάλει το Κυπριακό από το αδιέξοδο.

Η ΕΠΙΣΗΜΗ ΚΥΠΡΙΑΚΗ και ελλαδική στρατηγική, αυτή τουλάχιστον που εκφραζόταν στα διεθνή φόρα μέχρι σήμερα, προωθούσε ένα σχέδιο πλήρους αποστρατιωτικοποίησης της νήσου. Η πρόσφατη όμως ανακοίνωση της Κυπριακής Δημοκρατίας για την αγορά ρωσικών πυραύλων μάλλον είναι αντιφατική με τη γνωστή στρατηγική και δημιουργεί σαφώς νέα δεδομένα.

ΣΗΜΕΡΑ, με δεδομένες τις αλλαγές στο διεθνές σκηνικό, το μείζον ερώτημα στο οποίο καλούνται να απαντήσουν Ελλάδα και Κύπρος είναι τι συμφέρει τις δύο χώρες, μια «εθνοκεντρική» ή μια «ευρωκεντρική» πολιτική;

ΌΣΟΝ ΑΦΟΡΑ στην ελληνική εξωτερική πολιτική, βρισκόμαστε σε μια κρίσιμη περίοδο μεγάλης στροφής προς την ομαλοποίηση των εξωτερικών μας σχέσεων και χρειάζεται θάρρος και σταθερότητα στις επιλογές μας.

ΑΠΑΛΛΑΓΜΕΝΟΙ από την εικόνα του βαλκανικού διαδίκου, καλούμαστε να αντιμετωπίσουμε την πρώτη προτεραιότητα της εξωτερικής μας πολιτικής, που είναι οι σχέσεις μας με την προβληματική Τουρκία. Η στάση μας έναντι της Τουρκίας πρέπει να συνδυάζει επαρκή στρατιωτική αποτροπή και διπλωματικά μέσα πίεσης έως ότου η γείτων χώρα αποφασίσει να υιοθετήσει το πρότυπο των δημοκρατικών ευρωπαϊκών κρατών.

ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ, ΟΜΩΣ, να γίνει επιτέλους αντιληπτό από το σύνολο των κοινοτικών μας εταίρων το γεγονός ότι η συμπεριφορά της Τουρκίας είναι το εμπόδιο της ομαλοποίησης των σχέσεων της με την Ε.Ε. και όχι μόνο οι επιφυλάξεις και αντιρρήσεις που προβάλλει η Ελλάδα.

αντι

ΛΟΓΙΚΗ Κ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

ΛΟΙΠΟΝ, ΘΑ ΨΗΣΟΥΜΕ
ΤΟΥΣ ΚΥΠΡΙΟΥΣ ΝΑ ΑΓΟΡΑ-
ΣΟΥΝΕ ΠΥΡΑΥΛΟΥΣ!

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΘΑ ΦΡΙΚΑΡΟΥΝ.
ΟΙ ΑΓΓΛΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ
ΤΟ ΙΔΙΟ!

ΤΟΤΕ ΟΙ ΚΥΠΡΙΟΙ ΘΑ
ΤΑ ΜΑΖΕΨΟΥΝΕ! ΕΜΕΙΣ ΟΜΩΣ
ΘΑ ΤΟ ΠΑΙΖΟΥΜΕ
ΣΚΛΗΡΟΙ!

ΑΥΤΟΜΑΤΟΣ ΤΟΥΡΚΟΙ ΚΑΙ
ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ ΘΑ ΛΥΣΣΑΞΟΥΝ
ΕΝΤΕΛΟΣ!

ΕΤΣΙ, ΘΑ ΜΑΣ ΔΟΣΟΥΝ
ΕΝΑ ΚΑΛΟ ΠΡΟΣΧΗΜΑ ΝΑ
ΣΥΜΒΙΒΑΣΘΟΥΜΕ ΚΙ
ΕΜΕΙΣ!

ΝΑ ΥΠΟΘΕΣΕΙ ΟΤΙ
ΤΟ ΚΟΝΒΕΝΤΙΑΣΕΣ ΜΑΙ ΜΕ
ΤΟΝ ΣΥΛΛΟΓΟΝ; ...

Σ ΠΟΛΙΤΙΚΟ Δεκαπενθήμερο

Πύραυλοι, λέοντες και ψύλλοι...

ΚΑΙ ΚΑΤΕΒΗ η βροχή και ήλθον οι ποταμοί και έπνευσαν οι άνεμοι και προσέπεσαν τη οικία εκείνη, και ουκ έπεσε· τεθεμελίωτο γαρ επί την πέτραν... Ωραία και συμβολική η ευαγγελική περικοπή, όσο και αν –περίπτωση νομού Φθιώτιδας, περίπτωση Κορίνθου...– φαντάζει σαν κείμενο επιστημονικής φαντασίας του Παρελθόντος!

ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ, όμως, όταν δεν χτίζουμε επί την πέτραν, αλλά επί χειμάρρων και ποταμών, όταν η παρέμβασή μας στη φύση γίνεται κατά τρόπο εγκληματικό; Τότε, έκπληκτοι, ανακαλύπτουμε ότι «το νερό εκδικείται» και σπεύδουμε να καταγράψουμε μερικούς από τους ολοσέλιδους τίτλους του ημερήσιου Τύπου: *Απροσμέτρητη η έκταση των ζημιών ή Πνιγμένοι στις λάσπες των έργων μας*, κ.λπ. Όσο για τους ειδικούς, επαναλαμβάνουν απλώς τα όσα είχαν πει και στην προτελευταία θεομηνία: Πάταξη της αυθαίρετης δόμησης, καθαρισμός και διαφύλαξη των ρεμάτων, συντήρηση και ολοκλήρωση του αποχετευτικού δικτύου, πρόγραμμα αναδάσωσης, ταχεία σύνταξη του εθνικού κτηματολογίου, κ.λπ.

ΚΑΙ ΟΙ ευθύνες των «αρμοδίων»; Ασφαλώς και υπάρχουν, είτε λέγονται καθυστερήσεις στη δημοπράτηση έργων, είτε κακοτεχνίες εργολάβων του δημοσίου, είτε έλλειψη συντονισμού ΕΥΔΑΠ-ΥΠΕΧΩΔΕ. Ποιος μπορεί να ευθύνεται, λόγου χάρη, για την παροχέτευση των όμβριων υδάτων της εθνικής οδού στο παμπάλαιο αποχετευτικό σύστημα της Κορίνθου; Και ποιος θα λογοδοτήσει, στην περίπτωση του Κηφισού, για το ότι μια υπόγεια διάβαση, δύο χιλιόμετρα από το κέντρο της Αθήνας, πλημμυρίζει, για να γίνει, ξαφνικά, παραπόταμος; Εντάξει, τίτλοι όπως *κράτος-φοβιάς* (του *Ελεύθερου Τύπου*) μπορεί να

τέρπουν τους λαϊκιστές, αυτό, όμως, δεν δικαιολογεί την άλλη σχολή σκέψης που, στο όνομα του υδάτινου τρόμου, επιμένει ότι όλα λειτουργούν ρολοί στην Ελληνική Αποικία 200 π.Χ.

ΚΑΙ ΞΑΦΝΙΚΑ, στο Δεκαπενθήμερο που επισκοπούμε, μας προέκυψε θέμα ρωσικών πυραύλων στην Κύπρο! Οι Αμερικανοί, αρχικά, *ανησύχησαν*... Προσποιήθηκαν, μάλιστα, ότι *αιφνιδιάστηκαν*. (Λες και δεν κατείχαν τα πάρε-δώθε Λευκωσίας-Μόσχας ή την «ειδική αποστολή» Χριστόφια στη Μόσχα...). Και αντέδρασαν, όπως αντέδρασαν: Η *ενδεχόμενη εγκατάσταση ρωσικών πυραύλων S-300 στην Κύπρο* –ανακοίνωσαν– αποτελεί *αποσταθεροποιητικό στοιχείο στην περιοχή, το οποίο, εκτός των άλλων θα επηρεάσει αρνητικά τις προσπάθειες των ΗΠΑ και της διεθνούς κοινότητας για την επίλυση του Κυπριακού*, κ.λπ. Λίγο αργότερα σκέφθηκαν πως έπρεπε ν' αντιδράσουν και πάλι, αλλά με την αιχμή του δόρατος στραμμένη, τη φορά αυτή κατά της Άγκυρας! «*Η Τουρκία καθόλου δεν νομιμοποιείται να διατυπώνει άγριες απειλές κατά της Κύπρου*». (Το επιμύθιο ήταν σαφές: Δεν ανεχόμαστε ενέργειες ή προθέσεις ενεργειών που εκφεύγουν του αμερικανικού ελέγχου...). Ακολούθησε η επίσκεψη του Κερ Κάβανο (του ειδικού απεσταλμένου του Κλίντον) στη Λευκωσία, η διαβεβαίωση του προέδρου Γλ. Κληρίδη ότι, στο επόμενο διάστημα των 16 μηνών, δεν πρόκειται να εγκατασταθεί, στην Κύπρο, κανένας πύραυλος (ή εκτοξευτήρας ή εξάρτημα πυραύλου) και το κλίμα άλλαξε άρδην. Ο Κερ Κάβανο έφυγε από την Κύπρο, σχεδόν ευτυχής, για να έλθει στην Αθήνα και να θέσει στην ελληνική πλευρά, τα δικά του προσφιλή θέ-

ματα: Πρώτο, μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης (διάβαζε μέτρα αποκλιμάκωσης κατά μήκος της πράσινης γραμμής) και, δεύτερο, μορατόριουμ πτήσεων πάνω από τη Κύπρο.

ΚΑΙ ΩΣ προς τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης (λέγονται και «στρατιωτικός διάλογος»), η ελλαδική πλευρά φέρεται να συμφωνεί στην προώθησή τους, υπό ορισμένες, πάντοτε, προϋποθέσεις. Επιφυλάξεις, όμως, διατηρούν και η Λευκωσία, και η Αθήνα (άλλες ο υπουργός Άμυνας, και Τσοχατζόπουλος, άλλες ο υπουργός Εξωτερικών, Θ. Πάγκαλος και άλλες ο πρόεδρος Γλ. Κληρίδης...) στο θέμα του μορατόριουμ πτήσεων: Τι αντίστοιχες δεσμεύσεις αναλαμβάνει η Άγκυρα; Και τι ακριβώς γίνεται με το αεροδρόμιο του Λευκωνοίκου, στην καρδιά των κατεχόμενων; Τα ερωτήματα είναι πλήθος: Πόσα τουρκικά αεροπλάνα βρίσκονται σταθμευμένα στο αεροδρόμιο αυτό; Και τι εγγυήσεις υπάρχουν ότι δεν θα το χρησιμοποιήσουν, από πάσαν ώρα και στιγμή, εναντίον του ελεύθερου κυπριακού κράτους; Ακόμα: Το μορατόριουμ θα καλύπτει τις πτήσεις μόνο μαχητικών (ελληνικών και τουρκικών) αεροπλάνων ή και τις πτήσεις των τουρκικών μεταγωγικών, που, φυσικά, μεταφέρουν όπλα και εφόδια για τον στρατό κατοχής;

ΩΣΤΟΣΟ, όλα τα επί μέρους αυτά ερωτήματα, συγκλίνουν σε ένα βασικό: Σε τι βαθμό, τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης κ.λπ τείνουν στην *αποστρατιωτικοποίηση* του νησιού; Και αν όχι, μήπως η στοχευσή τους, τότε, είναι απλώς να παρακάμψουν (να πνίξουν) την ουσία του Κυπριακού; [Κατά τα άλλα, αποστρατιωτικοποίηση, φυσικά, δεν νοείται με μειωμένη –έστω– την παρουσία του τουρκικού στρα-

ή κατοχής ή την παρουσία «κυρίαρχων» βρετανικών βάσεων στην Κύπρο].

ΠΩΣ ΚΑΙ αν έχει το πράγμα, η ένταση «κρίση»- που δημιουργήθηκε από την άμεση ανακοίνωση της Λευκωσίας περί «επείγουσας» ρωσικών πυραύλων, κ.λπ., φαίνεται να έχει (παρά τις συνεχιζόμενες τουρκικές απειλές) καταλαγιάσει. Οι Αμερικανοί είναι σχεδόν βέβαιοι, τώρα, ότι πύραυλοι S-300 δεν θα εγκατασταθούν στο νησί, ενώ έλληνες αναλυτές δεν αποκλείουν αν δεν υπάρξει πρόοδος στο θέμα της απορρωστικοποίησης ή αν η κυπριακή αγορά ρωσικών πυραύλων θεωρηθεί «αμετάκλητη» (irrevocable), οι πύραυλοι να καταλήξουν, τελικά, στην Ελλάδα!

***

ΤΟ ΘΕΜΑ των ρωσικών πυραύλων έδωσε βήμα στο «πατριωτικό ΠΑΣΟΚ» να ξιφουλκήσει, και πάλι, κατά του «ενδοτικού ΠΑΣΟΚ» και, προσωπικά, κατά του πρωθυπουργού Κ. Σημίτη. Το μήνυμα των εθνοφρόνων του ΠΑΣΟΚ είναι σαφές: Όσοι διατηρούν ενδοιμους ή επιφυλάξεις στην εγκατάσταση των S-300 ή στην αποτελεσματικότητα του αμυντικού δόγματος, όσοι «φοβούνται» ή συνιστούν «ψυχραιμία» (σε αντίθεση με τον υπουργό Άμυνας που δηλώνει, με πάθος, ότι «δεν φοβάται τίποτε, η Ελλάδα είναι δυνατή, η Κύπρος δυναμώνει!»...), όσοι, με υτολογίες, αποκλείουν ακόμα και τη στρατηγική λύση του Κυπριακού, αυτοί δεν είναι τίποτ' άλλο παρά άθλιοι ρηψάσπιδες, υπόλογοι, απέναντι στον ελληνικό λαό, και για την εθνική ταξινόμηση στο θέμα των Ίμια.

***

ΤΑ ΕΣΩΤΑΤΑ του ΠΑΣΟΚ, όμως, συμβαίνουν και άλλα πολλά. Ένα από αυτά και η

δημόσια αντιπαράθεση του γραμματέα του κόμματος Κ. Σκανδαλίδη με τους «καλαμοκαβαλάρηδες της νέας εξουσίας», αντιπαράθεση η οποία, εκ των πραγμάτων, μετεξελίχθηκε σε αντιπαράθεση με τον ίδιο τον πρωθυπουργό, εφόσον ο υπαινιγμός αφορούσε πρόσωπα του στενού περιβάλλοντος του κ. Σημίτη. Ο γραμματέας του ΠΑΣΟΚ δεν κατονόμασε του «καλαμοκαβαλάρηδες» αυτούς, οι οποίοι, κατά την εκτίμησή του, πρωτοστατούν σε «φαινόμενα πολιτικού σαλταδορισμού», είναι «πολυπράγμονες», επείγονται να κυβερνήσουν τον τόπο «στο όνομα του πρωθυπουργού» και επιδιώκουν να «ξεμπερδέψουν με τα στελέχη που αποτελούν τη φυσική ηγεσία του χώρου». [Οι γνωρίζοντες πρόσωπα και πράγματα, υποστηρίζουν ότι τα πυρά Σκανδαλίδη έχουν ως στόχο τρία πρόσωπα: Τον Θ. Τσουνκάτο, μέλος του Εκτελεστικού Γραφείου, τον Γ. Πασχαλίδη, υφυπουργό παρά τω πρωθυπουργώ και τον Γ. Πανταγιά, εκπρόσωπο Τύπου του πρωθυπουργού...].

ΦΥΣΙΚΑ, ο πρωθυπουργός εξοργίστηκε: «Δεν υπάρχει πρωθυπουργικό περιβάλλον» είπε. Υπάρχουν τα όργανα του κόμματος κι εκεί συζητούνται όλα». Και τον κ. Σημίτη συμπλήρωσε ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Δ. Ρέππας: Ο πρωθυπουργός δαμάζει λιοντάρια -είπε- αλλά ενοχλείται και από τους ψύλλους! [Με άλλα λόγια: Ανδροκλής ο Σημίτης, ψύλλος ο Σκανδαλίδης...].

***

ΚΑΤΑ ΤΑ ΑΛΛΑ, ο πρωθυπουργός προχωρεί σε αυτό που ο ίδιος ονομάζει «κομματική ανασυγκρότηση» και την οποία οι εσωκομματικοί του αντίπαλοι αποκαλούν «αποπαπανδρεοποίηση» - απεμπόληση δηλαδή των «ιερών και οσίων του κόμματος», κ.λπ. Και ενώ αυτά συμβαίνουν στο ΠΑΣΟΚ, η Εκτελεστική Επιτροπή και η Κεντρική Επιτροπή της Νέας Δημοκρατίας συμφώνησαν στη σύγκληση του συνεδρίου του κόμματος, για τις 21, 22, και 23 Μαρτίου. Πρόεδρος της οργανωτικής επιτροπής του συνεδρίου παραμένει πάντοτε ο πρώην πρωθυπουργός Γ. Ράλλης, αλλά κανείς δεν ξέρει τι μέλλει γενέσθαι ως τη σύγκληση του συνεδρίου και, ειδικότερα, ως τη διεξαγωγή των εσωκομματικών εκλογών, που θα πραγματοποιηθούν δύο εβδομάδες ενωρίτερα. Οι αισιόδοξοι, πάντως, πιστεύουν ότι όλα θα πάνε «κατ' ευχήν» και ότι «επόμενος πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας θα είναι ο κ. Γ. Σουφλιάς»...

ANTHΩP

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

από τις εκδόσεις
ΠΙΤΣΙΛΟΣ

το βιβλίο του

ΠΑΝΤΕΛΗ ΑΝ. ΣΚΡΟΥΜΠΕΛΟΥ

ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ ΕΝΟΧΗΣ

μυθιστόρημα

Ένα ερωτικό,
αστυνομικό, πολιτικό θρίλερ
με μεταφυσική αγωνία
και απρόβλεπτες εκπλήξεις.

●
Εκδόσεις
ΠΙΤΣΙΛΟΣ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 4 - ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 3211237

ΡΑΛΛΗΣ: ΚΑΚΟΣ ΟΙΩΝΟΣ

Να ξυνίσει κινδυνεύει ο τραχανάς, που επιμελώς ετοίμαζε τόσον καιρό ο κ. Έβερτ, αφού ως γνωστόν προτίθεται διά της φυγής να διασωθεί στο συνέδριο, κάνοντας και τις σχετικές περιέργες δουλειές προς αυτή την κατεύθυνση. Μετά λοιπόν τη δυσάρεστη για λογαριασμό του εξέλιξη, της τοποθέτησης Γ. Ράλλη στην προεδρία της Οργανωτικής Επιτροπής του Συνεδρίου, ίσως τα πράγματα δυσκολέψουν για τον «προσωρινό» πρόεδρο της Ν.Δ. Συγκλίνουσες πληροφορίες θέλουν τον κ. Ράλλη αποφασισμένο να παραιτηθεί, αν οι φύλακες του εβερτισμού προσπαθήσουν να τον «καπελώσουν». Κατανοεί ο καθείς τι ειδικό φορτίο θα κουβαλούσε εις βάρος του προέδρου, μια ενδεχόμενη παραίτηση Ράλλη στο δρόμο για το συνέδριο... Τώρα ο κ. Έβερτ θα είναι αναγκασμένος να κάνει όλα τα χατίρια του σεβάσμιου γέροντα, για να αποφύγει σε κάθε περίπτωση μια τέτοια παραίτηση, που θα τον εξέθετε ως αντιδημοκρατικό. Τι κακός οιωνός, μάλλον κακό σπιρί στα νώτα της προσπάθειας για επανεκλογή Έβερτ, θα αποδειχθεί η βαρύτατης σημασίας ήττα του, να αποδεχθεί δηλαδή τον κ. Ράλλη σε αυτό το πόστο, όσο και αν γλίτωσε την απευθείας εκλογή των συνέδρων από τη βάση... Σ.Σ.

ΑΣ ΞΥΠΝΗΣΟΥΜΕ!

Υπάρχει πρόβλημα. Και απαιτούνται λύσεις και πρωτοβουλίες άμεσες. Η αναβάθμιση της εξωτερικής εικόνας της χώρας δεν επιτυγχάνεται μόνο με τη μονόπλευρη και ολοσχερή απόθεση πάντων των προβλημάτων μας και πασών των προσδοκιών μας στον υπερατλαντικό, επανεκλεγέντα «αγαθό» γίγαντα ή στη «νοικοκυρά» Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο χρόνιος λήθαργος της χώρας πρέπει να σταματήσει. Όπως επίσης και η «λειτουργία» του αυτόματου πιλότου.

Την ίδια στιγμή που περιμένουμε να εισπράξουμε την εύνοια των συμμάχων μας λόγω καλής συμπεριφοράς και κατά τον χρόνο που το μόνο ατού της εξωτερικής μας πολιτικής είναι η «ευπρεπής στάση» και η «ψυχολογία του καλού μαθητή» την οποία επιδεικνύουμε, η γείτων προβαίνει σε ανοίγματα και συμμαχίες στην Αφρική και στην Ευρασία. Ο «ναϊφ» ισλαμιστής Ερμπακάν δεν εκφράζει τόσο τις αντιφάσεις της τουρκικής κοινωνίας όσο τη βαθύτερη συνοχή της.

Δυστυχώς. Σήμερα στο πρόσωπο της κυβερνητικής συμμαχίας της Άγκυρας, φονταμενταλισμός και κεμαλισμός συγκλίνουν αποκαλυπτικά. Σε μια περίοδο που εμείς παίζουμε τους «Υπερευρωπαίους», η τουρκική διπλωματία αλώνει τα παραδοσιακά μας ερείσματα στις αραβικές χώρες και αποδεικνύει στις ΗΠΑ ότι τίποτε δεν μπορεί να θεωρείται δεδομένο στις διακρατικές σχέσεις και τη διεθνή πολιτική. Η ελληνική ανυπαρξία αντιθέτως δεσπάζει στα Βαλκάνια, τον Εύξεινο, την Εγγύς Ανατολή. Εκεί που κάποτε κυριαρχούσε ο μειζων Ελληνισμός των εμπορών, των δημιουργών,

των λογίων, το ελλαδικό κράτος περιφέρει τη αδυναμία του.

Ως επιθετικές μας πρωτοβουλίες θεωρούνται εκ των υστέρων και ασθμαίνουσες διορθωτικές μας επισκέψεις στα μέρη που πέρασε ο Ερμπακάν.

Σήμερα στο Υπ. Εξ., έχοντας φτάσει από το ένα άκρο στο άλλο, κυριαρχεί η αντι-ανδρείκη συνήθεια και ο καθυστερημένος, αποκλειστικός φανατισμός. Κάτι τέτοιο ανοίγει όλο και περισσότερες διόδους δράσης προς τους Τούρκους. Χαρακτηριστικά έγραφε ο Γιώργος Δελαστίκ στη *Καθημερινή* της 20.10.1996: «Όσο κι αν φαίνεται αντιφατικό, στην Ουάσιγκτον και στο Βερολίνο επιδιώκει η Τουρκία να εξαργυρώσει τον αναβαθμισμένο ρόλο της στον ισλαμικό κόσμο...». Το παιχνίδι εμφανίζεται πολυδιάστατο και απαιτεί συντονισμό. Παράλληλα, ως πολιτική εξωτερική παρέμβασης πρέπει αυτοδίκαια να θεωρείται και οργανωμένη πολιτιστική δραστηριότητα. Στο σημείο αυτό, το ΥΠΕΞ ή το ΥΠΠΟ αλλά και κόμματα όπως ο Συνασπισμός, που έχουν εκδηλώσει ουσιαστικό ενδιαφέρον για τον πολιτισμό και έχουν πρακτικές προτάσεις δράσης, θα έπρεπε να συνεργασθούν. Η χάραξη της εξωτερικής πολιτικής περνά από νέα κανάλια εκτός των παραδοσιακών. Επιθετική διπλωματία εξάλλου δεν αποτελούν μόνο τα «παιχνίδια» με τους ρωσικούς πυραύλους τις γερμανικές κορβέτες αλλά και η σύντονη και έντονη πολιτιστική παρέμβαση που θα συνενώσει μουσική, ποίηση, εικαστικά, θέατρο σ' όλη τη λεκάνη της Μεσογείου ή τον Εύξεινο. Τόλμη χρειάζεται και αποφυγή της ενδημούσης υπνηλίας. Φαντάζεστε, ας πούμε, μια έκθεση στην Αίγυπτο σε συνεργασία με τον πολύτιμο Κωστή Μοσχιώ και με θέμα: «Κ. Παρθένης, Κ. Μαλέας, Γ. Λάππας – το σήμερα και το χθες στην ελληνική τέχνη» αναπτυγμένη και στις πολιτικές της διαστάσεις;

Φαντάζεστε έναν πολιτισμό που να λειτουργεί ως πρεσβευτή ιδεών και δικαίων και ως εξαγωγικό αξία;

Φαντάζεστε μια επιθετική διπλωματία στην ευρύτερη λεκάνη της Μεσογείου με άξονα τη σύγχρονη δημιουργία;

Φαντάζεστε μια ισότιμη ανταλλαγή εκθέσεων, εκδηλώσεων και λοιπών δραστηριοτήτων πολιτισμού με τις παραευξείνιες χώρες και τα Βαλκάνια; Το ΥΠΕΞ –αλλά και το ΥΠΠΟ. και το ΥΠΠΘ οφείλει να βγει από την ομφαλοσκοπήση και τη ρασιτιστική και να συγχρονιστεί με τα νέα, πολυδιάστατα δεδομένα. Εξάλλου, εκσυγχρονισμός πρέπει να σημαίνει και «συγχρονισμός».

Ας ξυπνήσουμε...

Μάνος Στεφανίδης

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ

Χρήσιμη πρωτοβουλία διαμεσολάβησης για την εκτόνωση της κρίσης στη Σερβία ανέλαβε η Αθήνα με την πρόσφατη επίσκεψη του υπουργού Εξωτερικών Θεόδωρου Πάγκαλου στο Βελιγράδι. Στις συνομιλίες του με τον Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς και τον υπουργό Εξωτερικών Μίλαν Μιλουτινόβιτς, αλλά και τους ηγέτες της αντιπολίτευσης, ο Θ. Πάγκαλος μετέφερε το ζωηρό ενδιαφέρον της Ελλάδας «για να υπάρξει μια ισχυρή και δημοκρατική Σερβία, η οποία θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διεθνή κοινότητα και θα ασχοληθεί με την επάνοδο της στους διεθνείς οργανισμούς». Ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών τόνισε στη σερβική ηγεσία ότι θα πρέπει να γίνει αμέσως αποδεκτό στο σύνολό του, το πόρισμα του εκπροσώπου της διεθνούς Κοινότητας Φελίπε Γκονζάλες, για τις δημοτικές εκλογές του Νοεμβρίου, περιλαμβανομένης και της νίκης της αντιπολίτευσης στο Βελιγράδι.

48 ώρες πριν από τη σύνοδο του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη και μία μόλις ημέρα μετά την ολοκλήρωση της μεσολαβητικής πρωτοβουλίας του έλληνα ΥΠΕΞ, η ελεγχόμενη από τον Μιλόσεβιτς εκλογική επιτροπή αναγνώρισε τη νίκη της αντιπολίτευσης στους δήμους του Βελιγραδίου και της Νις. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει σύντομα να αρχίσει κι ένας διάλογος ανάμεσα σ' αντιπολίτευση και συμπολίτευση προκειμένου να δρομολογηθεί η διαδικασία εκείνη που θα εγγυάται στο μέλλον την ελεύθερη έκφραση της πολιτικής θέλησης του σερβικού λαού.

Σ.Ν.

ΝΑ ΠΡΟΕΔΡΟΣ, ΝΑ ΜΑΛΑΜΑ

Ξέρετε πώς είναι στα ελληνικά δικαστήρια. Περιμένοντας την εκφώνηση της δίκης που σε αφορά, βλέπεις το δικηγόρο, τους άλλους μάρτυρες, τους αντιδίκους, πίνεις κανέναν καφέ, τηλεφωνείς. Έτσι, την Τρίτη 7.1.97, περιμένοντας την εκφώνηση της δίκης, με πλησίασε ο πρόεδρος του ΤΕΕ, **Κώστας Λιάσκας**:

«Μα, βρε παιδί μου, έχετε άδικο. Ξέρεις, εγώ ήρθα να υπερασπιστώ το φίλο μου τον Πανδή...»

Και συνέχισε ενημερώνοντάς με για το πώς η σύγχρονη τεχνολογία μπορεί να κάνει ακόμη και υπογείες όπερες κ.λπ. κ.λπ. «Ε, και τι είναι η όπερα του Σίδνεϊ;» Τέτοια, ο κύριος πρόεδρος.

Του απάντησα ότι αυτά όλα είναι δικαιολογίες, υποκρισίες και φλυαρίες. «Όλη αυτή η ιστορία γίνεται για τα λεφτά και τα συμφέροντα...»

Τότε, ο κ. Λιάσκας ξέσπασε:

«Ποια λεφτά; Εσύ παίρνεις λεφτά και πολεμάς τον Λαμπράκη.»

«Ναι;», του απήντησα. «Και από πού παίρνω τα λεφτά;»

«Από το Βαρδινογιάννη.»

Τόσο απλά, ο κύριος πρόεδρος του ΤΕΕ. Λες και μιλούσε ένας συνηθισμένος συκοφάντης.

Η μικρή ιστορία είχε και τη συνέχειά της:

Στο τέλος της δίκης, με πλησίασε ο κύριος **Νίκος Πανδής** για να μου πεί:

«Ξέρετε, εγώ δεν είμαι εργολάβος, είμαι πολιτικός μηχανικός».

«Μα τι είναι αυτά; Μήπως είστε και αρχιτέκτων, εσείς που υπογράφετε τόσο σύνθετα κτιριακά συγκροτήματα; Γιατί όλα αυτά; Αφού όλα γίνονται για λεφτά και τα συμφέροντα...»

Και ο κύριος Πανδής:

«Ποια λεφτά; Εσείς παίρνετε τα λεφτά».

Στην ώρα επάνω, να σου και ο πρόεδρος του ΤΕΕ. Απευθύνθηκα και στους δύο συνεταίρους του κ. **Λαμπράκη**:

Ξέρετε, κ. Λιάσκα, εγώ θα γράψω στο Αντί ότι με καταγγείλατε πως παίρνω λεφτά από το Βαρδινογιάννη...»

«Όχι, δεν το είπα έτσι. Αν το γράψεις, να πεις ότι αυτά λένε οι πληροφορίες μου τις οποίες εγώ δεν υιοθετώ!»

Τάδε έφη πρόεδρος του ΤΕΕ, κύριος Κώστας Λιάσκας...

Χ.Γ.Π.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΤΕΕ, ΜΑΝΑΤΖΕΡ ΤΟΥ Κ. ΛΑΜΠΡΑΚΗ

Κατά τη μαρτυρική του κατάθεση, ο Πρόεδρος του ΤΕΕ κ. Κ. Λιάσκας, είπε ότι λανθασμένα ανέφερα κατά την κατάθεσή μου πως η «εργολαβική εταιρεία των Πανδή-Λιάσκα-Μπακάλμπαση, ενήργησε διά του εκπροσώπου της του κ. Ν. Πανδή» και ότι δεν αποτελούν εργολαβική εταιρεία αλλά εταιρεία συμβούλων του ΟΜΜΑ.

Προκύπτει λοιπόν ότι ο Πρόεδρος του ΤΕΕ μαζί με τους Μπακάλμπαση και Πανδή δεν ήταν μόνο στο παρελθόν σύμβουλοι μηχανικοί του ΟΜΜΑ για την αποπεράτωση του Μεγάρου Μουσικής αλλά είναι και σήμερα οι Σύμβουλοι Μηχανικοί του ΟΜΜΑ για την εκτέλεση της Όπερας, του Μεγάρου Συνεδρίων, της Μουσικής Βιβλιοθήκης, του Γκαράζ κ.λπ. Για την εκτέλεση του έργου αυτού συνέταξαν και την «Προκήρυξη διαγωνισμού με κλειστή διαδικασία» που δημοσιεύτηκε στο ν Τύπο της 4.1.97. Αν λοιπόν η εταιρεία «Πανδής-Λιάσκας-Μπακάλμπασης» πήρε ως αμοιβή 2 δισ. για τα έργα αποπεράτωσης του Μεγάρου Μουσικής, φαντασθείτε τώρα σε τι ύψος θα ανέλθει η νέα αμοιβή της εταιρείας, για τις περαιτέρω εργασίες της Μην πείτε τώρα ότι για τόσα λεφτά δεν άξιζε να παραιστεί μάρτυς ένας κο-

τζάμ πρόεδρος του ΤΕΕ;

ΥΓ. Για την ιστορία: Η δίκη στην οποία αναφερόμαστε έγινε έπειτα από μήνυση των Άννας Φιλίνη, Μαρίας Δίξη και του υπογράφοντος και αφορούσε το γκρέμισμα του υπαίθριου θεάτρου στο Πάρκο Ελευθερίας από τις μπουλντόζες που εκτελούσαν τα έργα του ΟΜΜΑ. Στο εδώλιο κάθισε ο κ. Πανδής ενώ ο έτερος των μηνυομένων, **Χρ. Λαμπράκης**, δεν παρέστη στη δίκη. Εκτός από τους μηνυτές κατέθεσαν και οι **Παρ. Βελισσάρης** (πρώην δημοτικός σύμβουλος του Δήμου Αθηναίων), **Δημ. Πρωτοψάλτης** (πρώην πρόεδρος του Συνδέσμου Φυλακισθέντων και Εξορίστων Αντιστασιακών την περίοδο 1967-74), **Μαρία Γιαταγάνη** (μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής για τη σωτηρία του Πάρκου Ελευθερίας). Μάρτυρες υπεράσπισης εξετάστηκαν οι **Ν. Δεσύλλας** και **Κ. Λιάσκας**, πρώην και νυν πρόεδρος του ΤΕΕ αντιστοίχως, και ο πολιτικός μηχανικός **Παν. Γκιμίσης**. Το δικαστήριο (**Γερ. Διοικητικό**, πρόεδρος, **Αθανασία Βλάχου**, εισαγγελέας) αθώωσε τους κατηγορούμενους επειδή έκρινε ότι «δεν πληρούνται η αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος».

Χ.Γ.Π.

ΚΑΙ ΤΩΡΑ, ΕΡΧΕΤΑΙ Η ΟΠΕΡΑ!

• «Δεν δημιουργείται όπερα, όπως επίμονα γράφεται». Χρήστος Λαμπράκης, στο Αντί, Μάρτιος 1994.

• «Το κτίριο θα χρησιμοποιηθεί και για όπερα, αν αυτό είναι απαραίτητο». Προκόπης Παυλόπουλος, υπό την ιδιότητα του συνηγόρου του ΟΜΜΑ, στην αίθουσα του Ε' Τμήματος του ΣΤΕ, Ιανουάριος 1997

Αυτό, βέβαια, δεν είναι το μοναδικό ψέμα που είπαν οι φίλοι του Μεγάρου. Είναι ακόμα η χωρητικότητα του γκαράζ: ισχυρίστηκαν ότι θα είναι για 750 θέσεις, στην πραγματικότητα όμως θα είναι για διπλάσιες. Ή πάλι για το χαρακτήρα των δήθεν πολιτιστικών εκδηλώσεων που θα φιλοξενήσει το Μέγαρο Νο 2 – όποτε αυτό γίνει: 750.000 άτομα θα προσέρχονται κατ' έτος σε αυτό για συνέδρια παντελώς άσχετα με πολιτισμό – ο αριθμός είναι τετραπλάσιος του σημερινού. Όλα τα παραπάνω σημειωμένα, στη συζήτηση της προσφυγής κατά του Διατάγματος Λαλιώτη, στο ΣΤΕ, την περασμένη Τετάρτη, από το δικηγόρο Γ. Κατρούγκαλο που εκπροσώπησε τους αλύγιστους πολίτες. Περιμένουμε την απόφαση. Ν.Π.

ΠΛΗΜΜΥΡΕΣ ΚΑΙ ΕΞΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Σίγουρα φταίει το κράτος για τη γενική διάλυση, που αναδείχθηκε πάλι τόσο έντονα με τα ναυάγια και τις πλημμύρες και τα σκουπίδια, στη συνέχεια των διαρκών κρουσμάτων ανικανότητας και μιζέριας. Σίγουρα είναι λοιπόν άθλιο το κράτος, όπως φωνάζει ο Τύπος, αλλά επειδή όσα ξέρει ο Τύπος του δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος (και δεν τα λέει όλα αυτός ο Τύπος), γι' αυτό ας μην δείχνει ο Τύπος μόνο το κράτος αλλά και τον εαυτό του. Γιατί αυτός επιλέγει τις κρίσιμες ανομίες του κράτους που ξεφωνίζει και τις άλλες που καταπίνει και που συχνά σ' αυτές οφείλονται τα ως άνω κρούσματα. Επιπλέον βέβαια ας πάψουν και οι αγανακτισμένοι αυθαιρετατζήδες πολίτες να βρίζουν το άθλιο κράτος και γιατί αυτοί επιλέγουν τα στελέχη του και γιατί νταραβερίζονται παντοιοτρόπως μαζί τους. Ο εξορθολογισμός της κοινωνίας μας είναι επιτακτική ευθύνη όλων των προαναφερθεισών πλευρών. Γιατί κάποτε πρέπει να αντιληφθούμε ότι αν πράγματι ήμασταν τόσο αριστοκράτες, όσο ισχυρίζεται ο κ. Ζουράρις, τότε θα μας συνέβαιναν λιγότερες στραβομάρες... Ζητείται μάχη συνείδησης, για τον καθένα μας, πριν τα βάλουμε με το κράτος.
Σ.Σ.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΗΘΕΛΕ ΝΑ ΑΝΑΜΟΡΦΩΘΕΙ

Ο υπουργός Προεδρίας, Δημόσιας Διοίκησης κ.τ.λ. **Αλέκος Παπαδόπουλος**, που ποτέ δεν χαμογελά, δηλώνει προθέσεις να αναμορφώσει το κράτος – που βέβαια δεν είναι καραμανλογενές αλλά πρώτα και κύρια εκΠΑΣΟΚισμένο.

Δεν σκέφτεται μήπως είναι κάπως αργά – και μάλιστα σε μια εποχή που δεν διαθέτει προωθητικές αξιακές ορμές, δηλαδή σε μια εποχή που έχει κατακαθίσει πάνω στον τυφλό εγωκεντρισμό της και σε ποικίλα συντεχνιακά συμφέροντα;

Αυτό το κράτος φτιάχτηκε βασικά από τον **Ανδρέα Παπανδρέου** –όπως φτιάχτηκε– για να τους εξασφαλίσει και να διατηρήσει την εξουσία τους. Τώρα να σκέφτεται να το αναμορφώσει και άρα, κατά κάποιον τρόπο, να το γκρεμίσει, μήπως και θα πριονίσει και το κλαδί της εξουσίας όπου κάθονται;

Κατά κάποιον τρόπο είναι το κράτος-«πρυτανείο υποπρονομιούχων».

Είτε ονομάσει το σχέδιο του «Ιω. Καποδιστριας» είτε του απονεμίει όποιο άλλο βαρύγδουπο όνομα, στην ίδια χοντροκέφαλη απαξιωτική πραγματικότητα θα προσκρούσει.

Νομίζει πως έχει κάποιο μαγικό ραβδί στα χέρια του, ότι είναι κάτι σαν «μάγισσα του εκσυγχρονισμού»;

Πιστεύει ότι το παρελθόν, που είναι κύρια ένα παρελθόν ανδρεοπαπανδρεϊκού ΠΑΣΟΚ, δεν θα τον κυνηγάει;

Παρ' ότι είναι βέβαια βαρύ καθήκον να θέλεις να γκρεμίσεις αυτό που επί χρόνια έχτιζες, και μάλιστα με εκκωφαντικές ιδεολογικές κραυγές.

Αλλά τώρα φαίνεται ανακαλύπτεις ότι όλα αυτά

δεν ήταν και τόσο «προοδευτικά» – ή ότι ήταν μια δημαγωγική πολιτική που έφερε ευεργετικά αποτελέσματα για τους ίδιους αλλά όχι για την οικονομία ή για την κοινωνία.

Καταρχήν θα πρέπει να γκρεμίσει νοοτροπίες βαθιά ριζωμένες κι επιδέξια καλλιεργημένες (πώς το «νέο ΠΑΣΟΚ» θ' ακυρώσει το «παλιό ΠΑΣΟΚ»;) ένα κρατούν (μη) ήθος εργασίας. Πράγμα που σημαίνει ήθος στερούμενο όχι μόνο εντιμότητας αλλά σεβασμού του «άλλου» πολίτη – εμπεδωμένο σε μια πελατειακή σχέση και σε μια συναλλαγή μαύρο χρήμα κάτω από το τραπέζι ή και με το κομματικό μέντορα στο βάθος πεδίου.

Και εν τέλει: πώς μέτρησε ο αγέλαστος υπουργός τα στελέχη και τους κομματικούς αξιωματούχους που έχουν κατακλύσει τους αρμούς του κρατικού μηχανισμού; Αυτοί ποίου ακριβώς ΠΑΣΟΚ είναι;

Ακόμη κι αυτός ο κ. **Τσουκάτος** το διαπίστωσε και του το εξέθεσαν στην περιοδεία του στις κομματικές οργανώσεις Θεσσαλίας: ότι δηλαδή κυριαρχεί το «σύνδρομο της καρέκλας» – και με ποια ιδεολογικά ξεφτίδια τώρα να το «αναμορφώσει» και να το ανατρέψει;

ΥΓ. Κατ' εκείνη την ώρα δεν χρειάστηκε παρά μια δυνατή βροχή –ή, έστω, καταιγίδα– στην Κόρινθο, στον Σπερχειό ή στην Αθήνα για να φέρει μπροστά στα μάτια μας το κράτος έωλο (ίσως και την κοινωνία): δηλαδή το κράτος σ' όλες τις βαθμίδες του «μπαζωμένο», έτσι που να 'χουν πάθει ασφυξία οι πνεύμονές του. «Μπαζωμένο» ίσως από χρόνια με σπαταλημένο κοινοτικό χρήμα και μπόλικη γεμάτη απληστία απαξία.

Δημήτρης Καϊσής

ΜΑΣ ΠΗΡΕ ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ

Για τις καταστροφές που προξένησαν οι δυνατές βροχές το περασμένο Σαββατοκύριακο, η οικολογική οργάνωση «Δίκτυο Μεσόγειος S.O.S» αποδίδει «ευθύνες τόσο στους πολίτες όσο και στην πολιτεία που συνέβαλε στην ανάπτυξη των αυθαιρεσιών και των παραβάσεων περιβαλλοντικού, πολεοδομικού και κατασκευαστικού χαρακτήρα: καταστροφή δασών, χαμηλή ποιότητα δημοσίων και ιδιωτικών έργων, αυθαιρεσίες στις κατασκευές, υπόγεια εκτεθειμένα σε πλημμύρες, τσιμεντόστρωση των πάντων, ανοχύρωτες πόλεις χωρίς δίκτυο στα νερά της βροχής».

Ειδικά για τα μπαζώματα και τις επιχωματώσεις των ποταμών και το χτίσιμο των ρεμάτων, η οργάνωση επισημαίνει την υποκρισία και «την αντιφατική πολιτική του ΥΠΕΧΩΔΕ, όπου υπάρχει μια υπηρεσία που αναγνωρίζει το ρόλο των ρεμάτων και μια άλλη που χρηματοδοτεί και προωθεί την κάλυψή τους και την μετατροπή τους σε αγωγούς και αυτοκινητόδρομους».

Ανάμεσα στις προτάσεις της για την αντιμετώπιση της κατάστασης, ζητεί να σταματήσουν όλα τα έργα κάλυψης των ρεμάτων και των χειμάρρων του Ιλισσού, του Ποδονίφτη, του Κηφισού και να ευαισθητοποιηθούν οι πολίτες στην προστασία του περιβάλλοντος και την εξοικονόμηση ενέργειας.

Ακούει άραγε κανείς;

Λ.Κ.

ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ
Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΤΟ ΠΑΙΖΕΙ ΜΕ ΜΑΣ
ΕΝΩ ΕΜΕΙΣ ΜΟΝΟΙ ΜΑΣ...

ΤΗΓΑΝΙΣΜΕΝΑ ΜΥΑΛΑ ΚΑΙ ΜΑΤΙΑ ΠΟΥ ΓΥΑΛΙΖΟΥΝ

Βαρέθηκα να ακούω τον **Ευαγγελάτο**, με το μάτι του να γυαλίζει από δημοσιογραφικό ενδιαφέρον, να αναρωτιέται αν αυτοί οι ήχοι «που μοιάζουν με σφυριές» είναι μουσική. Βαρέθηκα να παρακολουθώ τον **Τράγκα** να σώζει τα παιδιά των τηλεθεατών του, αναζητώντας τα σόδομα και τα γόμορρα στο μίζερο υπόγειο του Μεταξουργείου εκεί όπου η Αστυνομία, με συνοδεία τις κάμερες του ΣΚΑΪ, ανακάλυψε ένα ακόμα παράνομο ρέιβ πάρτι, συλλαμβάνοντας μερικές δεκάδες νεαρών.

Και θα ήταν καλά αν είχα βαρεθεί μόνο δαύτους. Είναι καιρός που έχω βαρεθεί να ακούω συνομηλίκους μου να μιλούν για τις «δυνατότητες της τεχνολογίας στη μουσική δημιουργία». Είναι καιρός που έχω βαρεθεί να ακούω τα παιδιά της νέας εποχής. Καλά ο **Βαλλιανάτος** στο γυαλί, αλλά και οι «υποψιασμένοι» ρέιβερς να βολτάρουν στα παράθυρα «ενημερώνοντας το κοινό»;

Εδώ και χρόνια, ο «ρέιβ τρόπος ζωής και διασκέδασης» έχει διαδοθεί εκτεταμένα και στην ελληνική νεολαία. Και όχι μόνο στη νεολαία των πόλεων. Ο ηλεκτρονικός του ήχος δείχνει ικανός να βάλει στην άκρη την παραδοσιακή ηλεκτρική μουσική της αντίδρασης. Η ρέιβ δεν έχει τους δικούς της Τζίμι Χέντριξ. Έχει πολλά και διαφορετικά είδη, αλλά είδωλα δεν έχει. Στον ρέιβερ αρκεί ο γνώρι-

μος ήχος των beats για να μπορεί να κουνιέται, δεν τον πολυνοιάζει η ταυτότητα του καλλιτέχνη. Αλλάζουν, λοιπόν, οι καιροί. Αλλάζουν και οι ουσίες. Το χάπι έκστασις έχει προλάβει ήδη να «τηγανίσει» πολλά μυαλά στην Ευρώπη, αλλά και στη χώρα μας. Οι ρέιβερς δεν είναι όμως «ναρκομανείς». Τουλάχιστον, με την παραδοσιακή έννοια του όρου, με αυτή του εξαθλιωμένου, του αδέκαρου, του ταλαιπωρημένου. Γιατί το ρέιβ δεν είναι μόνο μουσική και χάπια, αλλά συνοδεύεται από πολύχρωμα ρούχα, από την παραφιλολογία των ιλουστρασιόν σκουπιδιών, από το παραμύθι του «ip».

Γι' αυτό το ρέιβ άργησε να μπει στο στόχαστρο των διωκτικών αρχών. Η Αστυνομία μέχρι πρόσφατα εξαντλούσε την αυστηρότητά της σε φρικοροκ πάρτι στο κέντρο της Αθήνας. Το ρέιβ εξαπλώθηκε κάτω από την ετικέτα του μοντέρνου, του κυριλέ, του εξελιγμένου. Ήρθε, λοιπόν, ο καιρός να γίνει, πράγματι, παράνομο και «underground», όπως αξιώνουν τα πολύχρωμα φέιγ-βολάν.

Και όχι τίποτε άλλο, αλλά με αυτά και με αυτά στο τέλος θα μας πουν ότι είχε δίκιο ο Παπαθεμελής...

Λεωνίδας Βαλασόπουλος

ΝΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΑ!

Μέσα στους λιμούς και τους καταποντισμούς των τελευταίων ημερών, ήρθε για να σκάσει κάποιο χαμόγελο και η αισιόδοξη είδηση των εγκαινίων της λειτουργίας του εθνικού συστήματος μεταφοράς φυσικού αερίου, που τόσο είχε ως έργο ταλαιπωρηθεί στο παρελθόν, από τις ανικανότητες του κράτους να το ολοκληρώσει εγκαίρως. Εκτός από τον δρόμο του εκσυγχρονισμού των υποδομών της χώρας και την εξέλιξή μας σε ενεργειακό κόμβο των Βαλκανίων, το έργο αυτό συμβολικά ανοίγει και την προοπτική να αναπτυχθεί πολύπλευρα, χωρίς υπερβολές που θα ενοχλούσαν την Ε.Ε., η έντονη στρατηγική συνεργασία μας με τη Ρωσία. Εκτός από αυτό, «παίζει» και ο αγωγός Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης (φτάνει να λυθούν σύντομα τα προβλήματα της Βουλγαρίας), οι S-300 βεβαίως, βεβαίως, αλλά και οι θρυλούμενες χιλιάδες εταιρείες-φαντάσματα, ρωσικών συμφερόντων στην Κύπρο, που δημιουργούν εκεί γόνιμο υπέδαφος για άσκηση οικονομικής διπλωματίας. Και ποιος ξέρει τι άλλο, αφού «τρώγοντας έρχεται η όρεξη», όπως είπε χαρακτηριστικά κατά τα εγκαίνια ο ρώσος υπουργός Ενέργειας Πέτρε Ροντιόνωφ. Σ.Σ.

Όταν η ιστορία επαναλαμβάνεται...

του Δημήτρη Ζώνιου

Έπειτα από πολλαπλούς σκοπέλους, η Ν.Δ. προχωρεί στην οργάνωση του συνεδρίου της, «αντιγράφοντας» σημαντικά χαρακτηριστικά της αντίστοιχης κορυφαίας διαδικασίας του ΠΑΣΟΚ: την αντιπαράθεση του «παλαιού» με το «νέο» του κομματικού μηχανισμού με τα πολιτικά διλήμματα. Σε ρόλο ρυθμιστή των εξελίξεων –που δεν επιδέχεται καμία συσχέτιση– ο Κ. Μητσοτάκης.

Χάριν της –έστω και συμβιβαστικής– ενότητας της παράταξης, που επί του παρόντος τουλάχιστον, εξυπηρετεί τις προσωπικές φιλοδοξίες τους, οι δύο βασικοί διεκδικητές της κομματικής ηγεσίας **Μ. Έβερτ** και **Γ. Σουφλιάς** αποφάσισαν «να καπνίσουν την πίπα της ειρήνης». Με την ουσιαστική συμβολή του **Γ. Βαρβιτσιώτη** κατέληξαν σε μία πολιτική συμφωνία κορυφής για τους όρους διεξαγωγής του συνεδρίου (21-23 Μαρτίου). Εμφανώς ικανοποιημένος ο θεσσαλός πολιτικός διαβεβαίωσε τα στελέχη της εσωκομματικής αντιπολίτευσης ότι εξασφαλίστηκαν οι προϋποθέσεις για αδιάβλητες διαδικασίες, αναγνωρίζοντας εμμέσως –πλην σαφώς– την εγκυρότητα του συνεδρίου. Αρκετοί πείστηκαν. Κάποιοι άλλοι όχι!

Όλα, βεβαίως, θα εξαρτηθούν από τη στάση του αρχηγού του κόμματος. Αν δεν τηρήσει τα συμφωνηθέντα και επιχειρήσει να «καπελώσει» το συνέδριο, οι εξελίξεις θα είναι απρόβλεπτες. Πάντως συνεργάτες του αναφέρουν ότι δεν πρόκειται να παραβιάσει την πολιτική συμφωνία, γιατί, όπως συμπληρώνουν, «το ήρεμο κλίμα ευνοεί τον Έβερτ». Οι ίδιες πηγές εκτιμούν πως θα επανεκλεγεί αρχηγός «με άνετη πλειοψηφία» και προειδοποιούν πως όποιος δεν σεβαστεί το αποτέλεσμα του συνεδρίου και συνεχίσει την αμφισβήτηση θα διαγραφεί αμέσως.

Ο Γ. Σουφλιάς θα συνεχίσει στο επόμενο διάστημα τις περιοδείες στην επαρχία και την πρώτη εβδομάδα του Φεβρουαρίου θα παρουσιάσει την ιδεολογική-πολιτική πλατφόρμα του. Απέναντι στη «λαϊκή δεξιά» του Μ. Έβερτ θα αντιπροτείνει η Ν.Δ. να εκφράσει τον χώρο της «φιλελεύθερης-σύγχρονης κεντροδεξιάς». Θα επισημάνει την αναγκαιότητα απάλειψης του λαϊκισμού και της δημαγωγίας από το κόμμα και παράλληλα θα εισηγηθεί να λειτουργεί

συλλογικά και με δημοκρατικές διαδικασίες. Ο λαρισαίος βουλευτής πιστεύει πως η κομματική ηγεσία, δεν μπορεί να «ελέγξει» ένα συνέδριο περίπου 4.000 μελών. Σύμφωνα με την έως τώρα καταμέτρηση των δυνάμεων του ο Γ. Σουφλιάς υπολογίζει ότι την υποψηφιότητά του θα στηρίξει περίπου το 60% των συνέδρων που προέρχονται από την επαρχία. Αναγνωρίζει, ωστόσο, την υπεροχή του αντιπάλου του σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη.

Ο Γ. Σουφλιάς πιστεύει ότι η «αχίλλειος πτέρνα» του προέδρου του κόμματος είναι ο πολιτικός λόγος του. Επικαλούμενος λοιπόν την αποτυχία του Μ. Έβερτ να οδηγήσει τη Ν.Δ. στην εξουσία, θα κατέβει στο συνέδριο με το σύνθημα-δίλημμα: «Ποιος μπορεί να κερδίσει τις επόμενες εκλογές;»

Προσβλέποντας στον προσεταιρισμό των «Καραμανλικών», ο θεσσαλός πολιτικός αποστασιοποιείται όλο και πιο πολύ από τις επιλογές του Κ. Μητσοτάκη. Προσφάτως, μάλιστα, έκανε λόγο για «έλλειμμα δημοκρατίας στο κόμμα την τελευταία δεκαετία», φράση που ενόχλησε όχι μόνο τον επίτιμο πρόεδρο της παράταξης αλλά και ορισμένα προσκείμενα σε αυτόν στελέχη.

Βουλευτές ωστόσο της εσωκομματικής αντιπολίτευσης υποστηρίζουν πως οι σχέσεις του πρώην υπουργού Παιδείας με τους λεγόμενους «Καραμανλογενείς» βρίσκονται σε καλό δρόμο. Αντιθέτως, ερμηνεύοντας τις τελευταίες επιθέσεις που εξαπολύει ο Μ. Έβερτ εναντίον του Κ. Μητσοτάκη, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ο αρχηγός του κόμματος αντιμετωπίζει πρόβλημα συσπείρωσης των στελεχών του.

Όσο για τον Κ. Μητσοτάκη, δεν έχει καταλήξει ακόμη αν θα παραστεί ή όχι στο συνέδριο. Η οριστική απόφασή του θα εξαρτηθεί από τον συσχετισμό δυνάμεων που θα έχει διαμορφωθεί στις αρχές Μαρτίου. Αν σιγουρευτεί ότι ο Μ. Έβερτ θα επανεκλεγεί αρχηγός, ίσως να μην συμμετάσχει. Επι-

στήθιοι φίλοι του βουλευτές διαβεβαίωνουν πάντως ότι «θα στηρίξει έως το τέλος την υποψηφιότητα Σουφλιά». Διατείνονται μάλιστα πως «δεν πρόκειται να ασχοληθεί με τη Ν.Δ. έως το συνέδριο». Οι ίδιοι δε αποκλείουν το ενδεχόμενο να διεκδικήσει τελικώς την κομματική ηγεσία και ο Κ. Καραμανλής. Αυτό, όμως, θα μπορούσε συμβεί μόνο στην περίπτωση που ο Μ. Έβερτ δεν θα είναι υποψήφιος. Το ισχύει και για τον Γ. Βαρβιτσιώτη, ο οποίος –σύμφωνα με πληροφορίες– θα ξεκαθαρίσει τις προθέσεις του έως τα μέσα Φεβρουαρίου.

Αρχηγική εμφάνιση θα κάνει στο συνέδριο και η Ντ. Μπακογιάννη. Καταθέτοντας ξεχωριστό ιδεολογικό-πολιτικό πλαίσιο για τη φυσιογνωμία του κόμματος, επιδιώκει «να δημιουργήσει την αίσθηση ότι ο πολιτικός ρόλος και λόγος της έχει κρίνουσα σημασία». Τους επόμενους μήνες η πρώην υπουργός Πολιτισμού εντείνει την παρουσία της στα κομματικά στελέχη, τόσο στην Αθήνα, όσο και στις μεγάλες επαρχιακές πόλεις. Συνεργάτες της επιμένουν πως θα στηρίξει με όλες τις δυνάμεις της την προσπάθεια του Γ. Σουφλιά. Στο ερώτημα τι θα πράξει η Ντ. Μπακογιάννη αν στο συνέδριο επανεκλεγεί ο Μ. Έβερτ, απαντούν: «Από τη στιγμή που πάρει μέρος στη διαδικασία, το αποτέλεσμα θα γίνει σεβαστό και βλέπουμε...».

Τις προτάσεις του για την ιδεολογική και πολιτική ταυτότητα της Ν.Δ. παρουσιάζει την περασμένη Τρίτη και ο Στ. Μάνος. Στο συνέδριο ο πρώην υπουργός θα δώσει ιδιαίτερη έμφαση στην αντιμετώπιση των οικονομικών αδυναμιών της παράταξης, καθώς και στον σαφή προσδιορισμό της πολιτικής της. Ο Δ. Αβραμόπουλος «δεν θα κάνει πολιτική εμφάνιση», λένε συνεργάτες του υπενθυμίζοντας ταυτοχρόνως τη δέσμευσή του «για εξάντληση της τετραετίας» στο δημοσκόπιο Αθηναίων.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΗΝΕΣ

ΟΔΥΣΣΕΑΣ
ΕΛΥΤΗΣ
ΚΩΣΤΑΣ
ΚΑΡΥΟΤΑΚΗΣ
ΜΑΡΙΑ
ΠΟΛΥΔΟΥΡΗ
ΜΙΧΑΛΗΣ
ΓΚΑΝΑΣ
ΣΑΠΦΟ
&
ΔΗΜΟΤΙΚΑ
ΔΙΣΤΙΧΑ

PolyGram

CD/LP/MC

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΔΙΣΚΟΠΟΛΕΙΑ

ΦΑΚΕΛΟΣ

Η κρίση των S-300

Λάθη επί λαθών - και η δομική σχιζοφρένεια της εξωτερικής μας πολιτικής

του Σακελλάρη Σκουμπουρδή

Μετά τη θορυβώδη διεθνή συζήτηση περί της εγκατάστασης πυραύλων S-300 στην Κύπρο, η τελευταία εξέλιξη του ελιγμού (περί 16μηνης δέσμευσης) Κληρίδη κατέστειλε τους κινδυνολογικούς τόνους. Αυτή όμως η θετική εκτίμηση που βλέπει να ανατρέπεται προσώρας το δυσμενές για την ελληνική πλευρά κλίμα, δεν μας επιτρέπει να ξεχάσουμε μια σειρά από διαρκώς ανανεούμενες θλιβερές διαπιστώσεις, προκαλούμενες από διαρκώς ανανεούμενες ελληνικές στρατηγικές «ρουκέτες».

Η κλιμάκωση και αποκλιμάκωση της κρίσης είναι γνωστή: Τη δεύτερη μέρα του χρόνου σε έκτακτη συνεδρίαση του Υπουργικού Συμβουλίου της Κύπρου εγκρίθηκε η τελική διαδικασία για την αγορά του ρωσικού πυραυλικού συστήματος S-300. Ο αιφνιδιασμός όλων των διεθνώς εμπλεκομένων (που πλήθυναν τελευταία, με παράλληλη εντατικοποίηση των σχετικών δραστηριοτήτων τους), προκάλεσε την απορία τους και στη συνέχεια την αντίδρασή τους (άλλωστε, ουδείς τους είχε ενημερώσει ότι επρόκειτο περί καθαρά αμυντικού συστήματος...). Και όλα αυτά δημιούργησαν σειρά ερωτημάτων. Για ποιο λόγο επιδιώκουμε τη διεθνή παρέμβαση στο Κυπριακό και, όταν αυτή εκδηλώνεται, μεμψιμοιρούμε και της βάζουμε τριζλοποδιές; Έχουμε κατανοήσει ότι την εκ προοιμίου ευνόητη φιλοτουρκική στάση της διεθνούς κοινότητας οφείλουμε να την αντιμετωπίζουμε με πολύ προσεκτικές και καλά προετοιμασμένες κινήσεις, όπως ακριβώς και την ομολογημένη στάση της Διεθνούς Κοινής Γνώμης; Και αν, επί της αρχής, η υπόθεση των πυραύλων πράγματι μπορεί να λειτουργήσει ως ισχυρό πιεστικό διαπραγματευτικό ατού προς την κατεύθυνση της αποστρατιωτικοποίησης της Κύπρου, τότε γιατί γίνονται έτσι τσιπατσουλικά αυτές οι δουλειές;

ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΛΑΘΗ ΜΑΣ ΣΩΖΟΥΝ

Και ως πότε νομίζουμε ότι για τα λάθη μας θα μας σώζει η συνήθως (προσφάτως) ακολουθούσα σειρά λαθών της Άγκυρας; Άλλη μια φορά δηλαδή, μετά τα Ύμια, θα μπορούσαμε τώρα να ξαναπούμε «τέλος καλό...». Στην περίπτωση των Υμίων είχαμε να κάνουμε με την απαρά-

δεκτη αγνόηση, από το διαλυμένο σουλτανικό παπανδρεϊκό κράτος της υπόθεσης που ξεκίνησε με τη προσάραξη του τουρκικού πλοίου στις βραχονησίδες αυτές (Χρυσούγεννα '95). Και στην άμεση συνέχεια είχαμε την αμήχανη αντίδραση της αιφνιδιασμένης νεόδομης κυβέρνησης Σημίτη, η οποία διεσώθη εξαιτίας των αθλίων εντυπώσεων που προκάλεσε η βάνανυση τουρκική επιθετικότητα... Τώρα, η απροσχεδίαση και χρονικά κακοβαλμένη υπόθεση των S-300, που αιφνιδιαστικούς καλέσαμε να παρέμβουν στο Κυπριακό (με τα δικά τους κριτήρια, είναι αλήθεια...), προκάλεσε ευνόητες αντιδράσεις και μας έφερε σε δυσμενή θέση τις πρώτες μέρες. Όμως και πάλι διασωθήκαμε από το ίδιο επηρεαζόμενο καθεστώς παραγωγής λαθών της Τουρκίας (που δεν μπορεί να συμμαζέψει τον τσιλλερικό εθνικολαϊκισμό του). Γιατί με τις νέες ευθείες απειλές άσκησης πολεμικής βίας αναγκάστηκε η Δύση να πάψει να κανακεύει την Άγκυρα, αντιθέτως μάλιστα η δήλωση Μπερνάρντινι ήταν καταλυτική: «Επ' ουδενί να σκεφτεί η Τουρκία να επιτεθεί κατά της Κύπρου, αφού, έτσι, ουδεμιάς χώρας του ΟΗΕ θα έχει τη στήριξη!». Εφεξής λοιπόν η Άγκυρα έχει χάσει κάθε ηθικό έρεισμα για τέτοια πολεμική προοπτική. Θα το διατη-

ούσε (στα μυωπικά μάτια της Δύσης), αν
ωπούσε και αιφνιδίαζε με πράξεις βίας,
ετά την εγκατάσταση των ρωσικών πυ-
αύλων, επικαλούμενη προσχηματικά
πιθαικούς κινδύνους στα νώτα της. Τώ-
α όμως δεν το μπορεί πια, με βάση τα ση-
ερινά δεδομένα. Ξαφνικά δηλαδή η ελ-
ηνική πλευρά στην Κύπρο, παρά την
τζαμχάδικη διευθέτηση της υπόθεσης των
υραύλων, βρίσκεται σε θέση βολής μιας
ρ' όλης της ύλης επιθετικής εκστρατείας
εθνούς ενημέρωσης για το Κυπριακό,
γο πριν την πιεστική προσπάθεια κου-
υλώματός του. Και αυτό είναι μια πα-
ατήρηση που μάλλον δεν πρέπει να

Η ελληνική πλευρά στην Κύπρο, παρά την ατζαμχάδικη διευθέτηση της κρίσης των πυραύλων, βρίσκεται σε θέση βολής μιας επιθετικής εκστρατείας διεθνούς ενημέρωσης.

νοηθεί, με δεδομένο ότι ως μεγαλύτε-
ος εχθρός του Κυπριακού έχει καταδει-
εί η Διεθνής Σιωπή. Τώρα οι ΗΠΑ και
νικά η Δύση, μετά από τον τόσο αναπά-
εχο διεθνή ντόρο, αναγκαστικά το ανα-
ελυσαν. Στην Ουάσιγκτον μάλιστα, το
έντρο Χένρυ Στίμσον εκτιμά πως το
ρσνιακό ωχριά μπροστά στο Κυπριακό,
α τον κ. Κλίντον... Και μπροστά στην δή-
ση Ερμπακάν: «να βάλουν μυαλό οι
λληνες και να θυμηθούν το 1922 και το
74», ο κ. Κάβανο σύρθηκε να πει: «οι
ραυλοι δεν αποτελούν πλέον μέρος της
ίσης». Συνεπώς τώρα, με «ηθικά» κατο-
ρωμένο το προηγούμενο της ενδεχόμε-
ς εγκατάστασης των πυραύλων, αν η ελ-
νική πλευρά προσέξει και επεξεργασθεί
ιλοστημένο σχέδιο ενίσχυσης των θέσε-
της, υπάρχει αναπάντεχο έρεισμα για
βαρή συζήτηση περί αποστρατιωτικο-
ίησης της Κύπρου. Και φυσικά για να

αποφύγει, ή έστω να βελτιώσει, το ήδη ως
ώρα διαμορφωμένο πλάνο δυσμενούς
«λύσης».

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΠΛΑΚΑΣ

Μια εκ των υστέρων απροκατάληπτη μα-
τιά θα παραδεχθεί ότι, μέσα στο χρονίζον
τέλμα, η στρατηγική επιλογή της κίνησης με
τους πυραύλους είχε θετικά στοιχεία (όπως
γενικότερα θετικό είναι και το χωρίς υπερ-
βολές στρατηγικό παιχνίδι με τη Ρωσία –
φυσικό αέριο, πετρελαιοαγωγός, οικονομι-
κή διπλωματία με τις θρυλούμενες 2.250
κυπριακές εταιρείες ρωσικού «ενδιαφέρο-
ντος» κ.λπ). Είχε όμως και χαρακτήρα
ανόητης μπλόφας, με τον τρόπο που εκτυλί-
χθηκε, εφόσον θα μπορούσε να έχει διευ-
θετηθεί πριν από τις αμερικανικές εκλο-
γές, οπότε ο ψηφοθήρας κ. Κλίντον δύσκο-
λα θα ήγειρε την παραμικρή αντίδραση.
Και ενώ τότε δεν ήταν κοντά οι σχεδιασμέ-
νες προσπάθειες «λύσης», ώστε να φαίνε-
ται πως η ελληνική πλευρά τις τορπιλίζει,
δίνοντας πάτημα για «δικαιολογημένες»
οργίλες δυτικές αντιδράσεις. Και φυσικά
ενόσω, κατά τεκμήριον, δεν είχε σχεδια-
σθεί το επόμενο βήμα, στην περίπτωση που
η Τουρκία δεν θα έκανε το λάθος και θα εί-
χε τώρα το περιθώριο να χτυπήσει στρα-
τιωτικά (και ενόσω ο κ. Τσοχατζόπουλος
προειδοποιούσε την Τουρκία να κάτσει
φρόνιμα, με τζάμπα φραστικές απειλές,
πριν από τις τελευταίες εξελίξεις)... Και
ενόσω μετά την πρώτη φοβερή ομοβροντία
δυτικών αντιδράσεων, το αιφνιδιασμένο
υπουργείο Εξωτερικών έστειλε, κατόπιν
εορτής, επείγουσες οδηγίες σε όλες τις δι-
πλωματικές μας αντιπροσωπείες, για να
εξηγήσουν στους ομολόγους τους ότι οι πύ-
ραυλοι είναι μόνον αμυντικοί κ.λπ (Παρόν,
12.1.97)... Είναι αυτονόητο πως των φρονί-
μων τα παιδιά πριν πεινάσουν μαγειρεύ-
ουν. Και η εξορθολογισμένη μεθόδευση
ενός τόσο σημαντικού στρατηγικού εγχει-
ρήματος όφειλε να διευθετηθεί προσχεδια-
σμένα ως εξής:

α. Με έντονη παρασκηνακή προετοιμα-
σία σε επίπεδο διπλωματικών γραφείων
και με σύνθημα «ο Αττίλας απειλεί και την
υπόλοιπη Κύπρο», για να προληφθούν
αντιδράσεις της Διεθνούς Κοινότητας,

β. Ανάλογη προετοιμασία μέσω συνε-
ντεύξεων σε διεθνή ΜΜΕ, με αντίστοιχο
στόχο την ευμενή προκατάληψη της Διε-
θνούς Κοινής Γνώμης,

γ. Εξαγγελία της επιχείρησης S-300 πριν
τις αμερικανικές εκλογές, οπότε ευλόγως
θα κατάπινε ο πρόεδρος των ΗΠΑ τις επι-
φυλάξεις του και

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

**Η ιρλανδή Φελίσια,
αναζητώντας
τον αγαπημένο της
γνωρίζεται
με τον «ευγενικό»
άγγλο Χίλντιπς,
έναν δολοφόνο
μοναχικών γυναικών.
Μια πορεία από την
αθωότητα στη γνώση.**

Ουίλιαμ Τρέβορ

ΜΑΤΑΙΗ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΥΛΙΣΣΕΑΣ

**Ταξίδια
στη λογοτεχνία**

ΟΔΥΣΣΕΑΣ

ΑΝΔΡΕΑ ΜΩΡΑΪΤΟΥ 3 - 114 71 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 36.24.326, 36.25.575 - FAX 36.48.030

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 5 - ΤΗΛ. 32.12.111

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Μια γυναίκα
που ό,τι επιθυμεί
το καταστρέφει.
Ένας φόνος.
Δυο διαλυμένοι άντρες.
Η ζωή φιλτραρισμένη
μέσα
απ' την άσπρη σκόνη
και τον υψηλό πυρετό.

Μαρία Μήτσουρα
Ο ΗΛΙΟΣ ΔΥΩ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ

Ταξίδια
στη λογοτεχνία

ΟΔΥΣΣΕΑΣ

ΑΝΔΡΕΑ ΜΩΡΑΪΤΟΥ 3 - 114 71 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 36.24.326, 36.25.575 - FAX 36.48.030

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 5 - ΤΗΛ. 32.12.111

δ. Από θέσεως ισχύος πιέσεις μας για αποστρατιωτικοποίηση της Κύπρου.

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ;

Ανύπαρκτη έννοια αποτελεί ακόμα για τη χώρα μας ο τρόπος επικοινωνίας της (;) στρατηγικής μας, δηλαδή αυτό που λέμε εξωτερική πολιτική της εικόνας. Έτσι πώς να καταλάβουμε όσα έλεγε τις προάλλες στην ΕΤ-1 ο Ντανιέλ Κον Μπεντίτ: «Φτάνει πια αυτή η φοβία σας με τους Τούρκους! Ίδια ήταν και η φοβία που σας έσπρωξε να κάνετε και το ηλίθιο εμπάργκο κατά της Μακεδονίας»... Πού να καταλάβουμε ότι ακόμα πληρώνουμε στα ελληνοτουρκικά την μακεδονίσσιμη υστερία μας, χωρίς να έχουμε ασχοληθεί με τη διεθνή ενημέρωση και για το Κυπριακό... Πού να καταλάβουμε ότι ο μη ενημερωμένος «κινδυνεύει» να γίνει «ανθέλληνας»... Πού να καταλάβουμε ότι έχει τόσο μεγάλη σημασία να προλαβαίνεις κάποια διεθνή εις βάρος σου δημοσιεύματα, που πλάθουν την εικόνα σου εκείνη, πάνω στην οποία θα προσπαθήσεις μετά να εδράσεις ηθικά τη διπλωματία σου... Ποιος δεν διάβασε πάλι τα δημοσιεύματα των διεθνών ΜΜΕ, που σχεδόν όλα δεν ήξεραν ότι οι S-300 είναι αμυντικοί; Ή μήπως όλα αυτά πάλι εξικνούνται από κάποια οικουμενική εναντίον μας συνωμοσία;

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΚΟΥΣΟΥΡΙ ΤΟΥ ΑΜΥΝΤΙΚΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ

Όλοι οι θιασώτες του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου αναγνωρίζουν, αν και κάνουν το Γερμανό, ότι η μεγάλη απόσταση της Κύπρου αποτελεί ανασχετικό παράγοντα για την ευχερή λειτουργία του Δόγματος (δυστυχώς, αποδείχθηκε οικτρά και κατά την κρίση των Υμίων, οπότε και ο Ενιαίος Χώρος είχε διχοτομηθεί, από τμήμα του τουρκικού στόλου, μεταξύ Καστελλορίζου και Κύπρου...). Παρομοίως και ότι για πολλούς οικονομοτεχνικούς και νομικούς λόγους συμφέρει την Τουρκία το παιγνίδι να γίνεται σε στρατιωτικό επίπεδο και την Ελλάδα σε πολιτικοδιπλωματικό επίπεδο. Την μπαλαφάρα του παπανδρεϊκού αμυντικού δόγματος, όμως, τη μειώνει ακόμα περισσότερο, ένα άλλο -δυστυχώς ξεχασμένο από όλους- επιχείρημα: Όταν ο μεγάλος μακαρίτης του Έθνους Στρατηγός, το 1993, επέλεξε να προσδέσει τη χώρα στο -δημιουργημά του- αμυντικό δόγμα, το είχε εξαγγείλει ως εξής: «Εάν ο Αττίλας κατέβει έστω και ένα εκατοστό νοτιότερα από την Πράσινη Γραμμή, αυτό θα αποτελέσει casus belli». Αυτή η δήλωση όμως, βασικά αποτελούσε άμεση αναγνώριση του καθεστώτος του

Αττίλα και της κατοχής της Βόρειας Κύπρου και άνοιγε το δρόμο για τη Διπλή Ένωση... Πόσοι το θυμούνται αυτό σήμερα, φίλοι και εχθροί του φοβερού Δόγματος;

Η ΔΟΜΙΚΗ ΣΧΙΖΟΦΡΕΝΙΑ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΜΑΣ

Ευρωλιγούρηδες και Εθνολιγούρηδες, μειωδότες και πατριώτες, ή δουλικοί και ροπερήφρανοι, ή κατευναστικοί και απορριπτικοί, ή ρεαλιστές και απορριπτικοί, έχει καμιά σημασία πώς ονομάζει κανείς τα τα δίπολα που χαρακτηρίζουν την αντίφαση της αενάως διχασμένης εξωτερικής πολιτικής μας. Σημασία μόνο έχει ότι πνιγνύμεται και προς τα μέσα και

**Και προς τα μέσα και
προς τα έξω, η Ελλάδα
εμφανίζεται πάντα με δύο
πολιτικές. Αυτό έχει
σημασία...**

προς τα έξω, να έχουμε πράγματι ΔΥΟ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ. Και πάντα η εκάστοτε αντίφαση λείπει δικαίως εγκαλεί την εκάστοτε κυβέρνηση, για διγλωσσία στην εξωτερική πολιτική. Ο βασικός λόγος είναι μάλλον ένας παλαιός: η χαμηλού επιπέδου πολιτική παιδεία μας είναι πάντα ευεπίφορη στον λαϊκισμό που πάντα βρίσκεται στην πλευρά της «πατριωτικής» καθαρότητας, η οποία, όταν κερδίζει τους συσχετισμούς δυνάμεων στην εξουσία, προκαλεί εθνικές ζημιές ή και καταστrophές. Στο πλαίσιο αυτής της ανθεκτικής στο χρόνο διελκυστίνδας και μόνο για την τελευταία πενταετία, έχουμε τόσα δείγματα, με το τελευταίο το περιστατικό Ροζάκη, που τόσο δυσκολευόμαστε να τα αξιολογήσουμε... Φοβόμαστε βεβηρή σχιζοφρένεια. Και όσο οι αρμόδιοι (λέγε με Σημίτη) που σήμερα έχουν το πεπόνι και το μαχαίρι δεν προσπαθούν να χτυπήσουν δομικά το λαϊκισμό, αποκαλύπτοντας χωρίς περιστροφές ότι ξόφλησε έχοντας υποθηκεύσει δημοσιονομικά και διπλωματικά τη χώρα, τόσο αυτό το φαινόμενο θα εξακολουθεί ακμαίο να συρρικνώνει την εθνική ικανότητα, ανεξαρτήτως της ποικιλώνυμης κομμωτικής του προελεύσεως...

Κατευναστικοί και αποτρεπτικοί

υ Γιώργου Γερόπουλου

υπόθεση της προμήθειας του υδραυλικού συστήματος από την ιπριακή κυβέρνηση, η παραίτηση ρζάκη και οι αντιδράσεις που τη λινόδευσαν αναδεικνύουν έντονα τις διαφορές οι οποίες εμφανίζονται στο εσωτερικό των κομμάτων για τα θέματα εξωτερικής πολιτικής.

Οι συχνές διαφοροποιήσεις βουλευτών του ΠΑΣΟΚ και της Ν.Δ. από την πολιτική των ηγεσιών τους, με πρόσφατο παράδειγμα την επιστολή 30 βουλευτών του κυβερνώ-
ντος κόμματος προς τον πρωθυπουργό, δεν είναι μόνο, όπως πολλές φορές χρεώ-
νται, σε διάθεση εσωκομματικής αντιπο-
λευσής αλλά στις διαφορετικές προσεγγί-
σεις για τα θέματα που αφορούν όλο το
πρόγραμμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Η εκδήλωση των διαφορετικών απόψεων
και σχέση με τον πυρήνα των αντιλήψεων
στα θέματα εξωτερικής πολιτικής και τέ-
τοις οριζοντίως όλα τα πολιτικά κόμματα,
το εσωτερικό των οποίων διαμορφώνον-
ται δύο στρατηγικές επιλογές για τις ελλη-
νοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό. Από
1987, με τις αλλαγές στο διεθνές περι-
βάλλον, η αναζήτηση μιας άλλης επιλογής
ήταν αυτής της αμυντικής έντασης με τη
Τουρκία ήταν εμφανής, καθώς λιγοστές αλ-
TERNATIVES φωνές σημείωναν την ανάγκη η
εξωτερική πολιτική της χώρας να περάσει
στην εποχή της προσέγγισης με την Τουρ-
κία και της χρησιμοποίησης των συγκριτι-
κων πλεονεκτημάτων από τη συμμετοχή της
στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η εκλογή του **Κ. Σημίτη** στην πρωθυπουρ-
γία, οι συνέπειες από το επεισόδιο στα
Βαλκάνια και η τοποθέτηση του **Χρ. Ροζάκη** στη
θέση του υφυπουργού Εξωτερικών έδωσαν
νέα ώθηση στις απόψεις περί προσεγγί-

Γ. Αρσένης, Δ. Τσοβόλας, Μ. Έβερτ, Α. Τσοχατζόπουλος: Από διαφορετικούς πολιτικούς χώρους, όλοι τους όμως «αποτρεπτικοί».

σεως με την Τουρκία και αντιμετώπισης
των απειλών της μέσω πολιτικών πρωτο-
βουλιών στο διεθνές πεδίο.

Ήδη, στο ΠΑΣΟΚ, ανεξαρτήτως των τα-
κτικών κινήσεων, η συζήτηση για τις δύο
στρατηγικές επιλογές στα ελληνοτουρκικά
ενδέχεται να λάβει τον χαρακτήρα εσωκομ-
ματικής αντιπαράθεσης, καθώς το πάλοι πο-
τέ παπανδρεϊκό ΠΑΣΟΚ έχει οικοδομηθεί
στην 22χρονη πορεία του στη βάση του «πα-
τριωτικού» με αρκετές δόσεις λαϊκισμού και
εθνικισμού. Εξάλλου, ηγετικά στελέχη,
όπως ο **Γ. Αρσένης**, έχουν δημιουργήσει το
προφίλ τους με τη ρητορική του περιβόητου
δόγματος του ενιαίου αμυντικού χώρου. Το
μέτωπο, λοιπόν, των ελληνοτουρκικών σχέ-
σεων αποτελεί πεδίο δόξης λαμπρό για την
ανάπτυξη της εσωκομματικής αντιπολίτευ-
σης στο κυβερνών κόμμα. Κορυφαίοι παρά-
γοντες, όπως οι **Γ. Αρσένης, Γ. Καψής, Σ.
Παπαθεμελής, Χ. Κηπουρός**, πολλοί κε-
ντρογενείς βουλευτές και στελέχη που πρό-
σκεινται στον **Α. Τσοχατζόπουλο** υπερασπι-
ζονται μετά πάθους τη λογική της έντασης
με τη γείτονα. Εραστής αυτής της λογικής,
και ο νεόκοπος πολιτικός αρχηγός **Δ. Τσο-
βόλας**, που φιλοδοξεί να εκφράσει το αυθεν-
τικό «πατριωτικό ΠΑΣΟΚ».

Αρωγός και ο αρχηγός της αξιωματικής
αντιπολίτευσης, ο οποίος στο πλαίσιο της
«λαϊκής πατριωτικής δεξιάς» δεν φείδεται σε
κορώνες πατριδοκαπηλείας, προκειμένου να
εδραιώσει τη θέση του στη Ν.Δ. και να χαϊδέ-
ψει τα αυτιά του εθνικιστικών καταβολών
ακροατηρίου του. Προσφάτως, είχε υποστη-
ρίξει εμπράκτως τις απόψεις του κ. Τσοχα-
τζόπουλου και είχε αναλάβει την υπεράσπι-
σή του στην υποβόσκουσα διαφωνία του
υπουργού Εθνικής Αμύνης με το Μαξίμου.

Στην αντίπερα όχθη, ο **Κ. Σημίτης** και οι συ-
νεργάτες του, ο **Θ. Πάγκαλος** (λαμβάνοντας

υπόψη το εκρηκτικό ταμπεραμέντο του), ο **Γ.
Παπανδρέου** και ο **Γ. Κρανιδιώτης** επιχει-
ρούν να συγκροτήσουν, άτολμα και διστα-
κτικά, μια άλλη πολιτική στη βάση της προ-
σέγγισης με την Τουρκία και της ανάπτυξης
επιθετικών πολιτικών και διπλωματικών
πρωτοβουλιών. Προσπάθεια, που προς το
παρόν σκοντάφτει στους ύφαλους των εσω-
κομματικών ισορροπιών. Χωρίς σαφή άπο-
ψη αλλά αντιδρώντας συγκυριακά σε τακτι-
κές κινήσεις εμφανίζονται οι **Κ. Λαλιώτης,
Κ. Σκανδαλίδης, Β. Παπανδρέου**.

Στον χώρο της συντηρητικής παράταξης οι
**Κ. Μητσοτάκης, Μ. Παπακωνσταντίνου,
Ν. Μπακογιάννη, Α. Ανδριανόπουλος** και
βουλευτές των απόψεων Μητσοτάκη εμφα-
νίζονται υπέρμαχοι της επιλογής της προ-
σέγγισης, ενώ ο κ. Παπακωνσταντίνου έχει
εκφράσει τολμηρές απόψεις για τις ελληνο-
τουρκικές σχέσεις.

Στο ίδιο μήκος κύματος κορυφαία στελέχη
του ΣΥΝ, όπως οι **Α. Κύρκος, Μ. Δαμανά-
κη, Μ. Παπαγιαννάκης, Ν. Μπίστης, Χ.
Πρωτοπαπάς**, έχουν δώσει μάχη στο εσω-
τερικό του κόμματός τους για την επικράτη-
ση των απόψεών τους. Ωστόσο, έντονες επι-
φυλάξεις για τα τεκταινόμενα στα ελληνο-
τουρκικά έχουν εκφράσει ο ευρωβουλευτής
του ΣΥΝ **Α. Αλαβάνος**, ο **Α. Βάσσης** και ο **Γ.
Νοταράς**, οι οποίοι τελικώς στέκονται απέ-
ναντι στην επιλογή της προσέγγισης. Πά-
ντως, ο ΣΥΝ είναι το μόνο κόμμα, που
εξαρχής τοποθετήθηκε σαφώς υπέρ της
προσέγγισης και της αποκλιμάκωσης της
στρατιωτικής έντασης με την Τουρκία.

Τα χρονικά περιθώρια, πλέον, έχουν
στενέψει και ο πολιτικός κόσμος καλείται
να αναμετρηθεί με τις στρατηγικές επιλο-
γές για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και
όχι με τις αμυντικού χαρακτήρα τακτικές
κινήσεις.

Εφ' όλης της ύλης

του Τάσου Παππά

Ο Άγιος Βασίλης έκανε το θαύμα του και έφερε στον Γ. Καψή το «κεφάλι» του Χρ. Ροζάκη ως πρωτοχρονιάτικο δώρο. Φαίνεται όμως, ότι ο «κακός» Σημίτης ετοιμάζει στον κ. Καψή και τους άλλους θεματοφύλακες της εθνικοφροσύνης ακόμη μία δυσάρεστη έκπληξη, αφού, τον «κατατομηθέντα» υφυπουργό θα διαδεχθεί ένας ακόμη εκπρόσωπος του «μειοδοτικού» ρεύματος που θάλλει στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ. Ο λόγος για τον Γιάννο Κρανιδιώτη, ο οποίος θα τοποθετηθεί στη θέση του υφυπουργού Εξωτερικών, προφανώς για να συνεχίσει τον κατήφορο της «μειοδοσίας» που είχε ξεκινήσει επί Ροζάκη. Έτσι, για ακόμη μία φορά «πατριώτες» και «εθελόδουλοι» θα διασταυρώσουν τα ξίφη τους στα μαρμαρένια αλώνια...

Οι προεκτεθέντες χαρακτηρισμοί μπορεί να παραπέμπουν σε αλήστου μνήμης εποχές, τότε που ο πατριωτισμός ήταν το προσφιλές καταφύγιο των κατεργάρηδων, δυστυχώς όμως επιβιώνουν, ήκιστα τροποποιημένοι, και σήμερα. Πολεμοχαρείς πατριδοκάπηλοι από ένα ευρύ κομματικό φάσμα, συνεπικουρούμενοι από ρασοφόρους που φαντάζονται εαυτούς σε ρόλο Παπαφλέσα, και από τους κονδυλοφόρους ενός ανέξοδου πατριωτισμού, οργανώνουν την άμυνά τους απέναντι στις επαπειλούμενες υποχωρήσεις των κοσμοπολιτών.

Η αντίθεση αυτή υποβόσκει εδώ και καιρό. Εμφανίζεται στο προσκήνιο όποτε κυκλοφορούν πληροφορίες για την επικείμενη αμερικανική πρωτοβουλία και υποδαυλίζεται κάθε φορά που ο Τούρκος αξιωματούχος για λόγους εσωτερικής κατανάλωσης εκφωνεί και έναν πολεμικό, κατά της Ελλάδας, λόγο. Οι λεονταρισμοί στρατιωτικών και πολιτικών της Άγκυρας πέφτουν σε πρόσφορο έδαφος. Όλο και κάποιος σύγχρονος Λεωνίδα βγαίνει από εδώ και εκστομίζει το περίφημο «μολών λαβέ», για να δώσει τροφή στους θαμώνες των ελληνικών καφεενέδων, πραγματικών και τηλεοπτικών. Το παιχνίδι της κρίσης η Τουρκία το χειρίζεται άριστα. Ατυχώς στην παγίδα της εγκλωβίζεται και μεγάλο μέρος του ελληνικού πολιτικού προσωπικού. Σίγουρα στο αγώνισμα της φραστικής πλειοδοσίας μπορούμε να υπερηφανευόμαστε ότι δεν είμαστε ουραγοί. Το ζητούμενο, όμως, είναι αν συμφέρει την ελληνική πλευρά η συντήρηση της έντασης στην Κύπρο αλλά και γενικότερα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η διατήρηση των υψηλών τόνων μπορεί να ικανοποιεί τα πατριωτικά αισθήματα της κοινής γνώμης, είναι όμως αμφίβολο αν εξυπηρετεί τα στρατηγικά σχέδια της Αθήνας. Η ποδοσφαιρική ατμόσφαιρα στις διεθνείς σχέσεις υπονομεύει τις διπλωματικές προσπάθειες, αφού σωρεύει αρνητικές εντυπώσεις και

καθιστά εξαιρετικά δύσκολο το εγχείρημα της απεμπλοκής. Ευνοεί εκείνους που δεν θέλουν να «δώσουν» και δυσχεραίνει αυτούς που διεκδικούν. Είναι προφανές σε ποια θέση βρίσκεται η Τουρκία και σε ποια η Ελλάδα.

Σωστά η Αθήνα και η Λευκωσία κινούνται στη θέση που έχει επεξεργαστεί ο Γ. Κληρίδης περί πλήρους αποστρατιωτικοποίησης του νησιού και φροντίζουν να διευρύνουν το διαπραγματευτικό οπλοστάσιό τους. Το δόγμα του ενιαίου αμυντικού χώρου και η ενίσχυση της άμυνας της Κύπρου με ρωσικά όπλα (άρματα μάχης, πυραύλοι), είναι τα «χαρτιά» που θα πέσουν στο τραπέζι και θα αποσυρθούν εφόσον και η άλλη πλευρά πραγματοποιήσει ίσης σπουδαιότητας και αξίας βήματα προς την κατεύθυνση της εκτόνωσης

Η ενόχληση των Τούρκων δικαιώνει τους εμπνευστές των παραπάνω κινήσεων. Η ελληνική πλευρά έχει καταφέρει να προκαλέσει το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας και του αμερικανικού παράγοντα. Φαίνεται όμως να μην έχει συνειδητοποιήσει ότι έχει προχωρήσει στην πάγια τουρκική λογική που λέει ότι κυπριακό και ελληνοτουρκικά είναι ζητήματα που πρέπει να εξετασθούν πακέτο. Αφού η πολεμική ομπρέλα της Αθήνας «σκεπάζει» πια και τη μεγαλόνησο, οποιαδήποτε κρίση στην Κύπρο αυτομάτως θα μετατραπεί σε αντιπαράθεση ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία. Η σύνδεση του κυπριακού με τα ελληνοτουρκικά δεν είναι καταστροφική εξέλιξη όπως ισχυρίζονται διάφοροι επαγγελματίες πατριώτες. Επιβάλλει, όμως, την ανάγκη να γίνουν ανατροπές στην κλασική ελληνική γραμμή που ξεχωρίζει το κυπριακό από τις ελληνοτουρκικές διαφορές.

Οι συζητήσεις εφ' όλης της ελληνοτουρκικής ύλης (Κύπρος, Αιγαίο), δεν συνιστά έγκλημα καθοσιώσεως. Συζητώ δεν σημαίνει παραχωρώ. Σημαίνει, βολιδουσκοπώ τις διαθέσεις του αντιπάλου αφού φυσικά προηγουμένως, έχω καταλήξει, ως χώρα, τι διαπραγματεύομαι και τι όχι. Ο διάλογος ακόμη και στο πεδίο που επιθυμεί ο «άλλος» δεν συνεπάγεται οπωσδήποτε συμφωνία εθνικώς απαράδεκτη. Το πιθανότερο βεβαίως είναι ένας τέτοιου τύπου διάλογος να καταλήξει σε αδιέξοδο. Το κέρδος όμως στο επίπεδο της διεθνούς κοινής γνώμης θα είναι μεγάλο για τη χώρα μας, αφού θα διασκεδάσει με τον πιο πανηγυρικό τρόπο τις ενστάσεις των ξένων οι οποίοι πιστεύουν ότι η Τουρκία θέλει διακαώς το διάλογο και η Ελλάδα αντιδρά πεισματικά.

Το δυστύχημα είναι ότι το εσωτερικό μέτωπο δεν είναι αρραγές. Εκτός από τις φωνασκίες των καθ' έξιν πατριδοκάπηλων, έχουμε και αντιφάσεις στην ίδια την κυβέρνηση. Αλλιώς αντιλαμβάνεται τοήτημα ο πρωθυπουργός, αλλιώς ο υπουργός Άμυνας και σε τελείως διαφορετικό μήκος κύματος κινείται ο Γερ. Αρσένης. Είναι φανερό ότι η ελληνική γραμμή δεν μπορεί να διαμορφωθεί εν κρυπτώ. Με αιφνιδιασμούς και αντιπερισπασμούς δεν είναι δυνατόν να παρακαμφθούν οι αντιδρώντες. Απαιτείται ένας σοβαρός διάλογος στο ΠΑΣΟΚ, στον οποίο θα κληθούν να συμμετάσχουν όλοι και να καταθέσουν τις εναλλακτικές πλατφόρμες τους. Παράλληλα, πρέπει να ξεκινήσουν ουσιαστικές επαφές με τα άλλα κόμματα. Σε μια ανοιχτή, καθαρή και εκ βαθέων συζήτηση, οι εκσυγχρονιστές δεν έχουν να φοβηθούν τίποτε. Οι αντίπαλοί τους στο ΠΑΣΟΚ θα αναγκαστούν να στερεότυπα, «μη διάλογος-μη πόλεμος», τα οποία έχουν μετρήσει το ζην τους, ενώ η πλευρά της Ν.Δ. θα επιχειρήσει να εμφανίσει την κυβέρνηση δέσμια των δήθεν εξαρτήσεών της από τις ΗΠΑ. Η τακτική αυτή δοκιμάστηκε προεκλογικώς και απέτυχε καταγωδώς. Σε ό,τι αφορά την απόπειρα για εκ προοιμίου ενοχοποίηση του αμερικανικού παράγοντα (θα την αποτολμήσουν από κοινού Ν.Δ. και ΚΚΕ), αυτή δεν πρόκειται να ευοδωθεί, αφού σήμερα δεν υπάρχει ούτε ένας σοβαρός άνθρωπος που να πιστεύει ότι τα ελληνοτουρκικά προβλήματα μπορούν να επιλυθούν χωρίς τη συνδρομή των ΗΠΑ. Αν παρ' όλα αυτά δεν καταστεί δυνατή η συπόρευση των περισσότερων πολιτικών δυνάμεων, τότε η κυβέρνηση οφείλει να προχωρήσει θαρραλέα. Ας πάρει επιτέλους την πρωτοβουλία και ας αφήσει τους σύγχρονους Δηλιγιάννηδες να οργανώσουν εκστρατείες για την ανακατάληψη της Πόλης!

Αν όμως συνεχίσει να πορεύεται αμήχανη, αναποφάσιστη, έτοιμη να υποκύψει στη μέγγενη του πολιτικού κόστους, τότε λίαν συντόμως θα κληθεί να πληρώσει τα επίχειρα των παλινωδιών της. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος για μια χώρα που έχει ανοιχτά μέτωπα στις διεθνείς σχέσεις της δεν προέρχεται από μία «κακή γραμμή», αλλά από την απουσία γραμμής.

Ν Ε Φ Ε Λ Η ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

Η σειρά περιλαμβάνει βιβλία ελλήνων και ξένων γλωσσολόγων, κλασικά στο είδος τους, απαραίτητα για την γνώση και τη μελέτη της ιστορίας, της εξέλιξης και του ρόλου της γλώσσας στην καθημερινή μας ζωή.

Διεύθυνση: Φώτης Καβουκόπουλος

Κυκλοφορούν

ΣΤΕΛΛΑ ΒΕΡΓΗ: Γλώσσα και δομή.

ΔΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΡΥΘΜΟΣ ΤΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

DENISE FRANÇOIS-GEIGER: Θέματα κοινωνικής και θεωρητικής γλωσσολογίας

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΛΑΙΡΗΣ: Θέματα γενικής γλωσσολογίας

ANDRÉ MARTINET: Θέματα λειτουργικής σύνταξης

ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΜΟΤΣΙΟΥ: Εισαγωγή στη Λεξικολογία της Νεοελληνικής

LOUIS PRIETO: Μηνύματα και σήματα

J. R. ROBINS: Σύντομη ιστορία της γλωσσολογίας

NOAM CHOMSKY: Συντακτικές δομές

ΕΙΡΗΝΗ ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ-WARBURTON: Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗΣ: Νεοελληνικός λόγος - Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 - ΤΗΛ.: 3607744

Α ΕΚΟΥΧΡΟΝΙΣΤΑΙ

ΤΟ ΠΑΣΟΚ
ΕΙΝΑΙ ΕΔΩ!

ΦΤΟΥ ΠΑΛΙ
ΔΕΝ ΤΟ ΚΡΥΨΑ
ΚΑΛΑ!

Κ.ΚΟΥΦΟΠΕΡΓΟΣ 971

κυκλοφορεί

Ιμμάνουελ Καντ

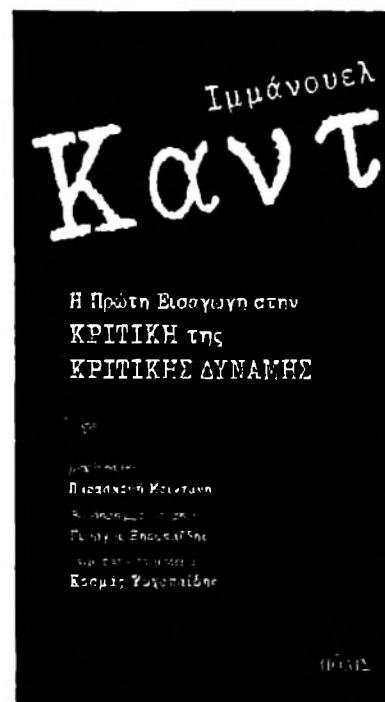
Η Πρώτη Εισαγωγή στην Κριτική της Κριτικής Δύναμης

Μετάφραση: Παρασκευή Μεϊντάνη
Θεώρηση μετάφρασης: Γιώργος Ξηροπαΐδης
Επίμετρο – Επιμέλεια: Κοσμάς Ψυχοπαΐδης

Η Πρώτη Εισαγωγή στην Κριτική της Κριτικής Δύναμης είναι το κείμενο που προοριζόταν να αποτελέσει την εισαγωγή στην τρίτη Κριτική του Καντ, την Κριτική της Κριτικής Δύναμης, ένα από τα σημαντικότερα φιλοσοφικά έργα της ανθρώπινης σκέψης. Αυτό ωστόσο δεν συνέβη ποτέ, επειδή ο Καντ, μολονότι αναγνώριζε αυτήν την πρώτη γραφή ως γνήσιο έργο του, θεωρούσε πως η έκτασή της ήταν πολύ μεγαλύτερη από αυτήν που πρέπει να έχει ένα εισαγωγικό κείμενο.

Στην Πρώτη Εισαγωγή συμπυκνώνονται, με συναρπαστικό τρόπο, τα κεντρικά ζητήματα της τρίτης Κριτικής:

- η σχέση μεταξύ των γνωστικών, ηθικών και αισθητικών δυνάμεων του ανθρώπου
- ο τρόπος με τον οποίο συγκροτούμε τις κρίσεις μας για την αισθητική (το ωραίο δηλαδή και το υψηλό) και για την οργανική ζωή, μια μορφή της οποίας σύμφωνα με τον Καντ, είναι, και ο ανθρώπινος πολιτισμός.

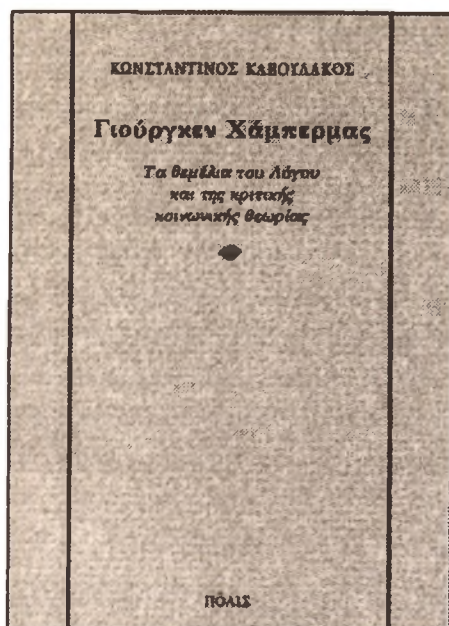
επίσης κυκλοφορεί

Κων. Καβουλάκος

Γιούργκεν Χάμπερμας

Τα θεμέλια του Λόγου και της
κριτικής κοινωνικής θεωρίας

Επίμετρο: Αιμίλιος Μεταξόπουλος

Η εργασία του Κ. Καβουλάκου καινοτομεί στο πλαίσιο της πρόσφατης βιβλιογραφίας σχετικά με το έργο του Χάμπερμας, επαναφέροντας στο προσκήνιο τα πρώιμα έργα του μεγάλου θεωρητικού και αναζητώντας τον μίτο που τα συνδέει με τις ύστερες θεωρητικές του επεξεργασίες (στις οποίες αφιερώνεται το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου).

Η πολιτική διάσταση της ΟΝΕ: Απόηχος του ευρωπαϊκού συμβουλίου του Δουβλίνου

του Γιώργου Σιγηνού

Όλες οι αποφάσεις των κρατών μελών που αφορούσαν και αφορούν τη διαδικασία ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) ήταν και είναι πολιτικές¹. Οι τέσσερις διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν πολιτικές αποφάσεις². Οι δύο αναθεωρήσεις της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας ήταν κυρίως πολιτικές αποφάσεις³. Πίσω από αυτές τις πολιτικές αποφάσεις υπήρξαν και διαμορφώθηκαν οικονομικά συμφέροντα που καθόρισαν τη μορφή των θεσμών, αλλά και την ισορροπία των αρμοδιοτήτων μεταξύ των κρατών μελών και την Ε.Ε.

Η περίπτωση της ΟΝΕ εμπίπτει στο ίδιο πλέγμα των πολιτικοοικονομικών συμφερόντων. Θα πρέπει δε να θεωρείται ως μέσο ολοκλήρωσης της Ε.Ε. και ως εγχείρημα από τα πιο σοβαρά στον νομισματικό τομέα από την ημερομηνία ίδρυσης της Ένωσης. Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, τα κράτη μέλη οικειοθελώς και ομοφώνως παραιτούνται της νομισματικής τους κυριαρχίας και τη μεταφέρουν σε έναν νέο θεσμό, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ).

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΑΝΟΒΕΡΟΥ

Η πολιτική απόφαση για την καθιέρωση της ΟΝΕ στο Συμβούλιο Κορυφής του Ανόβερου τον Ιούνιο του 1988 ελήφθη στα πλαίσια μιας ιστορικής συγκυρίας. Τρεις ήταν οι κυριαρχούσες σκέψεις: η Σοβιετική Ένωση άρχισε να διαλύεται· ο φόβος της πολιτικής ηγεμονίας της Γερμανίας με δορυφόρους τα κράτη της κεντρικής Ευρώπης ήταν διάχυτος· και η δημιουργία μιας νομισματικής οντότητας με πολιτικό βάρος στους διεθνείς οργανισμούς, που θα μπορούσε να είναι ισότιμη αυτής των ΗΠΑ, παρέμεινε πόθος της Ευρώπης μετά την κατάρρευση του διεθνούς νομισματικού συστήματος τον Αύγουστο του 1971.

Δευτερεύουσες πολιτικές σκέψεις είχαν ειδικό βάρος στο Ανόβερο: Η Γαλλία του Μιτεράν το 1988 αναζητούσε τρόπους να ανακτήσει κάποιο ρόλο στον καθορισμό του «νομισματικού γίγνεσθαι», και ο κυρίαρχος ρόλος της ανεξάρτητης γερμανικής κεντρικής τράπεζας που καθόριζε τα πλαίσια άσκησης της νομισματικής πολιτικής της Ε.Ε. έπρεπε, κατά τη γαλλική εξωτερική πολιτική, να μοιραστεί.

Η Γερμανία του καγκελάριου Κολ είχε άλλες ανησυχίες. Η πρόσδεσή της στο ευρωπαϊκό άρμα προϋπόθετε νέες κοινοτικές δομές και νέους θεσμούς. Ο καθορισμός των επιτοκίων από την ΕΚΤ και όχι από την Bundesbank, η αντικατάσταση του μάρκου από το ευρωπαϊκό νόμισμα, και η ανάπτυξη νέων διεθνών σχέσεων με τις καταρρέουσες οικονομίες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, όπως επίσης και με τους κύριους ανταγωνιστές της, τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία, ήταν αποφάσεις που προσέδιδαν στη Γερμανία μια παγίωση του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της.

Στον προαναφερόμενο «εσωτερικό» προβληματισμό θα πρέπει να προστεθούν και οι εξωγενείς παράγοντες. Η παγκοσμιοποίηση των αγορών αφαίρεσε τη δυνατότητα από τα κράτη μέλη να μπορούν να ασκήσουν μian ανεξάρτητη νομισματική πολιτική. Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα καθιέρωσε το γερμανικό μάρκο ως νόμισμα-άγκυρα για όλους τους υπόλοιπους εταίρους της Ε.Ε., οπότε η άσκηση νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής των υπολοίπων κρατών μελών πλην Γερμανίας ήταν αδύνατη και ατελέσφορη.

Η ΜΕΤΑ-ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Το ουσιαστικό πρόβλημα της ΟΝΕ είναι ο θεσμικός σχεδιασμός της και η στρατηγική που υιοθετήθηκε στη Διάσκεψη Κορυφής της Μαδρίτης το Δεκέμβριο του 1995⁴. Η οικονομική λογική που διέπει την ΟΝΕ βασίζεται στην ορθόδοξη οικονομική σχολή, συμπληρούμενη από έναν τόνο κρατισμού στον οικονομικό τομέα. Η σύλληψη, ο καθορισμός και η άσκηση της νομι-

σματικής πολιτικής συγκεντρώνεται σε έναν κοινοτικό θεσμό την ΕΚΤ. Αντιθέτως, η οικονομική και η δημοσιονομική πολιτική παραμένει τομέας αρμοδιότητας εξ ολοκλήρου των κρατών μελών.

Η οριστική εφαρμογή θα αρχίσει την 1η Ιανουαρίου του 1999 με την καθιέρωση σταθερών μετατρεπτικών ισοτιμιών μεταξύ των νομισμάτων των κρατών μελών που θα συμμετάσχουν στο τρίτο στάδιο του ΕΥΡΩ. Μετά τρία χρόνια σταθερών ισοτομιών, το ΕΥΡΩ θα αντικαταστήσει τα εθνικά νομίσματα της ζώνης του ΕΥΡΩ.

Η συναλλαγματική πολιτική του ΕΥΡΩ θα καθοριστεί και θα ασκηθεί σε σχέση με τα άλλα νομίσματα με ειδικό βάρος στις διεθνείς αγορές από το Συμβούλιο και την ΕΚΤ. Αλλά προς το παρόν δεν είναι δυνατόν να αποφασιστεί πριν από την καθιέρωση του ΕΥΡΩ στις διεθνείς αγορές. Επίσης δεν γνωρίζουμε ποια πολιτική θα ασκηθεί για την προώθηση του ΕΥΡΩ, αφού δεν έχει υιοθετηθεί μια θεωρία των όρων μετεξέλιξης ενός εθνικού νομίσματος σε διεθνές ή των όρων καθιέρωσης αυτού του νομίσματος στις διεθνείς αγορές⁵.

Ο σχεδιασμός της ΟΝΕ και οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Δουβλίνου βασίζονται στην ορθόδοξη οικονομική σχολή. Βασικό αξίωμα αυτής της σχολής είναι ότι το χρήμα ως προς την φύση του είναι «ουδέτερο ή σχετικά ουδέτερο», και συνεπώς ο συντονισμός των οικονομικών και δημοσιονομικών πολιτικών με την ενιαία νομισματική πολιτική δεν είναι αναγκαίος. Επιπλέον, η αναπτυξιακή πολιτική δύναται να απουσιάζει. Και μόνον οι πολιτικές αποφάσεις που λαμβάνονται στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια κρίνονται επαρκείς για την επίτευξη των στόχων της Συνθήκης.

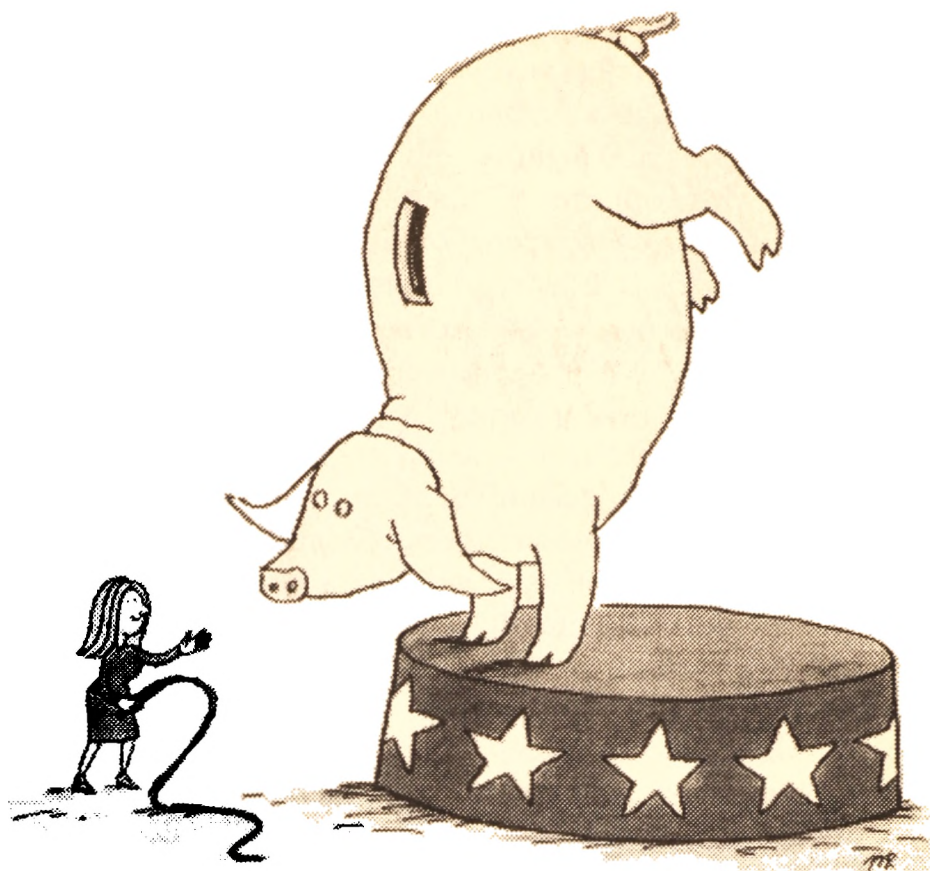
Αυτή η στρεβλή λογική έχει δώσει ουσία στο σχεδιασμό σταθερότητας, έχει καθορίσει το περιεχόμενό του και διαχωρίζει τα κράτη σε συμμετέχοντα και μη⁶. Αντίθετα εάν το χρήμα είναι ενεργητικό και όχι ουδέτερο, διότι είναι μια εξωγένεια ως προς τη φύση του, τότε υπεισέρχεται σε όλες τις μορφές ανταλλαγής. Υπό αυτές τις συνθήκες, το χρήμα είναι αυτό που καθορίζει την αλληλεξάρτηση των πολιτικών, είτε αυτή είναι δημοσιονομική, οικονομική ή συναλλαγματική με τη νομισματική πολιτική.

Η ΜΕΤΑ-ΔΟΥΒΛΙΝΟ ΕΠΟΧΗ

Όσον αφορά το περιεχόμενο του συμφώνου σταθερότητας, το αξίωμα ότι το ΕΥΡΩ θα είναι «σχετικά ουδέτερο» ως προς τον καθορισμό των πραγματικών μεταβλητών, εφαρμόζεται πλήρως και συνεπώς προτάσσει το ακόλουθο αξίωμα: «Για να μπορέσει η νομισματική πολιτική να διατηρήσει σταθερές τιμές, η δημοσιονομική πολιτική των κρατών μελών θα πρέπει να ενταχθεί σε κανόνες πειθαρχίας». Σύμφωνα με το δόγμα της ορθόδοξης σχολής, η εξάλειψη των υπερβολικών ελλειμμάτων συμβάλλει σε χαμηλές και σταθερές πληθωριστικές προσδοκίες και χαμηλά επιτόκια, τα οποία θα οδηγήσουν σε αειφόρο ανάπτυξη και υψηλό επίπεδο απασχόλησης.

Τα κράτη μέλη θα δεσμεύονται μεσοπρόθεσμα να τηρούν τα δημοσιονομικά τους ελλείμματα σε ισοσκελισμένα επίπεδα ή να είναι πλεονασματικά. Ελλείμματα που υπερβαίνουν την τιμή αναφοράς του 3% του ΑΕΠ θα θεωρούνται «υπερβολικά». Κυρώσεις δεν θα επιβάλλονται εάν μετά από μια πολύπλοκη διαδικασία αποφάσεων, το δημόσιο έλλειμμα του εν λόγω κράτους μέλους υπερβαίνει την τιμή αναφοράς του 3%.

Σε δύο περιπτώσεις το υπερβολικό έλλειμμα θα μπορεί να θεωρηθεί μη-υπερβολικό παρ' όλο που θα υπερβαίνει την τιμή

αναφοράς: πρώτον όταν απορρέει από «ασυνήθιστο γεγονός», όπως φυσικές καταστροφές· δεύτερον όταν απορρέει από «σοβαρή οικονομική ύφεση», δηλαδή ετήσια πτώση του πραγματικού ΑΕΠ κατά 2%.

Η Ελλάδα προσπαθεί να εντάξει τις αμυντικές της δαπάνες στην πρώτη περίπτωση για να θεωρηθούν ως «ασυνήθιστο γεγονός». Όμως η ουσιαστικότερη περίπτωση και η πιο συνήθης θα είναι η σοβαρή ύφεση, και αυτή διακρίνεται σε δύο κατηγορίες: μείωση του ΑΕΠ από 0% έως -0,75% και μείωση του ΑΕΠ από 0,75% έως 2%. Ύφεση με μείωση του ΑΕΠ μέχρι -0,75% θα θεωρείται ως συνήθως κυκλική διακύμανση, άρα βραχυπρόθεσμης διάρκειας, και συνεπώς τα κράτη μέλη δεσμεύονται να μην επικαλεστούν την ύπαρξη σοβαρής ύφεσης.

Όσον αφορά την ύφεση που συνοδεύεται από μείωση του ΑΕΠ κατά -0,75% έως -2%, η Επιτροπή θα συντάσσει έκθεση περί τού «εάν θεωρεί την ύφεση έκτακτη ή όχι». Το Συμβούλιο είναι το όργανο που θα εξετάσει και αποφασίσει με ειδική πλειοψηφία για την ύπαρξη υπερβολικού ελλείμματος και θα επιβάλει τις αναλογούσες κυρώσεις.

Ως σοβαρή ύφεση η οποία θα δικαιολογεί υπερβολικά ελλείμματα και δεν θα επιφέρει κυρώσεις θα θεωρείται η μείωση του ΑΕΠ άνω του -2%.

Εάν υπερβολικό έλλειμμα υφίσταται παρ' όλες τις συστάσεις και προθεσμίες που το Συμβούλιο έχει καθορίσει, τότε το Συμβούλιο θα επιβάλλει κύρωση της μορφής μιας άτοκης κατάθεσης. Το ποσόν θα αντιστοιχεί στο σύνολο δύο συνιστωσών: η μια σταθερή και θα είναι ίση με το 0,2% του ΑΕΠ συν μια μεταβλητή ίση με το 1/10 της υπέρβασης από την τιμή αναφοράς του ελλείμματος του ΑΕΠ.

Σε περίπτωση που το συγκεκριμένο δημοσιονομικό έλλειμμα εξακολουθεί να θεωρείται υπερβολικό, τότε η άτοκη κατάθεση, η απορρέουσα από την κύρωση, μετατρέπεται σε «πρόστιμο» και θα κατατεθεί στον κοινοτικό προϋπολογισμό.

Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ

Η αναγκαιότητα ενός συμφώνου σταθερότητας απορρέει από την ακόλουθη λογική. Σε μια ενιαία αγορά του τραπεζικού και

χρηματοπιστωτικού συστήματος, όπου η διακίνηση του κεφαλαίου δεν αντιμετωπίζει κανονιστικούς περιορισμούς, υπερβολικά δημοσιονομικά ελλείμματα για τη χρηματοδότησή τους απαιτούν πόρους που δημιουργούνται σε κράτη μέλη με δημοσιονομικά πλεονάσματα. Η προσέλκυση αυτών των πόρων μπορεί να επιτευχθεί εάν το εν λόγω κράτος μέλος προσφέρει υψηλότερα επιτόκια. Συνεπώς οι αποταμιεύσεις ενός κράτους μέλους με χαμηλότερα επιτόκια θα διακινηθούν σε ένα άλλο κράτος μέλος με υψηλότερα επιτόκια. Ισορροπία θα επέλθει μόνο εάν και τα επιτόκια του πλεονασματικού κράτους μέλους αυξηθούν στα επίπεδα του ελλειμματικού κράτους μέλους, με επιπτώσεις στην απασχόλησή του.

Η εποπτεία και οι κυρώσεις που προβλέπει το σύμφωνο σταθερότητας και ο μεσοπρόθεσμος στόχος του για ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς δεν διαφέρει από την πρόταση της κυβερνήσεως των ΗΠΑ για μηδενικά ελλείμματα. Άρα οι δημοσιονομικοί κανόνες του συμφώνου σταθερότητας αφήνουν περιθώρια για αυτόματους σταθεροποιητικούς μηχανισμούς κατά τη διάρκεια του οικονομικού κύκλου.

Επιπλέον το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που θα συνοδεύσει το σύμφωνο σταθερότητας, προσφέρει τη δυνατότητα για μια ευέλικτη δημοσιονομική πολιτική, η οποία θα δύναται να αντιμετωπίσει εξωγενείς και ενδογενείς κρίσεις...

ΠΟΣΟ ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ;

Το σύμφωνο σταθερότητας παίζει διττό ρόλο. Δύναται να ενισχύσει την αξιοπιστία ενός κράτους μέλους αλλά και να δυσχεράνει την αναπτυξιακή του πολιτική. Τα χρονικά περιθώρια των δύο ετών για επαναφορά σε μια πειθαρχημένη δημοσιονομική πολιτική είναι μικρά. Αλλά το κυριότερο πρόβλημα είναι πολιτικό.

Ας εξετάσουμε την περίπτωση της Πορτογαλίας. Από την ημερομηνία ένταξής της στην Ε.Ε., η Πορτογαλία έχει θέσει ως στόχο την ανάπτυξη. Το πραγματικό της ΑΕΠ αυξήθηκε σε υψηλότερους ρυθμούς από το μέσο κοινοτικό. Το 1996, στην Πορτογαλία, ο πληθωρισμός έφθασε στο 3,1%, το δημοσιονομικό έλλειμμα στο -4%, το δημόσιο χρέος στο 71,1%, το μεσοπρόθεσμο επιτόκιο στο 9,4% ενώ οι εξαγωγές της ως ποσοστό του ΑΕΠ έφθασαν στο 42,4%.

Τα ανωτέρω στοιχεία συνηγορούν υπέρ της αναπτυξιακής πολιτικής της Πορτογαλίας, διότι ενώ στα πρώτα χρόνια (1986-1990), το δημοσιονομικό έλλειμμα αυξήθηκε με υψηλούς ρυθμούς, στα έτη (1991-1996) μειώθηκε από το -6,7% το 1991, στο -4% το 1996. Εάν το 1994, το σύμφωνο σταθερότητας ετίθετο σε ισχύ, η Πορτογαλία θα έπρεπε να πληρώσει το 1996 πρόστιμο στον κοινοτικό προϋπολογισμό.

Άρα το φτωχότερο κράτος μέλος της Ε.Ε., λόγω της αναπτυ-

ξιακής του πολιτικής που απαιτεί επενδύσεις και δημοσιονομικά ελλείμματα, καλείται να καταβάλει πρόστιμο επειδή επί δύο χρόνια το υφιστάμενο υπερβολικό έλλειμμα δεν μειώθηκε στο -3% αλλά μόνον στο -4%. Μέσω του συμφώνου σταθερότητας, το φτωχότερο κράτος μέλος επιδοτεί τα σχετικά πλουσιότερα κράτη μέλη.

Σε περίπτωση οικονομικής ύφεσης, πόσο χρόνος χρειάζεται ώστε ο οικονομικός κύκλος να επανέλθει σε μια ισορροπία; Ας εξετάσουμε την περίπτωση της Γερμανίας πριν και μετά την ενοποίησή της, την οποία θεωρούμε ως «έκτακτο γεγονός». Το 1989, η Γερμανία είχε δημοσιονομικό πλεόνασμα περίπου +0,4% του ΑΕΠ, και δημόσιο χρέος 41% του ΑΕΠ. Από το 1990 και μετά, το πλεόνασμα μετατράπηκε σε έλλειμμα, το οποίο το 1996 έφθασε στο -4% του ΑΕΠ, το δε χρέος επίσης αυξήθηκε στο

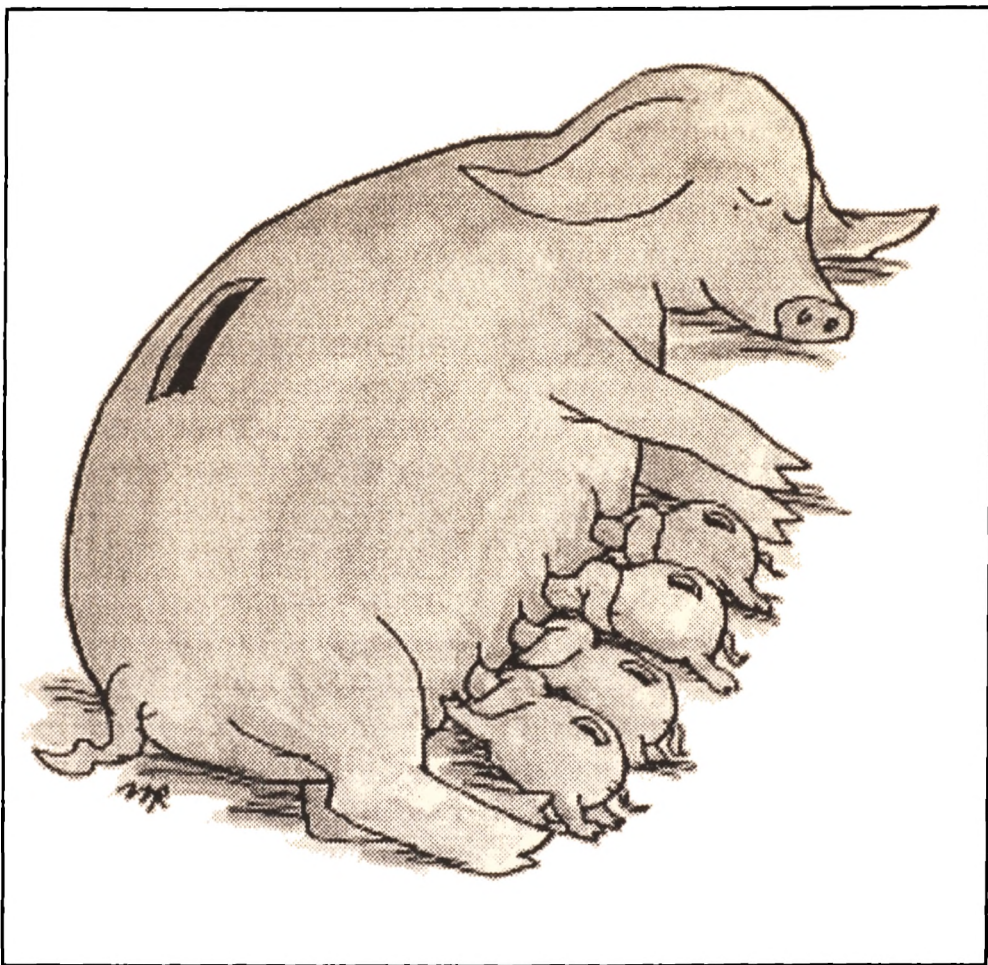
60,8%. Δηλαδή το «ασυνήθιστο γεγονός» της ενοποίησης επί επτά συνεχή έτη δημιούργησε ελλείμματα και διόγκωσε το χρέος με ευεργετικές επιπτώσεις στο ΑΕΠ. Εάν το σύμφωνο σταθερότητας εφαρμοζόταν στη Γερμανία το 1996, το πρόστιμο θα ανήρχετο στα 10 δισεκατομμύρια γερμανικά μάρκα (ή περίπου 1,6 τρισεκατομμύρια δραχμές).

Αλλά υπάρχει και η πολιτική διάσταση λόγω της ελλειπούς ολοκλήρωσης της Ε.Ε. και απορρέει κυρίως από την ατελή δομή της ΟΝΕ. Το σύμφωνο σταθερότητας είναι δευτερογενής νομοθεσία της ΕΚ, που σκοπεύει να συμπληρώσει τη Συνθήκη και ιδιαίτερα το άρθρο 104Γ περί υπερβολικού ελλείμματος. Όμως ο

σκοπός θα επιτευχθεί εάν τα κράτη μέλη δεχτούν την έννοια της λογοδοσίας σε όργανα της ΕΚ για πολιτικές που σύμφωνα με το άρθρο 103 περί της οικονομικής πολιτικής είναι αρμοδιότητάς δικής τους.

Επιπλέον τίθεται ένα άλλο πρόβλημα που οι κατευθυντήριες γραμμές για τις σχέσεις των κρατών μελών της ζώνης του ΕΥΡΩ με τα κράτη μέλη που είναι εκτός δεν απαντάται. Εάν ο αριθμός των κρατών μελών της ζώνης ΕΥΡΩ είναι επαρκής, είναι πιθανό να αλλάξουν την ισχύουσα κοινοτική νομοθεσία που τους αφορά άμεσα χωρίς τη συμμετοχή των κρατών μελών εκτός ζώνης ΕΥΡΩ. Η τροποποιημένη νομοθεσία θα δημιουργήσει έναν καινούργιο κοινοτικό κεκτημένο για τα κράτη μέλη που θα θελήσουν να ενταχθούν λίγο αργότερα, και ενδεχομένως το άρθρο 169 περί παραβίασης υποχρέωσης που απορρέει από τη Συνθήκη και τη δευτερογενή νομοθεσία να εφαρμοστεί και στα μη-συμμετέχοντα κράτη μέλη.

Ο στρεβλός σχεδιασμός της ΟΝΕ θα έχει και άλλες επιπτώσεις. Η Συνθήκη δεν προβλέπει μηχανισμούς συντονισμού μεταξύ των οικονομικών, δημοσιονομικών και συναλλαγματικών πολιτικών των κρατών μελών με αυτές της ΕΚ. Αντιθέτως με το σύμφωνο σταθερότητας θέτει περιορισμούς στη δημοσιονομική

πολιτική τη στιγμή που τα κράτη μέλη έχουν απολέσει δύο άλλες πολιτικές: τη νομισματική και τη συναλλαγματική. Όμως η ευέλικτη δημοσιονομική πολιτική είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση ενός ασυνήθιστου οικονομικού γεγονότος.

ΑΝΑΓΚΗ ΜΙΑΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ

Με αυτά τα δεδομένα, η Συνθήκη θα έπρεπε να συμπληρωθεί με έναν επιπρόσθετο κοινοτικό θεσμό που θα στοχεύει να συντονίζει, αναδιανέμει και προωθεί νέους μηχανισμούς για την ορθολογική αξιοποίηση των πόρων της ΕΚ⁷. Αντίθετα το σύμφωνο σταθερότητας περιορίζει τη δημοσιονομική πολιτική σε στείρες τιμές αναφοράς και κανόνες περί του «τι είναι ασυνήθιστο γεγονός ή τι είδους οικονομική κρίση υφίσταται».

Μια πρόταση που θα μπορούσε εν μέρει να απαντήσει τα ανωτέρω προβλήματα, απορρέοντα από τον ατελή σχεδιασμό της ΟΝΕ, είναι αυτή που εισηγείται τη δημιουργία ενός νέου θεσμού, την Ευρωπαϊκή Δημοσιονομική Αρχή⁸. Θα χρειαστεί να επανέλθουμε σ' αυτό το θέμα διότι η ΟΝΕ είναι μεν ένα εγχείρημα πολιτικό που εξυπηρετεί πολιτικούς σκοπούς αλλά αυτοί οι σκοποί δεν θα εξυπηρετηθούν επαρκώς με ακατάλληλους θεσμούς.

Συνεπώς, αντί η Διακυβερνητική Διάσκεψη του 1996 να αναλύεται με το εάν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα πρέπει να συν-αποφασίζει ως ισότιμο μέλος με το Συμβούλιο σε όλους τους τομείς αρμοδιότητας της Ε.Ε. ή όχι (το οποίο είναι βέβαια ένα σοβαρό αίτημα) θα μπορούσε να ασχοληθεί εκτενέστερα και πιο συγκεκριμένα με το «πώς το εγχείρημα της ΟΝΕ θα συμπληρωθεί με θεσμούς που θα εγγυηθούν την ορθολογική της λειτουργία».

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα το 1950, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας και η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1957 ήταν σαφέστατα πολιτικές αποφάσεις.
2. Η πρώτη διεύρυνση με το Η.Β., τη Δανία και την Ιρλανδία έγινε το 1973, η δεύτερη με την Ελλάδα το 1981, η τρίτη με την Ισπανία και Πορτογαλία το 1987 και η τέταρτη με την Αυστρία, τη Σουηδία και Φιλανδία το 1995 ήταν επίσης πολιτικές αποφάσεις.
3. Η πρώτη αναθεώρηση άρχισε με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1987, συνεχίστηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1993 για να ολοκληρωθεί ενδεχομένως με την τρέχουσα Διακυβερνητική Διάσκεψη του 1996.
4. Βλ. το άρθρο του G. Caravelis «Madrid: time to Revise a Flawed EMU Strategy», The Wall Street Journal Europe, 15-16 December 1996, για την ανορθολογική στρατηγική και τους κινδύνους που αυτή ενέχει αν η τρίχρονη περίοδος των σταθερών ισοτιμιών ακολουθηθεί.
5. Βλ. The Economist, «The euro and the dollar: strut your stuff», October 19th, 1996 για τα προβλήματα που θα δημιουργηθούν εάν το EURO σε σχέση με το δολάριο είναι ανατιμημένο.
6. Βλ. The Economist, «EMU, And what Alice found there», December 14th, 1996 για τα προβλήματα που απορρέουν από τον ανορθολογικό σχεδιασμό της ΟΝΕ.
7. Βλ. το άρθρο της Νίκης Βασιλείου, «Η ΟΝΕ χρειάζεται αναθεώρηση», Αγορά, 3/96, Μάρτιος 1996, για μια εναλλακτική προσέγγιση και συγκεκριμένες προτάσεις για συμπλήρωση της ΟΝΕ.
8. Βλ. το κεφ. 7 του βιβλίου, G. Caravelis, «European Monetary Union: An Application of the Fundamental Principles of Monetary Theory» London: Avebury, 1994, για πληρέστερη ανάλυση αυτού του θέματος.

άρδην διμηνιαίο περιοδικό

τεύχος 6, Γενάρης - Φεβράριος '97, δρχ. 1.000

Το Βαλκανικό Όνειρο

μια άλλη Ευρώπη
Ελληνοσερβικοί διάκονοι
η Αλβανία σήμερα
η Βουλή των Βαλκανίων
Ελληνοβουλγαρικές σχέσεις
Ελληνικός φεντεράλ
Βαλκανικός κυστίστης

πίσω από τα τρακτέρ γκρίζοι λύκοι Μίσκο-good year
εναλλακτική ιατρική συνέντευξη με τον Στάθη
για ένα νέο ανθρωπισμό Αττική αιδώ...Λευκωσία

ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ

ΝΕΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ τεύχος 1

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

μετά από ενάμισυ χρόνο σιωπής

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1997
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
τα οράματα και οι παρενέργειές τους...

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΝΤΙΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
Δεν θα γίνω υποχείριο κανενός...

ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ: Αναφορά στη φύση
Αυθαιρεσίες της ΔΕΗ στο ΝΕΣΤΟ

ΦΑΚΕΛΟΣ
Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΟΣ
Πυρηνικά εργοστάσια στην ΤΟΥΡΚΙΑ

ΑΛΒΙΝ για τη Δημοκρατία
ΤΟΦΛΕΡ & τον Κυβερνοχώρο

Η ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΔΡΟΜΩΝ
Να ΠΡΑΣΙΝΙΣΟΥΜΕ την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ
το σημαντικότερο οικολογικό πρόβλημα της ΚΥΠΡΟΥ

Ελλάδα, Ευρώπη, Μειονότητες

των Κωνσταντίνου Τσιτσελίκη και Δημήτρη Χριστόπουλου
Δικηγόροι, Δ. Ν. Γραμματείς του Κέντρου Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων

Η έλλειψη συστηματοποιημένης και απαλλαγμένης από προκαταλήψεις επιστημονικής έρευνας σχετικά με την παρουσία μειονοτικών ομάδων και γλωσσών στην Ελλάδα αποτέλεσε το ερέθισμα για τη δημιουργία του Κέντρου Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων (ΚΕΜΟ), ενός χώρου που φιλοξενεί νέους επιστήμονες αλλά και καταξιωμένους πανεπιστημιακούς δασκάλους.

Επιδίωξη των μελών του ΚΕΜΟ είναι να ανταποκριθούν στην αναγκαιότητα κριτικής όσο και επιστημονικής προσέγγισης στο θέμα των μειονοτήτων, έναντι του απολογητισμού και του ερασιτεχνισμού που χαρακτηρίζουν την πλειοψηφία των απόψεων οι οποίες κατά καιρούς εκφράζονται στην Ελλάδα, τελευταία δε με μεγαλύτερη πυκνότητα. Απέναντι στην ηθελημένη σιωπή ή την αποχή ενός σημαντικού τμήματος των διανοουμένων, που εκφράζουν διαφορετική από την κυρίαρχη θέση, όσοι συσπειρώθηκαν γύρω από το ΚΕΜΟ θεωρούν ότι είναι ώριμες πλέον οι συνθήκες να αναδειχθεί και να δημοσιοποιηθεί μια συλλογική προσπάθεια για τη συγκρότηση ενός χώρου απαλλαγμένου από τις προκαταλήψεις που έχουν σχεδόν ολοκληρωτικά κυριαρχήσει στο παρελθόν, τόσο στην ακαδημαϊκή και πολιτική κοινότητα όσο και στην κοινή γνώμη.

Στο πλαίσιο αυτό, η οργάνωση επιστημονικής διημερίδας αποτέλεσε την πρώτη δραστηριότητα του ΚΕΜΟ και απαρχή ενός συλλογικού προβληματισμού πάνω στο μειονοτικό φαινόμενο. Επίκειται η δημοσίευση περίληψης των πρακτικών του Συνεδρίου μέσα στον Φλεβάρη, καθώς και η έκδοση ενός συλλογικού τόμου, με την επιμέλεια των υπογραφόντων, με τίτλο *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα. Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών* από τις εκδόσεις Κριτική. Το Κέντρο επίσης ανέλαβε την σύνταξη δελτίων πληροφόρησης σχετικά με τις μειονοτικές γλώσσες στην Ελλάδα για λογαριασμό του προγράμματος Ευρωμωσαϊκό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Διεύθυνση XXII), που σύντομα θα κυκλοφορή-

σουν και στα ελληνικά.

Λίγα λόγια για το διήμερο των Δελφών. Στην πρωτοβουλία αυτή συνέδραμαν το ίδρυμα Friedrich Ebert, ως αποκλειστικός χρηματοδότης, και το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών. Έτσι στο Ευρωπαϊκό Συνεδριακό Κέντρο Δελφών οργανώθηκε στις 1-3 Νοεμβρίου η συνάντηση με θέμα «Ευρώπη, Ελλάδα, Μειονότητες», στην οποία συμμετείχαν επιστήμονες διαφορετικών κλάδων, καθώς και υπάλληλοι διεθνών οργανισμών. Οι τρεις θεματικές ενότητες στις οποίες καταμερίστηκε το πρόγραμμα του διημέρου ήταν οι ακόλουθες:

- Το μειονοτικό φαινόμενο ως αντικείμε-

νο μελέτης των ανθρωπιστικών επιστημών στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Όροι και προοπτικές μιας διεπιστημονικής προσέγγισης

- Πολιτική - Δίκαιο - Διεθνείς Σχέσεις. Η δράση των Διεθνών Οργανισμών στο ζήτημα της προστασίας των μειονοτήτων

- Ελλάδα και μειονότητες

Σημείο εκκίνησης της προβληματικής αποτέλεσε η θέση ότι οι κοινωνίες είναι εξ ορισμού πολυπολιτισμικές. Κατά δεύτερο λόγο, επισημάνθηκε ότι η επίκληση ιστορικών επιχειρημάτων για την κατάδειξη και τον εντοπισμό μειονοτήτων είναι αδιέξοδη, παρ' όλο που κάτι τέτοιο επιχειρείται τόσο από την πλευρά των κρατών όσο και των μειονοτήτων. Το παραπάνω αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε συνδυασμό με την αδυναμία ύπαρξης σαφούς, γενικού και οριστικού ορισμού για τις μειονότητες. Αυτό που τελική ανάλυση προσδιορίζει κάθε μειονοτική ομάδα είναι η θέλησή της να προβάλει την ταυτότητά της και τις διεκδικήσεις της.

Η καταγραφή των πληθυσμιακών δεδομέ-

ων και των παραγόντων που ενδεχομένως στοιχειοθετούν ύπαρξη μειονότητας είναι πρώτη προϋπόθεση για την επεξεργασία και την επιστημονική μελέτη. Ως καταγραφή δεν νοείται η απλή στατιστική καταμέτρηση ή μηχανιστική απεικόνιση ατόμων ή ιδιοτήτων (γλωσσών, θρησκειών ή συνειδήσεων), αλλά ο εντοπισμός και η επεξεργασία των παραγόντων και ποιοτικών δεδομένων που οδηγούν στη «μειονοτική ούση».

Κοινή υπήρξε η πεποίθηση ότι απώτερος στόχος της επιστημονικής ενασχόλησης με το ζήτημα των μειονοτήτων είναι η συμβολή στη διαμόρφωση μιας «κοινωνίας πολιτών» ευαίσθητης απέναντι στο ζήτημα της συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών με στόχο την επίτευξη αμοιβαίας αποδοχής, εκτίμησης και κατανόησης, και όχι απλά της ανοχής ή της ανεκτικότητας. Η ευρωπαϊκή ενοποίηση αποτελεί σταδιακά έναν παράγοντα πολιτικής νομιμοποίησης των διεκδικήσεων των μειονοτήτων. Στις μέρες μας, η Ευρώπη αρχίζει να «ακούει» τις μειονότητες και αυτές απευθύνονται σε εκείνην. Ωστόσο οι νομικές και πολιτικές διεργασίες που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών θεσμών, κυρίως στο Συμβούλιο της Ευρώπης, στον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη και λιγότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, συνθέτουν ένα ιδεολογικό πλαίσιο που αρχίζει πλέον να συμπαραστέκεται στις μειονότητες. Αυτό το πλαίσιο δεν αποτελεί σύστημα νομικής προστασίας των μειονοτήτων, παρά έκφραση μιας καταρχήν πολιτικής ούλησης που τείνει στην παγίωση ενός πολιτικονομικού πλαισίου προαγωγής της μειονοτικής ετερότητας, ακόμη και μέσω μηχανισμών αποφυγής εντάσεων και συγκρούσεων. Κοινή και θεμελιώδης θέση προτερίας αυτού του ιδεολογικού πλαισίου είναι η ατομική ελευθερία του ανήκειν αλλιώς το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού κάθε ανθρώπου.

Όπως ήταν αναμενόμενο, το ειδικότερο θέμα που απασχόλησε τους συμμετέχοντες ήταν η σχέση της Ελλάδας με τις μειονότητες της. Επιστημάνθηκε πως όσο και αν οι διμερείς διεθνείς σχέσεις της Ελλάδας με κράτη τα οποία εμφανίζονται σαν «προστάτες» πραγματικών ή πλασματικών μειονοτήτων τους στον ελληνικό χώρο δεν βοηθούν στην απεύθυνση αλλαγής της ελληνικής πολιτικής. Τονίστηκε ότι αυτές οι σχέσεις δεν μπορούν να αποτελούν μόνιμο άλλοθι για την διαιώνισή της. Σε τελευταία ανάλυση, το ζήτημα των μειονοτήτων είναι εσωτερικό ζήτημα

Τα μέλη του Κέντρου και οι προσκεκλημένοι που συμμετείχαν στις εργασίες της διήμερου ήταν οι: Νίκος Αλιβιζάτος, καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου, Χρήστος Γιακουμόπουλος, νομικός υπάλληλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, Βασίλης Γούναρης, ερευνητής στο Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα, Δημήτρης Δημούλης, νομικός, Λεωνίδας Εμπειρικός, λαογράφος-εθνομουσικολόγος, Αλέξης Ηρακλείδης, επίκουρος καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, Ελένη Κανακίδου, κοινωνιολόγος, Παναγιώτης Καρακατσάνης, επίκουρος καθηγητής Φιλοσοφίας της Εκπαίδευσης στο ΔΠΘ, Μαριλένα Κοππά, ερευνήτρια στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, Ιωάννα Κούρτοβικ, δικηγόρος, Δώρα Λαφαζάνη, πολιτική γεωγράφος στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Γιάννης Μηλιός, επίκουρος καθηγητής Οικονομίας στο Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Ιάκωβος Μηχαηλίδης, ερευνητής στο Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα, Χρήστος Ροζάκης, καθηγητής Διεθνούς Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ελένη Σελλά-Μάζη, επίκουρη καθηγήτρια Γλωσσολογίας στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Έλσα Σταματοπούλου, νομικός, υπάλληλος των Ηνωμένων Εθνών, Δημήτρης Τσάτσος, καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου στο Πάντειο Πανεπιστήμιο κ.ά.

που πρέπει να αποσυνδέεται από διμερή διακρατικά θέματα, στα όρια βέβαια του διεθνούς δικαίου. Σήμερα, στην Ελλάδα όχι μόνο πρέπει αλλά και μπορεί να υλοποιηθεί μια νέα στρατηγική στα μειονοτικά ζητήματα. Η ύπαρξη της πολιτισμικής ομοιογένειας που χαρακτηρίζει την Ελλάδα δεν αίρει φαινόμενα διαφορετικότητας, τα οποία υπάρχουν τόσο σε επίπεδο γλωσσικής, θρησκευτικής ή ακόμη και εθνικής ιδιαιτερότητας μέσα στην καθολική κατηγορία του έλληνα πολίτη. Τέτοια φαινόμενα εντοπίζονται στο βαθμό που οι ίδιοι οι πολίτες το επιζητούν σε σημαντικό κομμάτι της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης και σε ολιγάριθμο αλλά υπολογίσιμο τμήμα των σλαβόφωνων κατοίκων της Δυτικής και Κεντρικής Μακεδονίας.

Η ελληνική διοίκηση τείνει να αρνείται το δικαίωμα των ελεύθερου προσδιορισμού αυτής της μερίδας ελλήνων πολιτών, κάτι που καθιστά την ελληνική πολιτική αναποτελεσματική όσον αφορά τους ίδιους της τους στόχους, ασύμβατη με τους ανερχόμενους ευρωπαϊκούς και διεθνείς κανόνες, και τέλος, συχνά άδικη και διακριτική απέναντι σε έλληνες πολίτες με συνείδηση πολιτισμικής ή άλλης ιδιαιτερότητας.

Άλλοι πληθυσμοί που χαρακτηρίζονται από γλωσσική ετερότητα (Βλάχοι, Αρβανίτες και το σημαντικότερο τμήμα των σλαβοφώνων) δεν συνιστούν μειονότητες ακριβώς επειδή δεν διεκδικούν μια ιδιαίτερη μεταχείριση ως τέτοιες από την ελληνική διοίκηση. Ο εντοπισμός μειονοτικών γλωσσών δεν στοιχειοθετεί μηχανιστικά και την ύπαρξη γλωσσικών μειονοτήτων. Ωστόσο είναι προφανές ότι αυτή η απεικόνιση δεν είναι στατική αλλά ρευστή. Η πολιτικοποίηση μερίδων αυτών των πληθυσμών στην κατεύθυνση διεκδίκησης μειονοτικών δικαιωμάτων, καθώς και η εγκατάλειψη τέτοιων διεκδικήσεων από ενεργοποιημένους πληθυσμούς, αποτελεί υπαρκτό ενδε-

χόμενο ακόμη και στις μέρες μας.

Το ζήτημα των θρησκευτικών μειονοτήτων δεν αποτέλεσε τμήμα της ευρύτερης προβληματικής, με την έννοια ότι μπορεί να εξεταστεί υπό το γενικό πρίσμα της θρησκευτικής ελευθερίας, που εννοιολογικά διαφοροποιείται αυτού των μειονοτήτων. Παρ' όλ' αυτά σημειώθηκε ότι η προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας στην Ελλάδα παρουσιάζει πολλά εμπόδια νομικής και διοικητικής φύσης που έχουν επανειλημμένως επισημανθεί.

Οι ιδέες και προτάσεις που ακούστηκαν και καταγράφηκαν κατά την διάρκεια του επιστημονικού διήμερου των Δελφών μπορούν αναμφίβολα να αποτελέσουν μια νέα αφετηρία για διεπιστημονικό διάλογο και πολιτικό προβληματισμό σε ένα θέμα που τις τελευταίες δεκαετίες είχε σκόπιμα περιθωριοποιηθεί αντιστρόφως ανάλογα προς τη σημασία που έχει. Με τα δεδομένα αυτά, η συνεργασία μεταξύ επιστημόνων διαφορετικών κλάδων, απαλλαγμένων από την ξεπερασμένη κινδυνολογία του παρελθόντος, φαίνεται να οδηγεί αφενός σε πολύπλευρη, και άρα πιο αξιόπιστη έρευνα, και αφετέρου σε ψύχραιμες εκτιμήσεις που ενδεχομένως μπορούν να αξιοποιηθούν και να συμβάλουν στην αλληλοεκτίμηση και την ειρηνική συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών στο εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας και έννομης τάξης.

Έτσι, το Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, σε συνεργασία με κάθε φορέα που έχει τη διάθεση να συνεργαστεί μαζί του για τον ίδιο σκοπό, φιλοδοξεί να ενεργοποιήσει το καταρτισμένο επιστημονικό δυναμικό της χώρας προς την έρευνα και κατ' επέκταση την ευαισθητοποίησή των κέντρων λήψης πολιτικών αποφάσεων και νομικού σχεδιασμού, αλλά και τον προβληματισμό της κοινής γνώμης, σχετικά με τη θέση και τη σχέση των μειονοτικών ομάδων και γλωσσών με την ελληνική κοινωνία.

Επιμέλεια: Ε. Κολιοπούλου, Δ. Κ. Σωτηρόπουλος

Το απόλυτο λάθος δεν υπάρχει

Οι παραλείψεις τις περισσότερες φορές διαπιστώνονται με την ευκαιρία του «ατυχήματος», του «μοιραίου λάθους» ή «της κακής μας τύχης». Το πόρισμα έρχεται σε δύο, τρεις, τέσσερις μέρες, την άλλη ή την παρ' άλλη εβδομάδα. Οι συνεχείς παραβιάσεις των μεγάλων εταιριών με την ανοχή του κράτους, τα γηρασμένα πλοία, οι άσχημες συνθήκες εργασίας των ναυτικών, η έλλειψη υποδομής, μικρότερα ή μεγαλύτερα ατυχήματα στις ανοικτές θάλασσες, δεν είναι άξια παρατήρησης παρά μόνο μετά από τον θάνατο 20 ανθρώπων λίγα μίλια από την ακτή και μερικά χιλιόμετρα από την Αθήνα. Έτσι μόνο πείθονται οι αρμόδιοι και σπεύδουν να δηλώσουν ότι σύντομα θα προμηθευτούν ελικόπτερα και ναυαγιοσωστικά και θα γίνει «έλεγχος σε όλα τα τσιμεντάδικα». Άλλες πάλι φορές οι αρχές επιδεικνύουν ιδιαίτερο ζήλο όταν βρουν 2 χάπια έκστασης ή 4 τσιγάρα χασίς σε ρέιβ-πάρτυ. Ή όταν πρόκειται να αντιμετωπίσουν παραβιάσεις της τουρκικής μειονότητας στη Ξάνθη με γελοίες αφορμές, όπως ή υπέρβαση του οριζόμενου ύψους μινιάρ. Με συλλήψεις και καταδίκες διαφυλάσσονται τα κεκτημένα της ελληνορθόδοξης παράδοσης μας και τηρείται η περιβαλλοντική ισορροπία στην περιοχή! Στην καθημερινή υποβάθμιση του περιβάλλοντος από εταιρίες και ιδιώτες με το πρόσχημα της προώθησης του «αθλητισμού και του πολιτισμού», η διοίκηση σιωπά υποκριτικά. Μέχρι οι ατασθαλίες να αποβούν και πάλι μοιραίες και να μιλάμε για λάθη της στιγμής.

••• Με αφορμή την απεργία των ναυτεργατών στην αρχή της εβδομάδας και πριν ακόμα δημοσιευτεί το πόρισμα για το ναυάγιο του Δύστος, ο ταμίας της Πανελληνίας Ένωσης Ναυτών, Βασίλης Προβατάς μας είπε την γνώμη του για το ατύχημα: «Η εταιρία έχει άμεσα την ευθύνη για τον απόπλου του πλοίου. Οι καιρικές συνθήκες ήταν δύσκολες και το φορτίο επικίνδυνο. Έχουμε κάνει σε πλοία και ξέρουμε την επαφή που υπάρχει μεταξύ του πλοιάρχου και της εταιρίας. Δεν υπάρχει περίπτωση η πλοιοκτήτρια εταιρία να μην ήξερε ότι το πλοίο απέπλευσε. Δεν θα έπαιρνε την πρωτοβουλία ο πλοίαρχος να φύγει μόνος του. Προσπαθούν να βγάλουν ένα πόρισμα που θα απαλλάσσει κάποιους υπεύθυνους από τρ υπ. Εμπορικής Ναυτιλίας και την εφοπλιστική εταιρία. Είναι πολύ θετικό που κατάφερε να διασωθεί ο δόκιμος αλλά υπάρχουν αντιφάσεις στις καταθέσεις του».

••• Από την Πανελλήνια Ναυτική Ομοσπονδία, ο πρόεδρος των Μηχανικών, Θεόδωρος Σταματόπουλος: «Πολλοί παράγοντες πρέπει να συνετέλεσαν στη βύθιση του πλοίου. Με τη μετασκευή που έγινε στο πλοίο στα μέσα της δεκαετίας του '80 έφινγε από τον αγγλικό νηογνώμονα που ήταν μέχρι τότε και γράφτηκε στον ελληνικό, που είναι από τους πιο ελαστικούς. Είναι γνωστό ότι ο ελληνικός νηογνώμονας, που είναι ανώνυμη εταιρία και η πλειοψηφία των μετόχων του είναι εφοπλιστές, δεν συμπεριλαμβάνεται στον διεθνή γιατί τα πιστοποιητικά που εκδίδει θεωρούνται αναξιόπιστα. Όλοι γνωρίζουμε ότι πριν να φύγει το πλοίο ειδοποιεί την εταιρία. Αυτά που ισχυρίζεται η ΑΓΕΤ δεν ευσταθούν. Έχω επιφυλάξεις και ως προς τις καταθέσεις του διασωθέντος δόκιμου. Ο πατέρας του είναι αρχιπλοίαρχος και διευθυντικό στέλεχος της πλοιοκτήτριας εταιρίας. Επίσης η φόρτωση δεν ήταν κανονική και υπήρχαν ελεύθερες επιφάνειες πράγμα που δημιούργησε πρόσθετα προβλήματα λόγω των καιρικών συνθηκών. Ένα από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε ως κλάδος είναι η μείωση των οργανικών συνθέσεων στα πλοία με απαίτηση των εφο-

Το μόνο που απασχολεί τους αρμόδιους στην υποβαθμισμένη Θράκη είναι ο έλεγχος του ύψους των μινιάρ. αποδεικνύοντας έτσι την συμπαράστασή τους στην αγωνία της εκκλησίας για το αντίστοιχο ύψος του καμπαριού

πλιστών και τη συγκατάθεση του υπουργού Οικονομικών. Οι οργανικές συνθέσεις πρέπει να καθορίζονται με βάση τις πραγματικές ανάγκες και να ενισχύεται η απασχόληση των ελλήνων ναυτικών. Η καταστρατήγηση του νόμου από τους εφοπλιστές είναι πασίγνωστη: 80% του πληρώματος είναι πολλές φορές αλλοδαποί ενώ ο κανονισμός ορίζει 40% αν δεν υπάρχουν έλληνες ναυτεργάτες».

••• Ο Μουσταφά Μουσταφά, βουλευτής του ΣΥΝ από την Ροδόπη, εξηγεί τα αίτια που προκάλεσαν την αναταραχή στην κοινότητα Κιμμερίου Ξάνθης: «Δεν είναι η πρώτη φορά που ψάχνουμε για αφορμές για να ασκήσουμε πολιτική μέσω της μειονότητας. Είναι γνωστό ότι οι αρχές της ισοπολιτείας και της ισονομίας δεν εφαρμόζονται εξίσου σε όλους τους πολίτες στην ελληνική επικράτεια. Και στις δικές μας περιοχές τα πάντα δρουν ανάλογα με την πολιτική συγκυρία, τις ισορροπίες που θέλουν να διατηρούν, πώς θα φανούμε καλοί και στις δύο πλευρές. Η άδεια για την επέκταση του τζαμιού είχε δοθεί προεκλογικά από το νομάρχη με τη συγκατάθεση και του μητροπολίτη. Η πολιτεία επενέβη λέγοντας ότι έχουν γίνει υπερβάσεις στα οριζόμενα στην άδεια, ξεσηκώθηκε ο κόσμος μήπως και ο μινιάρ ξεπεράσει το ύψος του καμπαριού, επενέβησαν τα ΜΑΤ και δημιουργήθηκε θέμα εκ του μη όντος. Τώρα η διαδικασία πρέπει να ξαναγίνει, αρμόδιος είναι ο περιφερειάρχης αλλά πάλι χρειάζεται η άδεια του μητροπολίτη γιατί σύμφωνα με το νόμο του Μεταξά, τον 22.000 του 1939, την άδεια για τους λατρευτικούς χώρους παραχωρεί ο μητροπολίτης και επικυρώνει ο νομάρχης!»

ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ

Επιμέλεια: Σωτήρης Ντάλης

Ελπίδες για δημοκρατική Σερβία;

Οι διαδηλώσεις που συγκλονίζουν αυτές τις μέρες το Βελιγράδι, θυμίζουν σε μεγάλο βαθμό εκείνες του 1991, όταν οι φοιτητές πραγματοποιούσαν μεγάλες πορείες προς το Κοινοβούλιο φωνάζοντας «Σλόμπο-Στάλιν» και «Σλόμπο-Σαντάμ».

Λίγο αργότερα, την άνοιξη του 1991, στους φοιτητές προστέθηκαν και οι εργάτες, αλλά λίγες εβδομάδες μετά, τα πάντα είχαν ξεχαστεί: ο πόλεμος είχε αρχίσει...

Κατά κάποιον τρόπο, αυτά που συμβαίνουν σήμερα στο Βελιγράδι είναι η συνέχιση των γεγονότων που διεκόπησαν λόγω του πολέμου, έγραφε εύστοχα ο *Guardian*. Τότε, ο **Μιλόσεβιτς** είχε υπερκεράσει με χαρακτηριστική ευκολία την αντιπολίτευση, δημιουργώντας το μύθο του ακλόνητου ηγέτη. Σήμερα, έξι χρόνια μετά, όλα αυτά ανήκουν στο παρελθόν. Όμως, ο Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς φαίνεται να έχει ξεχάσει ότι ήταν ο ηγέτης που οδήγησε τη Σερβία στον καταστροφικό αυτό πόλεμο και δείχνει να πιστεύει ότι μπορεί να ξεπεράσει για άλλη μια φορά την έκρηξη λαϊκής δυσφορίας.

Τους τελευταίους μήνες ο Μιλόσεβιτς έκανε δύο σοβαρά σφάλματα. Κατ' αρχάς, ο σέρβος πρόεδρος εξώθησε σε μεγάλο βαθμό τα κόμματα της αντιπολίτευσης στο να συγκροτηθούν σε συνασπισμό, προκειμένου να ξεπεράσουν το σκόπελο του εκλογικού νόμου. Η συγκρότηση του συνασπισμού ήταν και το κλειδί για την επιτυχία της αντιπολίτευσης στις δημοτικές εκλογές του περασμέ-

νου Νοεμβρίου. Μπορεί το ενιαίο μέτωπο της αντιπολίτευσης να μην είναι της απολύτου εμπιστοσύνης των σέρβων πολιτών, τους έδωσε όμως τη δυνατότητα να εκφράσουν την αγανάκτησή τους και να απαιτήσουν περισσότερη δημοκρατία και τον τερματισμό του μονοκομματικού χαρακτήρα της σημερινής εξουσίας.

Το επόμενο σφάλμα του Μιλόσεβιτς ήταν η ακύρωση των εκλογών που έχασε, προσφέροντας έτσι στην αντιπολίτευση την ευκαιρία να συμφωνήσει πάνω σε ένα κοινό πλαίσιο διεκδικήσεων, που περιλαμβάνει τα δημοκρατικά δικαιώματα, την ελευθερία της έκφρασης και το άνοιγμα προς τον υπόλοιπο κόσμο. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, πριν από τις εκλογές, μόνο η **Βέσνα Πέσιτς** και οι οπαδοί της στους κόλπους της αντιπολεμικής διάνοησης του Βελιγραδίου διακήρυττε τέτοιες θέσεις.

Σήμερα, αυτό που μένει να αποδειχτεί είναι κατά πόσον η ευκαιριακή τρόικα της σερβικής αντιπολίτευσης –**Βουκ Ντράσκοβιτς**, **Ζόραν Τζίντζιτς** και η **Βέσνα Πέσιτς**– μπορεί να αποτελέσει μια ελπιδοφόρα εναλλακτική πολιτική προοπτική. Αν και κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι στους δύο αυτούς μήνες που φούντωσε η λαϊκή αγανάκτηση κατά του Μιλόσεβιτς, οι τρεις τους επέδειξαν συνέπεια στην εκστρατεία υπέρ της Δημοκρατίας, δεν θα πρέπει να λησμονούμε ότι ο Ντράσκοβιτς για μια εποχή εθεωρείτο πιο ακραίος εθνικιστής και από τον Μιλόσεβιτς και ο Τζίντζιτς υπήρξε φίλος του **Ράντοβαν Κάρατζιτς**.

Μένει να
αποδειχτεί κατά
πόσον η
ευκαιριακή τρόικα
της σερβικής
αντιπολίτευσης
μπορεί να
αποτελέσει
εναλλακτική
προοπτική.

Γονατίζει η χώρα

του Νίκου Χίου

Βαθύτατη οικονομική και πολιτική κρίση, πλήρης παράλυση της δημόσιας ζωής και «οργή λαού» είναι τα χαρακτηριστικά του αδιεξόδου στο οποίο βρίσκεται η Βουλγαρία. Οι κυβερνώντες σοσιαλιστές (πρώην κομμουνιστές) δεν φαίνονται διατεθειμένοι να εγκαταλείψουν άμεσα την εξουσία όπως πιέζει η αντιπολίτευση η οποία διοργανώνει καθημερινώς διαδηλώσεις. Θα αποφευχθεί το μοιραίο και ποιο θα είναι αυτό;

ΣΟΦΙΑ - του ανταποκριτή μας

Ο πληθωρισμός για το 1996 ανήλθε στο 313%, ο μέσος μηνιαίος μισθός δεν υπερβαίνει τα 15 δολάρια και είναι ο χαμηλότερος των χωρών της πρώην Ανατολικής Ευρώπης, και ο τεράστιος δημόσιος τομέας, που περιλαμβάνει πλήθος κρατικών επιχειρήσεων, λειτουργεί εν είδει ταμείου ανεργίας. Παράλληλα, η διολίσθηση του λέβα έναντι των ξένων συναλλαγμάτων είναι ασυγκράτητη, ενώ οι πιθανότητες για νέο μορατόριουμ στο εξωτερικό χρέος είναι σημαντικές.

Αυτό είναι και το μόνο που ανησυχεί τον εξωτερικό παράγοντα, όπως και το Δ.Ν.Τ. το οποίο, αφού είδε να ναυαγεί και η δεύτερη συμφωνία με τη βουλγαρική κυβέρνηση για την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους συνιστά την καθιέρωση Νομισματικού Συμβουλίου. Οι πρεσβευτές των Μεγάλων Δυνάμεων στη Σόφια, ιδιαίτερα μετά τα αιματηρά γεγονότα της προηγούμενης Παρασκευής έξω από και μέσα στο κοινοβούλιο, συνιστούν «αυτοσυγκράτηση» και «βήματα συμβιβασμού για την άρση του πολιτικού αδιεξόδου». Παράλληλα, οι ιθύνοντες του Δ.Ν.Τ. κατέστησαν σαφές ότι αναμένουν την ανάδειξη της όποιας νέας κυβέρνησης προκειμένου να καταστεί δυνατή η εκ νέου άφιξη των ειδικών για τη συνέχεια των διαπραγματεύσεων.

Οι κυβερνώντες σοσιαλιστές αφού ανέλαβαν και πάλι την εξουσία στα τέλη του 1994 αποδείχθηκαν αδύναμοι να προωθήσουν τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, όπως και να καταπολεμήσουν τη μαφία και τις διάφορες σπείρες που είτε ανακατεύονται είτε κυριαρχούν σε αρκετούς οικονομικούς τομείς. Σπαρασσόμενοι από εσωτερικές έριδες, υπέστησαν συντριπτική ήττα στις προεδρικές εκλογές, όπου συνέβη το παράδοξο

Οι διαδηλώσεις φαίνεται να φέρνουν αποτέλεσμα: ίσως τελικά να γίνουν εκλογές.

η αντιπολίτευση να αυξήσει κατά 30.000 μόνο τις ψήφους της, αλλά γύρω στο 1 εκατ. ψηφοφόροι του Σ.Κ. να απόσχουν από την εκλογική διαδικασία.

Επιχειρώντας ένα νέο ξεκίνημα, πραγματοποίησαν έκτακτο κομματικό Συνέδριο, στο οποίο, μετά από πολύωρες συνεδριάσεις, ο **Γκ. Παρβάνοφ** αντικατέστησε τον **Ζαν Βίντενοφ** στην ηγεσία του κόμματος. Παράλληλα, υπέδειξαν για νέο πρωθυπουργό τον υπουργό Δημόσιας Τάξης, **Ν. Ντόμπρεφ**, πρόσωπο στενά συνδεδεμένο με τον κομματικό μηχανισμό. Ωστόσο, ενώ είχαν ολοκληρωθεί οι διερευνητικές διαβουλεύσεις του απερχόμενου προέδρου **Ζ. Ζέλεφ** με τις ηγεσίες των πολιτικών κομμάτων για την ανάθεση εντολής σχηματισμού κυβέρνησης, ο κ. Ζέλεφ αρνήθηκε να δώσει την εντολή στον Ν. Ντόμπρεφ, όπως είχε προγραμματισθεί. Το Σ.Κ. διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία στο βουλγαρικό κοινοβούλιο, ενώ η κανονική θητεία της Βουλής λήγει τον Δεκέμβριο του 1998.

Ο κ. Ζέλεφ αιτιολόγησε την άρνησή του επικαλούμενος τη σοβαρή κρίση που σοβεί στην χώρα και τα αιματηρά επεισόδια της Παρασκευής, ενώ συνέδεσε την ανάθεση της εντολής με την συμφωνία των πολιτικών κομμάτων για την προκήρυξη πρόωρων εκλογών.

Υπό το βάρος της κρίσης και των συνεχών πιέσεων της αντιπολίτευσης, το Σ.Κ. άρχισε δειλά δειλά να υποχωρεί, αποδεχόμενο «κατ'αρχήν» την ιδέα για πρόωρες εκλογές, ενώ στην συνέχεια έκανε λόγο για εκλογές έως τα τέλη του χρόνου. Θέτει ωστόσο, ως βασική προϋπόθεση τη «σχηματοποίηση» της κυβέρνησης στο πλαίσιο της εντολής του Σ.Κ., στην οποία θα συμμετέχει ευρύ φάσμα ειδικών.

Η διαμόρφωση του νομοθετικού χρονοδιαγράμματος για την οικονομική σταθεροποίηση της χώρας, η επεξεργασία εθνικού προγράμματος εξόδου από την κρίση, όπως και μέτρα για την εξομάλυνση της εσωτερικής κατάστασης και την πρόληψη

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Το ποτήρι ξεχειλίζει

Το ποτήρι ξεχειλίζει για το λαό της Βουλγαρίας. Χιλιάδες υποστηρικτές της αντιπολίτευσης κατεβαίνουν καθημερινά τις τελευταίες δύο εβδομάδες στους δρόμους, ζητώντας την παραίτηση της σοσιαλιστικής κυβέρνησης και τη διεξαγωγή πρόωρων εκλογών.

Η ένταση κλιμακώθηκε την Παρασκευή και κατέληξε στα πλέον βίαια επεισόδια από την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος, όταν οργισμένοι διαδηλωτές εισέβαλαν στο Κοινοβούλιο και τα έκαναν γυαλιά καρφιά εγκλωβίζοντας στα γραφεία τους τους βουλευτές του σοσιαλιστικού κόμματος. Η παρέμβαση των δυνάμεων ασφαλείας έστειλε στα νοσοκομεία δεκάδες ανθρώπους.

Ο φόβος απώλειας της εξουσίας ανάγκασε τη σοσιαλιστική κυβέρνηση να δεχτεί διάλογο με την αντιπολίτευση για την προκήρυξη πρόωρων εκλογών. Ο διάλογος, όμως, δεν ικανοποιεί τους υποστηρικτές της αντιπολίτευσης και οι σοσιαλιστές, πρώην κομμουνιστές, ακροβατούν τώρα στο χείλος του γκρεμού αντιμετώπι με την, χωρίς προηγούμενο, οικονομική κρίση στη χώρα, τη βαθιά διχόνοια στην παράταξή τους και την ενωμένη, για πρώτη φορά, αντιπολίτευση.

Οι σοσιαλιστές της Βουλγαρίας δεν κατόρθωσαν να ξεπεράσουν τη σύγκρουση παλαιοκομματικών και μεταρρυθμιστών στους κόλπους τους και όπως ήταν αναμενόμενο έμειναν πίσω στον εκσυγχρονισμό του πρώην κομμουνιστικού κόμματος, τόσο όσο πουθενά στην υπόλοιπη Ανατολική Ευρώπη. Ο συντηρητικός κομματικός μηχανισμός έβαλε φρένο στην προσπάθεια για οικονομικές μεταρρυθμίσεις προς όφελος πάντα των ημετέρων που διατηρούν ακόμα στα χέρια τους τη διαχείριση προβληματικών κρατικών επιχειρήσεων. Ο μεταρρυθμιστής **Ζαν Βιντένοφ**, βούλιαξε υπό το βάρος βαρύτατων καταγγελιών για σκάνδαλα διαφθοράς και επικρίσεων των εσωκομματικών του αντιπάλων. Παρατήθηκε τον Δεκέμβριο από πρωθυπουργός της σοσιαλιστικής κυβέρνησης και από πρόεδρος του κόμματος. Το συνέδριο που ακολούθησε, έδωσε σαφές προβάδισμα στους παλαιοκομματικούς. Ο συντηρητικός υπουργός Εσωτερικών, **Νικολάι Ντόμπρεφ**, υπερίσχυσε του μεταρρυθμιστή **Γκριγκόρι Πιρίνσκι** και ορίστηκε νέος πρωθυπουργός της χώρας. Ο απερχόμενος πρόεδρος της χώρας **Ζέλιου Ζέλεφ**, δεν του έδωσε όμως εντολή σχηματισμού κυβέρνησης με αφορμή τις τελευταίες δραματικές εξελίξεις. Ο Ντόμπρεφ θεωρείται έμπειρος στην αντιμετώπιση της μαφίας, άπειρος όμως στη διαχείριση των οικονομικών της χώρας. Το τρένο της πολιτικής μεταρρύθμισης για τους σοσιαλιστές χάθηκε και το ζητούμενο είναι αν είναι δυνατόν υπό αυτές τις συνθήκες να προωθηθούν οικονομικές μεταρρυθμίσεις.

Κατερίνα Καρύγιαννη

τοιωνδήποτε βίαιων εκδηλώσεων συμπελαμβάνονται, επίσης, στις προτάσεις του κυβερνητικού συνασπισμού. Στην επώδυνη πρόταση του Δ.Ν.Τ. για την καθιέρωση Νομισματικού Συμβουλίου, προτείνεται η διαμόρφωση κοινής θέσης για την «υπό των πλέον ευνοϊκών όρων για την βουλγαρία καθιέρωσή του», όπως και η έγκριση μέτρων για την προστασία των κοινωνικών στρωμάτων που πλήττονται περισσότερο από την κρίση.

Η αντιπολίτευση μετά την «αιχμαλωσία» της από τους φανατικούς διαδηλωτές της Παρασκευής, που οδήγησαν σε βανδαλισμούς στο κτίριο της Βουλής και στα αιμαρρά επεισόδια, αρχίζει σιγά σιγά να αποτασιοποιείται από τα γεγονότα, ενώ ορισμένοι από τους ηγέτες της ομιλούν πλέον για «προβοκάτσια». Σε αυτό πιθανόν βοήθησαν και οι διαβουλεύσεις που είχαν με τους ξένους πρεσβευτές.

Έφθασε όμως η αντιπολίτευση στο εξής παράδοξο. Προτείνει την παραμονή της παραιτηθείσας κυβέρνησης Βίντενοφ στην εξουσία έως τα τέλη Μαρτίου, οπότε και προβλέπεται να ολοκληρωθεί το νομοθετικό έργο για την καθιέρωση του Νομισματικού Συμβουλίου. Στην συνέχεια βλέπει το διορισμό υπηρεσιακής κυβέρνησης από τον **Π. Στογιάνοφ**, τη διάλυση της Βουλής και διεξαγωγή των πρόωγων εκλογών την άνοιξη.

Ήδη, την ώρα που γράφονται οι γραμμές αυτές άρχισαν να διαφαίνονται και τα πρώτα βήματα για την έναρξη διαλόγου. Στις 19 Ιανουαρίου ο νεοεκλεγείς πρόεδρος **Π. Στογιάνοφ** πρόκειται να ορκισθεί ενώπιον του κοινοβουλίου, ενώ αναλαμβάνει επίσημα τα καθήκοντά του στις 22 Ιανουαρίου. Πιθανόν η διαδικασία αυτή να συμβάλει στην άρση του αδιεξόδου και στην αποφυγή του μοιραίου.

ΚΛΑΣΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: Ιστορία (Αρχαία -
Μεσαιωνική - Νεότερη)

**CL. MOSSÉ,
A. SCHNAPP - GOURBEILLON**

Καθηγήτριες Πανεπιστημίου

ΕΠΙΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

(2000-31 π.Χ.)

CLAUDE MOSSÉ
ANNIE SCHNAPP - GOURBEILLON
ΕΠΙΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
(2.000 - 31 π.Χ.)
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΛΥΝΤΙΑ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:

Λύντια Στεφάνου

Συγγραφέας - κριτικός

501 σελίδες, με 21 εικόνες
και 9 χάρτες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

Το αντάρτικο στα χρόνια του θεάματος

του Λεωνίδα Βαλασόπουλου

Με την επιδρομή στην κατοικία του ιάπωνα πρέσβη Μαριχίσα Αόκι, κατά τη διάρκεια δεξίωσης για τα γενέθλια του αυτοκράτορα Ακιχίτο, και τη σύλληψη 490 ομήρων, η πλειοψηφία των οποίων απελευθερώθηκε σταδιακά –πλέον κρατούνται 74 άτομα–, το Επαναστατικό Κίνημα Τουπάκ Αμάρου(MRTA), η δεύτερη σε μέγεθος αντάρτικη οργάνωση στο Περού μετά το μαοϊκό Φωτεινό Μονοπάτι, έκανε την επανεμφανισή της ύστερα απο χρόνια σιωπής και ανάγκασε τη διεθνή κοινή γνώμη να στρέψει, με αγωνία, την προσοχή της στην πρωτεύουσα της λατινοαμερικανικής χώρας, Λίμα.

Η επιχείρηση των λίγων δεκάδων ανταρτών του MRTA έμοιαζε με κινηματογραφικό γύρισμα –από τους ίδιους ονομάστηκε Σπάσιμο της Σιωπής– εξελίχθηκε μέσα σε λίγα λεπτά και αιφνιδίασε τις ισχυρές δυ-

νάμεις ασφαλείας. Μια ομάδα εισέβαλε στο πίσω μέρος της πρεσβευτικής κατοικίας από γειτονικό κτίριο, μια άλλη μπήκε από την κύρια είσοδο μετά την έκρηξη βομβών, ενώ μέσα στο κτίριο υπήρχαν μεταμφιεσμένοι σε σερβιτόρους και ανθοπώλες

μερικοί σύντροφοί τους. Οι αντάρτες είναι οπλισμένοι με αυτόματα όπλα, χειροβομβίδες και αντιασφυξιογόνες μάσκες αλλά δεν έχουν ασκήσει βία κατά των ομήρων. Επικεφαλής τους είναι ο **Νέστορ Σέρπα Καρτολίνι**, γνωστός με το ψευδώνυμο Καπετάν

ναρίστικο, διάδοχος του ηγέτη των Του-
άκ Αμάρου, **Βίκτωρ Πολάι Κάμπος**, που
υνελήφθη το 1992 και εκτίει ποινή ισόβιας
ίθειρξης. Από τις πρώτες ώρες, και ενώ
χαν αφεθεί ελεύθεροι 174 όμηροι, κυ-
ώς γυναίκες και παιδιά, οι αντάρτες απε-
λευθέρωσαν τους πρέσβεις της Ελλάδας,
Λκιβιάδη Κορόκη, της Γερμανίας, **Ερι-
περτ Βέκελ** και του Καναδά, **Άντονι Βίν-
τεντ** - ο οποίος είχε συνάντηση με τον
τουργό Παιδείας, **Ντομίνγκο Παλέρμο**,
ε μια πρώτη προσπάθεια εξεύρεσης λύ-
ης. Αντίθετα, οι άλλοι δύο διπλωμάτες,
ακούοντας στις εντολές των υπουργείων
ξωτερικών των χωρών τους, αναχώρησαν
πενυσμένα απο το Περού.

ΛΕΥΘΕΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Το κύριο αίτημα των ανταρτών είναι η
αελευθέρωση 300 συντρόφων τους, που
ατούνται κάτω από άθλιες συνθήκες. Ο
έτης τους, Πολάι, κρατείται στο ναύ-
αθμο Ελ Καγιάο, κοντά στη περουβιανή
ατεύουσα, σε ενά κελί που βρίσκεται
ατώ μέτρα κάτω από τη γη. Επίσης, ζη-
ούν να προωθηθεί το πρόγραμμα οικονο-
κών μεταρρυθμίσεων καθώς και τη χορή-
ση χρημάτων και εγγυήσεων για δυνατό-
α ασφαλούς μεταφοράς στη ζούγκλα
υ Αμαζονίου. Σε περίπτωση που τα αιτή-
τά τους δεν ικανοποιηθούν, έχουν δηλώ-
ει αποφασισμένοι να πεθάνουν μαζί με
ους όμηρους - μεταξύ των οποίων, εκτός
τό διπλωμάτες, πρέσβεις και κυβερνητι-
ούς υπαλλήλους, βρίσκονται και ο **Πέδρο
ουτζιμόρι**, αδελφός του περουβιανού
ροέδρου, καθώς και ο υπουργός Εξωτε-
κών **Φρανσίσκο Τουντέλα**. Οι αντάρτες
ησαν από τον περουβιανό πρόεδρο
Αμπέρτο Φουτζιμόρι να μεταβεί επιτό-
ου ώστε να διαπραγματευτούν μαζί του,
άτι που δεν έγινε δεκτό, ενώ αποκλείστη-
και η περίπτωση απελευθέρωσης των
ντρόφων τους. Τις διαπραγματεύσεις
ρίζεται ο υπουργός Εσωτερικών, **Χουάν
ίπριόνες Νταβίλλα**, ενώ έπειτα από
αίτηση των ανταρτών στις διαπραγμα-
ύσεις συμμετέχουν ο ρωμαιοκαθολικός
ρέας **Χιούμπερτ Λάνσιερς** και ο γενικός
σαγγελέας **Χόρχε Σαντιστεβάν**.

Η κυβέρνηση του Περού δέχεται πλέον
χυρές πιέσεις από τη διεθνή κοινότητα
α εξεύρεση αναίμακτης λύσης. Η Ιαπω-
α, που έχει και τον πρώτο λόγο αφού η
ρεσβεία θεωρείται ιαπωνικό έδαφος, ξε-
αθάρισε τόσο μέσω του υπουργού Εξω-

τερικών **Γιονκιχίτο Ικέντα** όσο και του
πρωθυπουργού **Ριοντάρο Χασιμότο** ότι
δεν θα επιτρέψει να χυθεί αίμα. Αιτία για
την επιδρομή του MRTA στην ιαπωνική
πρεσβεία μπορούν να θεωρηθούν οι στε-
νές, οικονομικές και όχι μόνο, σχέσεις που
διατηρεί ο πρόεδρος Φουτζιμόρι με τη χώ-
ρα του Ανατέλλοντος Ηλίου. Οι ΗΠΑ,
από τα πρώτα εικοσιτετράωρα, έσπευσαν
να στείλουν ομάδα συμβούλων ασφαλείας
για να φροντίσουν τη προστασία των
10.000 Αμερικανών που ζουν στο Περού
σύμφωνα με δηλώσεις του εκπροσώπου
του Στάντ Ντηπάρτμεντ, **Νίκολας Μπερ-
νς**, ενώ επιφυλάχθηκαν να αναλάβουν
διαμεσολαβητικό ρόλο, διά στόματος του
προέδρου **Μπιλ Κλίντον**, ο οποίος δήλω-
σε: «όσο λιγότερα λέμε εμείς, τόσο το κα-
λύτερο». Τα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής
Ένωσης εξέδωσαν κοινή έκκληση προς
την περουβιανή κυβέρνηση, ζητώντας της
να κάνει το παν για να μην κινδυνεύσουν
οι ζωές των ομήρων, και κάλεσαν τους
Τουπάκ Αμάρου να απελευθερώσουν
όλους τους όμηρους. Η πρωτοβουλία συ-
ντονίστηκε, εκ μέρους της ιρλανδικής προ-
εδρίας στην ΕΕ, στην ολλανδική πρεσβεία
στη Λίμα. Οι αντάρτες δέχονται διαπραγ-
ματεύσεις με μεσολαβήτριες χώρες την
Κούβα ή τη Ρωσία.

ΑΝΑΙΜΑΚΤΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΛΥΣΗ;

Όποια κι αν είναι η εξέλιξη αυτού του πα-
ράτολμου ανάρτικου χτυπήματος, οι Του-
πάκ Αμάρου έχουν ήδη πετύχει τον πρω-
ταρχικό τους στόχο, να παρακάμψουν το
καθεστώς Φουτζιμόρι και να δημοσιοποιή-
σουν σε όλη την υφήλιο τις απάνθρωπες
συνθήκες κράτησης σε κελιά-τάφους χιλιά-
δων αντικαθεστωτικών καθώς και το θάνα-
το, μέσω εκτελέσεων και υποσιτισμού, εκα-
τοντάδων κρατουμένων.

Το βράδυ της παραμονής της πρωτοχρο-
νιάς, ο Νέστωρ Σέρπα, μιλώντας σε δημο-
σιογράφους που κατάφεραν να εισέλθουν
στη πρεσβευτική κατοικία, αφού χαρακτή-
ρισε το καθεστώς Φουτζιμόρι δικτατορία,
ζήτησε από την παγκόσμια κοινή γνώμη να
ασκήσει πιέσεις προς την περουβιανή κυ-
βέρνηση για εξεύρεση αναίμακτης και πο-
λιτικής λύσης. Τελειώνοντας τις δηλώσεις
του, με το πρόσωπό του κρυμμένο πίσω από
το ασπροκόκκινο μαντήλι με τα αρχικά
MRTA, αναρωτήθηκε: «Ο Φουτζιμόρι είναι
πολύ ενοχλημένος. Και ποιος δεν θα ήταν
στη θέση του;»

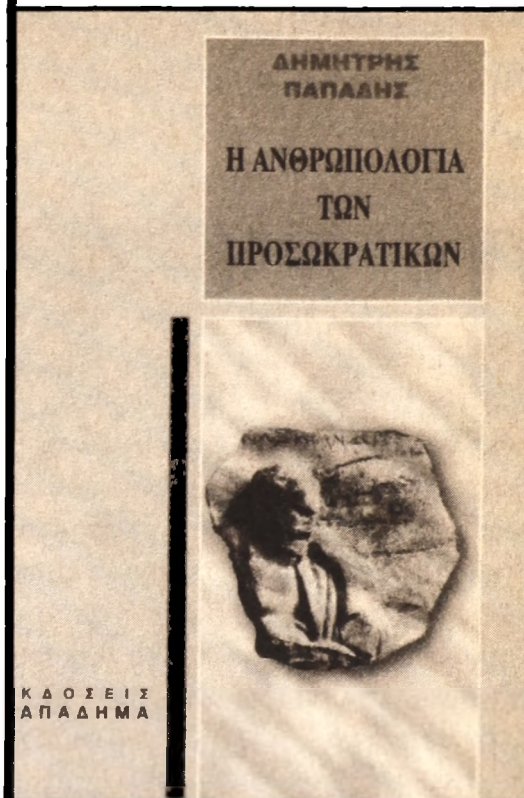
ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: Φιλοσοφία

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΔΗΣ

Καθηγητής Φιλοσοφίας
του Πανεπιστημίου Κύπρου

Η ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΩΝ

Με 312 σελίδες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

Εμφύλιος πόλεμος και περιφερειακή αποσταθεροποίηση

του Αστέρη Χουλιάρη

Το Σουδάν, η μεγαλύτερη σε έκταση χώρα της Αφρικής, βρίσκεται για σαράντα χρόνια σε εμφύλιο πόλεμο. Η σύγκρουση ανάμεσα στους μουσουλμάνους κατοίκους του αραβικού Βορρά και τους χριστιανούς του μαύρου Νότου είναι η πιο μακροχρόνια σύγκρουση στην Αφρική. Πάνω από ένα εκατομμύριο Σουδανοί έχουν χάσει τη ζωή τους από τον πόλεμο και την πείνα (σε μεγάλο βαθμό, συνεπεία του πολέμου) και εκατομμύρια αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους.

Ορισμένοι αναλυτές θεωρούν ότι τα αίτια του εμφυλίου πολέμου στο Σουδάν βρίσκονται στην κρίση εθνικής ταυτότητας της χώρας: όπως και τα περισσότερα άλλα κράτη της Αφρικής, το Σουδάν είναι ένα τεχνητό κατασκεύασμα, ουσιαστικά μερικές γραμμές τραβηγμένες στο χάρτη από τους Ευρωπαίους.¹ Πριν την αποικιοκρατία, στο βόρειο Σουδάν κατοικούσε ένας αραβικός πληθυσμός, ενώ στο νότιο, μια ποικιλία εθνотήτων με ανιμιστικά χαρακτηριστικά. Όμως, η βρετανική αποικιοκρατία ενίσχυσε τις διαφορές ανάμεσα στον χριστιανικό Νότο και το μουσουλμανικό Βορρά.² Έτσι, ενώ η αραβική γλώσσα χρησιμοποιούνταν στα σχολεία του Βορρά, απαγορεύθηκε η χρήση της στα σχολεία του Νότου όπου διδάσκονταν τα αγγλικά. Χριστιανοί ιεραπόστολοι έφθασαν στο νότιο Σουδάν όπου τα μουσουλμανικά σχολεία και τα τζαμιά απαγορεύτηκαν. Ακόμη περισσότερο, οι Βρετανοί περιόρισαν το παραδοσιακό εμπόριο ανάμεσα στο Βορρά και στο Νότο. Σύντομα, μια βαθιά έλλειψη εμπιστοσύνης δημιουργήθηκε ανάμεσα στους κατοίκους των δύο περιοχών. Οι μνήμες του δουλεμπορίου του 19ου αιώνα, όταν ο σουδανικός νότος ήταν η πηγή σκλάβων για τον αραβικό Βορρά, μετέτρεψαν την έλλειψη εμπιστο-

σύνης σε μίσος. Και με την ανεξαρτησία της χώρας, το μίσος μετατράπηκε σε εξέγερση. Μερικοί παρατηρητές θεωρούν ως αίτιο της σημερινής φάσης του σουδανικού εμφυλίου πολέμου την αποκήρυξη το 1983 από τον πρόεδρο του Σουδάν **Τζάφερ Νιμέρι** της συμφωνίας της Αντίς Αμπέμπα του 1972. Η τελευταία προέβλεπε περιφερειακή αυτονομία για τρεις επαρχίες του νότου και η καταγγελία της από τον Νιμέρι οδήγησε στην αναζωπύρωση των συγκρούσεων.

ΣΟΥΔΑΝ – ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Έκταση:	2.505.813 τ.χ.
Πληθυσμός (1995):	29.000.000
Ανεξαρτησία:	1956
ΑΕΠ (1991):	10.100 εκατομμύρια δολάρια
ΑΕΠ κατά κεφαλή (1991):	390 δολάρια
Εξωτερικό χρέος (ως ποσοστό του ΑΕΠ):	220,7%
Προσδοκία ζωής (1992):	52 χρόνια

Την ίδια χρονιά, ο Νιμέρι εισήγαγε τη σαρία (ισλαμικό νόμο). Οι Νότιοι αντέδρασαν ιδρύοντας μια ανταρτική οργάνωση, το Κίνημα Λαϊκής Απελευθέρωσης του Σουδάν (SPLM), που άρχισε ένοπλο αγώνα ενάντια στην κυβέρνηση του Χαρτούμ. Το 1/3 των 29 εκατομμυρίων κατοίκων της χώρας που κατοικούν στο Νότο βρέθηκαν στο επίκεντρο της ένοπλης σύγκρουσης. Άλλε-

πάλληλες προσπάθειες ειρήνης απέτυχαν και, όταν το 1989 η εκλεγμένη κυβέρνηση του **Σαντίκ ελ-Μαχντί** έχασε την εξουσία έπειτα από ένα πραξικόπημα, ο εμφύλιος πόλεμος εισήλθε σε πιο βίαιη φάση. Η νέα κυβέρνηση του Σουδάν υποστήριξε ότι ο πόλεμος είναι ιερός (τζιχάντ) και στράφηκε με όλη της τη δύναμη εναντίον των ανταρτών του Νότου.

Το 1991, το SPLM διασπάσθηκε.³ Ο φυλετικός ανταγωνισμός που ενισχύθηκε από την κυβέρνηση του Χαρτούμ, οι προσωπικές φιλοδοξίες των μελών της ηγεσίας του και η κατάρρευση του καθεστώτος Μενγκίστου στην Αιθιοπία (που υπήρξε από τους κύριους υποστηρικτές των ανταρτών) εξηγούν τη διάσπαση. Η διάσπαση, η απώλεια βάσεων σε ξένο έδαφος (Αιθιοπία), καθώς και η επίθεση που εξαπέλυσε η κυβέρνηση του Σουδάν, οδήγησαν τους αντάρτες σε μια μεγάλης κλίμακας υποχώρηση. Μεταξύ 1991 και 1993, το SPLM, υπό την ηγεσία του **Τζον Γκάρανζ**, έχασε το σύνολο των μεγάλων πόλεων που κατείχε.

Στο Βορρά, η πραγματική δύναμη πίσω από τη στρατιωτική κυβέρνηση είναι το Εθνικό Ισλαμικό Μέτωπο (NIF), μια οργάνωση υπό την ηγεσία του **Χασάν Τουράμπι**. Αν και το Σουδάν είναι μια σουνιτική χώρα, το NIF χρησιμοποιεί έναν ισλαμικό φονταμενταλισμό που έχει πολλά κοινά στοιχεία με το σιιτικό Ιράν. Ουσιαστικά, η κυβέρνηση του Σουδάν όχι μόνο δεν εκπροσωπεί το σύνολο των κατοίκων της χώρας

* Ο Αστέρης Χουλιάρης είναι επιστημονικός συνεργάτης του Ινστιτούτου Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων.

αλλά ούτε καν την πλειοψηφία των Μουσουλμάνων του Βορρά. Οι φονταμενταλιστές δεν αποτελούν πάνω από το 20% του πληθυσμού του Σουδάν (στις τελευταίες γενικές εκλογές του 1986, το NIF είχε κερδίσει μόλις το 16% των ψήφων). Εντούτοις, η καλή τους οργάνωση, οι οικονομικές τους δυνατότητες και ο φανατισμός τους επιτρέπουν να διατηρούν την εξουσία έχοντας υποχρεώσει όλες τις αντιπολιτευόμενες οργανώσεις είτε να δρουν παράνομα είτε να έχουν καταφύγει στο εξωτερικό. Το NIF διαθέτει πάνω από 150 μετωπικές οργανώσεις στη χώρα, που επιδίδονται σε πάσης φύσεως οικονομικές δραστηριότητες και, με κεφάλαια ύψους δύο δις. δολαρίων, θεωρείται η οικονομικά ισχυρότερη πολιτικο-θρησκευτική οργάνωση στην Αφρική.⁴ Ουσιαστικά, η κυβέρνηση του Σουδάν μόνο τυπικά κατέχει την εξουσία. Η πραγματική ισχύς βρίσκεται στα χέρια του NIF και του αρχηγού του Χασάν Τουράμπι.

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΘΥΜΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

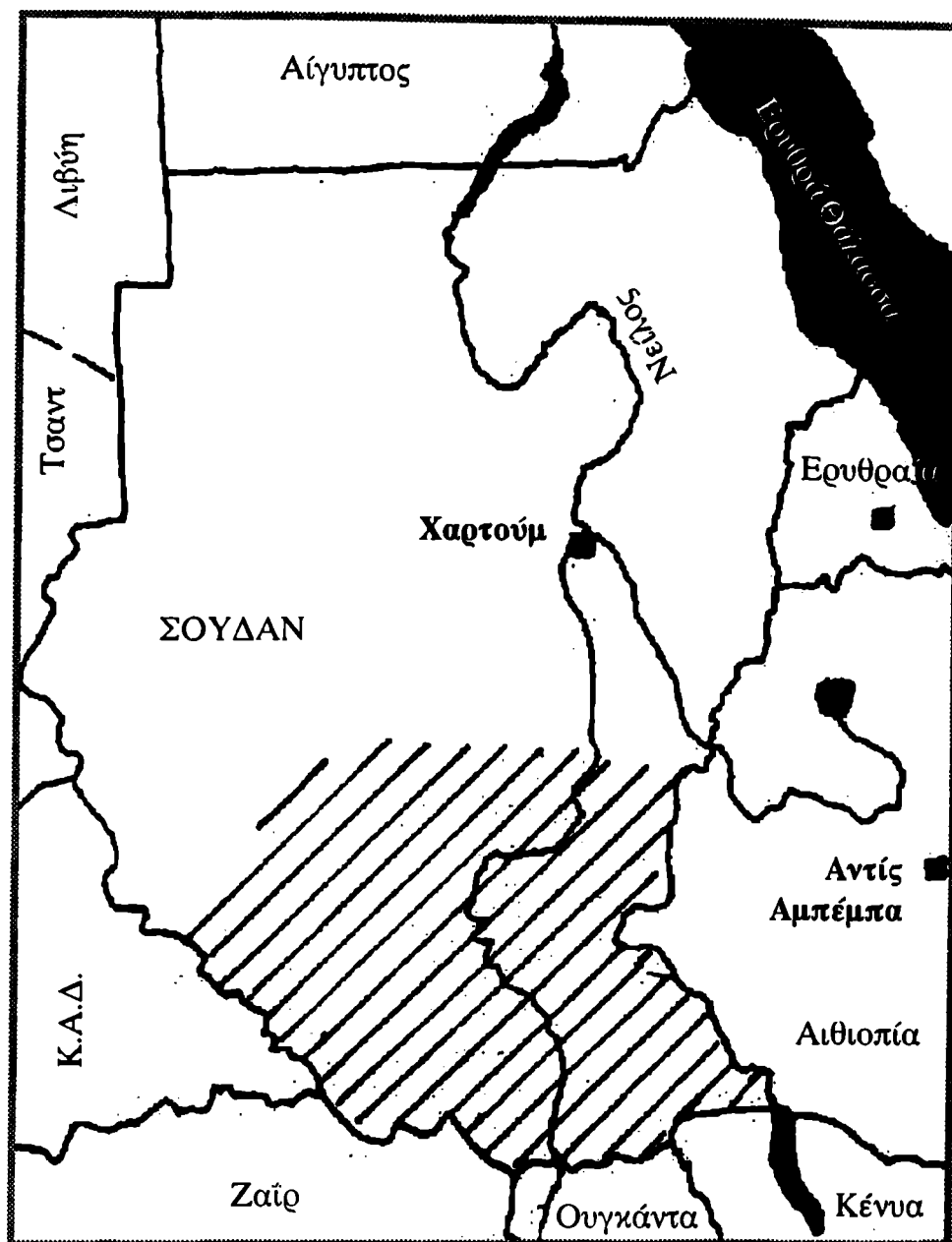
Ο πόλεμος στο Νότο έχει καταστρέψει την οικονομία του Σουδάν. Το δημόσιο χρέος είναι υπερδιπλάσιο του ΑΕΠ της χώρας, ο πληθωρισμός κυμαίνεται ανάμεσα στο 70% και το 200%, ενώ η κακή διαχείριση των κρατικών αγροκτημάτων δεν θυμίζει σε τίποτε την περίοδο που το Σουδάν ήταν ο σιτοβολώνας της Αφρικής.⁵ Η ανεργία έχει φθάσει σε πρωτοφανή επίπεδα, ενώ εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες φθάνουν στην πρωτεύουσα. Ενώ πριν από μια δεκαετία ο πληθυσμός του Χαρτούμ ήταν 500.000, σήμερα ξεπερνά τα 5.000.000. Παρά όμως το ότι η ισλαμική κυβέρνηση δαπανά πάνω από 1 εκατομμύριο δολάρια ημερησίως για τον πόλεμο, το SPLM φαίνεται να έχει ανακτήσει μεγάλο μέρος των δυνάμεών του, επιτυγχάνοντας την κατάληψη ορισμένων στρατηγικής σημασίας πόλεων. Οι επιτυχίες του στρατού του Τζον Γκάρανζ οφείλονται, σε μεγάλο βαθμό, στα όπλα που έχει παραλάβει πρόσφατα η οργάνωσή του από το Ισραήλ και από χριστιανικές φονταμενταλιστικές οργανώσεις των ΗΠΑ. Αλλά και ορισμένες χώρες της περιοχής όπως η Αιθιοπία, η Ερυθραία και η Ουγκάντα βοηθούν τους σουδανούς αντάρτες.

Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, οι ΗΠΑ είχαν δώσει στο Σουδάν 15 δις. δολάρια προκειμένου να εξασφαλίσουν την παραμονή του στο δυτικό στρατόπεδο. Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια το Σουδάν

μετατράπηκε από αγαπημένο παιδί σε μαύρο πρόβατο για τους αμερικανούς διαμορφωτές εξωτερικής πολιτικής. Η άνοδος των ισλαμιστών και ορισμένες συμφωνίες συνεργασίας που υπέγραψε η σουδανική κυβέρνηση με το Ιράν, ανησύχησαν τις ΗΠΑ που θεώρησαν ότι το Σουδάν θα μπορούσε να εξαγεί μια ισλαμική εξέγερση στο Μαγκρέμπ. Ακόμη περισσότερο, το Σουδάν κατηγορήθηκε ότι επιδιώκει να εξεγείρει τις κοινότητες μουσουλμάνων στην Ερυθραία και την Αιθιοπία και ότι ενισχύει με χρήματα και όπλα ένα χριστιανικό φονταμενταλιστικό αντάρτικο στην Ουγκάντα. Πιστεύοντας ότι η κυβέρνηση του Χαρτούμ εκπαιδεύει τρομοκράτες που ευθύνονται για γε-

γονότα όπως η απόπειρα δολοφονίας του προέδρου της Αιγύπτου Μουμπάρακ⁶ και η έκρηξη βόμβας στο Παγκόσμιο Εμπορικό Κέντρο της Νέας Υόρκης το 1993, η Ουάσιγκτον προσέφερε, πριν από λίγους μήνες, στρατιωτικό υλικό αξίας 20 εκατομμυρίων δολαρίων σε αφρικανικές χώρες που συνορεύουν με το Σουδάν, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις επεκτατικές διαθέσεις της κυβέρνησης του Χαρτούμ.⁷ Ένα μέρος μάλιστα του στρατιωτικού αυτού υλικού φαίνεται διακριτικά να καταλήγει στα χέρια των σουδανών ανταρτών.

Σε γενικές γραμμές, η κατάσταση στο Σουδάν φαίνεται να βρίσκεται σε αδιέξοδο. Το SPLM ονειρεύεται έναν ανεξάρτητο Νότο χωρίς να είναι σε θέση να τον υλοποιήσει. Η κυβέρνηση φαντάζεται μια τελική επικράτηση που είναι αδύνατο να πραγματοποιήσει. Άλλωστε, το NIF δείχνει πολύ ισχυρό για να ανατραπεί από την παράνομη αντιπολίτευση στο Βορρά. Ίσως οι ανησυχίες των Αμερικανών για ισλαμική επέκταση να αντανakλούν λιγότερο τους

Μέγιστο πεδίο δράσης του SPLM (1991).

αληθινούς κινδύνους για την ασφάλεια της περιοχής και περισσότερο μια φανταστική αναζήτηση νέων εχθρών μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού. Πάντως, το Σουδάν καταστρέφεται. Και η καταστροφή δεν δείχνει να έχει τέλος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Francis Deng, *War of Visions*, Washington, DC: Brookings Institution, 1995
2. Samuel M. Makinda, «Islamisation and Politics in Sudan», *Australian Journal of Political Science*, Vol. 28 (1), 1993, p.119
3. Harry Johnston and Ted Dagne, «The Crisis in Sudan: The North-South Conflict», *Mediterranean Quarterly*, vol. 7 (2), Spring 1996, p. 3
4. Ibid., p. 4
5. «Islam's Dark Side: The Orwellian state of Sudan», *The Economist*, June 24, 1995, p. 21
6. Francis M. Deng, «Egypt's Dilemmas on the Sudan», *Middle East Policy*, Vol. 4 (1-2), 1995, pp. 50-56
7. Tim Weiner, «Grand Vizier of Islam, or Chief Terrorist?», *International Herald Tribune* December 26, 1996

Κυπριακό και Μακεδονικό

του Σωτήρη Ντάλη

• **Θεόδωρου Κουλουμπή, *Κυπριακό: Λάθη, διδάγματα και προοπτικές*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1996, σελ. 90.**

Σε μια εποχή όπου η προοπτική ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δημιουργήσει ένα νέο κλίμα κινήτικότητας και ελπίδας για τη διευθέτηση του μείζονος προβλήματος που αντιμετωπίζει ο ελληνισμός από το 1974 μέχρι τις μέρες μας, το βιβλίο αυτό του καθηγητή **Θεόδωρου Κουλουμπή** αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Σκοπός αυτής της σύντομης μελέτης είναι να συμβάλει στον προβληματισμό και την έγκαιρη προετοιμασία της νέας στρατηγικής και των μελλοντικών χειρισμών της Ελλάδας και της Κύπρου στα κρίσιμα χρόνια που έρχονται. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι μια αντικειμενική και ψύχραιμη αποτίμηση των πράξεων και παραλείψεων του παρελθόντος μπορεί να αποδειχθεί ιδιαιτέρως διδακτική, και να καταλήξει σε πολιτικές και χειρισμούς που θα συνυπολογίσουν όλους εκείνους τους σύνθετους παράγοντες ισχύος και συμφερόντων που αντιπαρατίθενται στις διαδικασίες διαμόρφωσης των μεγάλων αποφάσεων.

Το κείμενο χωρίζεται σε τρία μέρη: Το πρώτο, η εισαγωγή, αντικατοπτρίζει τις πρόσφατες εξελίξεις, με κάποια δόση αισιοδοξίας, και προσπαθεί να προβάλει τις νέες ευκαιρίες που παρουσιάζονται για την κυπριακή υπόθεση με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, με την απόφαση της Κύπρου να επιδιώξει την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και με την απεμπλοκή της Ελλάδας από το ρόλο του διαδίκου στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια.

Το δεύτερο μέρος, επικεντρώνεται στην καταστροφική κρίση του 1974 που κατέληξε στην τουρκική εισβολή και την κατοχή του 37% του κυπριακού εδάφους. Αναφέρεται στις προσωπικότητες και τις επιλογές πρωταγωνιστών της κρίσης (όπως του **Μακαρίου**, του **Ιωαννίδη**, του **Ετσεβίτ**, του **Κίσιινγκερ** και άλλων), και καταλήγει σε συμπεράσματα σχετικά με τους κακούς υπολογισμούς, υπερβολικές προσδοκίες, και άστοχες εκτιμήσεις που τελικά οδήγησαν στην τραγική έκβαση που έχει καταδικάσει την Ελλάδα και την Τουρκία σε μία σχέση Ψυχρού

Πολέμου από το 1974 μέχρι σήμερα. Το πρόβλημα της ελληνικής και ελληνοκυπριακής πλευράς συνοψίζεται με τη διαρκή αμφιθυμία των Ελλήνων μεταξύ του επιθυμητού στόχου (Ένωση) και του εφικτού (ανεξαρτησία). Δυστυχώς, η αποτίμηση δείχνει χωρίς αμφιβολία πώς στο όνομα του επιθυμητού θυσιάσαμε το εφικτό και καταλήξαμε στην καταστροφική περίοδο 1954-1974.

Το τρίτο μέρος καλύπτει την ευρύτερη περίοδο 1954-74 και καυτηριάζει εννέα μεγάλα λάθη Αθήνας ή Λευκωσίας που διευκόλυναν την τουρκική επιθετικότητα. Κύριο συμπέρασμα που εξάγεται είναι ότι κάθε φορά που η Αθήνα προσπάθησε να αναμειχθεί στα εσωτερικά και τις επιλογές της κυπριακής κυβέρνησης (σύμφωνα με την λογική του δόγματος του «εθνικού κέντρου»), οι πολιτικές δυνάμεις Ελλάδας και Κύπρου διχάστηκαν και οι Τούρκοι, Βρετανοί, Αμερικανοί και άλλοι εκμεταλλεύτηκαν αυτές τις διαμάχες για να προωθήσουν τα δικά τους συμφέροντα.

Το κεντρικό δίδαγμα για τις μέρες μας είναι ότι η Κύπρος έχει την κύρια ευθύνη να πάρει όλες τις μεγάλες αποφάσεις στην ενταξιακή διαδικασία, συντονίζοντας την πολιτική της με αυτή της Ελλάδας και εξασφαλίζοντας την πλήρη συμπαράσταση της τελευταίας.

• **Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, *Η προσφυγή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τα ελληνικά αντίμετρα κατά της ΠΓΔΜ*, εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα 1996, σελ. 258.**

Η Διακυβερνητική Διάσκεψη για την αναθεώρηση της Συνθήκης, που βρίσκεται σε εξέλιξη, καλείται να απαντήσει εκ νέου στην ανάγκη ενίσχυσης ή όχι του ρόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο επίκεντρο του προβληματισμού βρίσκεται η οριοθέτηση της έκτασης της εξουσίας κάθε κράτους μέλους να λαμβάνει μέτρα που παρεκκλίνουν από το κοινοτικό δίκαιο και αποβλέπουν στη διασφάλιση ουσιωδών εθνικών συμφερόντων τους. Το θέμα αυτό απασχόλησε για πρώτη φορά το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στο Λουξεμβούργο, με αφορμή τα μέτρα οικονομικού αποκλεισμού που έλαβε η Ελληνική Δημοκρατία κατά των

Σκοπίων στις 14 Φεβρουαρίου 1994. Τα μέτρα αυτά προκάλεσαν την αντίδραση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία, θεωρώντας το ελληνικό εμπάργκο αντίθετο προς το κοινοτικό δίκαιο, υπέβαλε ταυτόχρονα αίτηση ασφαλιστικών μέτρων και προσφυγή επί της ουσίας.

Όπως είναι γνωστό, η αίτηση των ασφαλιστικών μέτρων απορρίφθηκε από το Δικαστήριο με τη διάταξή του της 29ης Ιουνίου 1994.

Το Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, προκειμένου να εξασφαλίσει την πρόσβαση όχι μόνο του επιστημονικού κόσμου αλλά και κάθε ενδιαφερόμενου σε μια έγκυρη και πιστή τεκμηρίωση, δημοσιεύει όλα τα κείμενα της διαδικασίας επί της κυρίας προσφυγής. Μια πραγματικά χρήσιμη έκδοση.

• **Βαλκάνια και Ελλάδα. Προτάσεις για μια εθνική στρατηγική (συλλογικός τόμος), εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1996, σελ. 292.**

Ο τόμος αυτός περιέχει τα πρακτικά από διμερίδα με θέμα το ρόλο της Ελλάδας στη Βαλκανική. Πανεπιστημιακοί, δημοσιογράφοι, πολιτικοί, στρατιωτικοί, επιχειρηματίες και εμπειρογνώμονες αναπτύσσουν συγκεκριμένες προτάσεις για την ελληνική περιφερειακή πολιτική, λαμβάνοντας υπόψη τις γεωπολιτικές, οικονομικές, πολιτισμικές και κοινωνικές διαστάσεις μιας βαλκανικής πολιτικής. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα κείμενα του **Χρήστου Ροζάκη** για τα στερεότυπα και τους μύθους της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στα Βαλκάνια, και του **Νικηφόρου Διαμαντούρου** για τον εθνικισμό στη βαλκανική πολιτική.

• **Ελίζαμπεθ Μπάρκερ, *Η Μακεδονία στις διαβαλκανικές σχέσεις και συγκρούσεις*, εκδόσεις Παρατηρητής, Αθήνα 1996, σελ. 221.**

Αν και δημοσιεύθηκε πριν από μισό αιώνα περίπου, το βιβλίο της **Μπάρκερ** θεωρείται κλασικό έργο από το οποίο αντλούν στοιχεία πολλοί ερευνητές που ασχολούνται με το Μακεδονικό Ζήτημα και τις πολιτικές εξελίξεις εκείνης της εποχής στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Το βιβλίο αυτό συνεχίζει και σήμερα να αποτελεί πηγή άντλησης στοιχείων χρήσιμων για τη σημερινή φάση του Μακεδονικού.

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Διαμαντής Αξιώτης ΞΟΒΕΡΓΑ ΜΕ ΜΕΛΙ (Διηγήματα)	ΜΑΤΑΙΟΤΗΣ ΜΑΤΑΙΟΤΗΤΩΝ (Διηγήματα)	ΤΟ ΒΑΤΕΡΛΩ ΔΥΟ ΓΕΛΟΙΩΝ (Μυθιστόρημα)
Νάνος Βαλαωρίτης ΑΠ' ΤΑ ΚΟΚΚΑΛΑ ΒΓΑΛΜΕΝΗ (Μυθιστόρημα)	ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ (Διηγήματα)	ΚΑ·Υ·ΜΟΙ ΣΤΟ ΓΡΙΠΟΝΗΣΙ (Διηγήματα)
Η ΖΩΗ ΜΟΥ ΜΕΤΑ ΘΑΝΑΤΟΝ ΕΓΓΥΗΜΕΝΗ (Διηγήματα)	Η ΠΑΡΕΛΑΣΗ - ΕΝΗΛΙΚΙΩΣΗ (Διηγήματα)	Η ΜΑΘΗΤΕΥΟΜΕΝΗ ΤΩΝ ΤΑΚΟΥΝΙΩΝ (Μυθιστόρημα)
ΠΑΡΑΜΥΘΟΛΟΓΙΑ (Διηγήματα)	Τάσος Καλούτσας ΤΟ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟ ΑΜΑΞΙ (Διηγήματα)	Ο ΚΥΡΙΟΣ ΤΟΥ ΤΖΑΚ-ΠΑΤΣ ΚΙ ΑΠΑΓΑ·Ι· (Διηγήματα)
Νίκος Βασιλειάδης ΑΓΑΘΟΣ (Μυθιστόρημα)	Νατάσα Κεσμέτη ΤΟ ΑΙΩΝΙΟ ΡΟΛΟ·Ι· (Διηγήματα)	ΤΥΦΛΟΒΔΟΜΑΔΑ ΣΤΗ ΧΑΛΚΙΔΑ (Διηγήματα)
ΑΓΗΜΑ ΤΙΜΩΝ (Νουβέλα)	Η ΒΙΡΓΚΩ ΤΗΣ ΕΡΗΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΡΥΦΑ <i>ΚΕΛΑ·Ι·ΔΟΝΙΑ</i> (Διηγήματα)	ΦΥΓΗ ΠΡΟΣ ΤΑ ΕΜΠΡΟΣ
Ο ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΣ (Διήγημα)	Παναγιώτης Κουσαθανάς Η ΚΟΥΝΙΣΤΗ ΠΟΛΥΘΡΟΝΑ (Διηγήματα)	Βασίλης Τσιαμπούσης Η ΒΕΣΠΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΕΠΑΡΧΙΑΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ
Σοφία Γιαννάτου ΘΕΡΑΠΕΥΟΝΤΑΣ... ΤΗΝ ΑΛΙΣΟΝ ΓΚΡΕΗ (Μυθιστόρημα)	Έλσα Λιαροπούλου ΟΙ ΑΛΛΕΣ (Διηγήματα)	Γιάννης Τσίγκρας Η ΔΙΨΑ ΤΟΥ ΕΛΠΗΝΟΡΑ (Διηγήματα)
Τάσος Γουδέλης ΣΚΙΕΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ (Διηγήματα)	Η. Χ. Παπαδημητρακόπουλος ΟΔΟΝΤΟΚΡΕΜΑ ΜΕ ΧΛΩΡΟΦΥΛΛΗ (Διηγήματα)	Κοσμάς Χαρπαντίδης ΟΙ ΕΞΟΧΕΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ (Διηγήματα)
Νίκος Δήμου ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΔΑ ΣΤΗΝ ΣΥΡΟΥ (Αφήγημα)	ΘΕΡΜΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΛΟΥΤΡΑ (Διηγήματα)	Χρήστος Χαρτοματσίδης ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΚΤΙΡΙΟ (Διηγήματα)
ΤΟΛΜΗΡΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ (Διηγήματα)	Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΑΡΧΕΙΟΘΕΤΗΣ (Διηγήματα)	Νίκος Χουλιαράς ΖΩΗ, ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΦΟΡΑ (Μυθιστόρημα)
ΠΑΡ' ΟΛΑ ΑΥΤΑ (Πεζά κείμενα)	ΡΟΖΑΜΟΥΝΔΗ (Διηγήματα)	Ο ΛΟΥΣΙΑΣ (Μυθιστόρημα)
ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΚΑΥΣΩΝΑ (Πεζά κείμενα)	Δημήτρης Πετσετίδης ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ (Διηγήματα)	ΤΟ ΑΛΛΟ ΜΙΣΟ (Διηγήματα)
ΜΙΚΡΑ ΒΗΜΑΤΑ (Χρονογραφήματα)	ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΣΤΑ ΧΙΟΝΙΑ (Διηγήματα)	ΜΠΑΚΑΚΟΚ (Διηγήματα)
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΑ (Χρονογραφήματα)	Γιάννης Σκαρίμπας ΜΑΡΙΑΜΠΙΑΣ (Μυθιστόρημα)	ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΚΡΥ ΧΕΙΜΩΝΑ (Διηγήματα)
Λένα Διβάνη ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΜΙΛΑΣ ΓΙΑ ΜΕΝΑ; (Διηγήματα)	ΤΟ ΣΟΛΟ ΤΟΥ ΦΙΓΚΑΡΩ (Μυθιστόρημα)	Η ΜΕΣΑ ΒΡΟΧΗ (Διηγήματα)
Τόλης Καζαντζής ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ (Διηγήματα)	ΤΟ ΘΕΙΟ ΤΡΑΓΙ (Μυθιστόρημα)	ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΕΧΘΡΟΥ ΜΟΥ (Μυθιστόρημα)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

...Πρωθούν το ελληνικό βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 - ΤΗΛ.: 3607744

ΚΟΣΜΟΔΡΟΜΙΟ

ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΟ ΡΕΚΟΡ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Τα κακά μαντάτα ήρθαν από τη Γερμανία όταν στις 9 του μήνα ανακοινώθηκε ότι το ποσοστό των ανέργων έφτασε το 10,8%, που είναι το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας στη χώρα από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Σύμφωνα με τις προβλέψεις των αρμοδίων, το ποσοστό αυτό θα αυξηθεί τους επόμενους μήνες. Ο καγκελάριος Κολ, που προωθεί αντικοινωνικά μέτρα προκειμένου να φτάσει η χώρα τα κριτήρια σύγκλισης, χαρακτήρισε απαράδεκτο το γεγονός 4 εκατ. άνθρωποι να είναι άνεργοι και κάλεσε τους εργοδότες να προσλάβουν νέους εργάτες παρά να πληρώνουν υπερωρίες. Υποσχέθηκε, για να τους δελεάσει, περαιτέρω στραγγαλισμό των κοινωνικών παροχών. Δυσοίωνες, όμως, είναι οι προβλέψεις και για την ανάπτυξη της γερμανικής οικονομίας. Ο ρυθμός ανάπτυξης έπεσε στο 1,4% το '96 από 1,9% το '95 και 2,9% το '94, παρά το γεγονός ότι η κεντρική τράπεζα διατηρεί σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα τα επιτόκιά της. Το δημόσιο έλλειμμα έφτασε το 3,9% του ΑΕΠ τον προηγούμενο χρόνο από 3,5% το '95 και πρέπει να πέσει στο 3% για να πετύχει η Γερμανία τους όρους της σύγκλισης του '99.

ΣΚΑΝΔΑΛΟ ΜΕ ΑΥΞΗΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

Οι υγειονομικές υπηρεσίες της Γαλλίας επέτρεψαν το 1985 την κυκλοφορία στην αγορά αυξητικών ορμονών με τον κίν-

δυνο τα παιδιά που τις έπαιρναν να προσβληθούν από τη θανατηφόρο ασθένεια, Κρόιτσφελ Γιάκομπς. Τη φοβερή αποκάλυψη έκανε το εβδομαδιαίο γαλλικό περιοδικό, *L'Express*. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζει το περιοδικό, γάλλοι γιατροί έδιναν σε μικρά παιδιά τις επικίνδυνες ορμόνες εν γνώσει τους, προκειμένου να σώσουν 1,1 εκατ. δολ. που θα τους στοίχιζε η απόσυρση από την αγορά των συγκεκριμένων ορμονών. Η ασυνειδησία τους, στοίχισε τη ζωή σε 40 παιδιά, που πέθαναν, τελικά, από την ασθένεια Κρόιτσφελ Γιάκομπς. Η κυβέρνηση τηρεί σιγή ιχθύος, αν και όπως έγινε γνωστό γαλλικό δικαστήριο έχει αρχίσει προανακριτική εξέταση για το θέμα. Οι νέες αποκάλυψεις θυμίζουν το φοβερό σκάνδαλο με το μολυσμένο από τον ιό του έιτς αίμα που διατέθηκε χωρίς έλεγχο από τις γαλλικές υγειονομικές υπηρεσίες το 1985, προκαλώντας το θάνατο 400 ανθρώπων.

ΑΥΤΟΜΑΤΟΣ ΠΙΛΟΤΟΣ ΚΥΒΕΡΝΑ ΤΗ ΡΩΣΙΑ

Στις 23 Δεκεμβρίου, ο πρόεδρος Γέλτσιν επέστρεψε στο Κρεμλίνο ύστερα από έξι μήνες απουσίας λόγω των προβλημάτων με την καρδιά του και της επέμβασης πενταπλού μπαϊμπάς· λίγες μέρες αργότερα, όμως, μπήκε και πάλι στο νοσοκομείο με πνευμονία.

Η κατάσταση της υγείας του κρίνεται ικανοποιητική, το δεδομένο, όμως, είναι ότι από τις προεδρικές εκλογές του Ιουλίου η

χώρα παραμένει ακυβέρνητη στο έλεος των παρασκηνακών χειρισμών του περιβάλλοντος του προέδρου, του Ανατόλι Τσουμπάις και της κόρης του Τατιάνας. Την ίδια ώρα ο στρατηγός Λέμπεντ και ο κομμουνιστής ηγέτης Γενάντι Ζουγκάνωφ, καλούν τον ρώσο πρόεδρο να παραιτηθεί.

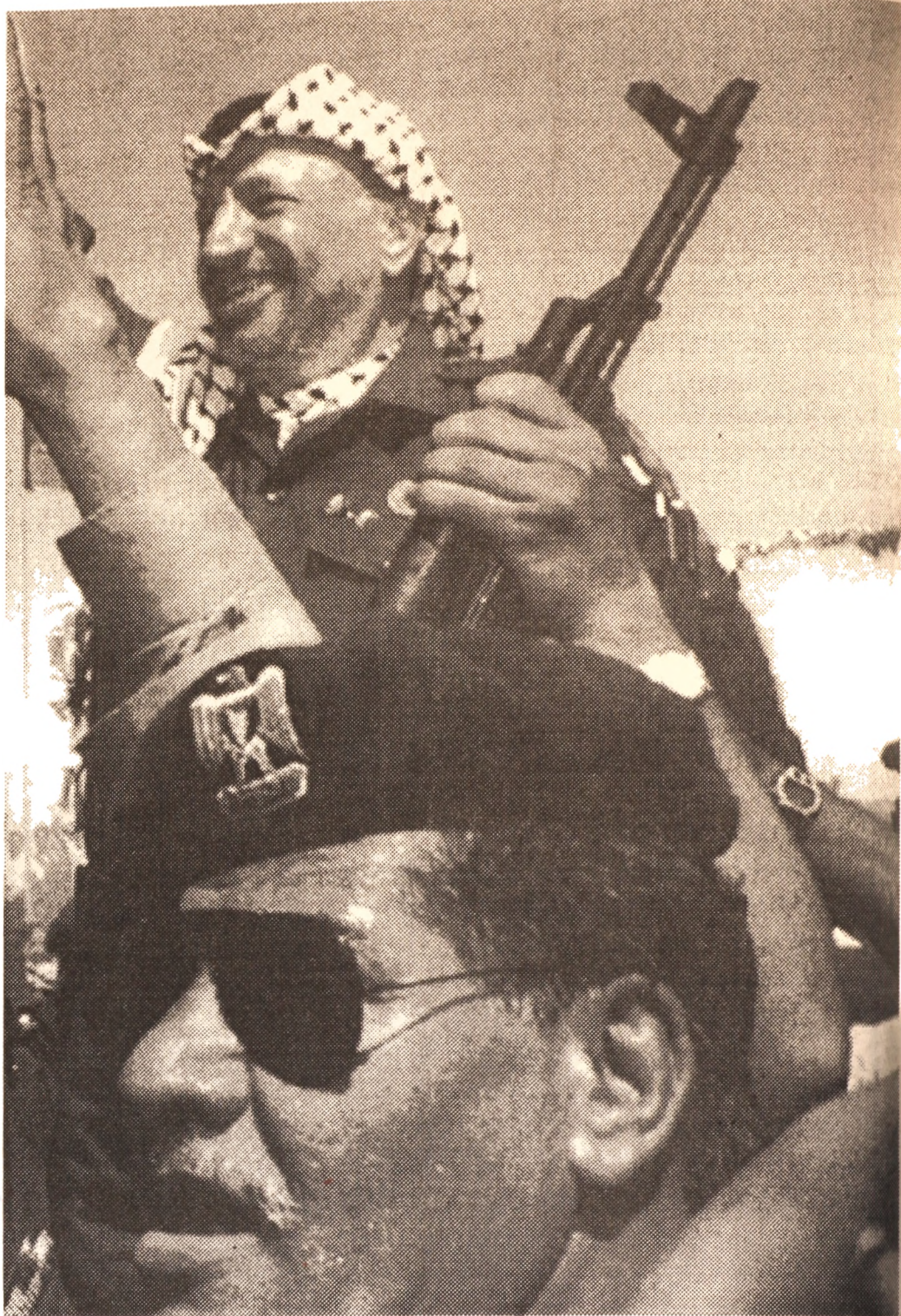
ΤΟΝΟΙ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ

Ρωσικό πετρελαιοφόρο βυθίστηκε στις αρχές του μήνα ανοιχτά των δυτικών ακτών της Ιαπωνίας, με αποτέλεσμα περίπου

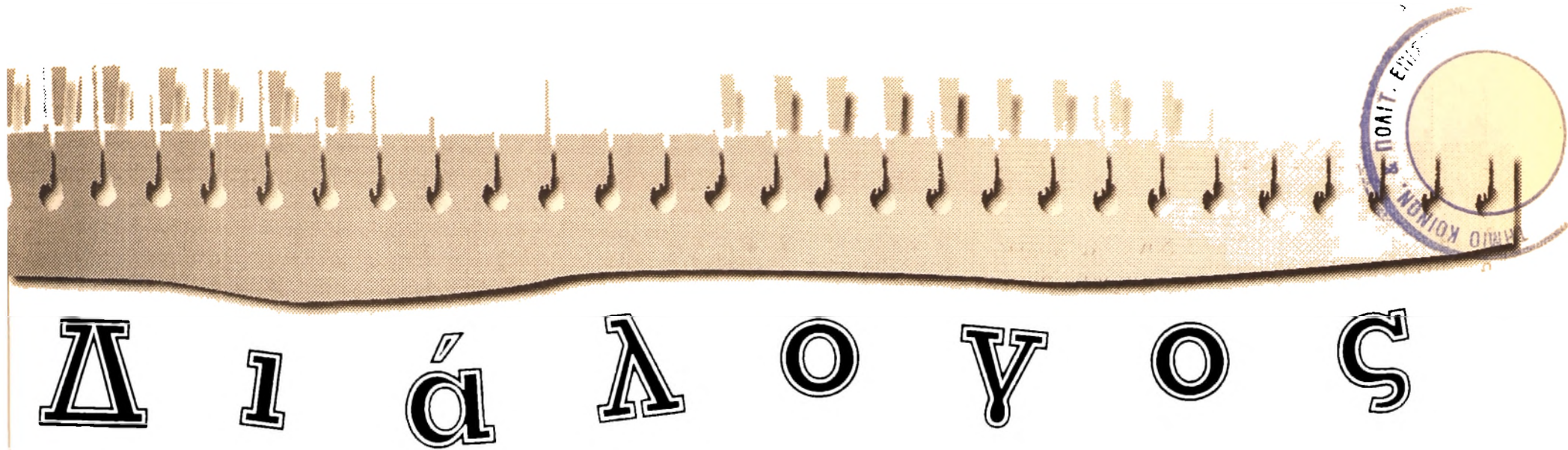
4.000 τόνοι πετρελαίου να διαρρεύσουν στη θάλασσα και να δημιουργηθεί μια τεράστια πετρελαιοκηλίδα μήκους μισού χιλιομέτρου. Η οικολογική καταστροφή είναι μεγάλη και οι ιαπωνικές αρχές τέθηκαν επί ποδός πολέμου προκειμένου να περιορίσουν, όσο είναι δυνατόν, την καταστροφική πετρελαιοκηλίδα.

Τα αίτια του δυστυχήματος δεν έχουν γίνει γνωστά, φαίνεται όμως ότι αιτία της καταστροφής είναι η ανεπαρκής ως ανύπαρκτη συντήρηση του 21 χρόνων πλοίου.

Μακρόχρονη προπαρασκευή, έντονες συζητήσεις, ένα βήμα μπρος, δύο πίσω, εμπόδια, εμπόδια, υπαναχωρήσεις, νέες συζητήσεις, αιματοχυσίες, διαπραγματεύσεις. Η συμφωνία για την τμηματική αποχώρηση των Ισραηλινών από τη Χεβρόνα είναι γεγονός.

ΔΙΔΑΛΟΥΟΣ

ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΩΝ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ ΑΝΕΡΓΩΝ

Την έλλειψη ευαισθησίας κράτους και κομμάτων ως προς τη μη συνταξιοδότηση των ηλικιωμένων ανέργων αναφέρεται ο αναγνώστης μας:

Φαίνεται ότι κανένας δεν ενδιαφέρεται για τους ανέργους που έφτασαν στο 65ο έτος της ηλικίας τους. Για άλλους ισχύει το άρθρο 4 του Συντάγματος. Δηλαδή, εκείνοι των Μεταλλείων Χαλκιδικής, της Πειραιώς-Πατραϊκής, του Σκαλιστήρη (Μαντούκι), των Ναυπηγείων, των Φιλιατών, είναι

άλλου είδους Έλληνες; Αυτοί στα 55 βγήκαν με προσυνταξιοδοτικό καθεστώς, ενώ εμείς που γίναμε 65 χρόνων δεν πρέπει να συνταξιοδοτηθούμε, γιατί έτσι θέλει ο κ. Παπαϊωάννου. Πρέπει να πεθάνουμε.

Πού είναι ο κ. Γιαννόπουλος, που θυμότανε το άρθρο 22 του Συντάγματος (δικαίωμα για εργασία) επί κυβερνήσεως Μητσοτάκη; Τι θα γίνει τελικά; Πού είναι το ΚΚΕ, ο Συνασπισμός, το ΔΗΚΚΙ; Έχουν καμία ευαισθησία για κάποια πρόταση νόμου;

Δεν τρέφω καμιά ελπίδα. Οι χορτάτοι και βολεμένοι εμάς θα υποστηρίζουν; Φαίνεται ότι η καθεστωτική Αριστερά είναι μια πραγματικότητα.

Αλλά και η Γ.Σ. «Ε».Ε. (το «Ε» δείχνει ότι είναι των «Εργατών» όπως θέλουν να δείχνουν, ενώ είναι των ΔΕΚΟ ή για να πετυχαίνει ο συσχετισμός... Πάντως, δείχνει να είναι όχι των εργατών, αλλά των εργοδοτών)· δεν δείχνει ενδιαφέρον για τους 65άρηδες ανέργους. Ο κ. Πολυζωγόπουλος, ο «μη δεδομένος» κι αυτός, σαν τον προκάτοχό του κρεάτινο όγκο, δεν ενδιαφέρεται αν και του έθεσα το θέμα δυο φορές.

Νίκος Κασνακίδης
Χαλάνδρι

«ΜΕ ΧΩΡΙΣ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ»

Χαλκαδαίος αναγνώστης (τα στοιχεία του στη διάθεση του περιοδικού), επισημαίνει ορισμένα παροράματα στο τεύχος για τον Καρυωτάκη

Κύριε Διευθυντά,

Δεν μπορώ να καταλάβω πώς στον «Χορό συρτός», που ο Σκαρίμπας τον θέλησε με πέντε βόλτες, το Αντί (τεύχος Καρυωτάκη), κόλλησε άλλες τέσσερις. Αν ζούσε ο ποιητής, δύσκολα θα γλίτωνε τη μήνυση το περιοδικό και η ανθολόγος. Τον φαντάζομαι να χαλάει τον κόσμο: «Μπερδέψαν τ' αμπερδέψαν, κύριε πρόεδρε, καμιά δου-

λειά δεν έχει η Χαλκίδα με τον "Τιτανικό", αυτά τα αφήνω στον Εγγονόπουλο, έχω διασυνρθεί διεθνώς ως αναίσθητος και αγωγγράφος, ζητώ τη διακοπή της έκδοσης του περιοδικού και την ισόβια κάθειρξη της ανθολόγας, αυτός δεν είναι πια "χορός συρτός", αρθρωτή σιδηροδρομική γουστέρια είναι, θάνατος στο φασισμό!» – ελπίζω ότι δεν οργιάζει η φαντασία μου.

Θα σας εγκαλούσε ακόμη, γιατί, εκτός από την περίεργη προσθήκη τεσσάρων στροφών του ποιήματος «Το πλοίο (ο Τιτανικός)» στο «Χορός συρτός», δε σεβαστήκατε και την ποιητική του βούληση. Εννοώ με τούτο ότι ο στίχος των *Εαυτούληδων* (1950).

Με χωρίς Καρυωτάκη, Πολυδούρη, αυτός δηλαδή που δικαιολογεί την ανθολόγηση του ποιήματος, στους *Απαντες στίχους* (1970) γίνεται.

Με δίχως τους αναστεναγμούς της Πολυδούρη

Και εντελώς μάταια θα προσπαθούσε η κ. Χριστίνα Ντουνιά να τον πείσει πως ήταν καλύτερη η πρώτη γραφή και άδικος ο αποσκορακισμός του Καρυωτάκη, κι ακόμα ότι οι αναστεναγμοί της Πολυδούρη άφησαν ξεθυμασμένο τον στίχο, χώρια που το «με», εντελώς ξεκάρφωτο πια, τον κατέστησε υπέρμετρο και αφόρητο, ακόμα και για τη δική του απείθαρχη μετρική! Δεν θα ίδρωνε το αντί του, που το δίκαιο θα ήταν με το μέρος της. Μόνο θα άφριζε πως δεν ξέρουμε πού παν τα τέσσερα...

Ένας Χαλκιδαίος αναγνώστης

Απάντηση: Για την αποκατάσταση των πραγμάτων, τα παροράματα που επισημαίνει ο αναγνώστης μας, και τα οποία άλλωστε είχαμε διορθώσει στο τχ. 624 της 20ής Δεκεμβρίου 1996, δεν βαρύνουν την επιμελήτρια του τεύχους αλλά τη σύνταξη του περιοδικού.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΕΛΦΙΝΙ
ΣΑΚΕΛΛΑΡΗΣ
ΣΚΟΥΜΠΟΥΡΔΗΣ
«Makedonissimo
η στρατηγική
της πλάκας»
ΠΡΟΛΟΓΙΖΕΙ
Ο ΝΙΚΟΣ ΜΟΥΖΕΛΗΣ
Με αφορμή το Μακεδονικό
μία πολιτική ανάλυση
του Παπανδρεϊσμού
και της παρακμής

ΕΠΙσημαίνουμε

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

Δύο αποφάσεις του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου (ΚΑΣ) συγκίνησαν την κοινή γνώμη την περασμένη χρονιά – για το **Επταπύργιο Θεσσαλονίκης** και τις **φυλακές Αιγίνης**.

Το πρώτο «μνημείο», μοναδικό βυζαντινό φρουριακό έργο πάνω στα Τείχη της Θεσσαλονίκης, στην πρόσφατη ιστορία «μεταποιήθηκε» με διάφορες άθλιες προσθήκες λειτουργώντας σαν φυλακή (Γεντί Κουλέ) απ' όπου πέρασαν και πολλά θύματα της υστερίας του Εμφυλίου. Το δεύτερο χτίστηκε αρχικά σαν ορφανοτροφείο από τον Όθωνα, δέχτηκε μεταγενέστερα διάφορες προσθήκες και λειτούργησε ως πρόσφατα σαν φυλακές, στεγάζοντας αντίστοιχα ποινικούς και πολιτικούς κρατούμενους.

Αρχικά στο ΚΑΣ επικράτησε η λογική της κοινής πρακτικής: να μειωθεί στο ελάχιστο η παρουσία των μεταγενέστερων προσκτισμάτων, ώστε να αναδειχτούν τα καθαυτό μνημεία. Πλην, όμως, αυτά τα τόσο χυδαία αντι-μνημειακά κτίσματα τυχαίνει να είναι κομμάτια της νωπής ιστορίας του τόπου. Πώς συμψηφίζονται αυτές οι τόσο ετερόκλητες «αξίες»; Σε ποιο σημείο ή στάδιο θα πρέπει να παγώσει η ιστορία; Τι θέλουμε να φαίνεται και τι να κρύβεται; Ποιους συγκινεί η ύπαρξη ενός βυζαντινού (ή ενός οθωμανικού) μνημείου στην Ελλάδα;

Ερωτήματα πασίγνωστα σε όσους ασχολούνται συστηματικά με τέτοια θέματα, αλλά (όπως αποδείχτηκε) πρωτόφαντα ή αντιφατικά ακόμα και για την τοπική εφορεία (Θεσσαλονίκη) και (ιδίως) για το ευρύ κοινό. Λάθος: τα ίδια είχαν συμβεί όταν κατεδαφίζονταν τα τείχη του άλλοτε φρουρίου της Ακρόπολης (Σερπεντζές) ή ο γενοβέζικος πύργος στα Προπύλαια – για να φέρω δύο μόλις παραδείγματα του περασμένου αιώνα.

Στιγμιαία δημιουργήθηκε, λοιπόν, σάλος για αυτές τις αποφάσεις. Οι εφημερίδες είχαν τότε καταγγείλει τον «ακρωτηριασμό» και την «κατεδάφιση της ιστορίας» εκφράζοντας τον πολιτικά ορθό αποτροπιασμό τους ή προτείνοντας «πρωτότυπες» χρήσεις για τα κτίσματα. Μετά η υπόθεση ξεχάστηκε όταν το ζορισμένο ΚΑΣ «τροποποίησε» (έκανε γαργάρα) τις απόψεις του. Όστε αυτό ήταν άραγε; Να δίνονται αφορμές για χαβαλέ, να φουσκώνουν τα πράγματα με κάθε υπερβολή και μετά να ξεχνιούνται όλα; Αυτό θα πει σεβασμός της ιστορίας, όπως ορισμένοι ένθερμοι επώνυμοι είδαν το ζήτημα τότε;

Εμπρός λοιπόν, για άλλη μια ελληνική ευρεσιτεχνία: την ανακάλυψη της **Μνήμης-Λάστιχο!**

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ

ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΟΡΝΕΣ: Ο ΦΤΩΧΟΣ ΚΥΝΗΓΟΣ ΤΟΥ ΝΟΤΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΤ2

ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ταινία προβάλλεται απόψε στις 8.00 μ.μ. από την ΕΤ2. Είναι το ντοκυμανταίρ του **Σταύρου Καπλανίδη**, **Σταύρος Τορνές: Ο φτωχός κυνηγός του Νότου**, που δύο χρόνια πριν είχε τιμηθεί με ειδικό βραβείο στο κινηματογραφικό φεστιβάλ της Θεσσαλονίκης.

Η ταινία ανασυνθέτει, βήμα προς βήμα, τη ζωή και την κινηματογραφική διαδρομή του «κινηματογραφικού μάγου της φυλής». Μέσα

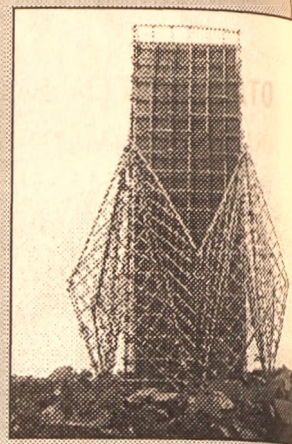
από αποσπάσματα ταινιών στις οποίες πρωταγωνιστεί είτε έχει σκηνοθετήσει, μέσα από τα «σκάρτα» που δεν χρησιμοποιήθηκαν στις ταινίες αλλά και μέσω των προσωπικών αφηγήσεων ανθρώπων που συνεργάστηκαν με το σκηνοθέτη (**Σταύρος Τσιώλης, Στέλιος Αναστασιάδης, Δήμος Θεός, Μάριος Καραμάνης, Ισμήνη Καρυωτάκη κ.ά.**), το ντοκυμανταίρ ξετυλίγεται σαν ταινία με υπόθεση, που έχει πρωταγωνιστή της τον από χρόνια χαμέ-

νο Σταύρο Τορνέ.

«Ο κινηματογράφος είναι ο χώρος που βρισκόμαστε, ο χώρος όπου εγώ και οι άλλοι αγκαλιαζόμαστε», συνήθιζε να λέει ο Τορνές. Κι η ταινία του Καπλανίδη για τον σκηνοθέτη του Μπαλαμού και της Καρκαλούς κατορθώνει και το ιδιότυπο στίγμα του κινηματογραφιστή να αποδώσει και να μην πέσει στην παγίδα των ντοκυμανταίρ: το διδακτισμό και την διά της οφ πρόζας «τεκμηρίωση».

ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

• **Δείτε:** Τη νέα δουλειά της Έρης Χατζηαργυρού, ως τις 8 Φεβρουαρίου, στο χώρο τέχνης Θέμα (Πατριάρχου Ιωακείμ 53) – το **Μεταίχμιο**, τρίτο μέρος της τριλογίας του Λαυρίου, έργο με κίνηση ειδικά μελετη-

μένο για το χώρο που εκτίθεται, ύψους 3 μέτρων και τελικού ανοίγματος 2.10. Επειδή η υλικότητα του έργου παίζει καθοριστικό ρόλο και στο καλλιτεχνικό αποτέλεσμα και επειδή η αισθητική συγκίνηση πρέπει να πηγάζει και από τη σπουδή στη φόρμα. Θα επανέλθουμε.

• **Δείτε:** Τον **Εργένη**, τη νέα ταινία του Νίκου Παναγιωτόπουλου, που βγαίνει στις αίθουσες την επόμενη Παρασκευή. Πάλαι ποτέ τρομερό παιδί του ελληνικού κινηματογράφου, ο σκηνοθέτης επανακάμπτει με μια ταινία στην οποία προσεγγίζει πιο παραδοσιακούς τρόπους αφήγησης και δράσης. Η ταινία βασίζεται στο ομώνυμο βιβλίο του Βαγγ. Ραπτόπουλου και αναμένεται με ενδιαφέρον.

• **Δείτε:** Την έκθεση της Κατερίνας Μερτζάνη στην γκαλερί Άλφα Δέλτα (Λυκαβηττού 39-41), από 20.1 ως 28.2. Εικόνες ανάμεσα στο ελκυστικό και το απωθητικό, το αισθητικά ευχάριστο και το αντιαισθητικό, το kits και το καλό γούστο. Με κριτική αλλά γεμάτη κατανόηση στάση απέναντι στα φαινομενικά ασήμαντα προσεγγίζει το εύθραυστο, το φτηνό, το κοινότοπο – ανακαλύπτοντας το εικαστικό μέγεθος εκεί όπου κρύβονται οι τρέχουσες αξίες της διακοσμητικότητας.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΑΛΕΚΟΣ: ΙΧΝΗ ΠΟΥ ΔΕΝ ΧΑΝΟΝΤΑΙ

ΟΤΑΝ «ΦΕΥΓΕΙ» ένας άνθρωπος που γνωρίσαμε, που μαζί του συνεργαστήκαμε, ιδιαίτερα όταν «φεύγει» ξαφνικά και απροσδόκητα, αναζητούμε, εμείς που μένουμε, να εντοπίσουμε πού έχει αφήσει ίχνη, πού υπάρχει η παρουσία του. Αφορμή γι' αυτές τις σκέψεις ήταν μια ξαφνική «αναχώρηση»: του **Ανδρέα Μαλέκου**, του Μορφωτικού Συμβούλου της κυπριακής πρεσβείας στην Αθήνα, του υπεύθυνου δηλαδή για το Σπίτι της Κύπρου στην Αθήνα. Η γνωριμία μας δεν έγινε στο κτίριο της Ώδου Ηρακλείτου, αλλά στην Κέρκυρα: εκείνος βρισκόταν εκεί για να φροντίσει τις λεπτομέρειες της έκθεσης «Κύπρος, 9000 χρόνια πολιτι-

σμού», εγώ για διακοπές. Λίγο αργότερα, η αγάπη για την Κύπρο έγινε και επαγγελματική ενασχόληση που απαιτούσε επισκέψεις και ενημέρωση από τους πολιτιστικούς λειτουργούς του Σπιτιού της Κύπρου, με πρώτο τον Ανδρέα Μαλέκο. Ποτέ δεν έκρυβε τη μεγάλη του αγάπη, τη φωτογραφία. Και είναι αυτή του η τέχνη που αποτυπώθηκε σε κάμποσες κυπριακές εκδόσεις: τα εξαιρετικά λευκώματα του Πολιτιστικού Κέντρου της Λαϊκής Τράπεζας Κύπρου (του Φόσκολο και του Ρίχτερ), κι εκείνη με τις φωτογραφίες του Γιώργου Σεφέρη (*Κύπρος, Μνήμη και αγάπη με το φακό του Γιώργου Σεφέρη*) έχουν την υπογραφή του

Ανδρέα Μαλέκου στη φωτογραφική επιμέλεια.

Σ' αυτές τις εκδόσεις υπάρχουν τα ίχνη και η παρουσία του Ανδρέα. Σ' αυτές τις σελίδες έχει αφήσει ανεξίτηλο το βλέμμα του, τη ματιά του για τον κόσμο και την τέχνη, ο Ανδρέας Μαλέκος. Κι επειδή η ματιά του φωτογράφου λέει πολλά για τον ίδιο, νομίζω όσες φορές ξαναπάω στη Λευκωσία, όσες φορές ξαναπεράσω έξω από την Πύλη Αμμοχώστου, θα θυμάμαι τον Ανδρέα Μαλέκο μέσα από μια φωτογραφία του. Είναι στο εξώφυλλο της έκδοσης που είχε ετοιμάσει ο Δήμος Λευκωσίας, με αφορμή τον Πολιτιστικό Μήνα. Η φωτογραφία είχε το περιγράμμα της Πύλης κι ένα γεμάτο φεγγάρι να τη φωτίζει.

Αυτή την εικόνα του Ανδρέα Μαλέκου κρατώ απ' αυτή τη φωτογραφία, μέσα απ' όλες τις εκδόσεις που φιλοξενούν τη δουλειά του. Κι είναι αυτά ίχνη που δεν χάνονται. Γι' αυτό και δεν λέω αντίο.

Όλγα Σελλά

ΟΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΙ σύμβουλοι είναι, ή οφείλουν να είναι, η ζωντανή γέφυρα ανάμεσα στη χώρα καταγωγής τους και στη χώρα που υπηρετούν ως διπλωμάτες. Είναι οι οικοδεσπότες των πολιτιστικών σπιτιών κάθε πρεσβείας (εντός ή εκτός του χώρου της πρεσβείας), που συνήθως είναι ό,τι πιο πολύ επισκεπτόμαστε, πριν επισκεφθούμε τον τόπο που πρεσβεύουν.

Ο αντίστοιχος χώρος της κυπριακής πρεσβείας στην Αθήνα είναι το Σπίτι της Κύπρου, που φέτος συμπληρώνει δέκα χρόνια ζωής. Στο αμέσως επόμενο διάστημα, νέος μορφωτικός σύμβουλος, ο τρίτος στη σειρά, θα εγκατασταθεί στο νεοκλασικό της οδού Ηρακλείτου, διαδεχόμενος τον Γιώργο Γεωργή και τον Ανδρέα Μαλέκο.

Το Σπίτι της Κύπρου κατάφερε, μέσα στα πρώτα δέκα χρόνια ζωής του, να αποτελεί έναν πολιτιστικό χώρο που λειτουργεί με αυτοτέλεια. Χώρος γνωριμίας με την ιστορία και την ίδια στιγμή, στέγη του νέου. Και τέτοιος πρέπει να παραμένει. Με ευαισθησία, γνώση, τόλμη. Όχι μόνο για ό,τι φιλοξενεί αλλά και για ό,τι παράγει. Γιατί και αυτό το σκέλος, της παραγωγής πολιτιστικών γεγονότων, πολιτιστικής ζωής, είναι μέσα στις αρμοδιότητές του. Πολιτιστικής ζωής όχι της Ελλάδας ή της Κύπρου, αλλά του ελληνισμού. Που σημαίνει ότι θα κοιτά, θα ψάχνει, θα γνωρίζει και θα παρουσιάζει κάθε νέα πολιτιστική δημιουργία στην Πάφο, στην Αθήνα, στη Λευκωσία, στο Λονδίνο, το Βερολίνο, τη Λεμεσό... Που δεν θα παρουσιάζει μόνο τις πολιτιστικές εκδηλώσεις αλλά θα τις προκαλεί.

1997: ΕΤΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΔΕΝ ΦΤΑΝΕΙ που ξεκίνησε, για πρώτη φορά στα χρονικά, σειρά εκπομπών για την τέχνη της φωτογραφίας στην ET2 (κάθε Τρίτη στις 17.30 με επιμέλεια **Πλάτωνος Ριβέλλη**).

Δεν φτάνει που για πρώτη φορά στα χρονικά γίνονται στη Θεσσαλονίκη μέσα στον Ιανουάριο εκθέσεις δύο σημαντικότητας Ευρωπαίων φωτογράφων (του Γάλλου **Ρόμπερ Ντουανώ** από τις

Φωτογραφία του Α. Ζάντερ.

7 Ιανουαρίου και του Ιταλού **Λουίτζι Γκίρι** από τις 18 Ιανουαρίου).

Τώρα ετοιμάζονται να συνεργαστούν, για πρώτη φορά στα χρονικά, τα δύο μεγαλύτερα φωτογραφικά περιοδικά, ο *Φωτογράφος* και η *Φωτογραφία*, σε μια κοινή έκθεση με τίτλο «PHOTOVISION '97» από τις 28 Φεβρουαρίου ως τις 3 Μαρτίου. Μήπως ζούμε σε άλλη χώρα; Φωτογραφικά, τουλάχιστον.

ΤΟ ΚΑΚΟ ΣΗΜΑΔΙ

Η ΓΥΝΑΙΚΑ: μάνα, ερωμένη, σύζυγος. Η γυναίκα-κόρη. Και η γυναικεία περιπέτεια σώματος και ψυχής. Ένα βιβλίο γραμμένο από έναν άνδρα που φαίνεται ικανός να διεισδύσει στις ψυχικές κυμάνσεις και τις κοινωνικές αναταράξεις, έτσι όπως ορίζονται από περιστατικά δραματικά είτε αληθινά είτε επινοημένα – αδιάφορο.

Ο **Βαγγέλης Μαργαρίτης**, με το πέμπτο βιβλίο του, *Ματίνα*, κατορθώνει να δώσει σε μια ιστορία πάθους τη βαθύτητα της τραγωδίας και το εύρος του κοινωνικά ευαίσθητου παρατηρητή (εκδ. Παλιντρόμ)

Πολιτισμός made in Greece

του Μάνου Στεφανίδη

Όπου αποδεικνύεται περίτρανα ότι δεν λείπουν τα χρήματα για τον πολιτισμό αλλά η σοβαρότητα κατά τη διαχείρισή τους, το πρόγραμμα οι ενδιαφέρουσες ιδέες και τα κατάλληλα πρόσωπα. Η «Θεσσαλονίκη - Πολιτιστική Πρωτεύουσα», το μεγαλύτερο πολιτιστικό σκάνδαλο του τόπου μεταπολεμικά, θα μας στοιχίσει αισίως το μυθώδες ποσό των 125 εκατομμυρίων χωρίς κατ' ουσίαν να προσφέρει τίποτε.

Όπου ακτινογραφείται μέσω του σκανδάλου όλη η κρατική υστέρηση κατά την παραγωγή και διαχείριση του πολιτισμού, όλο το μικρονοϊκό κύκλωμα των ημετέρων και των κομματικών εγκαθетων που αναλαμβάνουν να «επιτελέσουν» αυτό ακριβώς που αγνοούν. Ο Οργανισμός «Θ.Π.Π.Ε.» στελεχώθηκε εξ αρχής με managers και τσακάλια της αγοράς οι οποίοι ουδεμία μεν σχέση είχαν με τον πολιτισμό αλλά που ήξεραν το πώς απομυζείται ο κρατικός κορβανάς χωρίς ν' αφήνονται ίχνη.

Όπου φαίνεται η παντελής ερημιά από πλευράς θεσμών, φορέων ή προσωπικοτήτων να ανταπεξέλθουν στην πρόκληση του πολιτιστικού έργου. Στην οργάνωση ενός μείζονος γεγονότος.

Κι ενώ η πολιτεία κατ' αρχήν παρέδωσε εν λευκώ την πολιτιστική στον **Λαμπράκη** και τους ανθρώπους του (**Μικρούτσικος, Χαρίτου, Πανδής, Λιάσκας, Τζώνος** κ.ά.), οι Θεσσαλονικείς μέσω του ανεκδιήγητου δημάρχου τους αποδείχτηκαν ανίκανοι να διαχειρισθούν τα του οίκου τους, να παρέμβουν και να διασώσουν ό,τι ήταν δυνατόν να διασωθεί. Τώρα βέβαια οι πάντες καταγγέλλουν ή θρηνούν επί των θρειπίων αλλά οι θρήνοι αυτοί είναι μάλλον ύποπτοι. Όπως ύποπτη ήταν η εκπομπή του κ. **Πρετεντέρη** στον Αντέννα, ο οποίος μίλησε αόριστα και κατήγγειλε σκάνδαλα, χωρίς όμως να προσκομίσει στοιχεία ή να επιτε-

λέσει στοιχειωδώς το δημοσιογραφικό του καθήκον όσον αφορά στη σφαιρική ενημέρωση του κοινού. Αντ' αυτού κάλεσε την κ. Λάσκαρη να μας μιλήσει για την «Πολιτιστική»! Ο κ. Πρε-

τεντέρης από τη μια ανήκει στο Συγκρότημα, και άρα αδυνατεί να καταγγείλει σκάνδαλα αφού στα περισσότερα εμπλέκονται οι λαμπρακάνθρωποι κι απ' την άλλη δουλεύει στον Αντέννα, και άρα οφείλει να παρουσιάζει θέματα που προσφέρονται σε λαϊκιστική εκμετάλλευση.

Να του δώσουμε λοιπόν εμείς κάποια στοιχεία; Ο γνωστός κ. Νίκος Πανδής, πολιτικός μηχανικός, εργολάβος παρά τω Λαμπράκη και ο υπογράφων τη μελέτη της υπόγειας Όπερας στο Πάρκο Ελευθερίας, έχει ορισθεί ως project manager όλων των Τεχνικών έργων της Θεσσαλονίκης - Πολιτιστικής Πρωτεύουσας με σταθερή αμοιβή το 8% επί του συνολικού κόστους των κατασκευών! Γεγονός που σημαίνει ένα ποσό ανάμεσα στα 2 και τα 3 δισεκατομμύρια δραχμές.

Ο ίδιος ανέλαβε τις εργασίες της Μονής Λαζαριστών παίρνοντας την ανάθεση από τον νικητή του πανελληνίου αρχιτεκτονικού διαγωνισμού με το αιτιολογικό της έλλειψης χρόνου και του κατεπείγοντος των εργασιών. Ο αυτός κ. Πανδής μείωσε την έκταση των εργασιών στη μονή από τα 15.000 τ.μ. στα 9.000 τ.μ. ώστε να μην συμπεριληφθεί Όπερα και να δημιουργηθεί έτσι αντίπραξη στο μελλοντικό Μέγαρο Μουσικής Θεσ/νίκης. Γνωστό και ως βελλίδειο σκάνδαλο. Στη συνέχεια αύξησε πάλι την έκταση της παρέμβασης από τα 9.000 τ.μ. στα 17.000 τ.μ. (!) με προφανείς βέβαια τις προθέσεις. Για το σκάνδαλο της Μονής Λαζαριστών και το σκάνδαλο του Βασιλικού Θεάτρου το Αντί και ο καθηγητής αρχιτεκτονικής **Μάξιμος Χρυσομαλλίδης** θα επανέλθουν με αναλυτικά στοιχεία.

Αυτά βέβαια δεν τ' ακούσαμε από τον κ. Πρετεντέρη ούτε επίσης ακούσαμε πώς μέσα στον ιστορικό χώρο του Επταπυργίου, έναν

χώρο μνήμης και οδύνης κατασκευάζεται πολιτιστικό κέντρο 1.000 θέσεων και θάβεται η ιστορία κάτω από το πολιτιστικό του μπετόν. Ούτε πληροφορηθήκαμε ότι για τη Βελλίδειο Όπερα - Λαμπράκειο Μέγαρο έγινε πασσαλόπηξη δίπλα στη θάλασσα άνευ μελέτης κι έτσι πετάχτηκαν 2 δισεκατομμύρια δραχμές στα ευώδη ύδατα του Θερμαϊκού. Και τέλος ότι ο κ. Λαμπράκης έχει επιτύχει στον ιδιωτικό νόμο του Μεγάρου απόφαση βάσει της οποίας όποτε και να εκτελεσθεί το έργο του Μεγάρου Θεσσαλονίκης αρχιτεκτων θα είναι ο κ. **Π. Τζώνος**, αστήρ του Μεγάρου Αθηνών και της Εθνικής Πινακοθήκης.

Δηλαδή, μ' άλλα λόγια, ένας ιδιώτης ορίζει και προκαθορίζει με ποιο τρόπο θα διατεθούν και πότε τα δημόσια χρήματα ώστε να είναι επαρκής η εύνοια επί του εκλεκτού του. Τέτοια νομιμόφρονα πράγματα.

Έτσι η «Θεσσαλονίκη - Πολιτιστική Πρωτεύουσα» διαμορφώνεται σ' ένα υδροκέφαλο τίποτε που καταδεικνύει την ανεπάρκεια ενός ολόκληρου τόπου. Γιατί βέβαια θα αποτελούσε ασύγγνωστη ευήθεια αν λέγαμε ότι φταίει ο Λαμπράκης και ξεμπερδέψαμε. Ή αν αποφασίζαμε το αυτονόητο «το κράτος είναι ανίκανο» και απαλλάσσαμε όλους τους λοιπούς εμπλεκομένους, τους «επωνύμους» καλλιτέχνες για παράδειγμα που βρήκαν την ευκαιρία να «πουλήσουν» πάλι την πραγματεία τους με κρατικά χρήματα, τη στιγμή που στην ελεύθερη αγορά οι όποιες μετοχές τους είναι θλιβερά πεσμένες.

Δεν αρκεί λοιπόν ο οπτιμισμός του κ. **Βενιζέλου** για να διατηρήσει τα τελευταία ψήγματα σοβαρότητας ένας θεσμός πάνω στον οποίο ομάδες και άτομα πρόβαλαν τα πιο ανομολόγητά τους απωθημένα. Ούτε μπορεί να διασώσει τίποτε η κυβερνητική θέση για ψυχραιμία και αποφασιστικότητα. Τον καλύτερο πάντως λόγο σχετικά διαπίπωσε ο -ξανά-- σαλονικιός Νιόνιος: «Πολιτισμός είναι να καθαρισθεί ο Θερμαϊκός, είτε, και πολιτισμός είναι αυτό που έκαναν οι ένοικοι της πολυκατοικίας όπου διαμένω. Άσπρισαν το κτίριο παρ' ότι νεότευκτο γιατί πώς να το κάνουμε είμαστε πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης»!

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

του ΓΙΑΝΝΗ ΣΚΟΠΕΤΕΑ

Από τρεις διαφορετικές αιτίες προερχόταν το αίσθημα ευφορίας που με κατέλαβε, κοιτώντας τις φωτογραφίες γάμων του Αντρέα Σχοινά στο καφενείο-γκαλερί «Φωτοχώρος».

Υμναίον ευφορία

Πρώτη πηγή ευφορίας, οι ίδιες οι φωτογραφίες και ο τρόπος τους. Η μελωδία της ευτυχίας σε μαυροασπρο χαρτί. Η χαρά του γάμου, το κέφι του γλεντιού και η γαλλίαση των καλοσυνάτων προσώπων. Προσώπων τόσο συνηθισμένων, κατά τα άλλα, όσο αυτά που συναντούμε σε οποιδήποτε κυριακάτικο γάμο. Με μια διαφορά, όμως: το ζευγάρι που χορεύει μόνο του βάλς, το παρανυμφάκι δίπλα στον μπλούζο του, οι καλεσμένοι που «συνδιαφέρονται» με τις αιογραφίες, οι θείες που χειροκροτούν στην ταβέρνα, θα μπορούσαν να είναι και δικά μας ζευγάρια, παρανυμφάκια, καλεσμένοι και θείες, κι εμείς μη τους έχουμε γνωρίσει ποτέ. Γιατί έσω του φακού του Σχοινά όλοι αυτοί οι «ίγνωστοι» κουβαλούν την αίσθηση ότι ήπιον τους έχουμε ξαναδεί, ότι είναι «οι-είοι» μας και ότι μπορεί να τους είχαμε αλέσει και εμείς στους δικούς μας γάμους. Και αυτή είναι η δεύτερη πηγή ευφορίας.

Ένα χιλιοφωτογραφημένο θέμα δίνει μια τόσο καλή σειρά φωτογραφιών. Ένα θέμα που αν και έχει γίνει μάθημα, σε σχολές, αφιέρωμα σε περιοδικά και ασική πηγή βιοπορισμού εκατοντάδων παγγελματιών, σπάνια μας προσφέρει μια φωτογραφία που να ξεχωρίζει. Και υπό γιατί είναι τεράστιες οι δυσκολίες

της ικανοποίησης των κακόγουστων πελατών ταυτόχρονα με τη μεταμόρφωση των κιτσάτων εθίμων σε τέχνη και του χαοτικού πλήθους σε κάδρο. Προσωπικά, πρώτη φορά βλέπω μια ολόκληρη σειρά φωτογραφιών που χωρίς να χάνουν τη χρησιμότητά τους για τους εικονιζόμενους που τις παράγγειλαν, λειτουργούν και ως αυτόνομα έργα τέχνης. Ο Αντρέας Σχοινάς μέσω αυτών των φωτογραφιών προσφέρει έναν άλλο τρόπο θέασης, όχι μόνο στους ανεκπαίδευτους θεατές, αλλά και στους ίδιους τους φωτογράφους. Και από εδώ ξεκινάει η τρίτη πηγή ευφορίας μου.

Γιατί στην Ελλάδα όταν μιλάμε για «καλές δουλειές» εννοούμε συνήθως

Η μεταμόρφωση των κιτσάτων εθίμων σε τέχνη

μια σειρά φωτογραφιών, όπου οι περισσότερες φέρουν απλώς τα ελπιδοφόρα σημάδια ενός ταλέντου και δυο τρεις ξεχωρίζουν. Ζήτημα αν υπάρχουν είκοσι έλληνες φωτογράφοι που μπορούν να επιδείξουν διαδοχικές δουλειές υψηλής ποιότητας και «καθολικότητας», δηλαδή δουλειές που,

πέρα από τους ειδικούς και τους δασκάλους, αφορούν και την ίδια την κοινωνία, την εποχή μας και τον τρόπο που βλέπουμε όλοι. Κατά τη γνώμη μου, ο Αντρέας Σχοινάς, με αυτές τις φωτογραφίες δίπλα στο προηγούμενο έργο του, εντάσσεται πλέον σε αυτή την κορυφή.

Το ταμπού της «ελληνικότητας»

του Απόστολου Διαμαντή

Τον Απρίλιο του 1995 πραγματοποιείται στο Γκαίτε συμπόσιο, με αντικείμενο την εικόνα του ελληνικού πολιτισμού στη γερμανική επιστήμη κατά τον 19ο αιώνα. Οι εκδόσεις Ακρίτας κυκλοφορούν τις εισηγήσεις του Συμποσίου σε έναν καλαίσθητο τόμο, τον περασμένο Νοέμβριο, με τον πρωτότυπο τίτλο *Ένας νέος κόσμος γεννιέται*. Ο τόμος εικονογραφείται από υπέροχες φωτογραφίες και γκραβούρες των συλλογών του Μουσείου Μπενάκη και του Κων. Κούτσικα.

Κλεισμένοι, απομονωμένοι μέσα στον αυτοθαυμασμό μας, σπανίως ρίχνουμε το βλέμμα στον υπόλοιπο κόσμο – ο οποίος τα τελευταία χρόνια δεν στέκει διόλου ευνοϊκά, όχι μόνον απέναντι στη σημερινή Ελλάδα αλλά και απέναντι σε ό,τι θεωρούμε ως αυτονόητο: τη μοναδικότητα του ελληνικού πολιτισμού. Όλο και περισσότερες φωνές, κυρίως στην Αμερική αλλά και στην Ευρώπη, αμφισβητούν αυτή τη μοναδικότητα, την

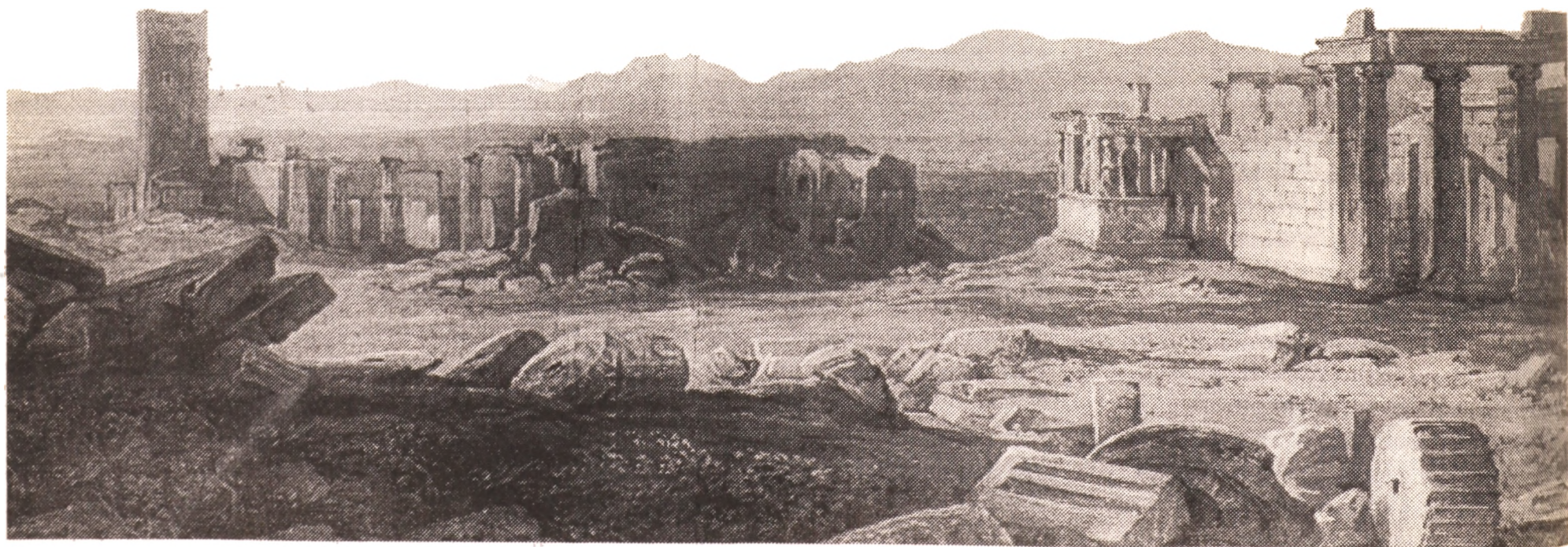
παρουσιάζουν σαν τον «μύθο της κλασικής Ελλάδας» και ερευνούν την παγκόσμια ιστορία του πολιτισμού μέσα στον «πλούτο και την ισορροπία του πολυπολιτισμού (*multiculturalism*)...», όπως σημειώνει στην εισαγωγή του ο επιμελητής του τόμου, καθηγητής **Ευάγγελος Χρυσός**. Ο ίδιος εξηγεί γιατί καλούμεθα σήμερα να απαντήσουμε σ' αυτές τις επιστημονικές προκλήσεις, διάμεσου των αναζητήσεων της γερμανικής κουλτούρας του 19ου αιώνα: «Γιατί δεν

υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι η ανύψωση του ελληνικού πολιτισμού στο βάθος της υπέρτατης ποιότητας και μοναδικότητας ως ενός πολιτισμού παγκοσμίου και αιώνιου κύρους, αποτελεί έργο της γερμανικής διάνοησης στις αρχές του 19ου αιώνα».

Στη θεματική των εισηγήσεων βρίσκουμε τον τρόπο με τον οποίο η γερμανική ιστοριογραφία αντιμετωπίζει την ιστορία της αρχαίας Ελλάδας, την πρόσληψη από τη γερμανική επιστήμη του Βυζαντινού Δικαίου, τις σχέσεις ελληνικής και γερμανικής θεολογίας και τέλος τη γέννηση της ελληνικής λαογραφίας. Ας δούμε αυτό το τελευταίο ζήτημα κάπως διεξοδικότερα, καθώς η ενασχόληση με τον λαϊκό μας πολιτισμό έχει πολλές –και όχι μόνον αμιγώς επιστημονικές– όψεις.

Ο ΙΔΑΝΙΚΟΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝ ΙΑΚΩΒΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΦΑΛΛΜΕΡΑΓΕΡ

Δεν είναι υπερβολικό να υποστηριχθεί πως η ελληνική ιστοριογραφία και λαογραφία γεννήθηκαν, κυριολεκτικά, μέσα από το σοκ που προκάλεσαν οι απόψεις του **Φαλλμεράγερ** περί «εκσλαβισμού» των Νε-

οελλήνων. Όσον αφορά στην ιστοριογραφία, ο Φαλλμεράγερ άνοιξε το δρόμο «που οδηγούσε από την επιφυλλιδογραφική, φυλλαδογραφική ή απολογητική πολεμική στην κυρίως ιστοριογραφία»¹.

Το ιδεολογικό ρεύμα ενάντια στις απόψεις Φαλλμεράγερ ήταν ο συνεκτικός ιστός συχνά αντιφατικών τάσεων: λογιότατισμός, ρομαντισμός, λαογραφικές αναζητήσεις και «Μεγάλη Ιδέα», όλα συνέτειναν στη δημιουργία μιας σύγχρονης εθνικής ιδεολογίας, η οποία όφειλε να υπάρχει ως στηρίγμα συγκεκριμένων πολιτικών επιδιώξεων.

Δύο εισηγήσεις του συμποσίου μιλούν ακριβώς γι' αυτό το θέμα και θέτουν εκ νέου το ερώτημα: Τι χρωστάμε στον Φαλλμεράγερ; Και –άθελά τους ίσως– ένα παρεπόμενο ερώτημα: ποια είναι η σημερινή πραγματικότητα στο πεδίο της εθνικής ιδεολογίας; Πού κρύβονται οι προφάνειες περί «ελληνικότητας» και περί στροφής προς την «ελληνικότητα» αυτή, η οποία διαπιστώνεται απ' όλους για τη λογοτεχνία, τη μουσική, τον κινηματογράφο και τις πολιτικές ιδέες;

Ο **Walter Puchner** μιλά για τις «ιδεολογικές βάσεις της επιστημονικής ενασχόλησης με τον ελληνικό λαϊκό πολιτισμό τον 19ο αιώνα». Εξηγεί πως η ελληνική λαογραφία αποτίναξε βαθμιαία το άγχος του Φαλλμεράγερ και στράφηκε σε έρευνες «υπαρκτών παραδόσεων». Ο Puchner διαπιστώνει πως το άγχος να τεκμηριωθεί η συνέχεια του ελληνικού πολιτισμού αντικαταστάθηκε από την ανάγκη να αναδειχθούν τα στοιχεία εκείνα του νεοελληνικού πολιτισμού που απέχουν περισσότερο από την «αρχαία κληρονομιά» και βρίσκονται πλησιέστερα στη βυζαντινή και εκκλησιαστική παράδοση. Αναφέρει ως χαρακτηριστική ένδειξη τη στροφή του ενδιαφέροντος προς τον Μακρυγιάννη, το Θεόφιλο, τον Καραγκιόζη και τα ρεμπέτικα.

Η στροφή αυτή αρχίζει νομίζω να παίρνει τα χαρακτηριστικά της ιδεολογίας που αντικατέστησε, της ιδεολογίας της προγονοπληξίας. Ξανά η Ελλάδα και ο κόσμος της οφείλουν να ενταχθούν κάπου. Άλλοτε ήταν το κλέος του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και τώρα είναι το Βυζάντιο και η παράδοση της Ανατολής. Αν ρίξει κανείς μια πρόχειρη ματιά στη σύγχρονη μουσική παραγωγή ή στις τάσεις της νεότερης πεζογραφίας, θα δει καθαρά αυτή τη νέα πραγματικότητα. Η βάρκα φαίνεται να γέρνει και πάλι από τη μία πλευρά και να αγνοεί πως εκτός από τον Καραγκιόζη υπάρχει και το μουσικό θέατρο, εκτός από τον Μακρυγιάννη υπάρχει και ο Νεόφυτος Δού-

κας, εκτός από τα ρεμπέτικα υπάρχει και ο Αττίκ.

Ο Puchner ωστόσο, παρ' ότι δεν αντιλαμβάνεται ακριβώς την προοπτική αυτής της στροφής, δίνει ένα πολύ καλό παράδειγμα που σχετίζεται με το γλωσσικό ζήτημα. «Το κατασκεύασμα των δημοτικιστών γύρω στο 1900 ότι το σύνολο του λαϊκού πολιτισμού θεμελιώνεται αποκλειστικά στη γλώσσα του λαού, θα πρέπει μάλλον να στραφεί προς την κατεύθυνση ενός πιο δυναμικού μοντέλου αλληλεπίδρασης και συνύφανσης (ο λαός δεν παρανοούσε μόνον την εκκλησιαστική γλώσσα, την καταλάβαινε κιόλας). Ο λαϊκός πολιτισμός δεν γίνεται να διαχωριστεί αυστηρά από τη λόγια παράδοση των μορφωμένων, των θεολόγων, των διαφωτιστών, των δασκάλων, κ.ο.κ.» (σσ. 257-8).

ΠΑΝΩ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Και ο Φαλλμεράγερ; Την απάντηση τη δίνει συνοπτικά με έξοχο τρόπο ο **Μιχάλης Μερακλής** στην εισήγησή του. «Εξάλλον η σύγχρονη προς την εμφανιζόμενη στη δεκαετία του '80 του περασμένου αιώνα λαογραφία, παλαμική λογοτεχνική γενιά, με την ενθουσιώδη στροφή της προς τον αγροτικό λαϊκό πολιτισμό ερχόταν να συστοιχηθεί –και ίσως όχι εντελώς ασύνειδα– προς την προτροπή του Φαλλμεράγερ, να σκύψουν, όσοι ενδιαφέρονται πραγματικά για τη μοίρα της Ελλάδας, πάνω από τη ζωή του λαού, που μόλις έβγαινε απ' τη μακροαίωνα υποδούλωσή του». Και καταλήγει με τη φράση του Κ. Ρωμανού: «Ο Φαλλμεράγερ θα αξιολογηθεί κάποτε όχι ως εχθρός γενικά του ελληνισμού, αλλά μιας συγκεκριμένης ιστορικής μορφής ιδανιστικού Φιλελληνισμού» (σσ. 275-6).

Είπαμε όμως ο νεοελληνικός πολιτισμός συμπεριλαμβάνει και τις λαογραφικές αναζητήσεις και το ρομαντικό και κλασικιστικό κίνημα του 19ου αιώνα. Σήμερα δεν κινδυνεύουμε από τον Φαλλμεράγερ, αλλά μάλλον από τις μονομανίες περί «ελληνικότητας», από τη λατρεία των «ανατολικών» πολιτισμικών στοιχείων και από τα αναθέματα εναντίων των «δυτικών επιδράσεων» – τα οποία συχνά θυμίζουν τις κατάγγελίες για τον «αμερικανικό τρόπο ζωής» που εξέπεμπαν άλλοτε οι βλοσυροί ινστρούχτορες και εκπέμπουν σήμερα όσοι περιφέρουν ως τρόπαιο την «ελληνική ευαισθησία». Η επισημή πάλι μοιάζει ιδεολογικώς χρήσιμη.

1 Βλ. Γιώργου Βελουδής, *Ο Jakob Philipp Fallmerayer και η γένεση του ελληνικού ιστορισμού*, εκδ. Μνήμων, 1982, σελ. 78.

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Μετά το
ερωτικό μυθιστόρημα
Ο ΜΠΟΥΤ, ΤΟ ΨΑΡΙ
και την πολιτική σάτιρα
ΔΥΣΟΙΩΝΑ ΚΟΑΣΜΑΤΑ
ο **ΟΔΥΣΣΕΑΣ** παρουσιάζει
στους αναγνώστες του
το νέο βιβλίο
του **Γκύντερ Γκρας**
που ενόχλησε
όσο κανένα άλλο
τους Γερμανούς

Γκύντερ Γκρας
ΕΝΑ ΕΥΡΥ ΠΕΔΙΟ

**Ταξίδια
στη λογοτεχνία**

ΟΔΥΣΣΕΑΣ

ΑΝΔΡΕΑ ΜΩΡΑΪΤΟΥ 3 - 114 71 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 36.24.326, 36.25.575 - FAX 36.48.030

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 5 - ΤΗΛ. 32.12.111

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

του ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗ

Η λεγόμενη κοινή γνώμη φαίνεται να βλέπει με ευνοϊκό μάτι οποιαδήποτε «εικαστική» παρέμβαση στην πόλη της Αθήνας κάτω από το πρόσχημα

την «τυπική» μουσική και τα υπόλοιπα, που συνιστούν το γνώριμο κλίμα της νοσταλγίας, θα έπρεπε να τα φανταστούν.

Φυσικά, αυτό το κομμάτι της πόλης είναι φανταστικό, δεν αναπαριστάνει κάτι συγκεκριμένο. Κομμάτια του, όμως, είναι αναγνωρίσιμα: το σπίτι με τις Καρυάτιδες

στην οδό Ασωμάτων, για παράδειγμα. Το σημαντικό, όμως, είναι ότι αυτό που αναπαριστάνεται εδώ, δεν υπάρχει. Ούτε ποτέ υπήρξε αυτούσιο. Το-

φή στο χώρο ενός «Μουσείου Μνήμης» και ο εμπλουτισμός της Αθήνας-εκθέματος με αυθεντικά αντικείμενα (ρούχα, μηχανήματα, διακοσμητικά). Λες και μόνο εκεί μπορεί πια να λειτουργήσει «σωστά», λες και μόνο με την κατάλληλη μίξη αυθεντικού με φτιαχτού πυροδοτείται η μνήμη. Η μνήμη λοιπόν, παραποιημένη, πλαστογραφημένη και λειψή να κολυμπάει στη φόρμολη...

Αλλά μήπως το ίδιο ακριβώς δεν συμβαίνει, μόνο σε μεγαλύτερη κλίμακα, εκεί έξω από το «Μουσείο Μνήμης», στην πραγματική Αθήνα; Τα 20 σιντριβάνια (συγγνώμη; «πίδακες»), οι νέοι «ρετρό» φανοστάτες και τα κιγκλιδώματα με τις «χρυσές» κουκουνάρες, οι νέες «καθώς-πρέπει» πλακοστρώσεις στα πεζοδρόμια, και τα δύο «όρια» του δήμου (Μεσογείων, Κηφισίας) –ακριβώς όπως τα έβαζαν οι αρχαίοι ημών πρόγονοι– με σημαίες, λάβαρα και τη λέξη ΑΘΗΝΑΙ γραμμένη αρχαϊκά, είναι όλα δείγματα της «νέας» σινιέ Αθήνας. Μια βαθύτερη ακόμα τομή θα είναι η προσεχής αντικατάσταση των περιπτέρων της πόλης, επιτέλους με «ευρωπαϊκά», ώστε να σταματήσει η «αισθητική ρύπανση της πόλης».

Παράλληλα, «προωθούνται» από τον Δήμο οι μελέτες για τις πλατείες Κοτζιά και Ομονοίας με κρυφές διαδικασίες. Ενώ αρχικά ανακοινώθηκε ότι θα προκηρυχθεί αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για τη διαμόρφωσή τους, σήμερα όλοι ανεπίσημα γνωρίζουν ότι υπάρχουν δύο γραφεία «ιδιωτικών συμβούλων» (Αγγ. Δημητρίου

Η αυταρέσκεια του δημάρχου Αθηναίων

του «νοικοκυρέματος». Δύο είναι τα κυρίαρχα ιδεολογήματα: η αισθητική και η τάξη. Λες και η πόλη είναι αστραφτερή βιτρίνα σε μαγαζί με έπιπλα κουζίνας.

νίζω ιδιαίτερα αυτό το σημείο, γιατί έτσι μπορώ να συνεχίσω λέγοντας πως άσχετα με το «αισθητικό αποτέλεσμα» ή την «ποιοτική στάθμη» του συγκεκριμένου έργου (που δεν τα αμφισβητώ διόλου), σημασία κυρίως έχει η αρχική απόφαση του εγκλεισμού της Αθήνας σε αποσπασματική μορ-

Η φετινή λειτουργία του «Οδοιπορικού της Αθήνας» στο Πολιτιστικό Κέντρο «Μελίνα Μερκούρη» (Πουλόπουλου), έργο των φίλων **Ηλία και Γιώργου Πασίση** για λογαριασμό του Δήμου Αθηναίων, όπως αναγγέλθηκε είναι το πρώτο τμήμα ενός «Μουσείου Μνήμης» για την Αθήνα. Όσοι επισκέφτηκαν την πρόσφατη έκθεση του ΕΛΙΑ για τον **Σπυρίδωνα Τρικούπη** μπορούσαν έτσι –με ένα απλό πέραςμα από τον ένα χώρο στον άλλο– να μπουν σε μια αναπαράσταση της εξιδανικευμένης «παλιάς γειτονιάς» της πόλης. Θα έβλεπαν τον «τυπικό» δρόμο με τα συνοικιακά μικρομάγαζα, θα άκουγαν

Μια Αθήνα «σινιέ» ονειρεύεται ο δήμαρχος της πρωτεύουσας. Η ζωντανή πόλη εκχωρείται στις λογικές που δέλουν τη συγκέντρωση των ανθρώπων να εξυπηρετεί τις λογικές της κατανάλωσης.

και Σ. Κουκή) που επιβλέπουν τις σχετικές μελέτες που μαγειρεύονται κρυφά (χωρίς δημόσιο έλεγχο) στον Δήμο. Το χειρότερο, μάλιστα, είναι ότι ο κ. Δήμαρχος μάς υποσχέθηκε αγάλματα, πολλά αγάλματα πάνω στην πλατεία Κοτζιά και πολλοί έχουν αρχίσει να βλέπουν εφιάλτες στον ύπνο τους. Το τι ακριβώς μας μέλλεται, διακρίνεται κάπως σε μικρογραφία στην αρχαιοπρεπή στήλη για τους νεκρούς στα Ίμια που στήθηκε ακριβώς δίπλα στο (νέο) σιντριβάνι της οδού Ρηγίλλης.

Δεν με ενδιαφέρουν οι (δηλωμένες άλλωστε) πολιτικές φιλοδοξίες του Δ. Αβραμόπουλου – το σενάριο έχει ξαναπαιχτεί με τον Μ. Έβερτ. Με ενδιαφέρει, όμως, και πολύ μάλιστα, το μέλλον αυτής της πόλης. Και εκεί έχω (ελπίζω) δικαίωμα να εκφέρω γνώμη. Γιατί ως τώρα όλη αυτή η δραστηριότητα προκάλεσε μερικές απαλές επιπτώσεις για το «αισθητικό αποτέλεσμα» των παρεμβάσεων του Δήμου, αλλά και κάποιες σκόρπιες «αιρετικές» διαμαρτυρίες, αλλά η λεγόμενη κοινή γνώμη φαίνεται να βλέπει με ευνοϊκό μάτι (πού έχουμε φτάσει!) οποιαδήποτε παρέμβαση κάτω από το πρόσχημα του «νοικοκυρέματος». Να, λοιπόν, τα δύο κυρίαρχα ιδεολογήματα: η αισθητική και η τάξη. Λες και η πόλη είναι αστραφτερή βιτρίνα σε μαγαζί με έπιπλα κουζίνας.

Στο μεταξύ, όπως λένε στις σαπουνόπερες, το κέντρο της Αθήνας προχωρούσε προς το νομοτελειακό του στόχο: όχι τόσο στην περιοχή του Εμπορικού Κέντρου με τους δραστηνούς κυκλοφοριακούς του περιορισμούς και τα υπό εξέλιξη έργα διαμόρφωσης της Ερμού (πλακοστρώσεις, εξοπλισμός δρόμου) και της Αθηνάς (αποκατάσταση 47 όψεων σε «νεοκλασικά»), αλλά λίγο πιο έξω, στου Ψυρρή, στο Μεταξουργείο, ακόμα και στα τόσο δοκιμασμένα Εξάρχεια. Εκεί αργά ή γρήγορα οι «διορατικοί επιχειρηματίες» –όπως χαρακτηρίζονται από τις εφημερίδες– θα πετύχουν να αλλάξουν την ως τώρα «εικόνα εξαθλίωσης», ενώ Δήμος και ΥΠΕΧΩΔΕ πειθήνια θα εκτελούν τα απαραίτητα έργα συνοδείας για την «αναβάθμιση». Το ότι με αυτές τις διαδικασίες οι τιμές ακινήτων «ωθούνται προς τα πάνω» σταθερά, από 20% ως και 50-70% σύμφωνα με εκτιμήσεις κτηματομεσιτών, δεν φαίνεται να ανησυχεί κανένα. Το αντίθετο μάλιστα: η γενική εντύπωση είναι ότι επιτέλους σταμάτησε ο κατήφορος, ότι η Αθήνα πήρε τα πάνω της, άρχισε πάλι να είναι ανθρώπινη. Ίσως ελάχιστοι να πρόσεξαν τις δηλώσεις του δημάρχου Αθηναίων που υπόσχεται ότι σε αυτές

Στην «αισθητική» και την «τάξη» ομνύει ο δήμαρχος της Αθήνας, Δ. Αβραμόπουλος. Αν είναι έτσι, καλύτερα ο διάδοχός του να είναι ο Η. Μπαρμπαλιάς. Σε αυτόν, το μπλέξερ έρχεται πιο φυσικά!

τις περιοχές «θα αναβιώσουν... εικόνες που βλέπουμε σε παλιές ταινίες και παλιές φωτογραφίες».

Μα κανένας δεν καταλαβαίνει την τόσο χοντροκομμένη απάτη; Κανένας δεν νοιάζεται για την παραχάραξη της συλλογικής μνήμης μέσα και έξω από τα «Μουσεία», ώστε κανείς να μη θυμάται σε λίγο τι είναι πραγματικό και τι είναι ψεύτικο; Τόσο έχουμε γοητευτεί από εκείνα που ωφελούν μόνο τους «διορατικούς» (και κάπως το ξετιναγμένο ταμείο του Δήμου) και εξωθούν επιλεγμένα σημεία της πόλης να καταντήσουν προϊόν άμεσης κατανάλωσης –με τα «Ελληνικάδικα», τα μπαράκια για τις «σοφιστικές παρέες» και τη «νέα θεατρική πιάτσα»– ενώ δίπλα τους, σε γειτονικά κομμάτια της πόλης, η «υποβάθμιση» να πηγαίνει σύννεφο;

Με τα παραπάνω δεν λέω τίποτα καινούργιο. Έχουν διατυπωθεί αρκετές φορές στο εξωτερικό (το σταθερό μας πρότυπο) τα τελευταία χρόνια, έχουν κάπως ακουστεί και στον τόπο μας. Φυσικά, δεν αρκούν για να ανατρέψουν την κυρίαρχη τάση, ιδίως όταν αυτή ταυτίζεται με γκλάμουρ και στρατηγικές επενδύσεις (επιχειρηματικά παιχνίδια). Μήπως, όμως, τότε, θα έπρεπε ο επόμενός μας δήμαρχος να ήταν ο κ. Ηλίας Μπαρμπαλιάς; Σε αυτόν τουλάχιστον το μπλέξερ έρχεται πιο φυσικά!

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Μετά τον ΕΣΧΑΤΟ ΚΟΣΜΟ
που μεταφράστηκε
σε περισσότερες
από 30 γλώσσες
ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ παρουσιάζει
στους αναγνώστες του
το νέο βιβλίο
του Κρίστοφ Ρανσμάγερ
που τιμήθηκε με το
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΑΡΙΣΤΕΙΟ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ 1996

Κρίστοφ Ρανσμάγερ
MORBUS KITAHARA

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ

Ταξίδια
στη λογοτεχνία

ΟΔΥΣΣΕΑΣ

ΑΝΔΡΕΑ ΜΩΡΑΪΤΟΥ 3 - 114 71 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 36.24.326, 36.25.575 - FAX 36.48.030

ΒΙΒΛΙΟΠΛΕΙΟ: ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 5 - ΤΗΛ. 32.12.111

Μπουκίτσες Ελληνικής Πραγματικότητας

του Γλαύκου Κουμίδα

Στα κεντρικά γραφεία του Ινστιτούτου Γκαίτε στη Γερμανία οι ιδύνοντες μετρούν κι αυτοί τα κουκιά: Ποια παραρτήματα πρέπει να κλείσουν; Πού πρέπει να λειτουργήσουν καινούργια, στο Νοβοσιμπίρσκ, την Τασκένδη, στις Αυτόνομες Παλαιστινιακές Περιοχές, το Ανόι ή τη Σαγκάι; Και διερωτώνται: Μήπως οι ενδοευρωπαϊκές δραστηριότητες του εξηκοντατετράχρονου Ινστιτούτου θα πρέπει να μειωθούν χάριν μιας επαυξημένης παρουσίας τους σ' εξωτικότερα μέρη στρατηγικής σημασίας;

Το Gothe Institut αναδομείται λοιπόν, και κυριολεκτικά επαναπροσανατολίζεται υπό την καθοδήγηση ενός διπλωμάτη καριέρας, όπως είναι ο **Joachim Sartorius**, με δεδομένη μάλιστα τη νεοφιλελεύθερη επιθυμία του να το μετατρέψει σε μια «επιχείρηση παροχής πολιτιστικών υπηρεσιών». Αλλά και το δικό μας νεοσύστατο Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού, παρά τη δυστοκία και το αρνητικό παρασκήνιό του, φαίνεται πως έθεσε έγκαιρα τις προτεραιότητες, ανοίγοντας εξ αρχής παραρτήματα σε Οδησό και Αλεξάνδρεια. Και δεν είναι άκαιρη η πρόσφατη παρέμβαση του **Hans Magnus Enzensberger** στον γερμανικό τύπο, όπου ο γνωστός συγγραφέας προτείνει τη λειτουργική σύμπραξη των διαφόρων πολιτιστικών ιδρυμάτων (British Council, Institut Francais, Cervantes, Gothe, Dante κ.λπ), οπότε, σύμφωνα με την πρότασή του, ακόμα και οι πιο περιθωριακοί των Ευρωπαίων θα μπορούσαν να προβάλουν τη δική τους πολιτιστική εκδοχή σε απρόσιτα γι' αυτούς σημεία του πλανήτη, μέσα από μια κοινή διοίκηση, κάτω από μια κοινή στέγη. Αξιοπρόσεκτη η πρότασή του, με πρόδηλα τα οικονομικά οφέλη για όλους τους ενδιαφερόμενους, μα προς ώρας δυστυχώς ουτοπική.

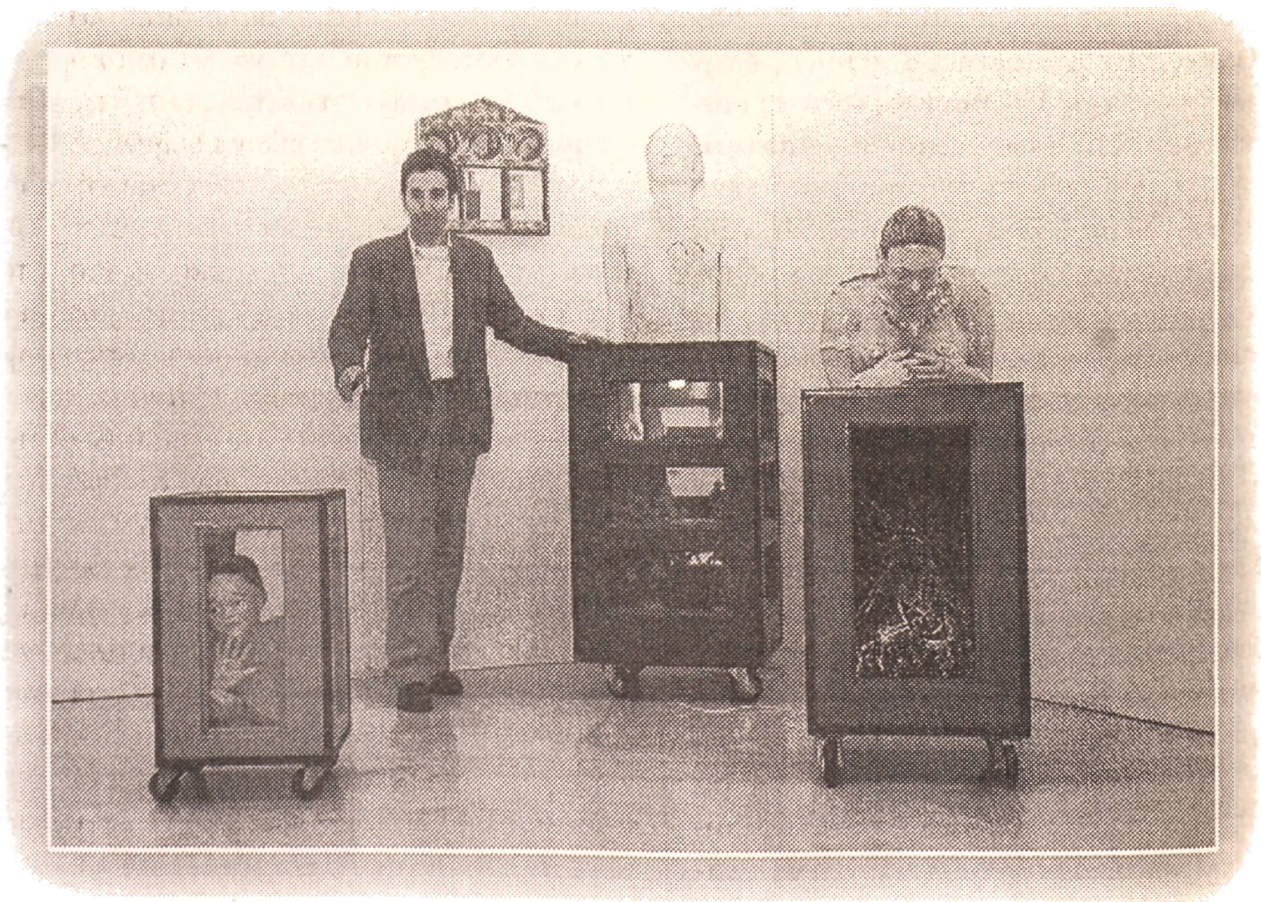
Αλήθεια, όμως πού βρίσκονται σήμερα οι ρεαλιστικότερες αντιστοιχίες, και πού οι ανακολουθίες, στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής των ευρωπαϊκών κρατών; Έχει άραγε ήδη επαναπροσδιοριστεί εκ των πραγμάτων το εξωτερικό

πολιτιστικό πεδίο δράσης, όπως μαρτυρεί ο επί τούτω προβληματισμός στη Γερμανία;

Όσο υποθετικά κι αν ακούγονται τα ερωτήματα αυτά, στην πράξη τείνουν να αποδειχθούν υπαρκτικής σημασίας και να αμφισβητήσουν, σήμερα κιόλας, τη χρησιμότητα μεγάλων πολιτιστικών εγχειρημάτων, όπως είναι αναμφίβολα η τρέχουσα έκθεση έργων τέχνης δεκατεσσάρων νεότερων Ελλήνων εικαστικών στην Galerie im

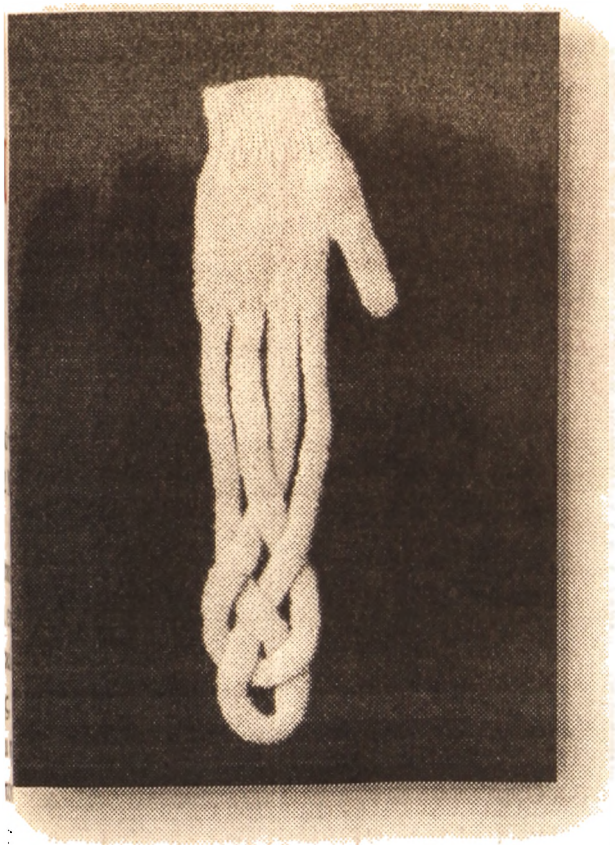
Marshall του Βερολίνου, κάτω από το γενικό τίτλο, **GREEK HEALITIES** (22 Νοεμβρ. 1996 – 12 Ιαν. 1997).

Γιατί, πέρα από την όποια υποκειμενική καλλιτεχνική αξία που μεταφέρει εκτός του χώρου γένεσής του το κάθε ατομικό έργο, η ολότητα μιας ομαδικής έκθεσης, και δη εθνοτικού χαρακτήρα, όπως είναι η ανωτέρω, το όλον υπερέρχει δυναμικά του απλού αθροίσματος των μερών του. Ας αθροίσουμε όμως πρώτα, έστω και τροχάδην, τα μέρη της εν λόγω έκθεσης. Την οπτικοτεχνική πειραματική διάθεση του **Χρίστου Μπουρνίκου**, τον μετάρσιο αλλά αυτολογοκρινόμενο γηγενή εθνισμό του **Νίκου Χαραλαμπίδη**, τον ευφυή σεβασμό της **Θάλειας Χιώτη** προς το υλικό της το πληθωρικό ελάχιστον της ραπτοκοπτικής του **Σάββα Χριστοδουλίδη**, τις φωτογραφικές δημοσιοποιήσεις των ιδιωτεύσεων της **Χριστίνας Δημητριάδη**, τις μαλακές πραγματοποιήσεις του **Γιώργου Χαρβαλιά**, τις κλινικώς καθάριες ισορροπίες της **Σοφίας Κοσμάογλου**, τις κατασκευαστικές διαθλάσεις του **Δημή-**

Άγγελος Παπαδημητρίου

Έργο της Θάλειας Χιώτη.

η Κόζαρη, τον κατά παρωδιάν θεατρινιό του Μίλτου Μανέτα, τον πορσελάνινο πηγματικό μικρόκοσμο του Άγγελου Παπαδημητρίου, τον εννοιακό ναρκισσισμό της Μαρίας Παπαδημητρίου, το μποστ-τζόγλειο ήθους αναζωογονητικό χιούμορ του Τάσου Παυλόπουλου, τις μεταβουκολιές καταγραφές των κινήσεων και στάσεων ενός ωριμότερου Θανάση Τότσικα και τέ- τις την υποβλητικότητα της σύνθετης απλό- τας του Νίκου Τρανού. «Μπουκίτσες» ελ- νικής πραγματικότητας, όπως τις απεκά- σε ο καλλιτεχνικός σύμβουλός της έκθε- ς Γιώργος Τζιορτζιάκης, που μαζί με την αμελήτρια Birgit Hoffmeister και τη δια- ριτική υποστήριξη του Χρήστου Ιωακειμί- η, έκαναν την επιλογή των έργων (Φορέ- : Stiftung Neue Kultur. Χορηγοί: Ίδρυμα λληνικού Πολιτισμού και Stiftung eutsche Klassenlotterie).

Κατά κάποια όμως ευτυχή ή ατυχή συγκυ- α, το μπουφέ με τις μεσογειακές λιχου- ές, το σύνολο δηλαδή του εξωστρεφούς οτού υλικού, κραυγαλέα παραπέμπει τον ασκεπτή, και όχι μόνο τον μεμνημένο λίγα λιόμετρα παραπέρα, στις αίθουσες του οτι αποκατασταθέντος εν είδει μουσείου amburger Bahnhof του Βερολίνου, όπου πτόν τον καιρό παρουσιάζεται η περίφημη αλλογή σύγχρονης τέχνης του μεγαλοσυλ- κτή Erich Marx. Εκεί ο επισκέπτης θα ρει όλο το αναγκαίο software, μεταπολεμι- ό και εντεύθεν, που χρειάζεται για να εκτι- ήσει ιστορικά, αλλά και επικαιρικά κοινω- κά, την όποια συνολική αξία της ελληνικής

έκθεσης. Ο ακούσιος διαλογισμός που προ- κύπτει από το συλλεϊτουργό των δύο εκθέ- σεων φάνεται έτσι να συνοψίζεται δραματι- κά στην ειρωνική (;) παράκληση της Μαρίας Παπαδημητρίου, που ο επισκέπτης μπορεί να διαβάσει αναρτημένη σ' ένα από τα έργα της στην Galerie im Marstall: DEAR DR. JOSEPH KOSUTH/PLEASE BRING ME BACK TO THE BEGINNING/EXAMINE ME AND CERTIFY/MY STATE OF INNO- CENCE/AS A «VIRGO INTACTA»/ SO I MAY START AGAIN/YOURS/I, MARY (Παρεμπιπτόντως, ο αυστηρός Κος Δρ. Kosuth ήταν παρών με το έργο του στο Hamburger Bahnhof. Ποια ήταν η ανταπό- κρισή του, αν υπήρξε, δεν μπορέσαμε δυ- στυχώς να το πληροφορηθούμε).

Αλλά προς τι; Οι παρθενογενέσεις στο χώρο της τέχνης είναι ως γνωστόν σπάνιο είδος, και είναι ευχάριστο που σχεδόν όλοι οι νεότεροι έλληνες καλλιτέχνες της έκθεσης στο Βερολίνο, έχοντας φαίνεται ήδη επίγνωση του φυσικού αυτού νόμου, έχουν να επιδείξουν στα έργα τους έναν σκωπτικό σχολιασμό του καθεαυτό φαινο- μένου της σύγχρονης τέχνης, γεγονός όμως που ίσως να οφείλεται σε μια εκ προοιμίου ανάλογη διάθεση των ανθρώπων που έκα- ναν την επιλογή των έργων.

Spass beiseite όμως, ας αφήσουμε δηλαδή τα αστεία και τις φιλοφρονήσεις, κι ας δώ- σουμε τόπο σε πιο νηφάλια ερωτήματα: Ποιά άραγε αναγκαιότητα επιβάλλει σήμε- ρα τη διοργάνωση τέτοιας φύσεως πολυέ- ξοδων εκθέσεων στο εσωτερικό της κοινο- τικής Ευρώπης, όταν μάλιστα, ο δυτικοευ- ρωπαίος επισκέπτης το μόνο διαπολιτισμι- κά ουσιαστικό που μπορεί να αποκομίσει από εκεί είναι η συνειδητοποίηση της προ- σαρμοστικότητας των νέων ελλήνων καλλι- τεχνών στα ξεθυμασμένα πια διεθνή πρό- τυπα; Κι αν πρέπει να περιφέρουμε στα δυ- τικοευρωπαϊκά μητροπολιτικά κέντρα το προσόμοιο γίνωμα της τέχνης μας, γιατί δεν θέλουμε να συνδέσουμε οργανικά τις κινή- σεις αυτές με τις μορφωτικές ανάγκες των χιλιάδων Ελλήνων που ζουν εκεί; Και μή- πως, στο πνεύμα των όσων αναφέραμε στην αρχή αυτού του κειμένου, δεν θα 'ταν καλύτερα να εκθέταμε πραγματικό θαυμα- σμό, ακόμα και να ψυχαγωγήσει άλλους εστερημένους λαούς, και αν μη τι άλλο, να μας εξασφαλίσει κάποια άλλου είδους ερείσματα στο παγκόσμιο πολιτιστικό γί- γνεσθαι; Ίσως έτσι τελικά να κερδίζαμε τον σεβασμό και την πιο ειλικρινή εκτίμηση των ευρωπαίων εταίρων, αφού, σώνει και καλά, αυτό επιβάλλεται να 'ναι το ποθού- μενο μας.

ΒΙΚΤΩΡ ΙΒΑΝΟΒΙΤΣ

ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

ΚΑΙ «ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΙ»

ΕΛΛΑΔΑ - ΡΟΥΜΑΝΙΑ -

ΙΣΠΑΝΟΦΩΝΕΣ ΧΩΡΕΣ

Στην Ελλάδα, στην Ρουμανία και στις ισπανόφωνες χώρες ο υπερρεαλισμός εμφανίστηκε και εξελίχθηκε σε απόσταση και απόκλιση από το (παρισινό) «Κέντρο» και από τα «κεντρικά» πρότυπα. Γι' αυτό και παρουσιάζει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, που στοιχειοθετούν την ιδέα των *παραλλήλων βίων* του στους παραπάνω τρεις χώρους. Το βιβλίο του Βίκτωρα Ιβάνοβιτς ερευνά τις σχετικές αναλογίες, αλλά και λειτουργικές ομολογίες, με στόχο την επεξεργασία ενός «περιφερειακού» υπερρεαλιστικού μοντέλου. Συμπερασματικά:

- Από τυπολογικής σκοπιάς, ο μεν ελληνικός και ισπανόφωνος υπερρεαλισμός αναπτύσσουν την «εξημερωμένη» εκδοχή του ρεύματος, ενώ ο ρουμανικός οδηγεί τα δεδομένα του σε έναν ακραίο παροξισμό.
- Και στις δύο περιπτώσεις, το αποτέλεσμα είναι, από ιστορικής πλευράς, η υπέρβαση του νεωτερικού «παραδείγματος» (στο οποίο ανήκει ο υπερρεαλισμός), στην κατεύθυνση του μεταμοντέρνου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΡΩΣΙΚΗ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ
ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

Μια ιστορική αναδρομή

της Μαρίας Τσαντσάνογλου

Προτού αρχίσει αυτή εδώ η ιστορική αναδρομή στη ρωσική πρωτοποριακή λογοτεχνία, θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι τα λογοτεχνικά κινήματα ή ομάδες που εντάσσονται στον χώρο όπου έχει επικρατήσει να λέγεται χώρος της «ρωσικής πρωτοπορίας» –ή «ρωσικό avant-garde» (όρος που άρχισε να χρησιμοποιείται από τους δυτικούς μελετητές μόλις στις αρχές της δεκαετίας του 1960)–, εμφανίστηκαν και αναπτύχθηκαν σε στενή σχέση –σε απόλυτη εξάρτηση πολλές φορές– με τις άλλες τέχνες (και, καταρχήν, με τις εικαστικές τέχνες). Γι' αυτό είναι εντυπωσιακά αποτελεσματική η εφαρμογή της συγκριτικής ανάλυσης στη μελέτη της ρωσικής πρωτοποριακής λογοτεχνίας. Συγκεκριμένα, της συγκριτικής ανάλυσης που κινείται προς τρεις κατευθύνσεις:

- 1) προς εκείνην όπου η ρωσική πρωτοποριακή λογοτεχνία εξετάζεται στα πλαίσια της ευρύτερης θεωρίας ή της ευρύτερης εφαρμογής της πρωτοποριακής τέχνης στη Ρωσία,
- 2) προς εκείνην όπου η ρωσική πρωτοποριακή λογοτεχνία εξετάζεται σε σχέση με τη ρωσική φορμαλιστική θεωρία, και
- 3) προς εκείνην όπου η ρωσική πρωτοποριακή λογοτεχνία εξετάζεται σε αντιπαραβολή με ανάλογα ρεύματα ή κινήματα της διεθνούς πρωτοποριακής τέχνης – πράγμα που είναι επίσης σημαντικό, αν λάβει κανείς υπόψη του ότι η αντιπαραβολή αυτή γινόταν από τους ίδιους τους ρώσους καλλιτέχνες και, πολλές φορές μάλιστα, είχε ανταγωνιστικό ή απορριπτικό χαρακτήρα απέναντι στη δυτική τέχνη.

Θα αναφερθούμε τώρα στις τάσεις του βασικότερου κινήματος της ρωσικής λογοτεχνικής πρωτοπορίας – του κινήματος του φουτουρισμού. Είναι ωστόσο αξιοσημείωτο το γεγονός ότι σε διάστημα είκοσι μόλις χρόνων υπήρξε στη Ρωσία και την Σοβιετική Ένωση άγνωστος αριθμός κινήματων, μειζόνων ή ελασσόνων, με μεγαλύτερη ή μικρότερη βιωσιμότητα. Αναφέρουμε ενδεικτικά τους Οικουμενιστές (Vselenisty), τους Απαντιστές (Vseki), τους Τιποτιστές (Nichevoki), τους Αναρχιστές, τους Ηχιστές, τους Εξπρεσιονιστές και πολλούς άλλους που δεν έχουν μελετηθεί ακόμα και που η γύρω από αυτούς έρευνα θα παρουσίαζε μεγάλο ενδιαφέρον. Γιατί τα περισσότερα από τα παραπάνω αναφερόμενα κινήματα λειτουργούσαν σύμφωνα με τα πρότυπα των επαναστατικών-ρίφ-σπαστικών κινήματων, δηλ. με μανιφέστα και διακηρύξεις, και είχαν κοινωνικό προσανατολισμό. Αξιοσημείωτο είναι ακόμη το γεγονός ότι τα ρωσικά πρωτοποριακά καλλιτεχνικά κινήματα δεν είχαν την έδρα τους μόνο στη Μόσχα και την Πετρούπολη, αλλά και σε πολλές άλλες επαρχιακές πόλεις της Ρωσίας (όπως, λ.χ., στο Κίεβο, το Χάρκοβο και την Οδησσό) και της ρωσικής και σοβιετικής Ασίας – λ.χ., στην Τσιτά και το Βλαντιβοστόκ, στο Βλαντικαβκάζ (όπου είναι η σημερινή Ατχαζία), στη Σεβαστούπολη, στο Μπακού και ασφαλώς στην Τιφλίδα της Γεωργίας, η οποία, από το 1918 και για μία τουλάχιστον δεκαετία, είχε γίνει κέντρο πρωτοποριακής τέχνης.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΣ

Ας δούμε όμως – μια και έγινε ήδη μια νύξη στον κοινωνικό ρόλο της πρωτοποριακής τέχνης – τις προϋποθέσεις που οδήγησαν στην εμφάνιση του ρωσικού φουτουρισμού.

Πρώτα-πρώτα, είναι οι υλικές προϋποθέσεις (κοινωνικο-οικονομικές και τεχνολογικές κατά βάση). Η ανάπτυξη της επιστήμης και οι τεχνολογικές εφευρέσεις των αρχών του αιώνα άλλαξαν ριζικά τον τρόπο ζωής των ανθρώπων σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα. Άλλαξαν οι ρυθμοί της κοινωνίας. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι φουτουριστές αγαπούν την κίνηση των πραγμάτων, την ταχύτητα, αναζητούν την εξέλιξη πριν αυτή γίνει γενικά αισθητή, αντιμετωπίζουν με ενθουσιασμό το ενδεχόμενο ενός «νέου κόσμου» και αγωνίζονται ώστε ο κόσμος αυτός να μην θυμίζει τον παλιό.

Θα απαριθμήσουμε επί τροχάδην μερικά μόνο από τα «θαύματα» της επιστήμης και της τεχνολογίας που αλλάζουν ριζικά στις αρχές του αιώνα και σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα τους ρυθμούς της ζωής και της παραγωγής: ραδιόφωνο, τηλεγράφος, τηλέφωνο, ηλεκτρική ενέργεια, ραδιενέργεια, φωτογραφία, κινηματογράφος, γραμμόφωνο, αεροπλάνο, αυτοκίνητο, τεθωρακισμένο όχημα, υποβρύχιο, πολυβόλο όπλο, υπερωκεάνιο και, δίπλα σε όλα αυτά, η εξέλιξη της

τυπογραφίας και των ΜΜΕ, η δημιουργία διεθνούς δικτύου πληροφόρησης με ανταποκριτές δημοσιογράφους, η νέα θεωρία των κβάντα, η θεωρία της σχετικότητας, οι συνθετικές ύλες και το πλαστικό. Είναι αδύνατο να τα απαριθμήσει κανείς όλα. Εξαιρετικά σημαντική, όμως, είναι η κοινωνική προέκταση όλων αυτών των νεωτερισμών και της εκβιομηχάνισης, που εκφράζεται με τη δημιουργία «μεσαίας κοινωνικής τάξης», το φεμινιστικό κίνημα, την απόρριψη πολλών παραδοσιακών κοινωνικών αξιών, την αστυφιλία.

Οι φιλοσοφικές και αισθητικές προϋποθέσεις για την εμφάνιση της πρωτοπορίας διαδραματίζουν, επίσης, τον ρόλο τους και στη λογοτεχνία: Η κρίση του θετικισμού και του δαρβινισμού οδήγησε στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αι. στην εδραίωση ισχυρών νεοκαντιανών τάσεων στις ανθρωπιστικές επιστήμες. Οι επιπτώσεις της εκβιομηχάνισης των αρχών του 20ού αι. οδήγησαν σε αμφισβήτηση των ιδεών περί ιστορικού ορθολογισμού, περί γραμμικής εξελικτικής ανάπτυξης. Μετά την πρώτη Ρωσική Επανάσταση (1905) και τη βιομηχανική κρίση που επακολούθησε, δημιουργήθηκε στην κοινωνική συνείδηση μια «επαναστατική νοοτροπία», ένας «επαναστατικός τρόπος σκέψης», που βασίζεται στη συνείδηση της καταστροφικότητας. Η ιδέα της «εξελικτικής ανάπτυξης» αντικαθίσταται έτσι από την ιδέα της «διακοπής της συνέχειας». «Πραγματικό δεν είναι μόνο το παρελθόν, πραγματικό είναι και το μέλλον, και όχι μόνο το μέλλον που είναι εκδήλωση του παρελθόντος δια μέσου του παρόντος (δηλ. στην ουσία πάλι το παρελθόν), αλλά το μέλλον ως νέα γέννηση» – γράφει ο φιλόσοφος **Μπουλγκάκοφ** στα απομνημονεύματά του το 1923. Ο επίσης φιλόσοφος **Πάβελ Φλορένσκι** περιγράφει τη νέα κοσμοαντίληψη ως «νοοτροπία ταυτόχρονα φουτουριστική και θρησκευτικο-επαναστατική, αποκαλυπτική».

Αυτό το κλίμα το ενισχύουν οι νέες φιλοσοφίες, ο Νίτσε, η ρωσική παράδοση του «μηδενισμού», που αναπτύχθηκε τον 19ο αιώνα, με βασικό εκπρόσωπο τον **Πίσσαρεφ**, και του «αναρχισμού», με βασικό εκπρόσωπο τον **Μπακούνιν**: αυτοί, σε συνδυασμό με τη μαρξιστική θεωρία, ανατρέπουν το status quo και δίνουν μια ώθηση δημιουργικότητας που πηγάζει από την ξαφνική ενίσχυση των ανθρωπίνων δυνάμεων και δυνατοτήτων και που προκαλεί μίαν υπερδιέγερση στην προοπτική ότι πολύ σύντομα ο παλιός κόσμος θα καταρρεύσει και στη θέση του θα δημιουργηθεί ένας καινούργιος, με νέους κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς κανόνες.

Οι συμβολιστές, που κυριάρχησαν για 30 περίπου χρόνια στη ρωσική λογοτεχνία, εκπροσωπούσαν τον παλιό κόσμο και αυτόν απέδιδαν. Η νέα εποχή που ερχόταν είχε ανάγκη από νέους εκφραστές.

ΧΡΟΝΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΣ

Τα όρια που καθορίζονται από τα έτη 1910 και 1930 και που προσδιορίζουν σε γενικές γραμμές το σύνολο της ρωσικής πρωτοποριακής τέχνης, μπορούν να προσδιορίσουν και τη ρωσική πρωτοποριακή λογοτεχνία.

Ο κυβοφουτουριστής και πιλότος στο επάγγελμα **Βασίλι Καμένσκι** αναφέρει στα απομνημονεύματά του ως χρονολογία εμφάνισης του φουτουρισμού το 1909, όταν συγκεντρώθηκαν στο διαμέρισμά του στην Πετρούπολη οι μελλοντικοί φουτουριστές: ο **Νταβίντ Μπουρλιούκ**, ο αδελφός του **Νικολάι**, ο **Βίκτορ** (που αργότερα μετονομάστηκε σε **Βελιμίρ**) **Χλέμπνικοφ**, η **Γιελένα Γκουρό** και ο ίδιος ο **Βασίλι Καμένσκι**. Εκεί συζητήσαν τότε το θέμα της προετοιμασίας της πρώτης φουτουριστικής ανθολογίας με τίτλο *Sadok Sudei* («Η παγίδα των δικαστών»), που τυπώθηκε σε 480 αντίτυπα αλλά δεν κυκλοφόρησε τελικά, γιατί δεν βρέθηκαν τα χρήματα για να αποπληρωθεί το τυπογραφείο. Το 1909 αναφέρει ως αρχική χρονολογία και ο **Νταβίντ Μπουρλιούκ**, γιατί τότε κυκλοφόρησε το πρώτο φουτουρι-

Ο Βίκτορ (ή Βελιμίρ) Χλέμπνικοφ.

στικό βιβλίο, η «Λατέρνα» της **Γιελένα Γκουρό**. Ο κυβοφουτουριστής **Μπενεντίκτ Λίβοιτς** αναφέρει ως χρονολογία εμφάνισης των φουτουριστών το 1911, όταν σχηματίστηκε στην Χερσώνα της Μαύρης Θάλασσας (όπου είχε το εξοχικό της σπίτι η οικογένεια **Μπουρλιούκ**) η φουτουριστική ομάδα «Υλαία», που βαφτίστηκε έτσι από την αρχαία ελληνική ονομασία της περιοχής, όπως την ξέρουμε από τον **Ηρόδοτο**. Ο **Αλεξέι Κρουτσόνιχ** και ο **Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι** προσδιορίζουν ως χρονολογία εμφάνισης του φουτουρισμού το 1912, χρονιά που κυκλοφόρησε η πρώτη φουτουριστική συλλογή-μανιφέστο με τίτλο «Χαστούκι στο γούστο του κοινού», ενώ, λίγους μήνες αργότερα, το 1913, κυκλοφόρησε και η «Παγίδα των δικαστών No 2», με τη χρήση των σύγχρονων ορθογραφικών κανόνων, που άρχισαν επίσημα να εφαρμόζονται στη Ρωσία μόνο το 1918, έξι δηλ. χρόνια αργότερα, με εξώφυλλο από χαρτί ταπετσαρίας (όπως και το «No 1» εξάλλου, που δεν κατόρθωσε, όπως σημειώθηκε ήδη, να κυκλοφορήσει) και με λιθογραφίες των **Λαριόνοφ**, **Γκοντσαρόβα**, **Γκουρό**, των αδελφών **Μπουρλιούκ** κ.ά.

MARINETTI

Πάντως το θέμα του επακριβούς χρονικού προσδιορισμού για την εμφάνιση του ρωσικού φουτουρισμού (που ίσως να μην έχει τόση σημασία σε τελική ανάλυση) προέκυψε ιδιαίτερα έντονα το 1914, όταν επισκέφθηκε τη Ρωσία ο ιδρυτής του ιταλικού φουτουρισμού **Φ.Τ. Μαρινέτι**. Τότε, η ομάδα «Υλαία» εξέδωσε ανακοίνωση με τίτλο «Σχετικά με την επίσκεψη του Μαρινέτι», όπου αναφερόταν ότι «δεν τίθεται θέμα μίμησης του ρωσικού φουτουρισμού από τον ιταλικό, ούτε καν σύγκρισης των δύο φουτουρισμών, αφού ο ρωσικός εμφανίστηκε νωρίτερα, ήδη από το 1907, όταν γράφτηκαν πολλά από τα κείμενα της πρώτης έκδοσης της Παγίδας των δικαστών». Είναι γνωστό ότι ο Μαρινέτι ίδρυσε τον ιταλικό φουτουρισμό το 1909 – χρονιά κατά την οποία δημοσιεύθηκε το φουτουριστικό του μανιφέστο στο Παρίσι, στην εφημερίδα *Figaro*.

Ο Χλέμπνικοφ πράγματι είχε αρχίσει τους γλωσσικούς πειραματισμούς στην ποίησή του από το 1905-1907. Αυτά τα κείμενα όμως εκδόθηκαν αρκετά χρόνια αργότερα.

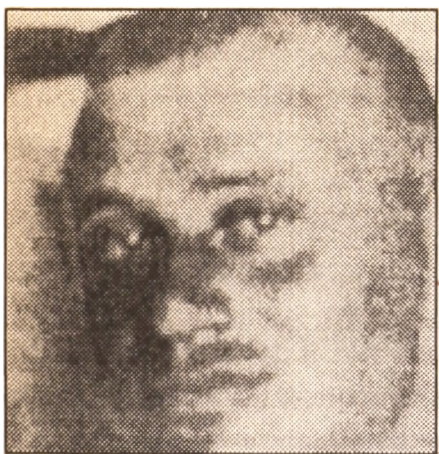
ΤΟ "ΣΤΟΥΝΤΙΟ ΤΩΝ ΙΜΠΡΕΣΣΙΟΝΙΣΤΩΝ"

Το 1910, πάντως, κυκλοφόρησε στην Πετρούπολη η ανθολογία *Το Στούντιο των Ιμπρεσιονιστών*, με τη φροντίδα του πατέρα της ρωσικής πρωτοποριακής τέχνης, του **Νικολάι Κουλμπίν**, ο οποίος είχε ιδρύσει την ομάδα «Τρίγωνο» και την καλλιτεχνική εταιρεία «Ένωση Νεολαίας». Το *Στούντιο των Ιμπρεσιονιστών* περιείχε τις πρώτες ομαδικές δημοσιεύσεις των μελλοντικών κυβοφουτουριστών, συμπεριλαμβανομένου και του περίφημου σουρεαλιστικού ποιήματος του Βελίμιρ Χλέμπνικοφ με τίτλο «*Κατάρα διά του γέλιου*». Το ποίημα αυτό είναι κατασκευασμένο από νεολογισμούς βασισμένους στη ρωσική λέξη *smekh*, που σημαίνει «γέλιο».

ΡΩΣΙΑ ΚΑΙ ΔΥΣΗ

Για να κλείσουμε αυτούς τους χρονολογικούς προσδιορισμούς, πρέπει να πούμε ότι η ονομασία «φουτουρισμός» και «κυβοτουρισμός» δεν συναντιέται ούτε στο «*Χαστούκι στο γούστο του κοινού*», ούτε στην «*Παγίδα των δικαστών*», ούτε στο «*Βήμα των τριών*» (που είναι συλλογή των Μπουρλιούκ, Χλέμπνικοφ και Μαγιακόφσκι), ούτε χρησιμοποιήθηκε ποτέ από τα μέλη της ομάδας «Υλαία» ή τον Κρουτσόνιχ στις πρώτες του περίφημες λιθογραφικές ποιητικές εκδόσεις, όπως είναι το «*Παιχνίδι στον Άδη*», η «*Παλιομοδίτικη αγάπη*», ο «*Μισοζώντανος*», ο «*Κόσμος από την ανάποδη*», οι «*Ερημίτες*» κ.λπ. Ο Χλέμπνικοφ είχε επινοήσει τότε στην Κριμαία τον όρο «budetlianin», από το «budet», τρίτο πρόσωπο του μέλλοντος του ρήματος *byt*, που σημαίνει κάτι σαν «εσομενιστής».

Είναι βέβαια γεγονός ότι οι Ρώσοι φουτουριστές γνώριζαν από πολύ νωρίς τον κυβισμό στη ζωγραφική και μελετούσαν με πολύ ενδιαφέρον όχι μόνον τα έργα των Γάλλων κυβιστών αλλά και το κίνημα του ιταλικού φουτουρισμού. Στις 20 Φεβρουαρίου του 1909 κυκλοφόρησε το *μανιφέστο του Μαρινέτι* στη γαλλική *Figaro* και στις 8 Μαρτίου του ίδιου χρόνου, δεκαέξι δηλαδή μέρες αργότερα, μεταφράστηκε και σχολιάστηκε στη ρωσική εφημερίδα *Vecher*. Το 1913 ο Μαγιακόφσκι έδωσε μια διάλεξη με θέμα «*Τα επιτεύγματα του φουτουρισμού*», από

Μπουρλιούκ Βλαντιμίρ
Νταβίντοβιτς.

την οποία δεν έχει σωθεί παρά μόνο ένα διάγραμμα των περιεχομένων της. Εκεί διαβάζουμε τους εξής υπότιτλους: «*Τα επιτεύγματα του φουτουρισμού σήμερα. Λογοτεχνικός παραλληλισμός. Η Δύση και εμείς. Ο Μαρινέτι. Η αυτονομία του ρωσικού φουτουρισμού*» κ.λπ.

«ΥΛΑΙΑ» - ΚΥΒΟΦΟΥΤΟΥΡΙΣΤΕΣ

«Φουτουριστές» άρχισαν να αποκαλούν την ομάδα «Υλαία» οι κριτικοί και ο τύπος, επιχρυσίζοντας κυρίως να βρουν έναν χαρακτηρισμό του συρμού που να είναι και λίγο συνώνυμος με ό,τι θα ονομάζαμε σήμερα «χουλιγκανισμό», γιατί οι ποιητές της ομάδας «Υλαία» είχαν γίνει γνωστοί από το 1912 για τα σκάνδαλα που προκαλούσαν, για τις προκλητικές δημόσιες εμφανίσεις τους, το ντύσιμό τους και την αθυροστομία τους. Ο Μπενεντίκτ Λίφσιτς, στην αυτοβιογραφική ιστορία του ρωσικού φουτουρισμού, που δημοσίευσε το 1931 με τίτλο «*Ο τοξότης με το ενάμιση μάτι*», λέει για το θέμα αυτό της ονομασίας «φουτουρισμός»: «*Το 1912 δεν χρησιμοποιούσαμε τον όρο φουτουρισμός. Μας τον επέβαλαν όταν άρχισαν να τον χρησιμοποιούν στις εφημερίδες για μας σαν παρατσούκλι*». Ο Μπουρλιούκ, ανα-

φερόμενος στο ίδιο θέμα, έγραψε ότι «ο μόνος τρόπος για να αντιστρέψεις τις προθέσεις κατηγορίας μέσω ενός χαρακτηρισμού είναι να αποδεχθείς τον χαρακτηρισμό». Έτσι, πανηγυρικά, το φθινόπωρο του 1913, κυκλοφόρησε η συλλογή κειμένων «*Σάπιο φεγγάρι*» με τον εξής υπότιτλο: «*Ανθολογία των μοναδικών στον κόσμο φουταριστών*»! Από τότε η ομάδα «Υλαία» χρησιμοποιούσε για τον εαυτό της την ονομασία αυτή κατά κόρον και έδωσε το έναυσμα για τη δημιουργία πολλών άλλων φουτουριστικών ομάδων, τις οποίες θα δούμε στη συνέχεια.

Όσο για τον όρο «κυβοφουτουρισμός», αυτός, σύμφωνα με τον Λίφσιτς, ανήκει στον Μαγιακόφσκι, όπως και η ιδέα της ένωσης των δύο πρωτοποριακών ευρωπαϊκών τάσεων σε ένα ενιαίο ποιητικό σύστημα, που θα συνδύαζε τους νέους πειραματισμούς στην τέχνη με την πρωτογενή ρωσική λαϊκή γλωσσική παράδοση. Δεν πρέπει εδώ να ξεχνούμε ότι όλα τα μέλη της ομάδας «Υλαία» ή των «κυβοφουτουριστών», όπως αυτοαποκαλούνται από το 1913 και μετά, είναι ταυτόχρονα λογοτέχνες και ζωγράφοι και ότι στο έργο τους αναζητούν τρόπους συμβίωσης των δύο τεχνών: η εικονογράφηση του κειμένου δεν είναι γι' αυτούς ένα απλό διακοσμητικό στοιχείο αλλά αποτελεί οργανικό μέρος του βιβλίου, αφού το ποίημα συμπληρώνει την εικόνα και αντιστρόφως, ενώ παράλληλα, μερικές φορές, επιχειρείται από τον Α. Κρουτσόνιχ, τον Β. Καμέντσκι και, αργότερα, τους **Ι. Τερέντιεφ** και **Ι. Ζντανέβιτς** μια ταύτιση των δύο τεχνών, όταν οι λέξεις δεν τυπώνονται, ούτε γράφονται, αλλά ζωγραφίζονται με πινέλο (όπως στο βιβλίο «*Τε λι λε*» των Χλέμπνικοφ-Κρουτσόνιχ) ή προβάλλουν μέσα από την εικόνα (όπως στο βιβλίο «*Ταγκό με αγελάδες*» του Β. Καμέντσκι).

ΟΙ "ΕΓΩ-ΦΟΥΤΟΥΡΙΣΤΕΣ"

Θα ήταν, πάντως, μεγάλη παράλειψη αν μιλώντας για τους όρους «φουτουρισμός» και «κυβοφουτουρισμός» δεν αναφερόμασταν σε ένα βραχύβιο ρωσικό λογοτεχνικό κίνημα, τους «εγω-φουτουριστές», που είχαν μια παρουσία στην Πετρούπολη από τον Οκτώβριο του 1911 ως τον Ιανουάριο του 1914, επί δύο χρόνια δηλαδή και τρεις μήνες. Ιδρυτής του κινήματος των «εγω-φουτουριστών» ήταν ο πολύ δημοφιλής ποιητής **Ίγκορ Σεβεριάνιν**. Η ονομασία «εγω-φουτουρισμός» προέκυψε κάπως τυχαία: έτσι είχε ονομάσει ο Σεβεριάνιν ένα ποίημα από την συλλογή του «*Ρυάκια στους κρίνους*». Ο Ίγκορ Σεβεριάνιν ήταν εξαιρετικά αγαπητός στο κοινό της Πετρούπολης και στις απαγγελίες του γέμιζαν οι αίθουσες. Κατάφερε να μεταδίδει ένα πνεύμα μποέμικο και παρακμιακό που θύμιζε τους προγενέστερους του συμβολιστές, χρησιμοποιούσε τα παραδοσιακά μέτρα, τα θέματά του όμως ήταν σύγχρονα, είτε παρμένα από τη σύγχρονη τεχνολογία είτε από τις σύγχρονες κοινωνικές αντιλήψεις, τη γλυκειά ζωή και τα νέα ήθη. «*Γυάλινες αλυσίδες*», «*Τα δώρα του Άδων*», «*Ζαχαρωμένα κρωξίματα*», «*Ηλεκτρικοί σίχοι*», «*Χρυσή λύρα*», «*Ανανάδες σε σαμπάνια*», «*Αναπάντητη πρόποση*», «*Victoria regia*» – είναι ορισμένοι από τους τίτλων του βιβλίων που εξέδωσε είτε μόνος του είτε σε ομαδικές ανθολογίες των «εγω-φουτουριστών».

Τον Οκτώβριο του 1911 συγκεντρώθηκε γύρω από τον Ίγκορ Σεβεριάνιν μια ομάδα νεαρών ποιητών της Πετρούπολης και σύντομα εξέδωσε το *μανιφέστο* της με τίτλο «*Εγω-φουτουρισμός*». Οι θέσεις της ομάδας επέμεναν στην ανάγκη ανανέωσης της ποίησης και της προσαρμογής της στην νέα κοινωνία και στη νέα εποχή. Είναι σαφές όμως ότι εστιάζει το ενδιαφέρον της στη θεματογραφία, γιατί η ομάδα δεν προχώρησε ποτέ σε πειραματισμούς στο επίπεδο της ποιητικής γλώσσας. Οι «εγω-φουτουριστές» αντιλαμβάνονταν την ποίηση ως αποτύπωση ιδεών, ακριβώς όπως και οι προγενέστεροί τους συμβολιστές, γι' αυτό θα μπορούσαμε να τους χαρακτηρίσουμε ως εκ-

πυγχορονιστές του συμβολισμού – και αυτός ακριβώς είναι ο λόγος του η κριτική δεν ενέταξε τους “εγω-φουτουριστές” στα ρωσικά τρωποποριακά λογοτεχνικά κινήματα. Οι “εγω-φουτουριστές” δεν ταρέλειπαν όμως να παρευρίσκονται, και συχνά να συμμετέχουν, σε πύγχρονες ποιητικές βραδιές, ενώ όχι λίγες φορές συνεργάστηκαν με τους κυβοφουτουριστές. Μάλιστα το όνομα του Σεβεριάνιν το βρίσκουμε μερικές φορές ανάμεσα σε εκείνα που συνυπογράφουν κυβοφουτουριστικές διακηρύξεις. Γνωρίζουμε, επίσης, ότι ο Μαγιακόφσκι εκτιμούσε το ποιητικό πάθος του Σεβεριάνιν και ήξερε αρκετά ποιήματά του απ’ έξω.

Η ομάδα είχε έναν δικό της εκδοτικό οίκο, τον «Ego», με πολύ πλούσια δραστηριότητα. Στο μανιφέστο του 1912 επιχειρούν να κατασκευάσουν μια ποιητική φιλοσοφία, αρκετά θεοσοφική θα λέγαμε, βάσει του προθέματος «εγώ», με αρχές του είδους «Αποθέωση του Εγωισμού» και με ειδικότερους προσδιορισμούς, όπως «Μονάδα=Εγωισμός, Θεός=Μονάδα, Άνθρωποι=Σκάγια του Θεού, Άνθρωπος=Εγωιστής» κλπ.

Το 1912, μετά από έναν έντονο καυγά με τον νεοενταχθέντα τότε στην ομάδα ποιητή **Ιβάν Ιγκνάτιεφ**, ο Ίγκορ Σεβεριάνιν αποχώρησε και ο Ιγκνάτιεφ έγινε αρχηγός των “εγω-φουτουριστών”. Μαζί του μείναν οι **Κωνσταντίν Ολίμποφ**, **Γκεόργκι Ιβανόφ** και **Γράαλ Αρέλνκι**. Ο Ιγκνάτιεφ ήταν ένας ακραία εκκεντρικός και οξύθυμος τύπος. Τελευταία εκκεντρική του πράξη ήταν η αυτοκτονία του στις 20 Ιανουαρίου του 1914. «Την ημέρα του γάμου του, γράφει στα απομνημονεύματά του ο αυτόπτης μάρτυρας, ποιητής **Βαντίμ Σερσένεβιτς**, έβαλε τους καλεσμένους να καθίσουν στο τραπέζι, φίλησε τη νύφη, ήπιε ένα ποτήρι σαμπάνια και πήγε στο διπλανό δωμάτιο όπου έκοψε μ’ ένα ξυράφι το λαιμό του.» Στις 20 Ιανουαρίου 1914, μαζί με τον Ιβάν Ιγκνάτιεφ έπαψε να υπάρχει και ο “εγω-φουτουρισμός” της Πετρούπολης.

ΚΡΙΤΙΚΗ

Το 1914 ήταν μια πολύ καλή χρονιά για τον κυβοφουτουρισμό της Λόσχας, αφού είδαν το φως της δημοσιότητας δύο θετικές κριτικές γραμμένες από μεγάλους λογοτέχνες της εποχής: η μια από τον **Μαξίμ Γκόρκι** και η άλλη από τον **Βαλέρι Μπριούσοφ**. Οι κριτικές αυτές συνέβαλαν στην αύξηση της δημοτικότητας των κυβοφουτουριστών, και τους έδωσαν το δικαίωμα να συνυπάρχουν με τον μεγάλο χθρό τους: την κατεστημένη λογοτεχνία. Ο Γκόρκι είχε γράψει: Δεν υπάρχει ρωσικός φουτουρισμός. Υπάρχουν απλώς ποιητές., ο Ίγκορ Σεβεριάνιν, ο Μαγιακόφσκι, ο Μπουρλιούκ, ο Βασίλι Καλένσκι. Αναμφισβήτητα ταλαντούχοι, που στο μέλλον θα αναδειχθούν σε μεγάλες ποιητικές μορφές». Ο Βαλέρι Μπριούσοφ τους αντιμετώπισε σαν κίνημα και όχι σαν αυτόνομες ποιητικές μορφές, πως ο Γκόρκι. Παρακολουθούσε ανελλιπώς τις φουτουριστικές εκδόσεις. Τους επέρριψε βέβαια την κατηγορία του «επιγονισμού», ηλαδή της ένταξης στη μακρά παράδοση της παγκόσμιας λογοτεχνίας, λέγοντας ότι: «Οι φουτουριστές διακηρύσσουν πως πετούν από το πλοίο της σύγχρονης ζωής τους τους παλιότερους ποιητές και ομιζουν ότι έτσι αρχίζουν από το μηδέν. Όμως πριν από αυτούς, οι ρομαντικοί, οι συμβολιστές, οι ιταλοί φουτουριστές διακήρυξαν λίγο-πολύ τα ίδια πράγματα, όλοι δηλ. αναφέρονταν στην ανάγκη εκσυγχρονισμού της ποίησης». Ο Μπριούσοφ ωστόσο δεν περιορίστηκε στην επίφαση της προκλητικότητας και της αθυροστομίας των κυβοφουτουριστών, που η θέα του σκανδάλιζε την κοινή γνώμη και γέλιζε τα ποιητικά καρέ με κόσμο αλλά κατ’άλλαβε επίσης ποια ήταν η σημαντικότερη προσφορά των κυβοφουτουριστών στην ποίηση: «Τελικά-γράφει-η ιδιαιτερότητα της φουτουριστικής μας ποίησης έγκειται αποκλειστικά στις γλωσσικές καινοτομίες». Είδε δηλαδή ότι οι φουτουριστές επιχειρούν να δώσουν στο ποίημα μια άλλη διάσταση,

Ο Μαγιακόφσκι, το 1915.

να το αποδεσμεύσουν από το περιεχόμενο και από τον δημιουργό και να αναζητήσουν μέσα στις ίδιες τις λέξεις, στα υλικά του δηλαδή, και μέσα από κανόνες αντίθετους με τη συμβατική αισθητική, την αυτόνομη προβολή ενός νέου περιεχομένου, που να είναι πρωτογενές και να μην προέρχεται από τις ιδέες ή από τα σύμβολα.

Η λογοτεχνική κριτική της δεκαετίας του 1910 στη Ρωσία προσλάμβανε τον φουτουρισμό με τρεις τρόπους, ανάλογα με το ποιοί ήταν κάθε φορά οι εκφραστές της:

Πρώτα-πρώτα, ήσαν οι φίλοι των φουτουριστών, που με φανατισμό παρουσίαζαν τα νέα φουτουριστικά επιτεύγματα. Αυτοί σύντομα χωρίστηκαν σε κατηγορίες αντίστοιχες με τα επιμέρους φουτουριστικά ρεύματα και όλοι διεκδικούσαν τα πρωτεία και τη γνησιότητα του τίτλου. Μετά, ήσαν οι πολέμιοι των φουτουριστών με πρωτοστάτες τον συμβολιστή ποιητή **Νικολάι Γκουμίλιοφ** και τον ζωγράφο **Αλεξάντερ Μπενουά**, που επίσης με φανατισμό κατηγορούσαν το νέο κίνημα ούτε λίγο ούτε πολύ για απάτη και αλητεία. Τέλος, ήσαν οι κριτικοί που επέδειξαν γνήσιο ενδιαφέρον για τους νέους ποιητές και που με τον τρόπο τους βοήθησαν τελικά τον φουτουρισμό – χωρίς ίσως να το επιδιώκουν –, γιατί, όντας καθιερωμένοι και έχοντας ένα καταξιωμένο όνομα, προέτρεψαν το κοινό να επισκέπτεται τις φουτουριστικές ποιητικές διοργανώσεις όχι μόνο λόγω περιέργειας προς το σκανδαλώδες αλλά και λόγω ενδιαφέροντος προς το νεωτεριστικό. Ο **Κορνέι Τσουκόφσκι**, ο **Μαξίμ Γκόρκι** και ο **Βαλέρι Μπριούσοφ** ήσαν τρεις από αυτούς. Ο Μπριούσοφ ειδικότερα απέκτησε το παρατσούκλι «νονός του φουτουρισμού».

“MEZONIN POEZII”

Ο Μπριούσοφ συμπαθούσε πολύ έναν νέο ποιητή, τον **Βαντίμ Σερσένεβιτς**, ο οποίος ανήκε στην ομάδα των “εγω-φουτουριστών” της

Πετρούπολης και που μετά τη διάλυσή τους ίδρυσε, μαζί με τον ποιητή και ζωγράφο **Λεφ Ζακ**, την φουτουριστική ομάδα «Mezonin Poezii» (*Το πατάρι της ποίησης*). Ο Σερσενέβιτς έγραψε κάποια ποιήματα, στα οποία χρησιμοποίησε κατά κόρον ηχομιμητικές λέξεις, και έστρεψε όλο του το ενδιαφέρον στην σύγχρονη δυτική τέχνη. Ήταν θαυμαστής του **Μαρινέτι** και μεταφραστής του στα ρωσικά. Μαζί με τον φίλο του κριτικό **Γκούσταβ Τάστεβεν** είχαν προσκαλέσει το 1914 τον Μαρινέτι στη Ρωσία και ήταν τότε που οι φουτουριστές αρνήθηκαν να τον συναντήσουν και εξέδωσαν ανακοινώσεις κατά του ιταλικού φουτουρισμού. Στο σταθμό του τραίνου, τον Μαρινέτι είχαν συναντήσει ο **Τάστεβεν**, ο Σερσενέβιτς και ο συγγραφέας **Αλεξέι Τολστόι**, ο οποίος δεν είχε καμιά απολύτως σχέση με τους φουτουριστές, συμμετείχε όμως σε όλες τις υψηλές κοινωνικές εκδηλώσεις. Ο φιλόλογος **Βλαντιμίρ Μάρκοφ**, που μελέτησε την περίπτωση της ομάδας «Mezonin Poezii», έγραψε: «Η ιστορική αξία του Σερσενέβιτς έγκειται στο ότι ήταν ο πρώτος – και μάλλον ο μοναδικός – ρώσος φουτουριστής που εξέλαβε τον φουτουρισμό του Μαρινέτι ως αφετηρία και επιχείρησε να δημιουργήσει μια ρωσική παραλλαγή ανάλογης κατεύθυνσης».

Ο Σερσενέβιτς έγραψε αρκετά θεωρητικά κείμενα. Το γνωστότερο είναι το βιβλίο του «*Φουτουρισμός χωρίς μάσκα*», όπου επιχειρεί να ξεχωρίσει τον πραγματικό φουτουρισμό από τους πλαστούς, εννοώντας με αυτό κυρίως τον κυβοφουτουρισμό. Ο **Λεφ Ζακ**, ο οποίος

Καντίνσκι,
Βασίλι Βασίλιεβιτς.

έγραφε ποίηση με το ψευδώνυμο «Χρισάμφ» και κριτικά κείμενα με το ψευδώνυμο «Μ. Ροσιγιάνσκι», έγραψε ένα κριτικό κείμενο-μανιφέστο με τίτλο «*Γάντι στους κυβοφουτουριστές*», που έχει μείνει ως ένα από τα πιο χαρακτηριστικά δείγματα της αντιπαλότητας των διαφόρων φουτουριστικών ρευμάτων στη Ρωσία. Στην ομάδα «Mezonin Poezii» ξεχωρίζει η περίπτωση του Κονσταντίν Μπολσακόφ. Το βιβλίο του *Le futur* εντάσσεται στην ίδια κατηγορία εκδοτικού και

έγραφε ποίηση με το ψευδώνυμο «Χρισάμφ» και κριτικά κείμενα με το ψευδώνυμο «Μ. Ροσιγιάνσκι», έγραψε ένα κριτικό κείμενο-μανιφέστο με τίτλο «*Γάντι στους κυβοφουτουριστές*», που έχει μείνει ως ένα από τα πιο χαρακτηριστικά δείγματα της αντιπαλότητας των διαφόρων φουτουριστικών ρευμάτων στη Ρωσία. Στην ομάδα «Mezonin Poezii» ξεχωρίζει η περίπτωση του Κονσταντίν Μπολσακόφ. Το βιβλίο του *Le futur* εντάσσεται στην ίδια κατηγορία εκδοτικού και

ΚΕΝΤΡΟΦΥΓΟΣ

Ήδη από τα τέλη του 1913 είχε δημιουργηθεί μια άλλη ομάδα με το όνομα «Κεντρόφυγος». Βασικά μέλη της ήταν ο **Γιούρι Ανίσιμοφ**, ο **Μπορίς Παστερνάκ** και ο **Σεργκέι Μπομπρόφ**, που ήταν και ο αρχηγός της. Ούτε στο ιδρυτικό τους μανιφέστο αλλά ούτε και στις πρώτες τους θεωρητικές δημοσιεύσεις δεν αναφέρουν το όνομα «φουτουρισμός». Οι κριτικοί όμως από την πρώτη στιγμή τους κατατάσσουν μεταξύ των φουτουριστικών ομάδων. Η «Κεντρόφυγος» συνυπέγραψε την απόστασή της από τον ιταλικό φουτουρισμό, μαζί με τις άλλες φουτουριστικές ομάδες (πλην του Σερσενέβιτς), όταν επισκέφθηκε τη Ρωσία ο Μαρινέτι. Στο μανιφέστο της η ομάδα πρεσβεύει την εξαφάνιση του «εγώ», δηλ. –όπως τονίζει– «την εξαφάνιση κάθε ψυχολογίας». Η ομάδα είχε δικό της εκδοτικό οίκο με το όνομα «Πιετά», που εξέδωσε, εκτός από μεμονωμένες ποιητικές συλλογές, μια ανθολογία των μελών της με τίτλο «*Μαύρο Ποτήρι*» καθώς και μια σειρά θεωρητικών κειμένων. Στις εκδόσεις της ομάδας «Κεντρόφυ-

γος» εξέδωσε ο κριτικός της τέχνης **Ι. Αξιόνωφ** το γνωστό βιβλίο του «*Ο Πικασσό και ο περιγυρός του*» (το 1916).

“ΛΙΡΕΝ”

Άλλη μια πρωτοποριακή λογοτεχνική ομάδα δημιουργήθηκε στο Χάρκοβο της Ουκρανίας γύρω από τον ποιητή **Νικολάι Ασέγιεφ**. Η ομάδα ονομαζόταν «Λιρέν» και την αποτελούσαν ακόμη οι **Γκριγκόρι Πέτνικοφ** και **Μποζιντάρ**.

Στην αρχή η ομάδα λειτουργούσε κάπως σαν επαρχιακό παράρτημα της ομάδας «Κεντρόφυγος». Όταν όμως η «Κεντρόφυγος» άρχισε να θυμίζει μετασυμβολιστικό κίνημα και να είναι πιο κοντά στους “εγω-φουτουριστές” παρά στους “κυβοφουτουριστές”, η “Λιρέν” αποστασιοποιείται και διακηρύσσει την αναζήτηση πρωμιτιβιστικών στοιχείων στο ποίημα, την προσήλωση στη λέξη, αγνοώντας τελείως το μέτρο και την ομοιοκαταληξία (κάτι που ο Μπομπρόφ και η “Κεντρόφυγος” αγαπούσαν ιδιαίτερα). Η ομάδα “Λιρέν” αποκτά, θα λέγαμε, άλλο βάρος στην ιστορία μετά το 1916, όταν αρχίζει τη συνεργασία της με τον **Βελιμίρ Χλέμπνικοφ**, ο οποίος την εποχή εκείνη είχε αποκοπεί από την κυβοφουτουριστική ομάδα «Υλαία». Η «Υλαία» είχε αρχίσει τότε να δίνει ιδιαίτερη προσοχή στη ζωγραφική και είχε κάπως παραγκωνίσει την ποίηση, ενώ ο Χλέμπνικοφ ήταν προσηλωμένος στα ουτοπικά του πειράματα, πάντα με προσανατολισμό τη γλώσσα. Το 1916 είχε σαφέστατα αρχίσει να περνά η μόδα του φουτουρισμού, από την άλλη όμως είχε αποκτήσει τα λογοτεχνικά του “δικαιώματα” στον χώρο της κριτικής. Και αυτά τα δικαιώματα είχαν αποκτηθεί στο πρόσωπο της κεντρικής φουτουριστικής ομάδας – των κυβοφουτουριστών της «Υλαίας». Μια απόπειρα ενοποίησης των φουτουριστικών ομάδων έγινε το 1914 και μέχρι το 1916 κυκλοφόρησαν ανθολογίες τις οποίες συνυπέγραφαν μέλη διαφόρων φουτουριστικών τάσεων: κυκλοφορεί η «*Εφημερίδα των Ρώσων Φουτουριστών*» με δημοσιεύσεις όλων των τάσεων, το «*Τύμπανο των φουτουριστών*», που συνυπογράφεται από τις ομάδες «Υλαία» και «Κεντρόφυγος», ο «*Τοξότης*» με κείμενα της «Υλαίας» αλλά και των συμβολιστών και των ακμειστών **Μπλοκ**, **Σολογκούμπ** και **Κουζμίν**. Πάντως ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος δημιουργεί κάποιου είδους διάλυση στις φουτουριστικές ομάδες. Ο **Μπενεντίκτ Λίβσις** αναφέρεται στα απομνημονεύματά του σε δημοσίευμα κάποιας ρωσικής εφημερίδας, σύμφωνα με το οποίο: «Ο πόλεμος διέλυσε τον φουτουρισμό. Ο φουτουρισμός τελείωσε. Έμειναν μόνον οι φουτουριστές.»

ΚΑΘΙΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΦΟΥΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οι κυβοφουτουριστές από το 1914 ως το 1918 ήταν εξαιρετικά δραστήριοι. Είχαν έντονη εκδοτική δραστηριότητα, διοργάνωναν ποιητικές βραδιές και περιοδείες. Είχαν γίνει γνωστοί στα βάθη της Ρωσίας. Σε πολλές πόλεις δημιουργήθηκαν ομάδες που έφεραν το όνομα «φουτουριστικές». Ο Α. Κρουτσόνιχ – πολλές φορές σε συνεργασία με τον Β. Χλέμπνικοφ – στον φουτουριστικό εκδοτικό οίκο “Ε ΟΥ Ι” άρχισε να εκδίδει τα περίφημα βιβλία του – λιθογραφικές εκδόσεις σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων, σε ευτελές χαρτί, με λίγες σελίδες, όπου η ποίηση αντιπαρετίθετο με τη ζωγραφική. Το φουτουριστικό βιβλίο ήταν από μόνο του ένα έργο τέχνης και συνένωνε τους γλωσσικούς, τους εικαστικούς και τους εκδοτικούς τους πειραματισμούς. Τα βιβλία του Κρουτσόνιχ τα εικονογραφούσαν οι **Μαλέβιτς**, **Γκοντσαρόβα**, **Λαριόνωφ**, μα κυρίως η **Όλγα Ροζάνοβα**, που ήταν και η σύντροφός του στη ζωή. Ο Κρουτσόνιχ εξέδωσε πάνω από 250 βιβλία από το 1912 ως το 1930. Μετά την Επανάσταση, ονόμαζε τα βιβλία του «παραγωγές» και τα αριθμούσε. Για την εκτύπωση, μέχρι τις αρχές τις δεκαετίας του 1920, συνήθως δεν χρησιμοποι-

ίσε τυπογραφική μηχανή αλλά άλλες μεθόδους αναπαραγωγής, τως είναι η πολυγραφική μέθοδος, η εκτογραφία (δηλ.η αναπαρα-υγή με μεμβράνη ή ζελατίνα, η οποία έχει χρωματισθεί και χαρα-λεί προηγουμένως με το χέρι), η λινοτυπία, η υαλογραφία, η μεταλ-τυπία, η ξυλογραφία, η λιθογραφία κλπ.

Με την Ροζάνοβα χρησιμοποιούσαν στα βιβλία τους την τεχνική του κολάζ, και δημιουργούσαν έτσι έναν πολύ περιορισμένο αριθμό ιροποίητων αντιτύπων. Μετά τον (πρόωρο) θάνατο της Όλγας Ρζάνοβα, το 1918, ο Κρουτσόνιχ εγκαταστάθηκε για μερικά χρόνια την Τιφλίδα της Γεωργίας, όπου γνωρίστηκε με τον ιδρυτή της φου-ουριστικής ομάδας "Vseki", **Ιλιά Ζντανέβιτς**, με τον αδελφό του γράφο **Κιρίλ Ζντάνεβιτς** και με τον ποιητή **Ίγκορ Τερέντιεφ**. Ο **Ιλιά Ζντανέβιτς**, που στα γραπτά του χρησιμοποιούσε ψευδώνυμα ουλάχιστον πέντε είναι επιβεβαιωμένα δικά του), είχε εκδώσει νιφέστα, στα οποία, αντίθετα με τον Σεβεριάνιν, πρέσβευε τον μη κωμιασμό της ατομικότητας και, αντίθετα με τον Σερσενέβιτς, πρεφε το ενδιαφέρον του προς την Ανατολή και την ασιατική λαϊ-τή τέχνη: «Αντιδρούμε στη δουλική υπαγωγή στη Δύση», «αναγνω-ζουμε ωστόσο όλες τις σύγχρονες τεχνοτροπίες, τον κυβισμό, τον φουτουρισμό, τον ορφισμό και δεχόμαστε τους συνδυασμούς και την άμειξη των στυλ στην τέχνη». Η θέση περί αντιατομισμού στην τέ-τη ήταν πολύ κοντά στις θέσεις των κυβοφουτουριστών και κυρίως ου Κρουτσόνιχ περί αυτονομίας του ποιητικού κειμένου. Το καλο-αίρι του 1918, ιδρύθηκε στην Τιφλίδα από τους Κρουτσόνιχ, Ζντα-βιτς, Τερέντιεφ η ομάδα «41 βαθμοί Κελσίου». Η ομάδα αυτή ηρασε ως το 1921 στην Τιφλίδα της Γεωργίας και στο Μπακού του ζερμπαϊτζάν και, μαζί με την μεταγενέστερη ομάδα του **Αλεξάντερ ουφάνοφ** «Όρντερ Ζαούμνικοφ DSO», που ιδρύθηκε στη Μόσχα το 1924, αποτέλεσε την πιο ακραία μορφή της ρωσικής λογοτεχνικής ρωτοπορίας με την χρήση της λεγόμενης «υπέρλογης» ποίησης (aum).

ΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Μετά το 1917 τα ακραία πρωτοποριακά λογοτεχνικά κινήματα ούσαν κατεξοχήν έξω από την επικράτεια της Μόσχας και της ετρούπολης. Στην Τιφλίδα και το Μπακού δρούσε η απολιτική άδα «41 βαθμοί Κελσίου», που χρησιμοποιούσε το στοιχείο του «υ-ρλογου» στην ποίηση αλλά και τις λεγόμενες μετατοπίσεις (vig), δηλ. τις συνειδητές παραβιάσεις της συμβατικής αισθητικής ορροπίας, σημασιολογικές και πολύ συχνά τυπογραφικές. Ήταν, ίσης, η ομάδα «*Τβόρτσεσβο*» (Δημιουργία) που έδρασε από το 19 ως το 1922 στο Βλαντιβοστόκ και την Τσιτά (Απω Ανατολή) με ον **Νταβίντ Μπουρλιούκ** (ο οποίος, αμέσως μετά το Βλαντιβοστόκ, ι μεταναστεύσει στην αρχή στην Ιαπωνία και μετά στις ΗΠΑ) και ος **Ασέεφ**, **Τρετιακόφ**, **Αλίμοφ**. Σημειώθηκε ακόμα μια απόπειρα νένωσης των προεπαναστατικών φουτουριστικών τάσεων: εκ-όσωπος της «Υλαίας» ήταν ο **Μπουρλιούκ**, των "εγω-φουτουρι-ών" ο **Αλίμοφ**, των ακραίων τάσεων ο **Τρετιακόφ**, του "Λιρέν" ο σέεφ. Ο Νικολάι Τσουζάκ – που είναι επίσης μέλος του "Τβόρτσε-βο" – θα γίνει αργότερα ένας από τους σημαντικότερους ιδεολό-ους της αισθητικής της Επανάστασης και της δικτατορίας του προ-ταριάτου, καθώς και της κρατικοποίησης του φουτουρισμού. Θα νει επίσης ένας από τους βασικούς συντελεστές του περιοδικού **ΛΕΦ**".

Μετά το 1917, τα λογοτεχνικά κινήματα αρχίζουν να χωρίζονται σε λιτικοποιημένα και απολιτικά. Τα πολιτικοποιημένα αγωνίζονται α έναν ενεργό ρόλο στη νέα σοβιετική κοινωνία, ενώ τα απολιτικά ένουν στο περιθώριο.

Απολιτικά λογοτεχνικά κινήματα ήταν η ομάδα «41 βαθμοί Κελσί-

ου» και η ομάδα «Όρντερ Ζαούμνι-κοφ DSO». Και οι δύο αυτές ομάδες διατήρησαν με εμμονή την προσή-λωσή τους στους γλωσσικούς και εκ-δοτικούς πειραματισμούς και στην υπέρλογη γλώσσα. Όλα τα μέλη των δύο παραπάνω ομάδων – με εξαίρε-ση τον **Ιλιά Ζντανέβιτς**, που έφυγε στο Παρίσι–, εξοντώθηκαν από το σταλινικό καθεστώς.

Πολιτικοποιημένοι ήταν οι κομ-μουνιστές-φουτουριστές, οι κον-στρουκτιβιστές και η ομάδα "ΛΕΦ".

"ΚΟΜΦΟΥΤ"

Στη Μόσχα, στα τέλη του 1919, ο Μαγιακόφσκι είχε την ιδέα της δημιουργίας ενός λογοτεχνικού κινήματος που θα ενώνει τις ιδέες της επανάστασης για αλλαγή της κοινωνίας και τις νεωτεριστικές λογοτεχνικές θέσεις, και πρότεινε τη δημιουργία της ομάδας "Κομ-φούτ" (Κομμουνιστές-Φουτουρι-στές). Η ομάδα αυτή δεν επέζησε επί πολύ με το όνομα αυτό. Εξάλ-λου, ήταν σαφές ότι οι φουτουριστές δεν μπορούσαν πια να λειτουργή-σουν σαν ομάδα με τον ρομαντικό τρόπο που λειτουργούσαν το 1913-1914. Η αθυροστομία της νεότητας αντικαταστάθηκε από συνθήματα που ενθάρρυναν την οικοδόμηση του κομμουνισμού. Δημιουργήθηκε επίσης ο εκδοτικός οίκος "ΜΑΦ" (Moskovskaia Asotsiantsia Futuri-stov), που εξέδωσε δύο ποιητικές συλλογές του Μαγιακόφσκι, μια του Ασέεφ και τρία θεωρητικά κείμενα του Κρουτσόνιχ.

Ο "ΚΟΝΣΤΡΟΥΚΤΙΒΙΣΜΟΣ"

Ο κονστρουκτιβισμός στο χώρο της λογοτεχνίας εμφανίστηκε το 1924 αφού είχε προηγηθεί η εμφάνισή του στις εικαστικές τέχνες και την αρχιτεκτονική. Ο όρος "κονστρουκτιβισμός" κατοχυρώθηκε τον Ιανουάριο του 1922 με μια έκθεση του **Μεντουνέτσκι** και των αδελ-φών **Στένμπεργκ** στο "Καφέ των Ποιητών" στη Μόσχα, που έφερε τον τίτλο "Κονστρουκτιβιστές". Ο **Αλεξέι Γκαν** την ίδια χρονιά εκδί-δει το βιβλίο του με τίτλο "Κονστρουκτιβισμός".

Στη λογοτεχνία οι ποιητές **Ζελίνσκι**, **Σελβίνσκι** και **Τσιτσέριν** ιδρύουν στη Μόσχα το "Λογοτεχνικό Κέντρο Κονστρουκτιβιστών" και θεωρούν ως αρχή της δημιουργίας τους την άποψη ότι η τέχνη πρέπει να πάει εκεί που είναι η πραγματική ζωή, δηλ. στα εργοστά-σια και στην παραγωγή.

Στην εισαγωγή της πρώτης συλλογής κονστρουκτιβιστικής ποίη-σης με τίτλο «Αλλαγή των πάντων», τα τρία ιδρυτικά μέλη του «ΛΚΚ» συνυπογράφουν τη γνώμη ότι "η τέχνη – η οποιαδήποτε τέχνη – είναι είδος άμεσα συνδεδεμένο με τη θεολογία, τη μετα-φυσική, τον μυστικισμό. Η τέχνη είναι το όπιο του λαού. Θάνατος στην τέχνη". Προτείνουν να αντικαταστήσουν τη λέξη "τέχνη" με τη λέξη "παραγωγή". Εδώ θα υπενθυμίσουμε ότι αυτό έκανε και ο παλιός κυβοφουτουριστής **Αλεξέι Κρουτσόνιχ**, ο οποίος αριθμού-σε τις εκδόσεις του και τις ονόμαζε "παραγωγές". Οι κονστρου-

Γκουρό, Γιελένα.

Ποπόβα,
Λιουμπόβ Σεργκέγιεβνα.

κτιβιστές λογοτέχνες πίστευαν ακόμα ότι η αοριστολογία της ποιήσης των συμβολιστών, γενικώς οι αόριστες απόψεις για την ποιητικότητα, οι αναζητήσεις των “εγω-φουτουριστών” και η ωχρότητα των ακμειστών οδήγησαν στην πεποίθηση ότι η ποίηση είναι συνώνυμο της πλαστότητας. Οι φουτουριστές έπαψαν πια να εντυπωσιάζουν. Ορισμένοι εξακολουθούν να φωνάζουν, το κοινό όμως έχει πάθει ανοσία από τις φωνές αυτές, ενώ άλλοι, πρώην φουτουριστές, νεώτεροι και πιο πρακτικοί, αναζητούν νέους δρόμους έκφρασης. Οι κονστρουκτιβιστές επηρεάζονται από το επαναστατικό πνεύμα και την αριστερή διανόηση και, από το 1925, εισέρχονται σε μια διαδικασία παραγωγής με σχεδόν στρατιωτική τάξη. Από την άλλη όμως δεν έχουν ξεπεράσει και το ουτοπικό όνειρο της απόλυτης ελευθερίας στην έκφραση, της δημιουργίας μιας νέας γλώσσας με νέους πειθαρχημένους κανόνες και με συμμετρία. Τα κονστρουκτιβιστικά ποιήματα του Τσιτσέριν έχουν τα δικά τους γραφικά σύμβολα, τα δικά τους γλωσσικά σύμβολα, τη δική τους ακολουθία – πράγματα που ο Τσιτσέριν φροντίζει να συστηματοποιήσει σε κανόνες και να παρουσιάσει στον αναγνώστη πριν από το ποίημα.

ΤΟ “ΛΕΦ”

Το περιοδικό ΛΕΦ (Αριστερό Μέτωπο Τεχνών) κυκλοφόρησε το 1923 με αρχισυντάκτη τον Β. Μαγιακόφσκι και μόνιμους συνεργάτες τους Ο. Μπρικ, Ν. Τσουζάκ, Σ. Τρετιακόφ, Ρότσενκο, Αρβάτοφ, Ασέεφ, Ποπόβα κ.ά. Το περιοδικό εκθέτει τις απόψεις των σημαντικότερων αριστερών πρωτοποριακών ρευμάτων της εποχής τόσο στις τέχνες όσο και στις θεωρητικές αναζητήσεις.

Προβάλλει ιδιαίτερα τον κονστρουκτιβισμό και τον λογοτεχνικό φορμαλισμό και κάνει συχνές αναφορές στα παλιότερα πειράματα του φουτουρισμού. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στον πρωταρχικό ρόλο της τέχνης στη διαδικασία της κοινωνικής επανάστασης. Μέχρι το 1925 κυκλοφόρησαν 7 τεύχη. Στη συνέχεια το περιοδικό διέκοψε για ένα διάστημα την έκδοσή του και επανακυκλοφόρησε το 1927 με την ονομασία Νέο ΛΕΦ. Ασκούσε πολεμική κριτική στους εικαστικούς και φορμαλιστικούς πειραματισμούς και υπερτόνιζε ιδιαίτερα τον ρόλο της φωτογραφίας σε αντιπαράθεση με τη ζωγραφική, καθώς και τον ρόλο του κινηματογράφου. Κυκλοφόρησαν 24 τεύχη, και τον Δεκέμβριο του 1928 η έκδοσή του διακόπηκε οριστικά.

Η ΚΑΤΑΛΗΞΗ

Τελειώνοντας, θα πρέπει να πούμε ότι από το 1917 και για δέκα περίπου χρόνια η ανθρωπότητα έζησε μια περίοδο όπου για πρώτη και μοναδική φορά στην παγκόσμια ιστορία κατόρθωσε να γίνει πραγματικότητα ένα καθαρά ουτοπικό σχέδιο: η τέχνη και η πολιτική ενώθηκαν και συνεργάστηκαν στο όνομα της επανάστασης και της υπέρβασης κάθε είδους κοινωνικής, πολιτιστικής, πολιτικής και οικονομικής σύμβασης.

Αυτό που ο Καντίνσκι ονόμασε «μεγάλη ουτοπία» διήρκεσε ίσως μια δεκαετία, αλλά μετά είτε οι πολιτικοί φθόνησαν την ελευθερία των καλλιτεχνών είτε οι καλλιτέχνες – όσοι πολιτικοποιήθηκαν και κατόρθωσαν να επιβιώσουν – εκφυλίστηκαν στη ματαιοδοξία της εξουσίας. Κάπου εκεί, και με την αυτοκτονία του Μαγιακόφσκι το 1930, τελειώνει και η διαδρομή της ρωσικής λογοτεχνικής πρωτοπορίας. Μετά το 1934 και το Συνέδριο των Συγγραφέων, που επέβαλε τον “σοσιαλιστικό ρεαλισμό” ως μοναδική μέθοδο τέχνης και κριτικής, δημιουργήθηκε η «Σοβιετική Ένωση Λογοτεχνών» και καταργήθηκαν όλες οι λογοτεχνικές ομάδες.

BIBLIA ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Μουσική και γλώσσα

ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Μουσική για παιδιά και για έξυπνους μεγάλους

ΜΑΝΟΛΗΣ ΚΑΛΟΜΟΙΡΗΣ

Η ζωή μου και η τέχνη μου

ΟΤΤΟ ΚΑΡΟΛΥ

Εισαγωγή στη μουσική

ΑΑΡΩΝ ΚΟΠΛΑΝΤ

Μουσική και φαντασία

ΤΟ ΜΙΚΡΟ ΧΡΟΝΙΚΟ

ΤΗΣ ANNA ΜΑΓΝΤΑΛΕΝΑ ΜΠΑΧ

ΠΑΟΥΛ ΜΠΕΚΕΡ

Η Ορχήστρα

ΤΖΩΝ ΜΠΛΑΚΙΝΓΚ

Η έκφραση της ανθρώπινης μουσικότητας

ΕΡΙΚ ΣΑΛΤΣΜΑΝ

Εισαγωγή στη μουσική του 20ου αιώνα

ΛΗΟ ΣΜΙΘ

Σημειώσεις πάνω στη φύση της μουσικής

ΚΡΙΣΤΟΦΕΡ ΣΜΩΛ

Μουσική, κοινωνία, παιδεία

ΕΡΒΙΝ ΣΤΑΜΠΛΕΡ

Εγκυκλοπαίδεια της POP, ROCK και SOUL

ΙΓΚΟΡ ΣΤΡΑΒΙΝΣΚΥ

Μουσική ποιητική

ΓΙΑΝΝΗΣ ΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ

Εισαγωγή στην ελληνική πολυφωνική
εκκλησιαστική μουσική

Ρώσικες επιδράσεις στην ελληνική πολυφωνική
εκκλησιαστική μουσική

Σπουδή στη μουσική βιβλιογραφία της ελληνικής
πολυφωνικής εκκλησιαστικής μουσικής

ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΤΖΗΔΟΥΛΗΣ

Βασίλης Τσιτσάνης - Η ζωή και το έργο του

Ρεμπέτικη ιστορία Νο 1

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80. ΤΗΛ.: 3607744 - FAX: 3639962

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

του ΘΑΝΑΣΗ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Ο Αντώνης Μιχαηλίδης παρουσιάζει νέες εννοιολογικές μακέτες στον υπόγειο χώρο της γκαλερί 7

δης έκανε δύο ομαδικές παρουσίες που άφησαν αίσθηση: Στην (προηγούμενη) Art Athina και στην έκθεση «Περί Πάτρης». Το κλίμα έχει πλέον αλλάξει. Σχεδόν αρχιτεκτονικές μακέτες μεταφέρουν υπό κλίμακα (;) μια βουκολική παράνοια κατευθειάν μέσα από μια μεταλλαγμένη «φάρμα των

σεις-επιτραπέζια παιχνίδια θρόιερ. Ο **Mark Bajuk** για παράδειγμα (βλ. φωτό), αρέσκεται κι αυτός σε υπό κλίμακα αναιρέσεις της λογικής. Αντίθετα, ο πιο ενδιαφέρων ίσως σύγχρονος αμερικανός εικονογράφος **Jonathon Rosen** (βλ. φωτό), φτιάχνει και αυτός (σχεδιάζοντας) εύθραστες ισορροπίες όπου τα γρανάζια φαίνεται να κινούνται από μια νέου τύπου Ιερά Εξέταση που παραμένει αόρατη. Όμως, μήπως και ο συμπατριώτης (μας) **Νίκος Μπάικας** δεν παρουσιάζει επίμονα τα δικά του εννοιολογικά παιχνίδια (σχεδιασμένα στην παράδοση του Γάλλου Τορότ). Θα εξακολουθήσουμε να παρακολουθούμε και τις επόμενες τρομοκρατικές ενέργειες του Αντώνη Μιχαηλίδη. Οι φάρσες του και οι απάτες του φαίνεται ότι είναι μερικά από τα συγκλονιστικά πράγματα σε μια εικαστική Αθήνα (φαινομενικά) χωρίς λογική, αλλά και χωρίς χιούμορ (δυστυχώς).

Ιστορίες βουκολικής αλχημείας

Fake art: Με τη μακιαβελική μέθοδο της έχνης της πλαστοπροσωπίας, ο **Αντώνης Μιχαηλίδης**, ένας γλύπτης που ξεχωρίζει ανάμεσα στη νέα γενιά, έκανε την εμφάνισή του λίγα χρόνια πριν. Ψεύτικα σκουριασμένα) σπαθιά, ψεύτικοι θώρακες, ψεύτικα ευρήματα ψεύτικων ανακαφών.

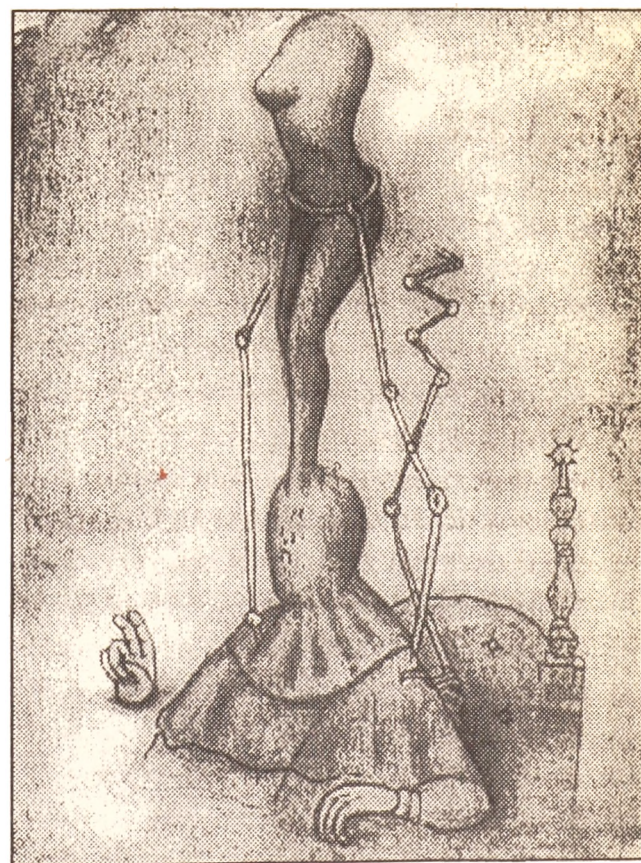
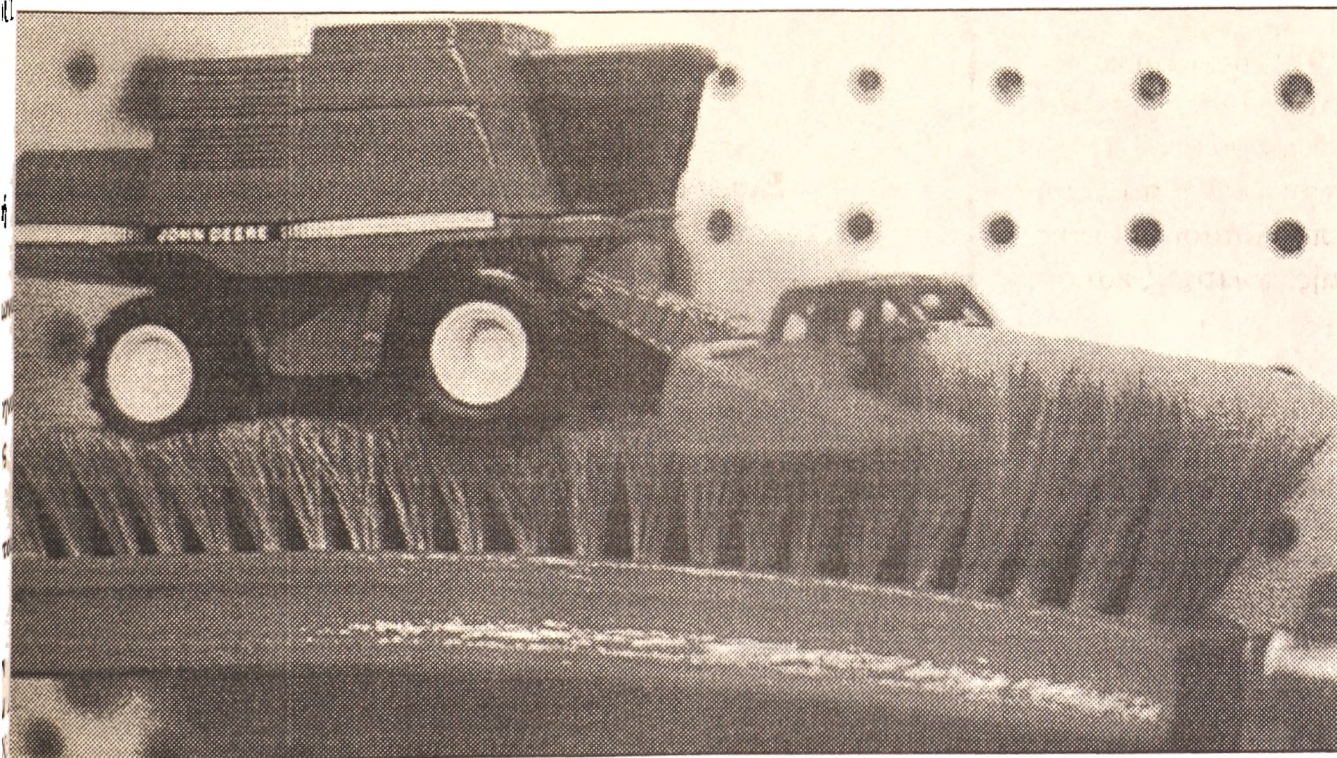
Απολύτως πειστικά ως κατασκευές. Τόσο πειστικά, ώστε να δημιουργήσουν στον «αλλιτέχνη» σχεδόν ανυπέρβλητες δυσκολίες στα αιγυπτιακά τελωνεία όταν είχε «υμμετάσχει στην Μπιενάλε της Αλεξάνδρειας. Η απάτη παραήταν πειστική...

Αυτή ήταν η προηγούμενη φάση. Ήδη, έσα στον περασμένο χρόνο ο Μιχαηλίδης

ζώων» του Όργουελ. Ή μήπως είναι μια μεταγραφή της σουρεαλιστικής περιόδου του Τζακομέτι στα καθ' ημάς;

Στην γκαλερί 7, ο γλύπτης επιχειρεί να καταδυθεί στις πιο μύχιες εξερευνήσεις μιας αναβιωμένης αλχημείας: Ταριχευμένα πουλιά συμπλέκονται σε εννοιολογικά παιχνίδια με μουσικά κουτιά και ανθρώπους - δολοφόνους. Εύθραστες ισορροπίες, καταστάσεις στα όρια του εγκλήματος που επιζητούν και την επέμβαση του θεατή για να ολοκληρωθούν ή για να οδηγήσουν την κατάσταση προς το μοιραίο. Το έργο του Μιχαηλίδη εμφανίζεται σε μια χρονική συγκυρία όπου υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον για τέτοιου είδους επεμβά-

International Harvester του Mark Bajuk (αριστερά) και εικονογράφηση του Jonathon Rosen για το εξώφυλλο του βιβλίου *The Unbearables* (δεξιά)

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

του ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΡΙΤΟΥ

Το 1996 σημάδεψε (και) τον ελληνικό εικαστικό χώρο με δύο αδόκητες και δυσαναπλήρωτες απώλειες: το θάνατο του Δημήτρη Κοντού τον περασμένο Μάιο, και τον Αύγουστο της

Ο νόστος και ο θάνατος

Μπίας Ντάβου. Και οι δυο αυτοί πολύ σημαντικοί έλληνες καλλιτέχνες είχαν μερικά κοινά αλλά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, ιδιαίτερης σημασίας για τη νεότερη εικαστική ιστορία του τόπου μας.

Εκπροσώπησαν στη δεκαετία του '60 τη ρήξη με κατεστημένες αντιλήψεις, υπερβαίνοντας ακόμα και τους αφαιρετικούς τρόπους του ζωγραφισμένου τεύχους. Οδήγησαν την έμπνευση και το χέρι της άμεσα σε πρωτοποριακές αναζητήσεις και κατακτήσεις εικαστικής γραφής.

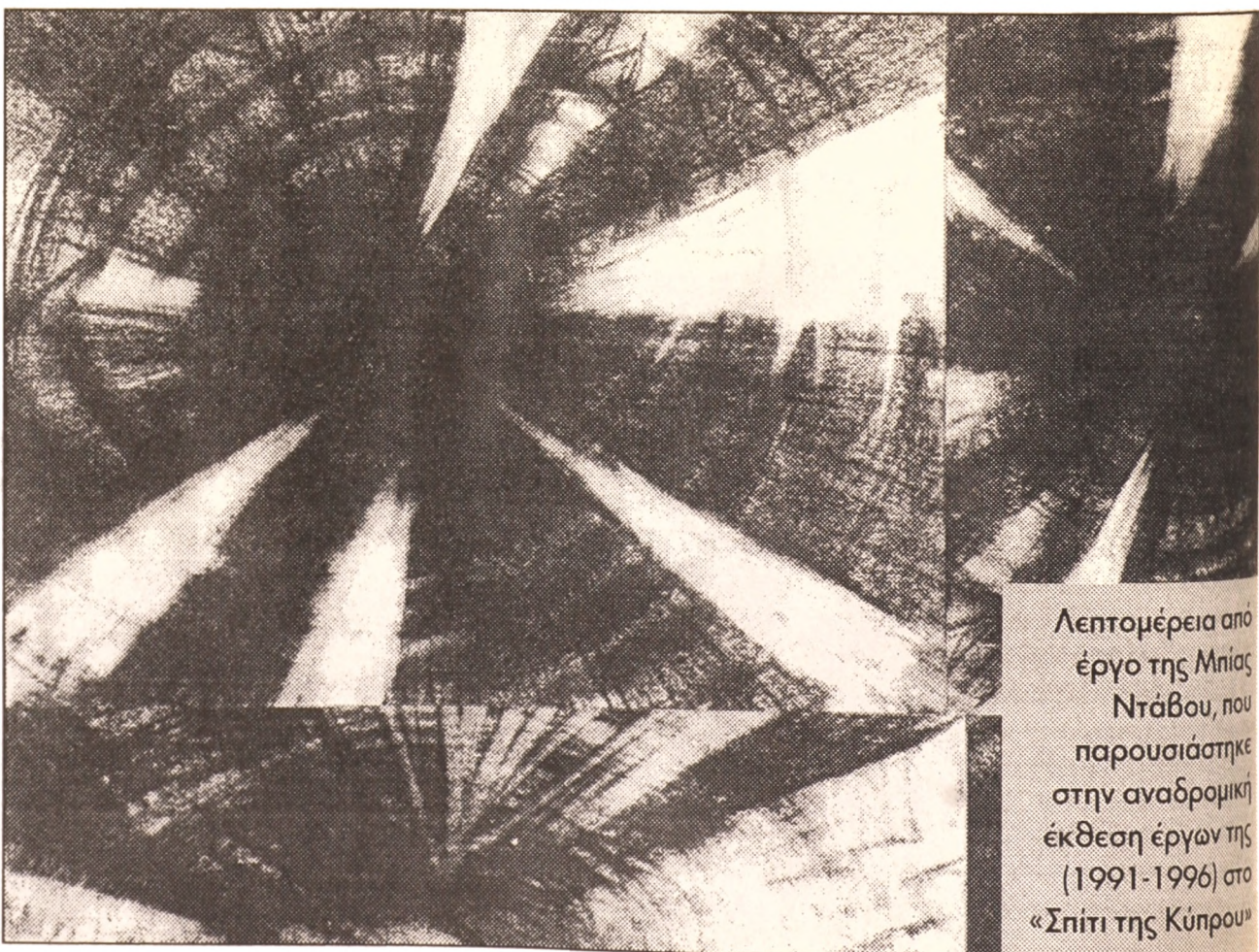
Ο Κοντός, είναι αλήθεια –όσο και αν οι τρίτοι είχαμε βάσιμες αντιρρήσεις σ' αυτό– είχε αποσυρθεί, επιμένοντας ο ίδιος ότι ο κύκλος των εικαστικών του προτάσεων είχε κλείσει. Αντίθετα, η Ντάβου παρέμεινε μαχόμενη και σε εντυπωσιακά μόνιμη δημιουργική ανθηφορία μέχρι την τελευταία της στιγμή. Παρά την οδυνηρή, για την ίδια, περιπέτεια της υγείας της την τελευταία δεκαετία της ζωής της. Απώδειξη,

άλλωστε, αποτελεί τούτη η μεγαλειώδης –για τον πλούτο και την αξία της– έκθεση στο «Σπίτι της Κύπρου» με έργα της περιόδου 1991-96, την οποία η Ντάβου προετοίμαζε για τον Δεκέμβριο που μας πέρασε.

Ουσιαστικά, αυτό που θα καθιερώσει την Ντάβου στην ελληνική εικαστική κοινότητα είναι η έμπνευσή της να αφιερώσει τη δημιουργική της προσπάθεια στη μελέτη, στην έρευνα και την εφαρμογή –ποτέ, αυτό να τονισθεί πρέπει, εγκεφαλικά– των καλλιτεχνικών ερεθισμάτων που προέκυπταν από τη δομική ανάλυση της δυαδικής φύσης του «είναι και του φαίνεσθαι», τόσο στην κοσμολογική όσο και στην οντολογική εκδοχή τους: Το εγώ και το όχι εγώ. Το είμαι και το είσαι. Το ένα και το μηδέν. Κενό, κατειλημένο. Φως, σκοτάδι. Σερνικό, θηλυκό, θετικό, αρνητικό. Ζωή, θάνατος...

Εκεί, προς το τέλος της δεκαετίας του '70, αλλάζουν οι επικοινωνιακοί της τρόποι και το έργο της θα κυριαρχεί πλέον η δυαδική γλώσσα του γενετικού κώδικα και της σει-

ράς Fibonacci. Αυτές οι διεργασίες που προϋποθέτουν τη συνεχή τάση «θέσης-αντίθεσης» ανάμεσα στους λογικούς συνειρμούς και τους συγκινησιακούς ρυθμούς. Δηλαδή, από τη μία μεριά τα «εργαλεία» της επιστήμης (κυρίως η πληροφορική και οι «γλώσσες» γραφής της) και από την άλλη η συνείδηση και ο ψυχισμός του καλλιτέχνη σε αδιάκοπη εγρήγορση για τη λειτουργική σύνδεση αυτών των καινούργιων δεδομένων που θα πρέπει να καταλήξουν σε μία μορφολογική διαλεκτική νου και ψυχής, αφού, βέβαια, θα έχουν αφομοιωθεί προηγουμένως όλοι οι σταθμοί και όλοι οι μακραίωνι τρόποι της τέχνης. Γιατί, ήταν ένα θαυμαστό παράδοξο αυτή η αχόρταστη δίψα της Μπίας για γνώση (θεωρητική και εφαρμοσμένη) και από την άλλη η βαθύτατη συναισθηματική και λυρική φύση και της καλλιτέχνης και της γυναίκας. Είκοσι σχεδόν χρόνια από τότε, μια πυκνή και πλούσια παρουσία σε αριθμό εκδηλώσεων (εδώ και στο εξωτερικό) με έργο πλούσιο σε εκπλήξεις και ποιότητα αλλά και ενδιαφέρον πέρα από το πρωτογενές αισθητικό. Αυτό δηλαδή που έγκαι-

Λεπτομέρεια από έργο της Μίας Ντάβου, που παρουσιάστηκε στην αναδρομική έκθεση έργων της (1991-1996) στο «Σπίτι της Κύπρου»

είχε χαρίσει στην Μπία την δίκαιη ανα-
 ώριση της αυθεντικά πρωτοποριακής,
 την περιοχή της εικαστικής δημιουργίας.
 Έτσι, μαζί με τη βαθύτατη θλίψη για την
 πώλεια του υπέροχου ανθρώπου, συντα-
 δεύει και η αθεράπευτη επίγνωση του τι
 έχει ακόμα να κερδίσει η τέχνη γενικά· μέ-
 και έξω από την Ελλάδα. Αντικρύζο-
 ς σήμερα ο επισκέπτης τα εκθέματα
 ους δυο ορόφους, στο «Σπίτι της Κύ-
 ου», διαισθάνεται αυτή την ατελείωτη
 οφορία ώριμης δημιουργικότητας πάνω
 ην οποία κόπηκε το νήμα της ζωής της.
 ναι από αυτές τις σπάνιες περιπτώσεις
 ου κανείς αλάθητα εκφέρει το: κρίμα...

***

Ολόκληρος ο πρώτος όροφος έχει κατα-
 φθεί από το απίστευτης εκτάσεως, επι-
 νής και εμπνευσμένου μόχθου έργου της:
Σειραϊκές Από-Ανά-Δομές, 1992. Τριακό-
 α εξήντα πέντε σχέδια σε φύλλα καντρι-
 , με μολύβι μαλακό και γομολάστιχα.
 α τα σχέδια (ένα για κάθε μέρα) έχουν
 τω δεξιά την ημερομηνία της δημιουρ-
 ς τους. Αρχίζουν την πρώτη Ιανουαρίου
 ου 1992 και τελειώνουν, ακριβώς την 31
 εκεμβρίου του ίδιου χρόνου. Όλα τα σχε-
 ογραφικά σημεία που μέχρι σήμερα χρη-
 οποίησε το ανθρώπινο χέρι, μπήκαν
 ην «υπηρεσία» της Ντάβου (φυσικά από
 ν ίδια) για την πραγματοποίηση αυτού
 ου σχεδιαστικού έπους. Ξεκινάει, από το
 ώτο φύλλο χαρτί, σε πυκνή κατάληψη
 εδόν ολόκληρης της επιφάνειας με σχε-
 ιστικές γραφές. Η ίδια πυκνή λογική
 άπτυξης σειραϊκών διαδικασιών θα συ-
 χιστεί σ' όλη τη διάρκεια των πρώτων μη-
 ν, για να αρχίσει στη συνέχεια μια αργή,
 ακριτική αλλά ωστόσο και ευκρινής
 αίρεση για να καταλήξει σε μία εύλωτ-
 λιτή, σχεδόν στοιχειώδη γραφή στιγμά-
 ν. Η 31η Δεκεμβρίου δεν είναι παρά η
 μπυλόγραμμη γραφή των λέξεων: Νό-
 ς- Θάνατος. Μπαίνει κανείς στον πει-
 σμό να υποστηρίξει ότι δεν υπήρξε σχε-
 ιστική εκδοχή της κίνησης, κάθε ροπής
 τούτη την προσπάθεια αποτύπωσης μιας
 σμολογικής αριθμογεωμετρίας, που να
 ν είναι παρούσα. Μία φοβερή αντιπαρά-
 ση του μολυβιού και της γομολάστιχας
 ου η τελευταία μετατρέπεται, όπως έλε-
 η ίδια η Ντάβου, σε «εργαλείο κατα-
 ροφής», αφού επεμβαίνει, σχεδόν αυτο-
 ικά και φανερά, πάνω στη γραφή σαν
 τίλογος στη σειραϊκή λογική της ίδιας.
 Ήταν, άραγε, η «γραφή» ο Νόστος και οι
 εμβάσεις της «μαλακής γομολάστιχας»,
 θάνατος; Ήταν όλα ένα εικαστικό «παι-
 ίδι» φαντασίωσης του «επέκεινα»; Ήταν

μία παρεμπόδιση του «μη περαιτέρω»;
 Ήταν μια «επίδειξη» προς την ειμαρμένη
 των φοβερών πλέον ικανοτήτων της να
 μορφοποιήσει σχεδιαστικά άγνωστες εκ-
 δοχές του χρόνου· του μοναδικού πλέον
 εχθρού της;

Ασφαλώς, θα πρέπει κάποια στιγμή οι δι-
 κοί της άνθρωποι να συγκεντρώσουν σε τό-
 μο όλο αυτό το υλικό των *Σειραϊκών Από-
 Ανα-Δομών*. Θα είναι ευχής έργο να μπει
 δίπλα στο ανάλογο (όχι με αξιολογική πρό-
 θεση), «Roman Pictural» του Δημήτρη Κο-
 ντού. Θα πρόκειται για ένα πολύτιμο εικα-
 στικό Ημερολόγιο-Οδοιπορικό.

Στον επάνω, στο δεύτερο όροφο στήθη-
 κε –με πιστή μεταφορά από το εργαστήρι
 της– το τελευταίο μεγάλο της έργο, που
 σχεδίαζε να το παρουσιάσει στο «Σπίτι
 της Κύπρου», τον Δεκέμβριο που μας πέ-
 ρασε. Πρόκειται για ένα συνταρακτικό
 και ταυτόχρονα μεγαλειώδες στο σύνθετο
 νόημά του «κοίταγμα» του ταξιδιού (σί-
 γουρα, του δικού της) προς μια αει-υπάρ-
 χουσα αχερουσία. Ένας πανέμορφα
 –εντούτοις υποβλητικά– και λυρικά υλο-
 ποιημένος οραματισμός. Πυκνές εικόνες
 μουσικής του βλέμματος που προκαλούν
 ρίγος, ευλάβεια και θαυμασμό. Τριγωνι-
 κά ιστία από τούλια και άλλα υλικά με
 λευκές, γκριζες και μαύρες ζωγραφικές
 παρεμβάσεις επάνω στις επιφάνειές τους,
 τριγωνικά σκαλοπάτια από στριφογυρι-
 στές σιδερένιες σκάλες που οδηγούν στη
 φυγή τού πουθενά, όπου εκεί αποθέτεις
 τη δυϊκή της λογικής και του αισθήματος,
 για τη χωρίς πόνο επαγγελία. Συσσώρευ-
 ση αντικειμένων, τρόπων γραφής, ξόρκια
 περισσότερο μιας εξευγενισμένης γεν-
 ναιότητας παρά φόβου και ασφαλώς ενο-
 ραματικής ικανότητας σύνθεσης. Ένα ει-
 καστικό σύνολο που σχεδόν άυλο ταξι-
 δεύει με την αδιευκρίνιστη αίσθηση αν
 πρόκειται γι' αποχαιρετισμό αναγνώρι-
 σης ή αναστάσιμης επιστροφής.

(Τούτη η επίσκεψη στους χώρους της έκ-
 θεσης πραγματοποιήθηκε προπαραμονή
 του τερματισμού της. Ώρα εσπερινή, κανέ-
 νας άλλος επισκέπτης. Ακρα και σεβάσμια
 σιωπή. Σωστά φωτισμένα τα ιστία ταξίδευ-
 αν και στις ελικόστροφες σκάλες, κανέναν
 ήχος βηματισμού. Και εντούτοις, αυτό που η
 λογική το απέκλειε, ο ψυχισμός μου τον
 αποδεχόταν· είχα τη βαθιά αίσθηση ότι κά-
 που ανάμεσα στις πυκνές σκιές των ιστίων
 βρισκόταν η Μπία. Τα γήινα, βέβαια, μάτια
 μου δεν διέθεται τέτοιες ικανότητες ώστε
 να την διακρίνουν. Παρά ταύτα, σήκωσα
 διακριτικά το χέρι μου σε κίνηση αποχαιρε-
 τισμού).

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

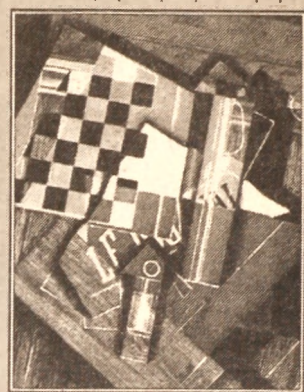
Από τις εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΟΥ 21ου ΑΙΩΝΑ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ - ΣΩΤΗΡΗΣ ΝΤΑΛΗΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΟΥ 21ου ΑΙΩΝΑ

Ευρωκεντρισμός ή Ευρωκεντρισμός

Εισαγωγή: Μιχάλης Παπακωνσταντίνου
 Προλεγόμενα: Νίκος Μουζέλης
 Μιχάλης Παπαγιαννάκης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

Η ανάλυση-εγχειρίδιο των Θ. Κουλουμπή-Σ.
 Ντάλη, σαφής και διανυγής, βασίζεται σε μια
 ρεαλιστική και δημιουργική ανάγνωση των
 εξελίξεων και τάσεων σε ένα διεθνές πολιτικό
 σύστημα που ασφαλώς και δεν είναι μια «νέα
 διεθνής τάξη», αλλά που διεκδικεί να γίνει.

Μιχάλης Παπαγιαννάκης

Το συμπέρασμά του είναι ότι ασφαλώς θα
 επιλέξουμε τον ρεαλιστικό ευρωκεντρισμό αντί του
 ουτοπικού εθνοκεντρισμού και, συνεπώς, η
 παρακολούθηση και η μελέτη των ευρωπαϊκών
 εξελίξεων, θεσμικών και άλλων, αποτελεί
 προϋπόθεση για τη σωστή, κατά το δυνατό πάντοτε,
 τοποθέτησή μας αν θέλουμε να βοηθήσουμε
 ουσιαστικά την πατρίδα μας και τώρα και στον
 αιώνα που έρχεται. Χωρίς να ξεχνούμε ποτέ πως
 είμαστε Έλληνες, βοηθούμε την Ελλάδα όταν
 ενεργούμε ως Ευρωπαίοι.

Μιχάλης Παπακωνσταντίνου

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως για μια
 αποτελεσματική εξωτερική πολιτική χρειάζεται και
 ενίσχυση των Ενόπλων Δυνάμεων. Χρειάζεται όμως
 και κάτι άλλο: χρειάζεται να συνειδητοποιήσουμε
 πως η συγκρότηση μιας ευέλικτης και έξυπνης
 εξωτερικής πολιτικής είναι μια συνεχής διαδικασία,
 μια συνεχής ανάλυση και επανεξέταση όχι μόνο των
 ραγδαία εξελισσομένων καταστάσεων, αλλά και των
 βασικών παραμέτρων πάνω στις οποίες στηρίζουμε
 τις εκάστοτε θέσεις μας.

Νίκος Μουζέλης

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΑ

του ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ

Ο Έντγκαρ Άλαν Πόε, ποιητής και διηγηματογράφος, ήταν επίσης κι ο πατέρας του αστυνομικού αφηγήματος.

Πόε, ο πατέρας του αστυνομικού αφηγήματος

Σύμφωνα, μάλιστα, με τον Χόρχε Λουίς Μπόρχες, δημιούργησε και τον αναγνώστη της αστυνομικής λογοτεχνίας.

Δεν είδα την εκπομπή *Άξιον εστί* του Βασίλη Βασιλικού με θέμα τον Γεώργιο Βιζυηνό, άρα δεν μπορώ να μιλήσω επί της ουσίας, για το τι ειπώθηκε από τους εκλεκτούς καλεσμένους του. Επίσης, δεν έχω μελετήσει σοβαρά το Βιζυηνό για να μπορώ να αποφανθώ αν είναι συγγραφέας αστυνομικών διηγημάτων – μολονότι σε μερικά αφηγήματά του υπάρχει μυστήριο – και αν το *Αμάρτημα της μητρός μου* ή το *Ποιος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου* ανήκουν στην αστυνομική λογοτεχνία.

Θα σταθώ όμως σε δύο φράσεις του Α. Διαμαντή από το κείμενο του στα «Υποκειμενικά», στο προηγούμενο τεύχος του *Αντί*, όπου λέει: «Ξέρω επίσης πως ο Πόε δεν υπήρξε ποτέ Γιάννης Μαρής. Ούτε ο Φώκνερ. Ούτε ο Ντοστογιέφσκι». Και, «Ο Γεώργιος Βιζυηνός ήταν Έλληνας. (...) Ούτε

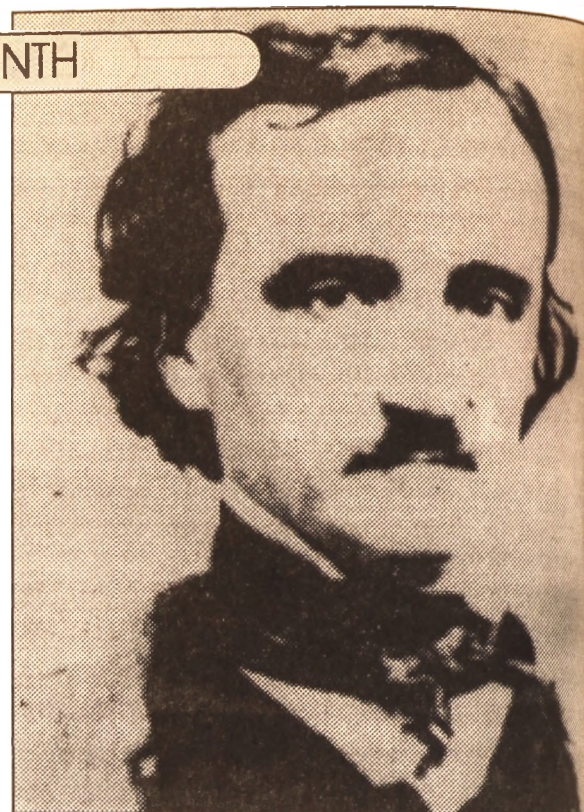
ουίσκυ έπινε, ούτε κυνηγούσε μοιραίες ξανθιές».

Θ' αρχίσω από την τελευταία φράση με την οποία υπονοεί ότι δεν νοείται αστυνομική ιστορία χωρίς ουίσκυ και μοιραίες γυναίκες. Πράγματι, σ' ένα είδος αστυνομικής λογοτεχνίας, εκείνο της αμερικανικής σχολής, το *hard-boiled* όπου διέπρεψαν οι Ντάσιελ Χάμμετ και Ρέιμοντ Τσάντλερ,

βασικό στοιχείο είναι ο μοναχικός άντρας που πίνει, αναλαμβάνει να βρει κάποιον ή κάτι και μπλέκει με κακοποιούς και μοιραίες γυναίκες.

Στο έτερο είδος, εκείνο της αγγλικής σχολής, ή «ορθόδοξο» αστυνομικό αφήγημα, ένας αστυνομικός ή ντετέκτιβ αναλαμβάνει να διαλευκάνει ένα έγκλημα χωρίς να κινδυνεύσει ο ίδιος. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκει ο Σέρλοκ Χολμς του Κόναν Ντόουλ και ο Ηρακλής Πουαρώ της Αγκάθα Κρίστι, αλλά κι ο Μπέκας του Γιάννη Μαρή, αν κι ο τελευταίος θυμίζει περισσότερο τον Μαιγκρέ του Ζωρζ Σιμενόν.

Και τώρα θα σχολιάσω την πρώτη, επίμαχη θα την χαρακτηρίζα, φράση που σχετίζεται με τον Πόε, αφού συμφωνήσω ότι ούτε ο Ντοστογιέφσκι με το *Έγκλημα και τιμωρία* μπορεί να θεωρηθεί αστυνομικός συγγραφέας ούτε ο Φώκνερ, μολονότι το *Ιερό* του έχει αστυνομική πλοκή και πάνω σ' αυτό βασίστηκε ο Τζαίμς Τσέηξ για να γράψει το *Όχι ορχιδέες για την μισ Μπλάντις*. Η αντίρρησή μου – και αντίρρηση πιστεύω όλων όσοι διαβάζουν αστυνομική λογοτεχνία – θα είναι κατηγορηματική και επομένως εύκολα θα καταρριφθεί ο ισχυρισμός του Α. Διαμαντή ότι ο Πόε δεν είναι αστυνομικός συγγραφέας. Δεν είναι βέβαια Μαρής αλλά ο ποιητής Πόε («Poe Poet», του άρεσε να αυτοπροσδιορίζεται), ο δημιουργός του Κορακιού, θεωρείται

Ο Έντγκαρ Άλαν Πόε

από τους ειδικούς ως ο πατέρας του αστυνομικού αφηγήματος – της επιστημονικής φαντασίας επίσης. Οι *Φόνοι της οδού Μάργκ*, είναι το πρώτο αυθεντικό αφήγημα ανίχνευσης στην ιστορία της λογοτεχνίας και ο Πόε, αν δεν δημιούργησε συνειδητά το αστυνομικό είδος, διεκδικεί τον τίτλο του αναδόχου του.

Δεν θα φλυαρήσω μιλώντας για τον Πόε περιορίζομαι να παραθέσω τα λόγια του Άρθουρ Κόναν Ντόουλ, του πρώτου αγγλικού συγγραφέα που επηρεάστηκε από τον Πόε και τη μέθοδό του, για να επιλύσει αστυνομικά αινίγματα. Στο πρώτο κιόλας βιβλίο του, το *Σπουδή στο κόκκινο* (1887), βάζει το γιατρό Γουάτσον να λέει στον Σέρλοκ Χολμς: «Μου θυμίζεις τον Ντυπέν και τον Έντγκαρ Άλαν Πόε. Δεν ήξερα ότι τέτοιοι είδους άνθρωποι υπάρχουν κι έξω από τα μυθιστορήματα». Ο δικός μας Πέτρος Μαρτινίδης στο βιβλίο του *Συνηγορία* της παραλογοτεχνίας (Πολύτυπο 1982), γράφει ότι ο Πόε «με τον ιππότη Dupin άνοιξε το δρόμο για τον ορθολογιστή ντετέκτιβ που λύνει μυστηριώδη αινίγματα με την ψυχρή απόσταση του μαθηματικού».

Τελειώνοντας, δίνω το λόγο στον Χόρχε Λουίς Μπόρχες, τον ποιητή και δοκιμογράφο αλλά και συγγραφέα αστυνομικών διηγημάτων. Σ' ένα δοκίμιό του (στον τόμο *Ανατομία του αστυνομικού μυθιστορήματος*, Άγρα, 1986) διαβάζουμε: «Να μιλήσουμε για το αστυνομικό αφήγημα σημαίνει να μιλήσουμε για τον Έντγκαρ Άλαν Πόε, που εφηύρε το είδος». Ο Μπόρχες παρακάτω σημειώνει ότι «αφού ο Πόε δημιούργησε το αστυνομικό αφήγημα, είναι φυσικό να δημιουργήσει και τον τύπο του αναγνώστη αστυνομικής λογοτεχνίας». Είμαστε όλοι παιδιά του, λοιπόν, κι ας μην το ξέρουμε...

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

του ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΡΙΤΟΥ

Μετά τα *Μυστικά και ψέματα* του Μάικ Λη, τώρα το *Δαμάζοντας τα κύματα*, του Δανού σκηνοθέτη Λαρς φον Τρίερ, έρχεται να προσδέσει αποφασιστικούς πόντους στη φετινή διαπίστωση μιας άλλης υπεροχής που διαθέτει ο ευρωπαϊκός κινηματογράφος – ασφαλώς ποιοτικής – κυρίως

Ερωτισμός και Θεοδικία

πέναντι στα «τέλεια» βιομηχανικά προϊόντα του αμερικανικού κινηματογράφου. Κα, βέβαια, αυτή η διαπίστωση επιβεβαιώνεται και με τα εισιτήρια που έκοψαν αυτές οι ταινίες.

Τώς ο Λαρς φον Τρίερ, αυτός ο ορθολογικός φορμαλιστής του *Στοιχείου του εγκλήματος* και του *Euroρα*, μπόρεσε, πώς μεταστράφηκε προς μια διαμετρικά αντίθετης μέχρι σήμερα, πορεία. Σίγουρα δεν όκειται για μια «εξ αποκαλύψεως» μετροπή του διώκτη Σαούλ σε Παύλο. Η ν από μερικά χρόνια στροφή του δανού μουρνού προς τη θρησκεία δεν μπορεί δικαιολογήσει απόλυτα τούτη την ται- «δυναμίτη», η οποία, ενώ μεν είναι ιστουρηματικός κινηματογράφος, τούτοις πάσχει εσωτερικά στα ιδεολογικής θεμέλια. Έγιναν αναφορές για επι- ίσεις από τον Ντράγιερ και τον Μπέ- ραν, αλλά εκείνοι σφράγισαν το έργο

τους με απόλυτη συνέπεια σε ό,τι αφορούσε στην θρησκευτική συμμετοχή. Άλλη κατα- γωγή, άλλη οπτική, άλλο ήθος και, φυσικά, άλλη διαλεκτική. Το ίδιο και η σκανδιναβική *Θυσία* του Ταρκόφσκι, όπως επίσης και ο *Δεκάλογος* του Κισλόφσκι.

Η θρησκευτικότητα (ή, έστω, το υπερβατικό στοιχείο) της ταινίας του Τρίερ δεν συ- γενεύει, π.χ., με το *Ημερολόγιο ενός διαφθο- ρέα* του Κίργκεγκωρ. Πρόκειται για τον πει- ρασμό ενός οπωσδήποτε ευφυούς, αλλά και βιαστικού, δημιουργού να «εκμεταλλευτεί» τις εμπειρίες του νεοφώτιστου, προκειμένου αυτές να υπηρετήσουν τον – όντως αξιόλογο – κινηματογραφικό του οίστρο. Ίσως κάτι περισσότερο από ένα θρησκευτικό μελό, το οποίο όμως καταχράται ανενδοίαστα τους νατουραλιστι- κούς τρόπους.

Η νεαρή Μπες, άτομο με διατα- ραγμένο και, ταυτόχρονα, πλούσιο ψυχισμό, μοναχοπαίδι ενός ηλι- κιωμένου ζεύγους άκαμπτων θρησκευτικών αρχών, κάπου στην άγρια φύση της Βόρειας Σκωτίας, παντρεύεται – ύστερα από κεραυ- νοβόλο έρωτα – τον Γιάν, σύγχρονο ισορρο- πημένο άντρα, που δουλεύει σε εξέδρα άντλησης πετρελαίου στη Βόρειο Θάλασσα. Στις λίγες μέρες που διαρκεί ο «μήνας του μέλιτος», η Μπες εκδηλώνει παθολογική προσκόλληση και αντιδρά υστερικά στο γε- γονός ότι ο άνδρας της θα πρέπει να γυρίσει στη δουλειά του. Και ενώ ο γάμος και η ερω- τική της ολοκλήρωση την έχουν ισορροπή- σει, η απουσία του Γιάν θα την καταβάλει ψυχολογικά. Συνδιαλέγεται με τον... Θεό, υποκαθιστώντας τη δική του φωνή με τη δι- κή της, και του ζητάει επίμονα και πιεστικά να φέρει τον άντρα της κοντά της μόνιμα. Και ο Ύψιστος, ικανοποιώντας το αίτημά της, τον γυρίζει πίσω αλλά καθολικά – εκτός του κεφαλιού – ανάπηρο, ύστερα από ατύχη- μα που συνέβη στην εξέδρα. Θεοδικία; Η Μπες, εντούτοις, είναι ευτυχισμένη (ως πι- στή καθολική), γιατί – έστω και έτσι – ικανο- ποιήθηκε το προς τον Θεό αίτημά της. Στην τιμωρία αντιτάσσει την απόλυτη αγάπη για τον άντρα της, στον οποίο αφιερώνεται τα- πεινά, αγόγγυστα, με έρωτα και, αργότερα,

Σηνή από το *Δαμάζοντας τα κύματα*.

με ταπεινώσεις.

Από το σημείο αυτό και πέρα η ταινία αλ- λάζει άξονα. Ο Λαρς φον Τρίερ γίνεται φα- νερό ότι γοητεύεται με το εύρημα της Θεοδι- κίας, το οποίο όμως εκδίδει σε έναν εκπωτι- κό θρησκευτισμό με εργαλείο τον ερωτισμό. Ο Γιάν, δηλαδή, ζητάει, απαιτεί από την Μπες, για ανακούφιση της δικής του αναπη- ρίας, να παραδοθεί αυτή, να εκπορνευτεί με άλλους άντρες, και κατόπιν να του περιγρά- φει τα όσα θα συμβαίνουν. Αυτή, υποταγμέ- νη στη φαντασίωσή της, ενδίδει. Πιστεύει ότι με αυτό τον τρόπο θα γίνει καλά ο αγαπημέ- νος της άντρας. Εδώ πλέον ο θεατής παραδί- δεται στον δαιμονισμό του σεξουαλικού εξ- μπισιονισμού, που θα τον οδηγήσει στην αφοπλιστικά λαϊκή απολυτότητα του θαύμα- τος. Αν η αγάπη είναι το θαύμα, ναι. Αν η αγάπη είναι «προνόμιο» των αλαφροϊσκιω- των, ναι στο θαύμα. Διαφορετικά;

Εκείνες οι καμπάνες στο τελικό πλάνο δεν είχαν καταγωγή. Δεν ήταν το δέντρο που έβγαλε φύλλα στη «θυσία» του Ταρκόφσκι. Δισταγμοί που όμως και εδώ θα τους ακυ- ρώσει η ποίηση. Γιατί η ταινία είναι μεγα- λειώδης και δοξάζει τον κινηματογράφο ως τέχνη. Έχει δημιουργικό πυρετό και παρα- σύρει τον θεατή, έχει μεγαλειώδεις ερμηνεί- ες, αρετές που σχεδόν ακυρώνουν κάθε ρα- σιοναλιστική απαίτηση. Ο Λαρς φον Τρίερ κουβαλάει κάτι από Κουστουρίτσα, πολύ πιο βόρεια όμως και χωρίς τον σλάβικο ψυ- χισμό.

ΜΟΥΣΙΚΗ

του ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΝΑΝΔΡΑΝΙΣΤΑΚΗ

Τα τραγούδια του Θ. Παπακωνσταντίνου είναι μαζί απλά και περίπλοκα, «έντεχνα» και «λαϊκά», σύγχρονα και

Τα τραγούδια του Θ. Παπακωνσταντίνου είναι τα «μαρμαρένια αλώνια» του, ο χώρος όπου εκτυλίσσεται η διαρκής σύγκρουση ανάμεσα στον «διανοούμενο» και στον «χωρικό»: Ανάμεσα στο σώμα και την ψυχή, στις ορμές και τον ηθικό τους περιορι-

σμό, στον γλεντζέ που μπεκροπίνει με τους φίλους του και τον καλόγερο που προσεύχεται κάτω από το μοναχικό φως της λάμπας.

Η γοητεία του χειροποίητου

παραδοσιακά... Τα τραγούδια του Θ. Παπακωνσταντίνου κουβαλούν τη γοητεία του χειροποίητου.

Παραδόξως, όμως, ο χώρος αυτός της σύγκρουσης είναι συγχρόνως και ο χώρος της συμφιλίωσης, της αλληλοϋποταγής των δύο αντιμαχόμενων πλευρών. Είναι το σημείο όπου η συμπλοκή αρχίζει και ταυτοχρόνως τελειώνει, δίνοντάς μας μια δημιουργικότητα σύνθεση των αντιθέτων. Γι' αυτό, τα τραγούδια του Θ. Παπακωνσταντίνου είναι μαζί γήινα και επουράνια, απλά και περίπλοκα, «έντεχνα» και «λαϊκά», σύγχρονα και παραδοσιακά, σεμνά και επηρμένα.

«Έρρημα κορμιά, του χρόνου παιχνιδάκια / στον ύπνο σταυραητοί, στον ξύπνιο στρατιωτάκια. / Έρρημα κορμιά, αποταμιευτήρες / για αθάνατο νερό και γι' αφρισμένες μύρες».

Έχουμε, λοιπόν, να κάνουμε με τραγούδια προερχόμενα «εκ βάθους καρδιάς», κάτι που φαίνεται ξεκάθαρα σε κάθε λέξη, σε κάθε φθόγγο, σε κάθε ακόρντο. Τραγούδια χειροποίητα, σμιλεμένα με μεράκι και υπομονή: τραγούδια με τη γοητευτική αδεξιότητα του ερασιτεχνισμού, που ακόμα και τα ελαττώματά τους (η απειρία, η υπερβολή, η ατέλεια) είναι τόσο φυσικά, ώστε μάλλον σαγηνεύουν παρά απωθούν: τραγούδια, τέλος, τα οποία βρίσκονται στον αντίποδα των κατά παραγγελίαν υποπροϊόντων που κατακλύζουν σταθμούς, «ελληνικάδικα» και δισκοπωλεία.

Το περίεργο, μάλιστα, είναι ότι τα εντελώς προσωπικά αυτά τραγούδια έχουν κατακτήσει ένα σημαντικό ακροατήριο,

Ο Θανάσης Παπακωνσταντίνου και η ιδανική ερμηνεύτρια των τραγουδιών του, Μελίνα Κανά.

έχουν καταφέρει μέσα από τη μοναχικότητά τους να βρουν πολλούς πιστούς συντρόφους. Ίσως, γιατί διαθέτουν, όπως είπαμε, τη γοητεία του χειροποίητου: ίσως, γιατί εντέλει, δεν είναι και τόσο «προσωπικά», μιας και καταπιάνονται με θέματα σχεδόν αρχετυπικά, θέματα που κινούνται πέρα από το εφήμερο και τις «απαιτήσεις των καιρών».

«Αίντε εδώ σιμά δυο μέτρα βάθος / λεν πως φυλακίζουνε το πάθος. / Ρίχνουν χώμα, με λουλούδια ρέουν / αίντε και θαρρούν πως ξεμπερδεύουν».

Τελειώνουμε, μακαρίζοντας τον Θ. Παπακωνσταντίνου για την τύχη του να έχει ως ιδανική ερμηνεύτρια τη **Μελίνα Κανά**, μια από τις δυο-τρεις σημαντικότερες νέες τραγουδίστριες, η οποία μπόρεσε, συνδυάζοντας λιτότητα και πάθος, να αναδείξει την «ομορφιά» αυτών των τραγουδιών.

Ο Θανάσης Παπακωνσταντίνου εμφανίζεται μέσα από τα τραγούδια του ως ένας άνθρωπος της υπαίθρου, ως ένας χωρικός, η ζωή του οποίου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη φύση, τα άστρα, τα χρώματα, τις ευωδιές, τις συνήθειες και τις δοξασίες που ξεπηδάνε από τα σπλάχνα της. Μόνο που ο Θ. Παπακωνσταντίνου δεν είναι ένας συνηθισμένος χωρικός, αλλά ένας «διανοούμενος χωρικός». Ένας χωρικός που διαβάζει Ντοστογιέφσκι, που γνωρίζει πολύ καλά τη δημοτική ποιητική παράδοση, που μπορεί να αποστασιοποιείται από αυτά που ζει, να τα παρατηρεί, να τα αναλύει και στο τέλος να τα μετουσιώνει σε λόγια και μουσικές.

«Με κλειστά τα μάτια πάντα τραγουδάω / γιατί στην καρδιά μου ο Ζέφυρος φυσά / Έλα σκόρπισέ με Ζέφυρε σα στάχτη / σ' ολονών τα βάθη τα επτασφράγιστα».

ΒΙΒΛΙΟΥ

ΚΡΙΤΙΚΗ

Η γυναικεία εκπροσώπηση στη γλώσσα

Πετρούλα Τσοκαλίδου

Το φύλο της γλώσσας: οδηγός

στη σεξιστική γλώσσα για

το δημόσιο ελληνικό λόγο

Εκδόσεις Ελληνίδων

Πιστημόνων

Αθήνα 1996

Ο προβληματισμός για την εξέλιξη της γλώσσας και η ευαισθησία απέναντι στις χρήσεις της, συνέβαλε ουσιαστικά στον προσδιορισμό της νεοελληνικής ιδιαιτερότητας, διαδικασία ιδιαίτερα περίπλοκη στους τομείς του πολιτισμού, της κοινωνίας και της πολιτικής. Και ενώ το γλωσσικό ζήτημα απασχολεί μέχρι σήμερα την ελληνική διανόηση και εκπαίδευση, δεν έχει δοθεί ακόμη η απαραίτητη βαρύτητα στην απήχηση των πιο πρόσφατων κοινωνικών εξελίξεων επάνω στη γλώσσα. Στο βιβλίο της *Το φύλο της γλώσσας*, η **Πετρούλα Τσοκαλίδου** μας προκαλεί να ρυθμίσουμε με νέο βλέμμα στοιχειώδεις αρχές της γλωσσικής μας δομής, όχι για να διασκεδάσουμε την αγωνία μας για τη χρήση της σωστής δημοτικής, αλλά για να συνειδητοποιήσουμε τις αρνητικές συνέπειες των γλωσσικών δομών επάνω στον προσδιορισμό των φύλων.

Το *φύλο της γλώσσας* συντάσσεται μια εναλλακτική πρόταση παρέμβασης στη διαμόρφωση της κοινωνικής συμπεριφοράς

και ταυτότητάς μας. Αναγνωρίζοντας τη μεγάλη ισχύ της γλώσσας και τον άμεσο συσχετισμό της με τη σκέψη, το *Φύλο της γλώσσας* σκοπεύει στη διεύρυνση και προσαρμογή της γλώσσας στις νέες συνθήκες ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στη δημόσια ζωή. Ιδιαίτερη προσοχή καλούνται να δώσουν στον οδηγό *μη-σεξιστικής γλώσσας* όσοι/όσες ασχολούνται με τα ΜΜΕ, την εκπαίδευση και την πολιτική, γιατί αυτοί/αυτές εκπροσωπούν και διαμορφώνουν τον δημόσιο λόγο.

Επειδή η γυναικεία κουλτούρα έχει ιστορικά υποβιβαστεί από το μοντέλο ανδρικής υπεροχής, η βαρύτητα που έχει η διάκριση των φύλων στη διαμόρφωση της κοινωνικής μας ταυτότητας από τη γλώσσα, απαιτεί μεγάλη προσοχή, ειδικά εφόσον ο κοινωνικός παράγοντας του φύλου κατευθύνει την/τον ίδια/ο την/τον ερευνήτρια/ερευνητή του ζητήματος του φύλου της γλώσσας, ένα άτομο με συγκεκριμένες θεωρητικές προτεραιότητες και ιδεολογικές κατευθύνσεις.

Η παρέμβαση του «οδηγού» γίνεται κυρίως στο επίπεδο της γραμματικής και του συντακτικού, της σημασιολογίας και της δημιουργίας ή καθιέρωσης καινούργιων λέξεων. Σκοπός του είναι «να συμβάλει στον προβληματισμό και την κατανόηση του γλωσσικού σεξισμού στα ελληνικά, και να προτείνει συγκεκρι-

μενους τρόπους αντιμετώπισης του στα επίπεδα της γραμματικής, της σύνταξης και της σημασιολογίας» (σ. 20), δημιουργώντας τις βάσεις μιας σχετικής βιβλιογραφίας και συμβάλλοντας στην προώθηση της ευρύτερης πραγμάτευσης αυτών των θεμάτων. Οι συνέπειες αυτού του οδηγού θα καθοριστούν από την ευρύτερη πολιτική τοποθέτηση των αναγνωστών/αναγνουστριών του, αφού αυτοί/ές που πιστεύουν στην αναγκαιότητα της μη-σεξιστικής γλώσσας θα μπορούν να εφαρμόζουν τα μέσα που την καθιστούν δυνατή.

Στο *Φύλο της γλώσσας* αναλύονται περιπτώσεις στις οποίες η γυναικεία συμμετοχή στον κοινωνικό, πολιτιστικό ή πολιτικό κανόνα παρουσιάζεται μέσω της γλώσσας ως περιθωριακή, περιορισμένης σοβαρότητας, ηθικής και πρωτοτυπίας και υποδεέστερης σημασίας ή αξίας. Πολλές σεξιστικές τάσεις της γλώσσας ενισχύονται από τη λαϊκή κουλτούρα και τα ΜΜΕ, φορείς που έχουν επίδραση στην πλειοψηφία των χρηστών/τριών της γλώσσας. Οι προτάσεις που γίνονται από τον οδηγό αναφέρονται στη χρήση, στο περιεχόμενο και τη δομή της γλώσσας και αφορούν, μεταξύ άλλων, την αλλαγή των γλωσσικών στερεοτύπων για τις γυναίκες, τη χρήση θηλυκών μορφημάτων και την

Ημερολογίων συνέχεια...

Όσοι δεν αγαπούν τα τυποποιημένα ημερολόγια ή τις ηλεκτρονικές ατζέντες μπορούν να διαλέξουν ένα από τα πολλά ημερολόγια που κυκλοφορούν φέτος από γνωστούς εκδοτικούς οίκους: Το ημερολόγιο της «εταιρείας συγγραφέων» από τις εκδ. Πατάκη· το λογοτεχνικό ημερολόγιο από τις εκδ. Γαβριηλίδη· το ημερολόγιο «έρως καλός», με ερωτικά δίστιχα από την Παλατινή Ανθολογία και ερωτικές εικόνες από τοιχογραφίες της Πομπηίας, από τις εκδ. «ελληνικά γράμματα» ή, ακόμη καλύτερα, το ημερολόγιο του Κέντρου Θεραπείας εξαρτημένων ατόμων «Νόστος» (Πεύκων 12, Σελήνια, Σαλαμίνα, τηλ. 4671548) με φωτογραφίες μελών της κοινότητας που έχουν αποκλειστικό θέμα τους το θέατρο: τα σκηνικά και τα πρόσωπά του.

Θα συμπληρώσω με ένα ακόμη ημερολόγιο που μας έρχεται από τη Λιβαδειά και αποτυπώνει με 13 ακουαρέλλες του **Πέτρου Μακρή** όλη τη γοητεία της παλιάς πόλης με το καταλανικό κάστρο, το ποτάμι, τα γεφύρια, τα παλιά εργοστάσια και τις ρουμελιώτικες γειτονιές της. Αν, μάλιστα, είστε περαστικοί από τη Λιβαδειά ως το τέλος Ιανουαρίου, μπορείτε να δείτε την έκθεση ζωγραφικής που περιλαμβάνει αυτές τις «ζωγραφίες» και να θαυμάσετε τη δραστηριότητα και την αξιосύνη που φανερώνεται έμπρακτα από την τοπική αυτοδιοίκηση στην περιοχή – από τον δήμαρχο, τους

συνεργάτες του και, φυσικά, από τους συνειδητοποιημένους πολίτες.

«Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν»: γνωστό, πιστεύω, σε όλους μας από τις ενδιαφέρουσες εκδηλώσεις που οργανώνει και λιγότερο γνωστό από την εκδοτική του δραστηριότητα, που όμως, κατά τη γνώμη, είναι σημαντικότερη. Φυλλομετρώντας τους τόμους που επιμελήθηκε η θεατρολόγος Έφη Βαφειάδη, Παντελή Χορν.

Τα Θεατρικά (εκδ. «Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, 1996) διαπιστώνει κανείς τη συστηματικότητα στην παρουσίαση των έργων που συνοδεύονται από τις κριτικές που έγιναν για την πρώτη παράσταση και τη φροντίδα να δοθούν συμπληρωματικά κατατοπιστικά στοιχεία για κάθε έργο. Νά, λ.χ., όλοι ξέρουμε ή έχουμε ακούσει την αθηναϊκή ηθογραφία «Το Φιντανάκι»· πόσοι, όμως, ξέραμε ότι ο Παντελής Χορν είχε γράψει και ένα ομότιτλο μυθιστόρημα; Τώρα μπορούμε να το βρούμε στον τ. Β', σ. 312-584.

Κοιμολογία του Γιώργου Γραμματικάκη (εκδ. Πόλις, 1996): Μέσα στο κοσμικό σκοτάδι ανακαλύπτουμε ένα «απολίθωμα» φωτός, ένα υπόλειμμα της «Μεγάλης Έκρηξης» και μέσα στο υπαρξιακό μας σκοτάδι ανακαλύπτουμε ένα απολίθωμα αλήθειας, το υπόλειμμα της «Μεγάλης Αλήθειας» που αναζητούμε. Ας με συγχωρέσει ο

υιοθέτηση εναλλακτικών τύπων και για τα δύο φύλα στις αναφορές που περιλάμβαναν μόνο το ένα.

Ο οδηγός αποτελεί αφετηρία για συντονισμένη προσέγγιση στο θέμα του γλωσσικού σεξισμού, εφόσον βέβαια οι θεωρητικές προτάσεις για τη γλωσσική αλλαγή αρχίσουν να συνοδεύονται από την πρακτική εφαρμογή τους τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο χώρο. Ενώ ο θεωρητικός και επιστημονικός λόγος γύρω από τη γλώσσα απέκλεισε τη γυναικεία συμμετοχή στην εκφορά του, η εφαρμογή και προώθηση νέων γλωσσικών μορφών από θεσμούς λιγότερο αποκλειστι-

κούς έχουν επιτρέψει την ουσιαστική συμβολή του γυναικείου λόγου στην εξέλιξη της γλώσσας. Και εδώ τίθεται το ζήτημα της αξιολογικής αντιπαράθεσης δημόσιο/ιδιωτικό, που εισάγει στρατηγικές διεκδίκησης της γλώσσας. Οι γυναίκες, εξαιτίας του αποκλεισμού τους από τον δημόσιο λόγο, εργάστηκαν ιδιωτικά και πειραματικά, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην άρση των σεξιστικών στερεοτύπων.

Η ελληνική γλώσσα είναι πολυεπίπεδη και γηραιά. Εντούτοις, δεν είναι αρκετά ώριμη και ευέλικτη απέναντι στις κοινωνικές και πολιτιστικές εξελίξεις που θα την ανήγαν σε όρ-

γανο ισότητας και απελευθέρωσης. Η ανακάλυψη και η επεξεργασία των σεξιστικών της μορφών θα είναι μία μακρά και επίπονη διαδικασία, και μάλιστα εφόσον η ευαισθητοποίηση απέναντι στον γλωσσικό σεξισμό, ακόμη και αν έχει επιστημονικές βάσεις, είναι ζήτημα βαθύτατα πολιτικό. Το βιβλίο της Τσοκαλίδου αποτελεί μία πρόταση που πρέπει να μελετηθεί προσεχτικά, έτσι ώστε σταδιακά και συνειδητά να αποκλειστούν όλοι όσοι χρησιμοποιώντας σεξιστική γλώσσα στον δημόσιο λόγο τους, έδραπαν μέχρι τώρα τους καρπούς της γλωσσικής τους κυριαρχίας.

Ελισσάβετ Αρσενίου

Κάτω από άλλους προβολείς

Θεόδωρος Έξαρχος
«Έλληνες ηθοποιοί»,
«Αναζητώντας τις ρίζες»,
Έτος γέννησης από 1900 μέχρι 1925, τόμος δεύτερος (Ν-Ω)
Εκδόσεις Δωδώνη
Αθήνα 1996

Χρονολογικά, η απόσταση του πρώτου από τον δεύτερο τόμο είναι ένας χρόνος. Στην πραγματικότητα είναι λίγο παραπάνω, ενάμιση χρόνος, το διάστημα που χωρίζει την αρχή από τη συνέχεια του εξαιρετικά πρωτότυπου και άλλο τόσο χρήσιμου αυτού «λεξικού», από το οποίο περνοδιαβαίνουν ονόματα, φωτογραφίες, θεατρικά έργα, θεατρικές σκηνές, σκηνοθέτες, συγγραφείς, παραστάσεις, φιγούρες που αποτυπώθηκαν στο ξεκίνημα του ελληνικού κινηματογράφου και με τη συντροφιά τους μεγαλώσαμε, ηθοποιοί που σημάδεψαν τη θεατρική ιστορία μας, αλλά και άλλοι, λιγότερο γνωστοί, με το δικό τους μερίδιο στη θεατρική και την κινηματογραφική ιστορία αυτής της χώρας.

Μετά το κόκκινο χρώμα του εξωφύλλου του πρώτου τόμου έρχεται το πράσινο να «ντύσει» τον δεύτερο· στο εξώφυλλο του πρώτου τόμου ήταν οι μακέτες δύο θεατρικών κοστουμιών –της Ιοκάστης και του Οιδίποδα– από τη δουλειά του σκηνογράφου **Σάββα Χαρατσιόδη** που έδιναν το ύφος· σε αυτόν τον δεύτερον τόμο είναι ο «Διόνυσος μαχόμενος», ένας πίνακας του **Μποστ**, που με την παρουσία του υπενθυμίζει μιαν απουσία, αυτήν του δημιουργού του. Στις 580 σελίδες που έπονται, ο **Θεόδωρος Έξαρχος** συνεχίζει «την περιπλάνησή του», στην «κινητήρια δύναμη του ελληνικού θεάτρου», όπως λέει ο ερευνητής-ηθοποιός στην εισαγωγή του πρώτου τόμου. Κάθε «λήμμα» συνοδεύεται από την ημερομηνία εγγραφής του ηθοποιού στο ΣΕΗ. Παρουσιάζει τις θεατρικές ή τις κινηματογραφικές δουλειές –εφόσον υπάρχουν– του ηθοποιού. Και αν τα στοιχεία επαρκούν, καταγράφονται οι θίασοι στους οποίους συμμετείχε ο ηθοποιός και η χρονική περίοδος της συμμετοχής. Και σε αυτόν τον

δεύτερο τόμο είναι παρούσες οι θεατρικές οικογένειες (Νέξερ).

Στο πρώτο ξεφύλλισμα και των δύο τόμων, οι «στάσεις» είναι πολλές, όπως οι εκπλήξεις και τα ξαφνιάσματα, καθώς διαπιστώνουμε πόσοι από τους συγκεντρωμένους στις σελίδες τους ηθοποιούς –που μας έκαναν να γελάσουμε ή να κλάψουμε (και μας κάνουν ακόμα από τις ελληνικές ταινίες)– είναι απόντες. Μια γρήγορη ματιά του βιβλίου, σε συνδυασμό με τις ειδήσεις των τελευταίων ημερών, απέδειξε ότι η έκδοση είναι ενημερωμένη για τους ηθοποιούς που «έφυγαν» ακόμα και πριν από λίγες μέρες! Τη σκυτάλη παίρνει η διάθεση νοσταλγίας. Ωραίες κυρίες της μεσοπολεμικής περιόδου, νεαροί ζεν πρεμιέ, αλλά και οικεία χαμόγελα, γνώριμα σουσουμία αποτελούν το όχι ευκαταφρόνητο φωτογραφικό υλικό –πορτρέτα πάντα– που συνοδεύει την έκδοση. Αποκαλύπτονται βαφτιστικά –πραγματικά– ονόματα, αλλά όχι και όλες οι χρονολογίες γέννησης. Ο συγγραφέας-ερευνητής εξακολουθεί να καλύπτει με πέπλο μυστηρί-

το πότε γεννήθηκαν μερικές ρίες του θεάτρου και του κιματογράφου μας. Οι σελίδες του Λεξικού γίνονται αφορμή γνωρίσουμε «νέους» ηθοιούς. Μας «συστήνονται» με ονοματεπώνυμά τους πλέον, όχι με τα χαρακτηριστικά

των ρόλων τους, όσους ξέρουμε τόσα χρόνια αλλά δεν τους γνωρίζουμε. Δεν είναι πλέον ο κακός, η άσχημη, ο χαζούλης, Μας «συστήνονται» η **Ταυγέτη Μπασούρη**, ο **Γεώργιος Τζίφος**, η **Πάολα Σπηλιωτοπούλου** κ.ά.

Ο Θεόδωρος Έξαρχος, σε αυτούς τους δύο τόμους αναζήτησης των ριζών των ελλήνων ηθοποιών, σκιαγράφησε τα στοιχεία ταυτότητας σε αυτά τα ζωντανά σώματα, τα πρωτοπόρα της τέχνης τους στον τόπο μας.

Όλγα Σελλά

συγγραφέας που διαβάζοντας τα «κοσμογραφήματά» του αισθάνθηκα βαθιά οικειότητα, έναν κόσμο ψυχής, ένα σόλισμα και μια αρμονία συνάμα. Αλλά, πιστεύω, πως γράφει κανείς για τον «κόσμο», σημαίνει πως γράφει κανείς για τον εαυτό του μέσα στον κόσμο. Έτσι διάβασα αυτό το βιβλίο και ομολογώ πως ανακάλυψα όχι τόσο τη γοητεία της αστροφυσικής όσο τη λαχτάρα για την ανίχνευση του φωτός, τη χαρά και τη θλίψη της ζωής μέσα στον κόσμο μας.

Λυγρά μηνύματα που τα διαδέχονται μηνύματα χαράς: «Στόν οὐρανὸν ἀέρας δέν φυσᾷ, / τ' ἀστέρια μόνο γέρνουν σάν φανάρια, / καί σάν φωλιές τὰ σύννεφα, μισά / τυλίγουν νεογέννητα φεγγάρια / κι ἀπλώνουν τὰ φτερά σάν ἀετοί / ἄλλοτε πάλι σάν ἀπομεινάρια / κατακλυσμοῦ, σὲ ἄβυσσο πλωτὴ / ἄνδρα κυλοῦν, σχεδὸν κρυφά, / λευκά σάν κύκνοι, ἄσπρα σάν λωτοί. / Καὶ ὅταν πάλι λάμπουν σάν καρφιά / τ' ἀστέρια στοῦ Θεοῦ τὴν πανοπλία, / κι ὁ θόλος πλημμυρίζει ὁμορφιά, / σάν ἐντολές μεγάλα ἢ σάν πλοῖα, / στῶν οὐρανῶν τὴν ἀνοιχτὴ ποδιά / ἀνοίγουν τὰ πανιά τους σάν βιβλία / καὶ ταξιδεύουν μέσα στὴν καρδιά — / κι ἀέρας δέν φυσᾷ: μόνο τὰ κρύα / βράδια, ὅταν φοβοῦνται τὰ παιδιὰ, / κι εἶναι τό σπῆτι ἄδεια ἐνορία, / τό λίγο φῶς στὴν κάμαρα χλομό, / θὰ ποῦν ἀπ' τὴν ἀρχὴ μιὰ ἱστορία / μεγάλη, πού δέν ἔχει τελειωμό.» Διονύσης Καψάλης, Μονωδία (εκδ. Ἀγρα, Χριστοῦγεννα 1996).

ο χαρτοκόπτης

Φιλοσοφικά διλλήματα

Ίννης Τζαβάρας
χειρίδιο Φιλοσοφίας
πρώτη Έκδοση 1995

πάντα διάβασα μια τόσο σα-
πλήρη, ερεθιστική και ελευ-
ρόφρονη εισαγωγή στα φιλο-
σοφικά προβλήματα. Και να
εφτεί κανείς ότι συνολικά οι
παιγμένες σελίδες είναι λιγότε-
ρες από 110. Κι όμως: σ' αυτές
βαζει κανείς για προβλήμα-
τα και μεγάλα ζητήματα, όπως
ακόλουθα: δημιουργία, γνώ-
ση, αλήθεια, αιωνιότητα, μαθη-
ματικά, δικαιοσύνη, ηθική συ-
νείδηση, συναίσθημα, υλισμός,
κοινωνιολογία, πεπρωμένο, λογι-
κή, επιστήμη, οικογένεια, ζωή,
θάνατος, προσωπικότητα, χώρος,
χρόνος και πολλά άλλα.

Ο συγγραφέας του δεν σε
αφήνει απ' το χέρι. Απλώς και
το σου ρίχνει φως για να δεις
να δεχθείς ή να απορρίψεις
τις απόψεις. Οπότε η όποια θέση ή λύση
είναι κατάκτηση δική σου. Αυτό
μεταφράζεται με τον εξής πρωτό-
τυπο τρόπο: θέτει το κάθε θέμα
ως δίλημμα. Παράδειγμα: «Υπε-
ρβαίνει η αίσθηση ή η νόηση στη
δικαίωση απόκτησης γνώσε-
ως». Στο πάνω μέρος δύο αντι-
τιθέμενων σελίδων ασχολείται με
τις απόψεις που υποστήριζε ο εμπειρισμός
και ο ρασιοναλισμός, από πού
εκπορεύονται και πώς καταλήγουν
στις συμπεράσματά τους, ενώ στον
κάτω χώρο των δύο σελίδων
επιφέρει τα (υπέρ και κατά) επι-
σημειώματα. Σε καμιά περίπτωση
αφήνει να φανεί τι δέχεται ο
συγγραφέας, για να μην επηρεάσει τη

σκέψη σου. Καθώς μάλιστα η τε-
λευταία, πιθανόν, σε σύνθεση,
να δεχτεί ένα-δύο επιχειρήματα
της απόψεως που απορρίπτει.
Αυτό καθιστά τη μελέτη ακόμα
πιο «ελκυστική». Υποπτεύεται
όμως ο καθηγητής ότι κάποιοι
μπορεί να δείξουν κάποια παθη-
τικότητα ή να δυσκολευτούν, λό-
γω προσωπικής τους μειωμένης
μορφωτικής δύναμης (το βιβλίο
προϋποθέτει κάποια γερή εγκύ-
κλια μόρφωση, μαζί με ενδιαφέ-
ρον και αγάπη για το βάθος των
πραγμάτων, δηλ. της φιλοσο-
φίας). Γι' αυτό στις επόμενες
δύο σελίδες, σε όλα (30) τα θέ-
ματα, παρέχει ένα φύλλο εργα-
σίας, για το οποίο, όπως λέει ο
ίδιος, οφείλει χάριτες στους φοι-
τητές του. Οι δύο αυτές σελίδες
είναι γεμάτες από ερωτήσεις,
απορίες – και παραθέματα γνω-
μών άλλων φιλοσόφων, απ' τους
αρχαίους Έλληνες μέχρι σήμε-
ρα. Είναι τόσο πολύ ενημερωμέ-
νο το βιβλίο, ώστε ακόμη κι αυ-
τός που γνωρίζει φιλοσοφία,
όλο και κάποιον άγνωστό του θα
βρει εκεί μέσα. Και θα βοηθηθεί
να αποδεχθεί κάποια γνώμη ή
να σχηματίσει προσωπική γνώ-
μη – πράγμα σπανιότερο... Αν
κανένα απ' τα δύο δεν συμβεί
και αν διαθέτει σκέψη, θα πει,
όπως παλιά οι Λατίνοι: «Ουδέν
το παράδοξον μη υποστηρίζομε-
νον υπό τινός φιλοσόφου». (Αν,
βέβαια, πιστεύει πως κάτι άλλο
δεν είναι παράδοξο...).

Ας κάνω και μερικές παρατη-
ρήσεις σε δύο μόνο θέματα από
τα τριάντα του βιβλίου. Οι δια-
κρίσεις της δικαιοσύνης από τον

Αριστοτέλη (σελ. 85) δεν ήταν
τριχοτομήσεως (όπως λατινιστί
τις παραθέτει το βιβλίο), αλλά
διχοτομήσεως: δικαιοσύνη δια-
νεμητική και ανταλλακτική. (Για
την πρώτη, που είναι και η σπου-
δαιότερη έπρεπε να γραφούν
κάποιες αντιλήψεις (Του ίδιου
του Αριστοτέλη, από τα *Ηθικά*
Νικομάχεια, του *Ανφαντέν*, του
Καστοριάδη). Εξάλλου το Δί-
καιο, ως όλον, διακρίνεται σε
(θετικό) και φυσικό.

Στη σελ. 97 ερώτηση 9 αναγράφεται: «Είναι η ανθρώπινη ελευ-
θερία μια απόλυτη αποδέσμευση
από τα πάντα, έτσι όπως διατυ-
πώνεται στο ρητό του *Νίκου Κα-
ζαντζάκη*: “Δεν πιστεύω τίποτα,
δεν φοβάμαι τίποτα είμαι λεύτε-
ρος”»;. Αλλά ο Καζαντζάκης δεν
το είπε ακριβώς έτσι. Είπε – και
είναι μάλιστα γραμμένο στον τά-
φο του: «Δεν φοβούμαι τίποτα,
δεν ελπίζω τίποτα, είμαι ελεύθε-
ρος». Που σημαίνει νομίζω: Εί-
μαι ελεύθερος, γιατί απέβαλα
και φόβο και ελπίδα. Αυτό όμως
δεν σημαίνει απόλυτη αποδέ-
σμευση από τα πάντα. Το απέδει-
ξε άλλωστε με τη ζωή του ο Κα-
ζαντζάκης.

Ο ίδιος ο συγγραφέας του
Εγχειρίδιου φιλοσοφίας, ή κά-
ποιος άλλος (και το δεύτερο
ισχύει και για το εισαγωγικό
βιβλίο του αείμνηστου *Θεόφι-
λου Βεΐκου*), θα μπορούσε, σε
βιβλίο, να δώσει απαντήσεις
στα ερωτήματα που θέτει.
Έτσι, και την προσωπική του
πίστη θα εξέθετε και τους αδυ-
ναμότερους θα βοηθούσε.

Δημήτρης Μαλακάσης-Τσέκος

Βαλκανικό πρόβλημα

«Εἰν' ὅλα ψεύτικα κι ας φαίνονται αλήθεια».
Νίκος Γούναρης

ΜΠΑΙΝΩ ΜΕ ΤΟΝ Κώστα Αθηναίο στο μοντέρνο καφέ του Βόλου. Καλοντυμένοι. Δεσποινίδες με άτονα μακιγιάζ, νεαροί στα σκαμπώ και μακρυά, πολύ μακρυά, ο άνεμος της ευτυχίας. Ένας υπέροχος ήχος διώχνει τη μέρα, ο πάγος στά ψηλά ποτήρια – απόγευμα. Ζητάμε Τομ Κόλλινς, ό,τι θέλουμε το έχουμε. Συζητάμε χαμηλόφωνα και μια ευγενική διάθεση σαρώνει τα κλάξον, φέρνοντας μπροστά μας εικόνες κήπων με big bands. «Χθесινή μου άγνωστη και σημερινή μου αγάπη, τίποτ' άλλο πια δεν καρτερώ...» – όχι, δεν μας χαϊδεψε την ψυχή το σουίνγκ της κυρίας Κούλας Νικολαΐδη, δεν μας αλάφρυναν αισθαντικά κλαρινέτα και φλογερές τρομπέτες. Ξενόφερτα πράγματα. Στεντορεία τη φωνή, βλοσυρές και θυμωμένες, οι κυρίες Πρωτοψάλτη, Αλεξίου και Κανά ανέλαβαν να μας προσγειώσουν. Ένα βαλκανικό πρόβλημα καταπλάκωσε τον κομψό Βόλο, με ούτια και τουμπερλέκια. Κοιταχτήκαμε έντρομοι, κοιτάξαμε και τις κυρίες μας και υποταχθήκαμε στη μοίρα μας.

Ύστερα φάγαμε κρέπες. Πάλι με το ίδιο πρόβλημα, με τον Νταλάρα και την Αλεξίου. Ο πατέρας μου έβγαине τα απογεύματα στην παραλία, «ποθώ να σε κοιμήσω με φιλιά, μέσ' στη θερμή μου αγκαλιά, στη λουλουδένια μας φωλιά» – και η κυρία του με μακρύ ωραίο εμπριμέ φόρεμα. Μπροστά μας ένα ατέλειωτο βογγητό από Λίνα Νικολακοπούλου και πίσω μας, πολύ πριν, αστράκια και νύχτες με σαξόφωνα. Είμαστε των Βαλκανίων; Ο πατέρας μου ήτο Αμερικάνος; Τι συνέβη και υφιστάμεθα αυτό το χάλι;

Ο ΣΠΑΡΤΑΚΟΣ, ο Μουζάκης, ο Σουγιούλ, ο Χιώτης, ο Γούναρης – όλοι αυτοί τι ήταν; Νεοϋορκέζοι; Κάτι κακό θα ήταν για να τους «εξαφανίσουν» ο Ξυδάκης με τον Ρασούλη. Λες και η ελληνική μουσική άρχισε μόλις πριν μερικά χρόνια. Λες και αυτοί που χόρευαν τάνγκο, βαλς και ρούμπα, εναλλάξ με συρτό, στις ετήσιες χοροεσπερίδες, ήταν θύματα της ξενομανίας και έπρεπε να ανακληθούν στην τάξη, από τους Ζντάνωφ της «παράδοσης» και της «ευαισθησίας».

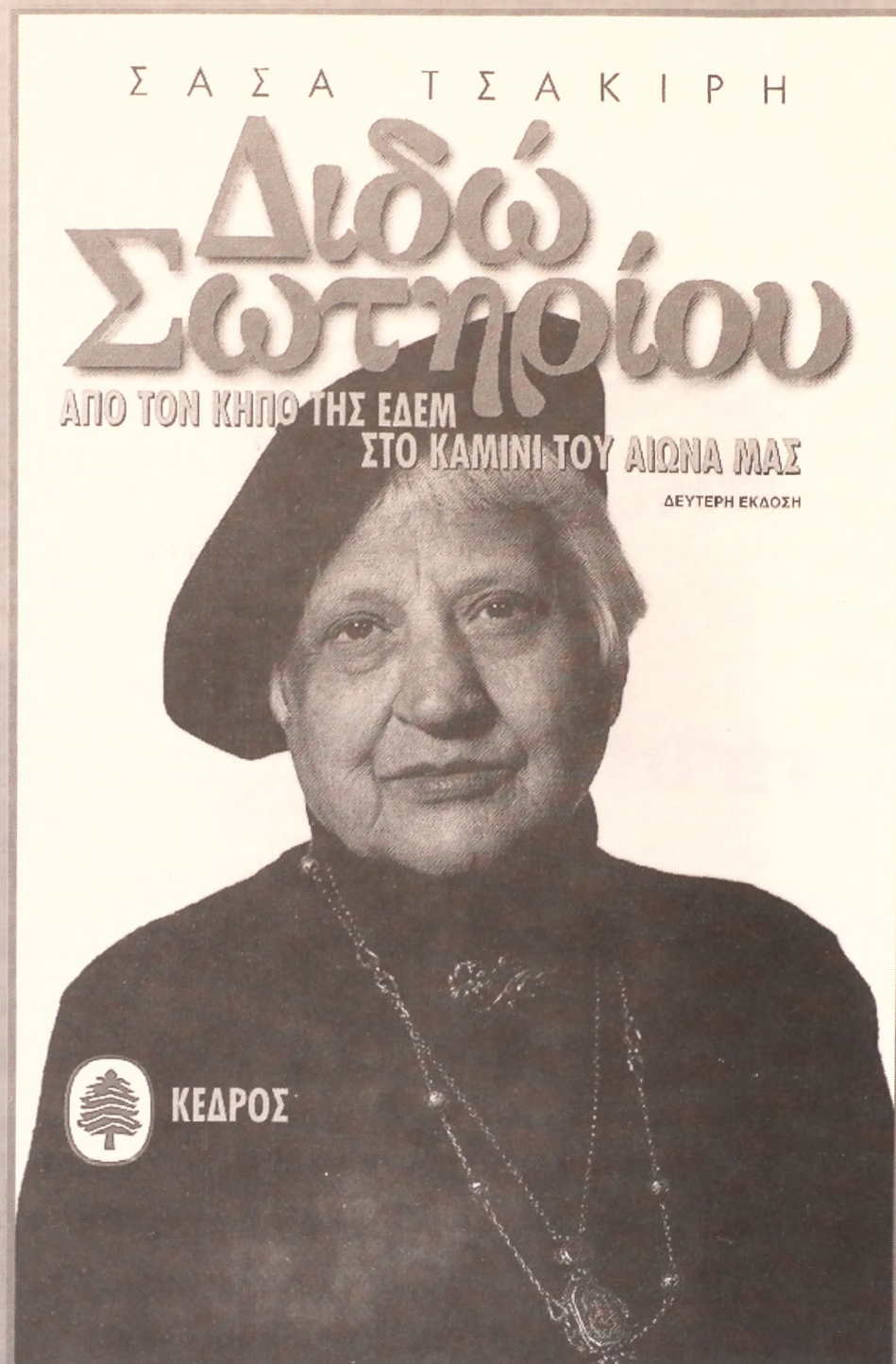
«Η αντιπαροχή...», είπε ο Κώστας. Πάλι η άτιμη κοινωνιολογία. Ήρθε δηλαδή η νέα εποχή και μας πέταξε στο δρόμο; Στα καφέ τους οι Ιταλοί τι ακούνε; Μίνα, Τζίνο Πάολι ή μοιρολόγια της κάτω Ιταλίας; Μας έφτιαξαν τα θλιβερά κλισέ της «ελληνικότητας», όλοι αυτοί οι χαροκαμένοι της δήθεν αριστεράς, μας υπέδειξαν τι πρέπει να ακούμε και ετοίμασαν τις επιταγές τους. Ρόδον, Μύλος και Πολιτιστικές Πρωτεύουσες. Και μας ανάγκασαν να κουβαλάμε τις συνοδούς μας, απογευματιάτικα, στα μαρμαρένια αλώνια του Μικρούτσικου, στις ανόητες τάχαμου ροκιές του Παπακωνσταντίνου και στα άνευ λόγου κλαψουρίσματα του Μάλαμα και των άλλων της Ανατολής. Λες και η Ελλάδα είναι φυσική προέκταση του Πακιστάν. Βρε ουστ, άμουσοι και ανιστόρητοι.

ΑΠΟ ΤΟΝ
ΑΠΟΣΤΟΛΟ
ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΣΑΣΑ ΤΣΑΚΙΡΗ

Η ζωή της
Διδώς Σωτηρίου θυμίζει
εκείνα τα συναρπαστικά
μυθιστορήματα
της παλιάς σχολής
που ήταν σωστές
τοιχογραφίες εποχής.

ΔΙΔΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ
από τον κήπο της Εδέμ
στο καμίνι
του αιώνα μας

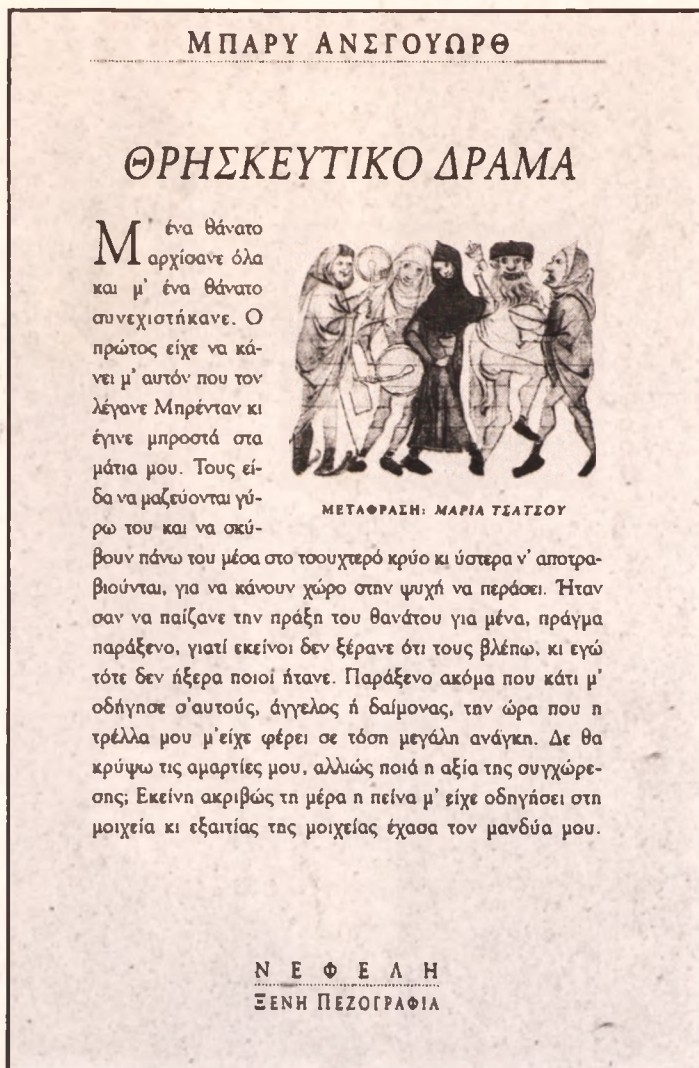

ΚΕΔΡΟΣ
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

Μπάρυ Άνσγουωρθ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΔΡΑΜΑ

Μυθιστόρημα

Ένα τρομερό έγκλημα συγκλονίζει τους κατοίκους μιας αγγλικής κωμόπολης τον 14ο αιώνα. Φοβισμένοι ψίθυροι κάνουν βαριά και σκοτεινή την ατμόσφαιρα παραμονές Χριστουγέννων. Όλοι υποσιάζονται κάτι αλλά κανείς δεν μιλάει. Η τύχη φέρνει στην πόλη έναν θίασο περιπλανώμενων θεατρίνων. Οι ξένοι αυτοί, οι θεατρίνοι, σπρωγμένοι από κάποια αόρατη δύναμη, θα οδηγηθούν από το ίδιο το θεατρικό τους παιχνίδι στην ανακάλυψη του ενόχου, όχι ενός αλλά πολλών τελικά εγκλημάτων, βάζοντας σε κίνδυνο την ίδια τους τη ζωή. Στο τέλος ο έρωτας και η δικαιοσύνη θα θριαμβεύσουν. Η γοητευτική αφήγηση του τεχνίτη Άνσγουωρθ, όπου το χιούμορ, η πλούσια περιγραφή και η υποβλητική ατμόσφαιρα δένουν με την στέρεη ιστορική υποδομή, κάνουν το σύντομο αλλά περιεκτικό αυτό μυθιστόρημα απόκτημα για κάθε βιβλιόφιλο.

Στην ίδια σειρά κυκλοφορούν

ΤΟΝΙ ΜΟΡΙΣΟΝ: Γαλάζια μάτια, Τζαζ, Αγαπημένη * ΜΑΡΙΝΑ ΤΣΒΕΤΑΓΙΕΒΑ: Η ιστορία της Σονέτσκα * ΜΑΡΤΙΝ ΕΪΜΙΣ: Το βέλος του χρόνου * ΜΠΑΡΥ ΑΝΣΓΟΥΩΡΘ: Ιερή πείνα * ΙΣΑΑΚ ΜΠΑΖΕΒΙΣ ΣΙΝΓΚΕΡ: Ο τελευταίος δαίμονας * ΚΑΤΡΙΝ ΚΛΕΜΑΝ: Το βαλς που δεν τελείωσε * ΡΟΝΤΥ ΝΤΟΪΛ: Πάντυ Κλαρκ, χα χα χα * ΤΖ. Μ. ΚΟΥΤΣΥ: Βίος και πολιτεία του Μάικλ Κ. * ΤΖΕΗΜΣ ΦΑΡΕΛ: Η πολιορκία του Κρίσναπουρ * ΧΙΛΑΡΥ ΜΑΝΤΕΛ: Αλλαγή κλίματος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 - ΤΗΛ.: 3607744 - FAX: 3623093